

1956

ANDRA KAMMAREN

Nr 22

28 maj

Debatter m. m.

Måndagen den 28 maj fm.

	Sid.
Svar på interpellationer av:	
herr Braconier ang. åtgärder för att minska vantrivseln bland folk- skolans lärare	3
herr Nihlfors ang. statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film	7
Ändringar i semesterlagen	10
Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus	19
Ytterligare utgifter för fångvården å tilläggsstat II	41
Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården	49
Anslag till Tekniska högskolan i Stockholm: Avlöningar	54
Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola	55
Anslag till Stockholms högskola m. m.	60
Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk	64
Anslag till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar	76

Måndagen den 28 maj em.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område	82
Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Gränges- berg—Oxelösund i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag	123

Samtliga avgjorda ärenden

Måndagen den 28 maj fm.

<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 32, ang. ändrad lydelse av 2 och 12 §§ lagen om semester, m. m.	10
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 128, ang. byggnadsarbeten vid statens sin- nessjukhus m. m.	19

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 140, om bidrag till handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg	40
— nr 143, ang. Fångvårdsanstalterna: Avlöningar	41
— nr 144, ang. ersättningsanstalter för fångvårdsanstalten å Långholmen och kvinnofängelset i Växjö	41
— nr 145, ang. ytterligare utgifter för fångvården å tilläggsstat II ..	41
— nr 146, ang. tjänstgöringstider för tandläkare inom folktandvården ..	49
— nr 148, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II för avskrivning av nya kapitalinvesteringar	54
— nr 149, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II för avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster	54
— memorial nr 150, ang. bemyndigande igångsätta arbeten å allmän beredskapsstat	54
— utlåtande nr 141, ang. vissa anslag till tekniska högskolor m. m. ..	54
— nr 142, ang. anslag till Stockholms högskola m. m.	60
— nr 151, ang. godsspar Morjärv—Karlsborgs bruk	64
— nr 152, om avskrivning av nya kapitalinvesteringar	76
— nr 153, om anslag till universitetskanslersämbetet	76

Måndagen den 28 maj em.

<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 30, ang. prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m.	82
— memorial nr 33, ang. uppskov med vissa ärenden	123
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 45, ang. ändringar i tulltaxan ..	123
— nr 48, om ändring i förordningen ang. stämpelavgiften	123
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 155, ang. fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag	123

Måndagen den 28 maj

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 22 in-
nevarande maj.

§ 2

**Svar på interpellation ang. åtgärder för
att minska vantrivseln bland folksko-
lans lärare**

Herr talmannen lämnade på begäran
ordet till

Chefen för ecklesiastikdepartementet,
herr statsrådet PERSSON, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens
tillstånd har herr Braconier frågat mig
om jag har för avsikt att komma med
något förslag för att minska vantriv-
seln bland folkskolans lärare.

Härpå vill jag svara följande.

Interpellanten bygger sin fråga på
det förhållandet, att vid en undersök-
ning år 1955 bland folkskollärarna i
Stockholm en icke obetydlig del av lä-
rarna förklarat sig mer eller mindre
missnöjda med de förhållanden, under
vilka de arbetar.

Nu är det ju så, att frågan om före-
komsten av vantrivsel inom en viss yr-
kesgrupp är ett svårgripbart och kom-
plicerat spörsmål. Vissa undersökning-
ar på området — såsom den i interpel-
lationen omnämnda lokala enkäten —
har gjorts på sista tiden. Någon mera
representativ översikt av förhållandena
över hela fältet, vilken skulle tillåta ge-
nerella slutsatser, föreligger emellertid
ej. Inom varje yrkesgrupp torde väl kun-
na påvisas objektivt eller subjektivt be-
tingade symptom på trivsel och van-
trivsel.

Beträffande varje yrkesområde har

naturligtvis arbetsförhållandena avgö-
rande betydelse för de anställdas triv-
sel. Interpellanten anger som störande
moment i detta avseende för lärarper-
sonalen de stora skolenheterna, de stora
avdelningarna, tillsynen vid skolmålti-
derna, nya krävande undervisningsme-
toder och ökade krav i olika avseenden
på lärarna utan någon kompensation i
tid eller pengar och utan möjlighet till
avkoppling. Härtill kommer enligt in-
terpellanten en tilltagande oro bland
lärjungarna. Lärarna bör kunna känna
sig uppskattade och ej pressade från
olika håll.

De angivna omständigheterna vill in-
terpellanten särskilt applicera på folk-
skolans lärare. Intet säges om förhål-
landena i andra skoltyper på motsva-
rande stadier, där lokalbrist och stora
läraravdelningar även föreligger och
där skolmåltider även är anordnade.

När det gäller nedskärning av antalet
lärjungar i avdelningarna på vissa sta-
dier torde alla vara ense om det önsk-
värda i en dylik åtgärd. Av skäl, som
jag tidigare flera gånger och i olika
sammanhang redovisat, har en sådan
nedskärning ännu ej varit möjlig.

Lokalbristen avverkas i den takt, som
statsmakterna och kommunerna finner
möjligt, och från skolmyndigheternas
sida bevakas enligt min mening dessa
frågor med den energi, som sakens vikt
kräver och som också är behövlig i den
rådande konkurrensen med andra vä-
sentliga samhälleliga önskemål.

Såsom interpellanten anför har till-
synen vid skolmåltiderna på flera håll
vållat irritation. Numera torde dock an-
ordnandet av skolmåltiderna merendels
ha kunnat genomföras i samförstånd

Svar på interpellation ang. åtgärder för att minska vantrivseln bland folkskolans lärare

med lärarpersonalen och på godtagbara villkor. Det är här i avvaktan på resultatet av förhandlingar i saken fråga om en tillämpning på det kommunala planet av allmänna anordningar, och de kommunala myndigheternas och skolledarnas initiativ och planering är av väsentlig betydelse för en relativt friktionsfri utformning av tillsynen.

När det gäller de moment av mera personlig art för lärare och elever som interpellanten anger som orsaker till känsla av vantrivsel, är förhållandena tydligen mycket växlande från trakt till trakt och även inom en och samma skola. Här är det alla ansvarigas uppgift att bistå lärarpersonalen i arbetet att skapa en lämplig skolmiljö. I själva verket är detta riktpunkten för det arbete som pågår i syfte att anpassa kurser och metodik till lärjungarnas möjligheter och behov, för utformning av lämpliga prov vid inträde i lärarutbildningsanstalterna, för metodikundervisningen av läraraspiranter och för fortbildningen av lärare. Höjda anslag har beviljats och särskilda åtgärder har vidtagits av statsmakterna under de senare åren.

När det slutligen gäller av interpellanten angivna ökade krav på lärarpersonalen »utan att någon kompensation i tid eller pengar getts» bör erinras om att dylika spørsmål är förhandlingsfrågor som dryftas i härför tillämpad ordning.

Härefter anförde:

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra mitt tack för interpellationssvaret. Jag vet att ecklesiastikministern personligen hyser det största intresse för hithörande problem, och jag kan därför inte underlåta framhålla att jag blev en smula konfunderad över svaret.

Till en början för ecklesiastikminis-

tern ett allmänt resonemang om trivseln i olika grupper av lärare och säger i det sammanhanget att det i vantrivselproblemet kommer in en del subjektiva moment. Ja, det är alldeles riktigt att så är. Det gör det i alla frågor. Men om vi här i riksdagen, när vi undersöker olika förhållanden, säger att en rad subjektiva moment gör det omöjligt att komma med några generella slutsatser — ja, då kan vi ju över huvud taget inte bedöma frågorna.

Här gäller det inte ett område, där det saknas utredningar. I Stockholm gjordes sålunda 1954 och 1955 en stor undersökning, vilken omfattade 500 lärare. Den skedde enligt liknande intervjumetod som statistiska centralbyrån tillämpar i andra sammanhang, när det gäller att belysa sociologiska problem, och resultatet av den undersökningen blev sådant, att det inte utan vidare kan nonchaleras. Det är uppenbart att det på här förevarande område råder mycket olika förhållanden på olika platser, men det konstaterades redan i nämnda undersökning från Stockholm att problemen var särskilt besvärliga i storstäderna, eftersom där även tillstöter stora disciplinsvårigheter.

När statsrådet i svaret nära nog raljerar med mig för att jag i min interpellation inte har tagit med andra lärare än folkskollärarna, vill jag genmäla att det borde vara ganska naturligt för ecklesiastikministern att jag tagit upp just folkskollärarnas problem, eftersom de just nu står i centrum för diskussionen kring dessa frågor. Vi har ju beslutat om en nioårig enhetsskola, och vi kommer om någon dag att diskutera den treåriga realskolan och de krav denna kommer att ställa på lärarna och lärarutbildningen. När man bedömer framtidens skola, är det uppenbart att man inte får se vantrivselfrågan som endast ett organisatoriskt problem — som skett i alltför hög grad i skoldebatterna här i riksdagen. I stället måste vi fråga oss

Svar på interpellation ang. åtgärder för att minska vantrivseln bland folkskolans lärare

vilka möjligheter lärarna har att skapa sådan trivsel i skolorna, att man når de resultat som enhetsskolan skall ge. Man säger ju i försöksverksamheten om enhetsskolan att den skall beakta andra värden än realskolan, och om så skall kunna ske, måste stor vikt fästas vid frågan hur lärarna känner sig stå i sitt förhållande till eleverna.

Det är alldeles riktigt, herr statsråd, att vi här har anledning att diskutera universitetsorganisationen och de krav som bör ställas på lärarna, inte minst på läroverkslärarna, men jag ser denna fråga rent principiellt och konstaterar då att vi här, beträffande vantrivseln, har ett alldeles speciellt problem. Vantrivseln framträdde bland annat mycket starkt i och med att riksdagen beslöt införa tvång för lärarna att vakta vid skolmåltider. För dem som följt med i debatten i fackorganen står det fullt klart att skolmåltiderna i viss mån markerade en vändpunkt i lärarnas inställning till skolarbetet. Detta kan givetvis ha varit ett subjektivt moment, men tendensen har konstaterats förefinnas vid praktiskt taget alla skolor. När skolmåltiderna infördes ålades lärarna uppgifter, som icke tidigare hade förutsatts, och lärarna fick inte någon kompensation för detta, samtidigt som lönefrågorna väckte irritation. På vissa håll ledde detta till att lärarna förklarade, att de inte skulle komma att åtaga sig en rad förut frivilligt påtagna uppgifter. I det avsnittet har statsrådet lämnat ett svar, som andas optimism, och det skulle vara mycket glädjande om svaret på den punkten ger uttryck för lärarnas inställning till skolmåltiderna i dag och till lärarnas förhållande till sina huvudmän. En lösning av det problemet skulle betyda, att man nått ganska långt på väg för att återställa det gamla förtroendet och den trivsel, som folkskollärarna ganska allmänt tidigare känt med sitt arbete.

Men, herr talman, det stora proble-

met gäller inte endast skolmåltiderna, utan det stora problemet för lärarkåren är ju, som ideligen framhålles och som också starkt betonades av 1954 och 1955 års undersökning, att så länge man har stora klasser kan man inte skapa de förutsättningar som låg till grund för det resonemang som stod bakom 1946 års skolkommissions ståndpunkt, och som ecklesiastikministern i anförande efter anförande poängterat och som enligt min mening är alldeles riktigt, nämligen att lärarna också bör kunna bibringa eleverna förståelse för moraliska värden och för vad man kallar karaktärsdaning. Det är visserligen en stor debatt i dessa dagar om vad skolan gör i det avseendet, men de som lyssnade till den debatt som fördes här i kammaren om ungdomsbrottsligheten kunde konstatera, att flera talare var inne på den linjen som Svea hovrätt intog i sitt remissyttrande. När det gäller ungdomsbrottsligheten var Svea hovrätt av den uppfattningen, att man inte kunde lita på hemmens renässans inom överskådlig tid. Det är ingenting som säger att statsmakterna inom några år kan påstå, att vi har de hem vi behöver för att skapa en god ungdom. Man kan, som det framhölls av flera talare, säga att däråt kan riksdagen i själva verket inte mycket göra. Det vi kan göra är att vi spårar upp de hem, där barnen utan tvivel har föräldrar som försummar sina plikter. Det finns barn i skolan som kommer från vad man kallar känslolösa hem. Det gjordes en undersökning i Stockholms förstäder för några år sedan, och där konstaterades att även i s. k. goda hem lät man sina barn stå ute på gatan i barnvagnar i åtta, nio timmar utan tillsyn. Men så fanns det också sådana hem, som inte kunde på något sätt sägas vara dåliga, där man kunde konstatera att det inte fanns någon intimare relation mellan föräldrar och barn. Barnen kommer ut i ungdomsligor o. s. v. När man talar

Svar på interpellation ang. åtgärder för att minska vantrivseln bland folkskolans lärare

om den ökade mekaniseringen, vilket blivit ett slagord, är det väl ändå något som är utmärkande för alla de kulturkritiker som behandlat dessa barn att det finns något som kallas känslolöshet i det moderna samhället, där man inte intresserar sig för individerna. Vi lever i kollektiv där de individuella problemen ofta kommer bort, trots att vi har skolpsykologer o. s. v. Därmed är man inne på den stora disciplinfrågan. Det är uppenbart att statsrådet har alldeles rätt att det inte så mycket beror på lärarna, och att i det stora flertalet skolor möter man kanske inte detta allvarliga disciplinproblem. Men det möter man onekligen i vissa skolor när det gäller skolmåltiderna, särskilt i större städer. En stockholmsundersökning visade ju, att för många lärare kändes det som om de hade en nästan hetskt inställning till sin klass därför att de många gånger under dagen fick uppmana eleverna att vara tysta o. s. v. Jag skall inte ingå på alla svårigheterna med brott såsom stölder, skolkning o. s. v., men bara det att en stor del av arbetsdagen i vissa skolor får åtgå till rena disciplinära åtgärder innebär ju, att man inte har så mycket tid till undervisning, som man annars skulle ha.

Detta är ett problem; och det är klart att jag naturligtvis inte begär att ecklesiastikministern skall komma med någon patentrösning. Man har pekat på möjligheterna att genom skolkuratorer och skolpsykologer göra det lättare för vissa lärare och talat om vissa elevkollegier där man skulle kunna diskutera dessa frågor friare. Och inte minst har man pekat på möjligheterna att få bättre kontakt mellan skola och hem. Jag medger gärna att föräldraföreningarna såsom de är utformade på en del håll inte ger lärarna det stöd de behöver ha. Jag vill också understryka att utbildningen för vissa lärarkategorier när det gäller att ta hand om barnen inte är tillräcklig. Jag vill erinra om den skri-

velse, som närmast Småskollärarinnornas förbund ingivit, där man understrukt behovet av en utvidgad undervisning i psykologi och pedagogik. Jag är väl medveten om att det råder olika meningar, huruvida småskollärarna skall gå i kurser på lärarhögskolan eller inte. Men det måste ju vara ytterst betydelsefullt för dem att få insikter i psykologi och pedagogik, så att de känner med sig, att de väl kan fullgöra sina uppgifter som lärare. Det är ett krav från lärarorganisationernas sida, att utbildningen en gång i framtiden skall förläggas till lärarhögskolan och att sementarierna skall slopas. Psykologiutredningens starka betonde av psykologiens värde understryker just dessa personliga faktorer.

Herr talman! Jag skall inte gå djupare in på dessa allmänna frågor. Jag vill bara till slut konstatera att skolan har en väsentlig uppgift i formandet av framtidens samhälle. Alla kulturkritiker, pedagoger och psykologer är ense om att ett lands framtid i väsentlig grad beror av den undervisning, som kan meddelas i skolorna. Lärarna intar som yrkesgrupp en specialställning, därför att deras trivsel eller vantrivsel smittar av sig på lärjungarna. Alltså gäller denna fråga inte bara en speciell yrkesgrupp, utan den gäller hela det svenska samhället. Det rör sig inte om subjektiva faktorer, utan om objektiva faktorer och inre problem i fråga om skolans målsättning, och dessa är av väsentlig betydelse, när vi skall diskutera den framtida skolan.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Jag skall inte försöka utvidga debatten vid detta sena skede av riksdagen. Men den som uppmärksamst läser mitt interpellationssvar kommer nog underfund med att åtskilligt göres, som rimligen bör räknas in bland

Svar på interpellation angående statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film

sådana åtgärder herr Braconier önskar för skolans vidkommande.

En punkt i interpellantens anförande bör under alla förhållanden inte få stå oemotsagd. Herr Braconier hävdar, att skolmåltidsbeslutet 1954 innebar en vändpunkt och att lärarna då fick ålägganden, som inte tidigare förutsetts. Men det är ju en feltolkning. Jag vet att herr Braconier och flera med honom försökt sig på denna tolkning tidigare, men den är som sagt felaktig. Lärarnas skyldighet att medverka i dessa skolsociala sammanhang fastslogs ju redan vid riksdagens behandling av den allmänna lönepropositionen hösten 1946. Det har sålunda inte skett någon ändring sedan dess.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Jag tror inte att jag i mitt föregående inlägg angav just året 1954. Jag vet i varje fall att frågan kom i ett delvis nytt läge när riksdagen införde bestämmelsen om skyldighet för skollärarna att vakta vid skolmåltiderna. Inte heller gick jag in på en rad centrala frågor, som lärarkåren uppenbarligen är mycket missnöjd med. Inte minst gäller detta de stora klasserna — det var ju meningen att 1950 års kungörelse skulle upphöra nästa år.

Lärarna frågar nu, som de gjort i sina organ: Är det meningen att förlänga denna kriskungörelse om de stora klasserna, eller är det verkligen meningen att söka ordna så, att det blir ett mindre antal elever i varje klass? Detta är som sagt en central fråga för hela lärarkåren. I senaste numren av två lärarorgan framhåller man exempelvis att det väl är ett rimligt krav, när vi nu skall bygga upp den framtida skolan, att statsmakterna ger besked, huruvida vi under de närmaste åren skall nödgas arbeta med nuvarande alltför stora klasser, som inte kan ge trivsel och inte kan skapa förutsättningar för enhetsskolans genomförande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Det är klart att herr Braconier kan krypa bakom ett sådant yttrande som att han icke angivit några vissa årtal. Får jag tolka detta så, att herr Braconier är överens med mig om att beträffande skolmåltiderna det grundläggande betydelsefulla beslutet fattades så tidigt som 1946?

Herr Braconier frågar om man ännu inte vet, huruvida kriskungörelsen rörande klassavdelningarnas storlek skall fortsätta att äga giltighet. Jag har mig bekant att skolöverstyrelsen helt nyligen har gjort vissa uttalanden på denna punkt som kommer att behandlas i ecklesiastikdepartementet, men vi har inte haft möjlighet att ta någon ståndpunkt i den frågan ännu. Vi skall emellertid mycket ingående penetrera saken.

Herr Braconier pekade på att det råder olika förhållanden på olika håll i landet beträffande andra angelägenheter på skolväsendets område. Interpellanten har säkerligen fullt klart för sig att även skollokaler antalet och omfång är mycket olika på olika håll. På platser där man under många år fått ta emot en stor ström av nyinflyttade har man inte kunnat bygga i den takt, varmed barnantalet har växt. Att det alltnog blir åtskilliga mycket svåra saker att ta ståndpunkt till vid ett kommande beslut rörande dessa problem tror jag vi är alldeles överens om.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3

Svar på interpellation angående statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Nihlfors frågat mig,

Svar på interpellation angående statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film

huruvida jag delar den uppfattningen, att upptagning av kulturhistorisk film med syfte att till eftervärlden bevara gamla seder och bruk m. m. bör stödjas av staten samt huruvida jag har för avsikt att snarast verkställa den undersökning, som synes erforderlig för att klarlägga vilka former för statligt stöd som kan anses vara lämpliga.

Liksom statsutskottet vid 1953 års riksdag anser jag, att upptagning av kulturhistoriska filmer kan ha betydelse för såväl vetenskaplig forskning som folkbildning. Ett statligt stöd till produktion av sådan film måste emellertid ses i ett större sammanhang, nämligen om och i vilka former det nuvarande stödet till producenter av svensk spelfilm skall kompletteras med någon form av kvalitetsstöd och på vilket sätt produktionen av barnfilm samt över huvud taget dokumentär- och kortfilm bör stödjas av staten. I nuvarande läge anser jag, att ett statligt stöd till svensk och eventuellt nordisk barnfilmproduktion är angelägnast.

Jag vill dessutom framhålla, att den av interpellanten berörda frågan i första hand är en ekonomisk fråga. Hittills har det icke varit möjligt att på budgeten få utrymme för detta nya statliga utgiftsändamål. Jag vill emellertid erinra om att 1954 års nöjesskatteutredning även har i uppdrag att utreda frågan om en teknisk omläggning av biografbeskattningen, och det är tänkbart att hela frågan om finansieringen av det statliga filmstödet vid en dylik omläggning kan komma i ett nytt läge.

Härpå anförde:

Herr **NIHLFORS** (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Persson för svaret.

Frågan om statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film väcktes i riksdagen år 1953 genom en motion. Statsutskottet, som grundligt behandlade motionen — bland annat besökte utskottet

nordiska museet och besåg därvid ett antal filmer, som skildrade seder och bruk från gamla tider — uttalade sig välvilligt om förslaget till statligt stöd. Utskottet ifrågasatte bland annat, om inte lotterimedel skulle kunna ställas till förfogande för ändamålet. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets uppfattning, nämligen att det borde ankomma på Kungl. Maj:t att ta frågan under närmare omprövning.

I vårt land har statsmakterna hittills inte nämnvärt intresserat sig för hur man så snabbt som möjligt skulle kunna med hjälp av filmen för både forskning och undervisning bevara till eftervärlden mer och mer utdöende seder och bruk. Under åren 1926—1939 utgick till nordiska museet sammanlagt i anslag 36 000 kronor för detta ändamål. Sedan dess har något särskilt anslag inte erhållits, utan museet måste försöka att inom ramen för sina knappa resurser och ofta med hjälp av hoptiggda pengar fortsätta denna värdefulla filmverksamhet. Man har senast i vintras visat en färg- och ljudfilm från Klövsjö i Jämtland, som till stor del bekostats med medel från bygden. En Malungsfilm om det gamla skinnaryrket har också upptagits — inte i färg men med ljud. Man har hittills endast kunnat få fram två filmer med ljud. Detta visar, att man inte haft särskilt mycket pengar att röra sig med i denna verksamhet.

Låt mig, herr talman, läsa upp ett par avsnitt ur en dagstidnings recension av Klövsjöfilmen, eftersom den ger vissa perspektiv på frågan: »Tvånget att förena forskningsintresset med ett mera svävande hembygdsintresse leder ibland till att det dokumentärt folklivsskildrande och det dokumentärt hembygds-sentimentala här och var går i en smula omaka par. Men sådana små slitningar får man överse med när filmen av ekonomiska skäl måste tjäna två herrar. Låtar, lockrop, visor (mest av drängvisetyp av relativt sen tid) och annat musikaliskt ackompanjemang har till

Svar på interpellation angående statligt stöd åt upptagning av kulturhistorisk film

avsevärd del upptagits av Radiotjänst och ställts till förfogande. Några rekonstruktioner i klädedräkt och sådant förekommer inte. Filmen håller sig strängt till nutiden. Men mycket av gamla arbetsformer lever ännu kvar i Klövsjö, och årsrytmen är oförändrad. När grönskan börjar komma på tegarna drivs kreaturen till valls, som byordningen en gång föreskrev, och där kärnas och ystas alltjämt som i forna tider vid sidan av modernare metoder i hushållningen. Liknande parallellföreteelser förekommer i jordbruk och fiske. Det är sådant som den kulturhistoriska dokumentärfilmen nu i sista stund är bäst skickad att bevara och därför väl värd det allmänna stöd som den hittills praktiskt taget inte förunnats.»

Jag tycker att detta säger det mesta om hur man skall se på frågan om kulturhistorisk film. Jag vill hänvisa till att i Norge och även i andra grannländer ges avsevärda anslag för ändamål av här ifrågavarande art. Mot bakgrunden av vad jag nämnt finner jag statsrådet Perssons svar ingalunda tillfredsställande. Jag anser det inte vara riktigt att koppla ihop denna fråga, om hur vi så snart som möjligt med hjälp av film med ljud och färg skall söka bevara till våra efterkommande detaljrika skildringar av gamla seder och bruk, med frågan om statligt stöd åt kommersiell film eller barnfilm.

Detta är i främsta rummet en ekonomisk fråga, säger statsrådet. Något annat har jag aldrig ifrågasatt. Jag vill emellertid erinra om att riksdagen år 1953 var inne på tanken att licensmedel skulle ställas till förfogande. Hur har det blivit med den saken? Kan herr statsrådet upplysa, om något har gjorts i den riktningen? På mig verkar statsrådets uttalande om behovet att plocka in denna fråga i de stora sammanhangen om statsstöd till svensk kommersiell film, vari Åsa-Nisse och hans gelikar ingår som tacksamma mottagare, som ett försök att dölja att man — kanske —

i ecklesiastikdepartementet icke hittills observerat 1953 års riksdags synpunkter på frågan om stöd till kulturhistorisk filmupptagning.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag vill understryka betydelsen av att vi i vårt land stödjer tillkomsten av kulturfilmer. Jag är glad över att statsrådet i sitt interpellations-svar vidgat spörsmålet att inte bara avse filmer om gamla seder och bruk, utan kulturfilmer över huvud taget.

Om det skall kunna produceras kulturfilmer, behövs det emellertid dels ett ekonomiskt stöd åt producenterna genom att de slipper nöjesskatt, dels en stimulans genom att kulturfilmer i någon form prisbelönas.

I vårt land finns det både allmänhistoriskt och personhistoriskt en rik mängd uppslag när det gäller att åstadkomma vettiga kulturfilmer. Jag vill därför uttala en förhoppning om att vi måtte slippa en ytterligare utredning på detta område och i stället om möjligt till nästa år får en proposition som tar sikte på produktionen av kvalitativt högtstående kulturfilmer. Producenterna behöver, såsom jag här sagt, både ekonomiskt stöd och stimulans för att åstadkomma sådana spelfilmer.

Herr talman! Jag har velat understryka behovet av verkliga kulturfilmer samtidigt som jag till statsrådet riktar en vädjan om att ett förslag om stöd till produktionen av sådana filmer måtte framläggas snarast möjligt.

Herr KÄRRLANDER (s):

Herr talman! I anledning av herr Nihlfors' anförande vill jag säga några ord i anslutning till statsrådets uttalande i slutet av interpellationssvaret, där han erinrar om att 1954 års nöjesskatteutredning även har i uppdrag att utreda frågan om en teknisk omläggning av biografbeskattningen. Statsrådet framhåller därvid att »det är tänkbart att hela frågan om finansiering av det

Ändringar i semesterlagen

statliga filmstödet vid en dylik omläggning kan komma i ett nytt läge».

Jag vill bekräfta att utredningen har tagit detta spörsmål under övervägande och förmodligen inom inte alltför lång tid kommer att framlägga ett förslag som går i den riktning statsrådet här förutsatt. Därutöver vill jag bara tillägga att vid ett eventuellt stöd åt produktionen av kvalitetsfilmer kan man inte bara plocka ut filmer av det slag som interpellanten här avsett.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets memorial nr 157 och 158 samt tredje lagutskottets utlåtanden och memorial nr 22—24.

§ 5

Ändringar i semesterlagen

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 12 §§ lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 23 mars 1956 dagtecknad proposition, nr 136, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående ändrad lydelse av 2 och 12 §§ lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester, samt

2) lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 maj 1951 (nr 304) om förlängd semester för vissa arbetstagare med hälsofarligt arbete.

Det i propositionen framlagda förslaget innebar i huvudsak, att det stadgande i semesterlagen (12 §), som tiller-

kände arbetsgivaren rätt att, om semestertiden överstege tolv dagar, utan arbetstagarens samtycke förlägga semestern till två skilda perioder, skulle upphävas. I fråga om längre semestertid än tre veckor skulle däremot arbetsgivaren bibehållas vid rätten att förlägga semestern till två perioder.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat tre i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna nr 564 i första kammaren av herr *Magnusson m. fl.* och nr 742 i andra kammaren av herr *Nygren m. fl.*,

dels ock motionen nr 743 i andra kammaren av herr *Rubbestad*.

Utskottet hemställde, att riksdagen med avslag å förevarande motioner, nämligen I: 564 och II: 742 samt II: 743, måtte bifalla förevarande proposition, nr 136.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Mannerskantz, Alvar Andersson, Carlsson* i Bakeröd och *Ahlberg*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 564 och II: 742 samt II: 743, måtte avslå förevarande proposition, nr 136;

2) av herrar *Sunne, Akesson, Jacobsson* i Tobo och *Rimmerfors*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 564 och II: 742 samt II: 743 och med förmälan att riksdagen funnit de vid propositionen fogade lagförslagen icke kunna i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga av reservanterna framlagda förslag till

1) lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester;

2) lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 25 maj 1951 (nr 304) om förlängd semester för vissa arbetstagare med hälsofarligt arbete.

Det i reservationen nr 2) framlagda

Ändringar i semesterlagen

förslaget innebar i huvudsak, att semester skulle utgå i ett sammanhang, såframt icke överenskommelse om annan ordning träffades med arbetstagar- en, samt att, om sådan överenskommelse icke träffades, arbetarskyddsstyrelsen skulle på ansökan av arbetsgivaren, i den mån så prövades påkallat av drifttekniska, företagsekonomiska eller samhällsekonomiska skäl eller eljest av hänsyn till allmänhetens berättigade intressen, kunna besluta att semestern skulle förläggas till två skilda perioder, av vilka den ena utgjorde minst tolv dagar.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, lämnades beträffande föredragningsordningen ordet till

Fru JOHANSSON i Norrköping (s), som yttrade:

Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 32 hemställas, att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att först föredrages Kungl. Maj:ts två av utskottet tillstyrka lagförslag vart för sig, det första paragrafvis med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist; att sedan båda lagförslagen blivit behandlade, utskottets hemställan föredrages; att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt att lagtexten ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Kammaren biföll denna hemställan.

I enlighet med den av kammaren antagna föredragningsordningen föredrogs först *förslaget till lag angående ändrad lydelse av 2 och 12 §§ lagen om semester*.

Sedan 2 § föredragits, anförde:

Herr AHLBERG (h):

Herr talman! Riksdagen har vid flera tidigare tillfällen behandlat det förslag

till ändring av semesterlagen som här föreligger — det är alltså fråga om slutkapitlet i en lång följetong.

Vid alla dessa tidigare tillfällen har andra lagutskottets majoritet ställt sig avvisande till förslaget att semestern icke skulle kunna uppdelas mot de anställdas önskan, men 1955 föreslog utskottet att Kungl. Maj:it skulle företa en utredning för att riksdagen därefter skulle kunna på ett annat sätt än tidigare ta ställning till problemet. Någon sådan utredning i ordets egentliga mening har emellertid icke kommit till stånd. I en departementspromemoria anfördes vissa data ur den undersökning som svenska arbetsgivareföreningen verkställde 1954, och sedan har ett antal remissinstanser beretts tillfälle att yttra sig över denna promemoria. Där emot har man inte gjort något försök till en mer ingående analys av hur förhållandena i dag ligger till. Man har inte klargjort, i vilken utsträckning arbetsgivarna underlåtit att bereda de anställda sammanhängande semester, ehuru detta till äventyrs hade varit möjligt. Det finns alltså inte i dag det material, varpå ett sakligt avgörande i ärendet kan grundas.

Kommerskollegium har — det refereras dock inte i utlåtandet — påpekat att en allsidig utredning bör ske, innan man tar ställning till förslaget. På samma sätt har TCO i sitt remissyttrande framhållit nödvändigheten av en ordentlig utredning för att klargöra, huruvida arbetsgivarna verkligen underlåtit att ordna med sammanhängande semester när så kunnat ske. Vi saknar alltså den utredning som riksdagen begärde förra året. De remissvar, som ingått på denna departementspromemoria, ger emellertid i mitt tycke en rätt god bild av hur detta förslag uppfattas av dem, som skall ha med den ändrade lagen att syssla. Alla näringslivets organisationer har undantagslöst avstyrkt förändringen; dit räknar jag då både arbetsgivarföreningarna och alla övriga

Ändringar i semesterlagen

organisationer, som har att företräda näringslivet.

Det är möjligt, att någon påstår, att när arbetsgivarorganisationerna framför den uppfattning, som de här ger till känna, beror det på en ensidig arbetsgivar syn. Det är på grund härav jag anser mig böra erinra om att även statens egna organ har intagit samma ståndpunkt. Som jag nämnde ställde sig kommerskollegium avvisande eller krävde i varje fall en allsidig utredning, innan den kan gå med på ändringen. Till dem som avstyrker hör också statens avtalsnämnd med generaldirektör Lindell som chef; jag nämner hans namn, därför att han som bekant innan han fick denna syssla var kassör i Grov- och fabriksarbetareförbundet och alltså inte kan misstänkas för att i onödan underlåta att ta hänsyn till arbetskraftens intressen i detta sammanhang. Domänstyrelsen avstyrker, landstingsförbundet ställer sig avvisande — det är inte något statligt organ men gör det med hänvisning till de besvär, som skulle uppkomma inom sjukvården, om semestrarna skulle förläggas till annan tid än den lämpligaste. Järnvägsstyrelsen avstyrker och likaså telestyrelsen. Hela serien av remissinstanser ställer sig alltså bestämt avvisande till det förslag, som nu presenteras. Det kan tilläggas, att Kooperativa förbundet intar samma ståndpunkt och att TCO bland arbetstagarorganisationerna också anser förslaget vara alltför riskfyllt, eftersom det kan leda till att arbetstagarna i vissa fall får sin semester sammanhängande men då förlagd till vintermånaderna.

Om man nu inte skall ta någon hänsyn till vad remissyttrandena innehåller ens när de är så enstämmiga, som här är fallet, vill jag fråga: Vad är det för mening med att remittera ärenden? Skall man dra den logiska konsekvensen av sitt handlande, borde den väl vara, att man beaktade de synpunkter, som kommit till uttryck, åtminstone då

det råder så stor enighet, som här har kunnat konstateras.

Jag tror inte, att jag begår någon klandervärd handling om jag påstår, att utskottet i verkligheten kvarstår vid sin tidigare uppfattning men däremot har röstat på annat sätt. Det finns ledamöter, som har tillstyrkt propositionen, vilka i likhet med mig är på det klara med att det hela är mycket tvivelaktigt, sett ur arbetstagarnas synpunkt, och likaså att det är olägligt ur näringslivets synpunkt.

Jag skulle inte ha något att erinra mot den föreslagna ändringen av semesterlagen, om arbetsgivarna verkligen underlåtit att ta hänsyn till arbetskraftens behov av en sammanhängande semester, men jag undrar, herr talman, om någon kan göra gällande att så är fallet. Det har bara påståtts, att den är ett önskemål från arbetstagarnas sida, men såvitt jag vet är det ingen som ännu bevisat, att arbetsgivarna inte här har gjort vad man haft anledning att räkna med att de skulle göra. Och varför skulle de inte det? De har intet intresse av att resa motstånd mot ett så legitimt krav från arbetstagarnas sida som att semestern skall vara sammanhängande. Vi vill väl alla ha en sammanhängande ledighet, om sådan kan ordnas. När så inte sker — ehuru i mycket liten utsträckning — måste det väl antas bero på att arbetsgivarna-företagarna har tvingats att ta hänsyn till de drifttekniska omständigheter, som nödvändiggör en uppdelning av semestern.

Intill dess man har bevis på att en negativ inställning har varit förhärskande hos arbetsgivarna borde icke denna lagändring genomföras. Enligt min mening vore detta att på något sätt öva kritik mot arbetsgivarnas sätt att agera och mot deras känsla för arbetskraften, som riksdagen inte skulle inlåta sig på, därför att den saknar anledning därtill. Vilka är det som klagat? Det är riksdagsman Lundberg, som har väckt den-

Ändringar i semesterlagen

na motion, och jag skall inte betvivla, att han har någon bakom sig, men något allmänt missnöje bland arbetarna och tjänstemännen känner jag inte till. Något sådant är heller icke framfört. När man diskuterar detta problem har man därför sökt en annan motivering. Man säger, att man vill återställa den balans mellan arbetsgivare och arbetstagare som fanns då semestern utgjorde 14 dagar. Då hade arbetsgivaren rätt att förlägga semestern, och den rätten har han alltid haft. Men semestern skulle utges sammanhängande, i varje fall när arbetstagaren så begärde.

När semestern blev tre veckor så kom denna sista rätt att ändras på det sättet, att semestern allttjämt skulle utgå under 14 dagar sammanhängande men med rätt för arbetsgivaren att förlägga den tredje semesterveckan utan samband med semestern i övrigt. Då säger man, att man har rubbat balansen. Det skulle vara ett rättsanspråk att återställa det ursprungliga läget. Men någon ändring har ju inte gjorts i denna rätt att få 14 dagars sammanhängande semester. Uppenbart är, att om man förlänger semestern med 50 procent så riskerar man att rubba företagsverksamheten, produktionen och hela näringslivet om denna förlängning också skall läggas i direkt anslutning till de tidigare bestämda 14 dagarna.

Vi lär snart komma att få kännedom om ett förslag till en generell begränsning i arbetstiden från 48 till 45 timmar per vecka. Om denna avkortning i arbetstiden i stället skulle tas ut i form av förlängd semester — något som inte är alldeles otänkbart — skulle det bli en ökning av semestern till sex veckor. Nu frågar jag om någon skulle komma på den idén att yrka på att denna semester skulle utgå under sex sammanhängande veckor? Uppenbarligen inte. Det vore ogenomförbart. Någon gång kommer man alltså till den längd på semestern, då man inte utan våda för näringslivet, produktionen och verk-

samheten i övrigt kan utge semestern sammanhängande. Ligger det då inte i allas intresse att man gör de modérationer som erfordras för att näringslivet skall kunna arbeta och välståndet skall kunna hållas uppe och förbättras? Jag tycker att detta är ett arbetstagarintresse i lika hög grad som ett företagarintresse. Det är väl inte fråga om rätt utan snarare om makt. De som fört fram detta yrkande har — sedan Kungl. Maj:t gjorde det till sitt — en känsla av att det nu också skall gå igenom, och man förfogar över de röster som gör detta möjligt om man inte bryr sig om att tränga in i ämnet och ta hänsyn till de i mitt tycke mycket starka sakliga skäl som har anförts och kan anföras mot den föreslagna lagändringen.

I den utredning som riksdagen påyrkade, som kommerskollegium anser erforderlig och som TCO förutsätter skall ske, hade det också bort klargöras, huruvida denna nya bestämmelse i 12 § kan tillämpas i praktiken utan stora vanskligheter. Det kommer att heta att semestern skall utgå i ett sammanhang såframt överenskommelse om annan ordning icke träffas med arbetstagaren. Lagtexten ger alltså rätten till den enskilde arbetstagaren att här träffa sitt avgörande. Det är emellertid klart att detta icke alltid blir fallet. I de fall då arbetarna och tjänstemännen är organiserade får det väl förutsättas, att denna fråga löses genom ett kollektivavtal. Men frågan är inte löst därmed. Den ena gruppen arbetstagare i ett företag kan anse att semestern bör delas. Denna grupp kan utgöra majoriteten — den kan exempelvis bestå av samtliga arbetare i ett företag. Men tjänstemännen eller en grupp av tjänstemän kanske motsätter sig detta. De har lagens stöd, och vad sker då? Ja, man kan inte driva verksamheten utan tjänstemän eller utan de grupper jag här tänker på, och följaktligen blir den rätt lagen ger denna minoritet utnyttjad så, att majoriteten arbetstagare inte får sin vilja ige-

Ändringar i semesterlagen

nom. Jag påpekade detta under debatten förra året och erinrade om att det finns arbetstagare i sådan nyckelställning, att de har möjlighet att — hur få de än kan vara — bestämma hur det skall bli.

Nu skall inte detta tydas så, att jag befarar att en sådan grupp av personer i nyckelställning missbrukar sin position och underlåter att ta hänsyn till övriga arbetstagare. Men bara möjligheten av att sådant kan ske är för mig anledning nog att säga, att jag inte är övertygad om att denna semesterbestämelse inte kan komma att vålla en del besvär. I varje fall är lagtexten sådan att de enskilda arbetstagarna formellt har rätt att inta vilken ståndpunkt som helst och därmed påverka förhållandena för en stor grupp arbetstagare i ett företag.

Jag finner alltså, herr talman, att det förslag som nu föreläggs riksdagen inte tillkommit på det sätt som man önskat från riksdagens sida när man förra året begärde en grundlig utredning. Förslaget återspeglar på intet sätt den mycket eniga mening som kommit fram genom remissyttrandena från hela näringslivet och från statens egna verksamhetsområden. Jag finner också att lagtexten utan kommentarer är sådan, att den kan komma att bereda stora svårigheter i tillämpningen. Det är, herr talman, i anledning av allt detta som jag yrkar bifall till den reservation, som innebär ett avslag på förslaget. Skulle detta inte komma att följas av riksdagen kommer jag för min del att rösta med den reservation, som är avgiven av folkpartiets ledamöter i andra lagutskottet.

Häri instämde herr *Nygren* (h).

Herr **JACOBSSON** i Tobo (fp):

Herr talman! Med anledning av den reservation av herr *Sunne* m. fl. som finnes fogad till detta utskottsutlåtande ber jag att få framföra några synpunkter.

Vi reserverar oss i huvudfrågan om

arbetsgivarnas rätt att uppdelade treveckorssemestern i två perioder anslutit oss till propositionens förslag om att sådan rätt ej längre skall förbehållas arbetsgivarna. För de flesta arbetstagare har arbetsgivarna lyckats med att bereda odelad treveckorssemester. För vissa arbetstagargrupper finns dock svårigheter att bereda sammanhängande treveckorssemester.

Vi hyser stort förtroende till arbetsmarknadens parter när det gäller att kunna ordna dessa förhållanden, men trots allt står åtskilliga svårigheter kvar. För att arbetsgivarna ej skall tvingas att förlägga semestern till annan tid än som ur semestersynpunkt kan bedömas vara lämpligt, har vi ansett det böra finnas en möjlighet att få denna sak prövad i annan ordning. Vi reserverar oss hyser den uppfattningen, att arbetsgivare ej bör ensidigt få bestämma om delning av treveckorssemestern, men för att undvika de svårigheter jag nyss framhöll har vi föreslagit, att arbetarskyddsstyrelsen bör på ansökan av arbetsgivare äga besluta om uppdelning av treveckorssemestern i den mån det provas påkallat av drifttekniska, företagsekonomiska eller samhällsekonomiska skäl eller eljest av hänsyn till allmänhetens berättigade intressen. Om arbetarskyddsstyrelsen fattat sådant beslut om uppdelning, bör som hittills gälla, att semestern må förläggas till två skilda perioder, av vilka den ena utgör minst tolv dagar.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr *Sunne* m. fl.

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Jag skall börja med att rikta ett tack till socialministern för hans initiativ och för den proposition han här har förelagt riksdagen.

De synpunkter som herr *Ahlberg* har framfört är inga nyheter. Vi har disku-

Ändringar i semesterlagen

terat dem i olika sammanhang förut, och det finns ingen anledning att ta upp någon diskussion om dessa saker nu. När herr Ahlberg sade, att detta inte är en fråga om rätt utan om makt, vill jag bara säga till herr Ahlberg, att all lagstiftning delvis bygger på makt och att det är självklart, när riksdagen nu har en sammansättning med representanter för politiska uppfattningar, där människans sätts mera i centrum än förut, att man numera tar mera hänsyn till människorna än under det gamla skedet.

Det tillägg som herr Jacobsson i Tobo föreslår löser väl knappast den fråga som han talade om, ty om en arbetsgivare skulle anse att det fanns skäl till att göra en uppdelning av semestern, har han enligt reservanternas förslag rätt att gå till arbetskyddsstyrelsen, men om arbetstagaren skulle få sin semester förlagd till en ofördelaktig tid, har han inte samma möjlighet. För arbetarna är folkpartiets förslag alltså ett dåligt skydd.

Herr talman! Med hänsyn till det vi har sagt under föregående diskussioner — jag har ju varit motionär i flera år i denna fråga — och med hänsyn till vad utskottet här säger skall jag kort och gott be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr CARLSSON i Bakeröd (bf):

Herr talman! Det är självklart, att en sammanhängande semester på tre sommarveckor är ett önskemål som varje arbetstagare gärna vill ha tillgodosett. I stor utsträckning har också ett sådant system genomförts, att en sammanhängande semester på tre veckor har erhållits, om företagen har kunnat ordna semesterfrågan på sådant sätt. Man har helt enkelt stängt fabriken, verkstaden eller det företag det varit fråga om, och såväl företagaren som de anställda har fått semester under tre veckor. Detta är givetvis en fördel för bägge parter.

Men i vårt mångskiftande näringsliv

finns en mängd företag, där ett sådant system inte kan tillämpas utan där arbetet måste pågå oavbrutet också under sommarmånaderna. På en rad områden har man just under denna tid högsäsong, och då kan ju inte driften gärna stoppas eller inskränkas. Att vid behov anställa semestervikarier i tillräckligt stort antal är omöjligt med hänsyn till den brist på arbetskraft, som under sommartid råder på praktiskt taget alla områden.

Dessa synpunkter har på ett enligt min mening ganska övertygande sätt framhållits i det stora flertalet av de många remissyttranden som redovisas i den kungl. propositionen. Man påpekar ganska enhälligt, att en ändring av lagen på sådant sätt som här har föreslagits skulle komma att skapa svårigheter som komme att påverka produktionen och samhällsekonomin. Inte heller har från något håll påvisats sådana olägenheter med det nuvarande systemet, att en ändring av detsamma är påkallad. Om möjligheten att dela upp semestern på två veckor under sommaren och en vecka vid annan tid på året försvinner, tvingas väl snarare arbetsgivarna i viss utsträckning förlägga semestrarna för en del av de anställda till för dessa olämpligare tider på året. För dem skulle den föreslagna ändringen enligt min uppfattning innebära en försämring.

Jag anser denna synpunkt vara av stor betydelse, då det måste vara en angelägenhet av största vikt, att så stor del av ledigheten som möjligt förläggs till sommaren. Denna uppfattning delas också av olika remissinstanser, som i vissa fall kraftigt understryker den. Kooperativa förbundet t. ex. skriver bl. a.: »Med ett bibehållande av rekommendationen i lagen, att semestern om möjligt skall förläggas till sommaren, kommer kraven från de anställdas sida att få sin 18-dagars semester förlagd till sommaren att medföra anledning till onödiga konflikter mellan arbetsgivare

Ändringar i semesterlagen

och anställda, då möjligheterna att er-hålla semestervikarier skulle bli ytterligare beskurna med semestern förlagd till sommaren och i 18-dagarsperioder.»

Förbundet pekar vidare på att den föreslagna lagregeln i förening med rekommendationen om förläggning av semestern till sommaren skulle innebära betydande och svårbemästrade problem för handeln och för sådan livsmedels- och annan industri, som inte kan upphöra med sin verksamhet utan är tvingad att hålla den i gång året runt. Som exempel nämner man charkuteri-fabriker och bagerier, vilkas produkter inte tål lagring och vilka med hänsyn till konsumenternas behov av dessa varor måste fortsätta tillverkningen också under semestertid. Detsamma gäller också en rad andra varor, kanske framför allt inom livsmedelsbranschen.

Liksom från Kooperativa förbundet framhålles också från andra håll, att ett genomförande av lagförslaget skulle komma att medföra betydande svårigheter för många företag, både statliga och andra. Men det är också ofrånkomligt, att den ifrågasatta lagändringen skulle komma att medföra en försämring av den service, som vi är vana vid och brukar göra anspråk på. Såväl från olika trafikföretag som från hotell- och restauranghåll har dessa synpunkter framhållits, och olägenheterna är också alldeles självklara.

Att jordbruket och trädgårdsnäringen skulle råka i svårigheter som en följd av en sådan lagändring är ganska naturligt, men jag anser för min del inte några särskilda regler för dessa näringar önskvärda. Den knappa tillgången på arbetskraft som råder inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna omöjliggör efterlevnaden av varje undantagsbestämmelse. Företagarna på dessa områden får försöka klara sig med otillräcklig arbetskraft, och de har ingen möjlighet att ordna någon sammanhängande semester.

Jag är således fullt enig med ut-

skottsmajoriteten om önskvärdheten av en sammanhängande semester på tre veckor om denna kan ordnas under sommartid; däremot är jag inte övertygad om att treveckorssemester, som erhålles låt oss säga under höst- eller vintermånaderna, ger mer vila och rekreation än en semester, som uppdelas på två sommarveckor och en vecka vid annan tidpunkt på året.

Utskottsmajoriteten hävdar, att en splittring av semestern på olika perioder måste betecknas som klart otillfredsställande, då en sådan uppdelning skulle försvåra den rekreation och avkoppling som semestern skall ge. Detta uttalande är kanhända riktigt. Jag är inte kapabel att bedöma vad som ger den bästa och värdefullaste avkopplingen, en sammanhängande treveckorssemester som återkommer en gång om året eller en visserligen något kortare semester som dock återkommer två gånger om året.

Utskottsmajoriteten medger emellertid »att det inom vissa näringsgrenar eller företag icke låter sig göra att utge odelad semester utan att detta väsentligt försvårar driften eller försämrar driftresultatet». Man hänvisar emellertid till de erfarenheter man har från arbetsmarknadsparternas förhandlingar i andra liknande frågor, och man anser sig ha »anledning räkna med att arbetstagarnas organisationer skall medverka till att överenskommer om uppdelning av semestern kommer till stånd i de fall, då ett verkligt behov föreligger».

Ja, det tror jag också. I de fall där man kan föra förhandlingar mellan ett par organisationer uppstår nog inga större svårigheter. Men här gäller det inte bara organisationerna utan också de enskilda arbetarna, och i de fall där förhandlingar skall ske med den enskilde är risken för onödiga konflikter betydligt större.

Jag har alltså, herr talman, den uppfattningen, att något verkligt behov av

Ändringar i semesterlagen

denna lagändring inte föreligger, ty reformen är redan genomförd vid de flesta av de företag där den utan större skada kan genomföras. Då vidare de allra flesta remissinstanserna har avstyrkt denna lagändring och gett mycket goda skäl för sin ståndpunkt, ber jag att få yrka bifall till den med 1) betecknade reservationen av herr Manner-skantz m. fl.

Herr *Rubbestad* (bf) instämde häruti.

Herr *LUNDBERG* (s) kort genmäle:

Herr talman! När herr Carlsson i Bakeröd hänvisar till remissinstansernas yttranden skulle jag vilja säga, att jag tror att såväl handeln som jordbruket har anledning att försöka se till att denna sociala fråga löses, ty om det är svårt att tillgodose arbetskraftsbehovet för dessa grupper nu, så blir det ännu svårare om vi skall fortsätta att ha olika undantagsbestämmelser på detta område. Jag vill också framhålla, att herr Carlsson i lördags hade en helt annan uppfattning än i dag om vad som förorsaker svårigheter för handeln. Jag tror att det här föreligger ett verkligt behov. Om herr Carlsson säger, att jag kan vara nöjd som har fått mina önskemål tillfredsställda genom denna proposition, så tror jag att också såväl herr Carlsson som andra har anledning att på längre sikt vara nöjda med propositionen, ty genom den löses frågor som vi i Socialsverige måste lösa.

Fru *JOHANSSON* i Norrköping (s):

Herr talman! Det finns ett ordspråk som säger att trägen vinner, och jag tror att man kan använda det ordspråket när det gäller denna lagändring. Den här frågan har nämligen varit föremål för behandling vid flera tillfällen både i utskott och i kamrarna. Jag tror emellertid inte att man skall göra denna fråga större än den verkligen är, ty hela utvecklingen på arbetsmarknaden under den tid, som här ifrågavarande lagparagraf har funnits, har ju visat att

2 — *Andra kammarens protokoll 1956. Nr 22*

det inte bjudit några stora svårigheter att komma överens med de anställda om att förlägga semestern på det sätt, som för både de anställda och företagen varit det mest lämpliga.

När jag hörde herr Ahlberg tala om remissinstanserna blev jag litet förvånad, ty han sade att alla remissinstanser, som på något sätt haft att göra med denna sak på arbetsmarknaden, hade varit eniga om att avstyrka lagändringen. Då glömde väl herr Ahlberg ändå LO. Landsorganisationen måste väl anses vara en av de större organisationerna som har med denna sak att skaffa, och Landsorganisationen har hela tiden varit för att en ändring i detta hänseende skulle vidtagas.

Herr Ahlberg anmärkte vidare på att den utredning, som utskottet begärde förra året, inte har blivit gjord. När jag såg vad utskottet hade kommit till — jag deltog vid den tiden inte i behandlingen av denna fråga — gjorde jag genast reflexionen: Vad är det egentligen som skall utredas här? Arbetstidsutredningen, som hade hand om förarbetena till denna lag, verkställde ju en ordentlig utredning bland de olika grupperna inom samhällslivet, och Arbetsgivareföreningen har också gjort en utredning angående i vad mån treveckorssemestern har utgått i ett sammanhang. Man har därför enligt min mening en så god överblick över hur det ligger till, att en ny utredning inte skulle behöva företagas.

Herr Ahlberg sade också, att utskottet egentligen var emot en ändring av lagen, fastän det tillstyrkte ändringen. Det var väl ändå inte riktigt med sanningen överensstämmande, ty även om en hel del av utskottets ledamöter inte var så övertygade om att en lagändring var nödvändig, så var det dock enligt min uppfattning ingen som var emot en ändring.

För min egen del tror jag inte, att det kommer att bli någon som helst ändring på arbetsmarknaden efter den nya

Ändringar i semesterlagen

bestämmelsens genomförande jämfört med nuvarande förhållanden. När det gäller trafiken, handeln och andra sådana yrkesområden, där de anställda vet att det inte finns några möjligheter att ta ut de tre semesterveckorna på en gång, tror jag nog att en uppgörelse kommer till stånd lika bra härnäst som tidigare. När arbetstidsutredningen tog ställning till denna fråga, ville man endast först vänta litet och se hur utvecklingen på arbetsmarknaden skulle gestalta sig. Det var därför man var försiktig nog att inte säga, att den tredje veckan skulle tas ut i sammanhang med de två andra och att arbetsgivaren skulle ha rätt att bestämma, hur den tredje veckan skulle förläggas. Nu har lagen ändå varit i kraft så länge, att man har kunnat se hur utvecklingen har gått, och jag tror att en lagändring på denna punkt inte är någon stor sak.

Jag tror inte heller, att det blir några svårigheter att komma överens med jordbrukets anställda. Den enkät, som arbetstidsutredningen gjorde bland de anställda inom jordbruket om hur de ville ha semestern förlagd, visade att de nästan enstämmigt ansåg att det kunde vara bra att ta ut den tredje veckan som enstaka semesterdagar när man behövde resa in till närmaste stad för att handla eller besöka en läkare. Jag tror de har samma uppfattning även om vi ändrar lagen på det föreslagna sättet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag i alla delar både när det gäller frågan om sammanhängande semester och när det gäller semestertidens längd för dem som har hälsovådligt arbete.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrka förslag till paragrafens lydelse dels ock på att kammarerna måtte i enlighet med den av herr Mannerskantz m. fl. avgivna reservatio-

nen avslå förslaget i denna del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Östlund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna godkänner 2 § i andra lagutskottets föreliggande förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om semester, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna i enlighet med den av herr Mannerskantz m. fl. avgivna reservationen avslagit förslaget i denna del.

Sedan kammarernas ledamöter härnäst intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Ahlberg begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 123 ja och 36 nej, varjämte 18 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså godkänt paragrafen i enlighet med utskottets förslag.

12 § föredrogs; och yttrade därvid:

Herr JACOBSSON i Tobo (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Sunne m. fl.

Fru JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets

förslag till paragrafens avfattning dels ock på godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Sunne m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den för-
ra propositionen vara med övervägan-
de ja besvarad. Herr Jacobsson i Tobo
begärde likväl votering, i anledning
varav efter given varsel följande vote-
ringsproposition upplästes och godkän-
des:

Den, som vill, att kammaren godkän-
ner 12 § i andra lagutskottets förelig-
gande lagförslag, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt
paragrafen i den lydelse, som föresla-
gits i den av herr Sunne m. fl. avgivna
reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter
intagit sina platser och voteringspropo-
sitionen blivit ännu en gång uppläst,
verkställdes omröstning genom uppres-
ning. Herr talmannen tillkännagav, att
han funne flertalet av kammarens leda-
möter hava röstat för ja-propositionen.
Herr Jacobsson i Tobo begärde emel-
lertid rösträkning, vadan votering me-
delst omröstningsapparat anställdes.
Därvid avgåvos 104 ja och 63 nej, var-
jämte 12 av kammarens ledamöter för-
klarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt para-
grafen enligt utskottets förslag.

Övriga delar av lagförslaget
Godkändes.

Förslaget till lag angående ändrad
lydelse av 3 § lagen om förlängd se-
mester för vissa arbetstagare med hälso-
farligt arbete
Godkändes.

Utskottets hemställan

Förklarades besvarad genom kamma-
rens beslut i fråga om lagförslagen.

§ 6

**Byggnadsarbeten vid statens sinnes-
sjukhus m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande
nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition angående vissa byggnads-
arbeten vid statens sinnessjukhus m. m.
jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr
106, under återopande av bilagt utdrag
av statsrådsprotokollet över inrikes-
ärenden för den 2 mars 1956, föreslagit
riksdagen att godkänna av departe-
mentschefen förordade ändrade rikt-
linjer för modernisering och utbyggnad
av de statliga sinnessjukhusen samt
fatta vissa närmare angivna beslut an-
gående byggnadsarbeten för sinnessjuk-
vården m. m. Förslaget innebar bl. a.,
att ett nytt sinnessjukhus inom Gävle-
borgs län skulle förläggas till Bollnäs.

Utskottet hade i förevarande sam-
manhang till behandling förehått tre
motioner.

I två likalydande motioner, väckta
den ena inom första kammaren av her-
rar *Huss* och *Sunne* (I: 528) och den
andra inom andra kammaren av frö-
ken *Höjer m. fl.* (II: 684), hade hem-
ställts, bl. a., att riksdagen måtte be-
sluta att det nya sinnessjukhuset i Gävle-
borgs län skulle förläggas i Valbo
kommun i nära anslutning till gränsen
mot Gävle stad.

I en inom första kammaren av herr
Erik Svedberg väckt motion (I: 529)
hade hemställts, att riksdagen måtte
besluta att det i Kungl. Maj:ts proposi-
tion nr 106 vid årets riksdag föreslagna
sinnessjukhuset i Gävleborgs län skulle
förläggas till Hudiksvallsorten.

Utskottet hemställde, att riksdagen
måtte på grundval av Kungl. Maj:ts för-
slag fatta vissa under punkterna I—X
angivna beslut angående byggnadsarbe-
ten för sinnessjukvården m. m.

I avseende å det nya sinnessjukhuset
inom Gävleborgs län innebar utskottets

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

förslag, under punkten III o), tillstyrkande av att sjukhuset enligt propositionens förslag skulle förläggas till Bollnäs.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Gustaf Karlsson, Ohlon, Jacobsson, Birke, Skoglund* i Dovers-
torp, *Hoppe*, fröken *Elmén*, herrar *Andersson* i Mölndal, *Cassel, Gustafsson* i Skellefteå och fru *Ericsson* i Luleå, vilka ansett att utskottet i fråga om förläggningssort för det föreslagna nya sinnessjukhuset i Gävleborgs län bort förordas i första hand Gävleområdet och i andra hand Hudiksvallsområdet samt att utskottet i enlighet härmed bort under punkten III o) hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 529 ävensom I: 528 och II: 624, sistnämnda båda motioner såvitt nu vore i fråga, i Gävleborgs län skulle uppföras ett nytt sinnessjukhus i enlighet med vad reservanterna förordat; samt

2) av herr *Erik Svedberg*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Frågan om förläggningen av det nya sinnessjukhuset i Gävleborgs län har varit föremål för en mycket omsorgsfull prövning inom statsutskottets tredje avdelning, som därvid har vägt olika alternativ mot varandra.

Det är tre platser som har varit ifrågasatta, nämligen Bollnäs, Gävle och Hudiksvall. Var och en av dessa platser har inom avdelningen haft sina förespråkare, som har utvecklat alla de skäl som kunde tala till förmån för just den platsen. När avdelningens majoritet till sist samlade sig kring Gävle-alternativet, dikterades detta ställningstagande som sig bör av medicinska skäl. Vi som har följt den linjen kan inte finna annat än att det är vårdsynpunkterna som här skall fälla utslaget. Det blivande

sinnessjukhuset skall vara till för de sjukas skull, inte för att bereda sysselsättning åt personal. Lokaliseringssynpunkterna måste därför träda i bakgrunden, även om jag mycket väl kan förstå, att det har ansetts angeläget att finna någon ersättning uppe i Bollnäs för att järnvägsverkstäderna kommer därifrån.

Ingen av oss anser, att riksdagen kan stå till svars med att lägga sinnessjukhuset på en sådan plats, att det med fog skall kunna sägas att de intagna inte kommer i åtnjutande av alla de medicinska, kirurgiska och andra vårdmöjligheter som forskningen nu kan ställa till förfogande. Det ansvaret, ärade kammarledamöter, är betydande. Får sjukhuset inte tillgång till en viss medicinsk specialitet t. ex., så kan det ju helt enkelt betyda att en sinnessjuk, som annars skulle kunna tillfriskna, inte blir förbättrad. Det kan också betyda, att hans vårdtid blir väsentligt längre än den skulle behöva vara.

Sedan mer än 40 år är den medicinska sakkunskapen, i varje fall den psykiatriska sådan som den representeras av Psykiatriska föreningen, fullständigt enig om nödvändigheten av att förlägga sinnessjukhus intill orter, som har ett väl utrustat centrallasarett. De nya sinnessjukhus som kommit till under senare tid — Frösö, Umedalen, Ryhov, Sidsjön och Gullberna — har alla utan undantag lagts intill centrallasarett. Precis på samma sätt gjorde riksdagen förra året, när man beslöt lägga ett nytt sinnessjukhus till Falköping. Då var man på det klara med att Falköping skulle få ett väl utrustat centrallasarett med alla specialiteter.

I en gemensam promemoria angående mentalsjukvårdens organisation och upprustning den 5 juli 1955 säger Psykiatriska föreningen och Sveriges läkarförbund bl. a.: »Inom varje landsting bör finnas ett mentalsjukhus. I de landsting, där sådana saknas, bör de snarast uppföras. I landsting som saknar både

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

mentalklinik och mentalsjukhus bör en samordning redan från början eftersträvas, så att mentalsjukhuset organisatoriskt inordnas i centrallasarettet och även geografiskt förlägges så nära övriga lasarettbyggnader som möjligt.»

Utvecklingen går ovedersägligen i den riktningen, att man inom sjukvården och även hälsovården gör allt mindre skillnad mellan människornas kroppar och deras själar. Man börjar alltmer komma till insikt om att människan är en odelbar enhet och att det därför är nödvändigt att kunna behandla mentala sjukdomstillstånd samtidigt med de kroppsliga och att orsakerna till ett mentalt sjukdomstillstånd kan vara att söka hos ett kroppsligt och tvärtom.

Nyligen gick det en blänkare genom pressen, som ger oss en föreställning om vad som här håller på att inträffa. Ett forskarteam i Amerika tror sig ha upptäckt en beståndsdel som, om den sprutas in i blodet hos apor eller andra försöksdjur, framkallar schizofrena fenomen. Detta skulle, om det är riktigt, kunna betyda, att man eventuellt genom att avlägsna sådana beståndsdelar i blodet skulle kunna komma till rätta med denna sjukdom. Jag vet inte om det är riktigt, men om det förhåller sig på detta sätt betyder det, att sambandet mellan vissa mentala sjukdomstillstånd och kroppsliga svagheter är på ett klart och övertygande sätt ådagalagt.

Danska psykiatriker har precis samma mening i detta avseende som de svenska. Representanter för Dansk psykiatrisk selskab, som för kort tid sedan besökte Sverige, ansåg att kroppssjukhus och sinnessjukhus borde om möjligt förläggas vägg i vägg med varandra. De gick så långt, att de ansåg att ett avstånd av 500 meter var en allvarlig nackdel. Statens kommitté för sinnessjukvårdens utbyggnad har också enhetligt intagit samma ståndpunkt liksom Sveriges läkareförbund och Svenska psykiatriska föreningen. Allt detta

har övertygat majoriteten inom tredje avdelningen om nödvändigheten att hålla intim kontakt mellan mentalsjukhus och kroppssjukhus. Det är fråga om att åstadkomma ett lagarbete mellan kroppssjukläkare och mentalsjukläkare.

Om vi nu återgår till frågan, hur det ser ut i Gävleborgs län, så finner vi att både Bollnäs, Hudiksvall och Gävle är utrustade med sjukhus. Av dessa sjukhus är centrallasarettet i Gävle utan all jämförelse det största och bäst utrustade. Det har en rad specialiteter, som inte har någon motsvarighet vare sig i Hudiksvall eller Bollnäs. I Gävle har man t. ex. utöver vad som finns i Hudiksvall ortopedi, gynekologi och narkos. Narkosen är här en mycket viktig sak. Men i Bollnäs, dit departementschefen vill förlägga detta sinnessjukhus, har man ett vanligt normallasarett med medicin, kirurgi, röntgen och en liten barnbördsavdelning. Lasarettet i Gävle har, om jag inte är fel underrättad, 400 å 450 vårdplatser. Hudiksvall har 150. Bollnäs lasarett har 189 enligt den sista uppgift som vi fått. Det är alltså ett vanligt normallasarett.

Om man nu, i likhet med tredje avdelningens majoritet, uteslutande vill anlägga vårdsynpunkten, måste valet mellan de nu nämnda platserna inte vara så förfärligt svårt. Då är Gävle avgjort överlägset både Hudiksvall och Bollnäs.

Det har gjorts gällande, att vatten-tillgången i Gävle inte skulle vara så särskilt bra, men det påståendet har inte stått sig. Vidare säger man att avloppsförhållandena inte skulle vara tillräckligt goda i Gävle för att man skulle kunna bygga ett sinnessjukhus där.

Jag måste säga att visserligen har vi i reservationen tagit viss hänsyn till detta påstående, men personligen är jag mycket litet övertygad om riktigheten av resonemanget. De flesta städer och tätorter i detta land har dåliga avloppsförhållanden, och Gävle har väl inte värre avloppsförhållanden än att det

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

är möjligt att exempelvis bebygga ytterligare ett par kvarter med vanliga bostäder. Om man i stället bygger ett sinnessjukhus blir belastningen på ledningsnätet inte större än om man bebygger några kvarter med bostadslägenheter och flyttar dit några tusen personer. Man kan inte säga att avloppsförhållandena i Gävle är så dåliga, att en fortsatt utbyggnad av staden är utesluten.

För övrigt tänker man i Gävle inte slå sig till ro med de avloppsförhållandena som man nu har, utan det finns mycket omfattande planer på en fullständig reningsanläggning som man hoppas snart kunna realisera.

Sedan har det sagts — och i första kammaren gjorde man ett visst nummer av den saken — att det skulle vara omöjligt att i Gävle finna investeringsutrymme och arbetskraft för att bygga ett nytt sinnessjukhus och samtidigt bygga ut kroppssjukhuset. Det förefaller mig mycket märkvärdigt, att man nu, år 1956, så i detalj skall kunna säga, hur arbetskrafttillgången kommer att vara på en viss speciell plats i detta land i början av 1960-talet, när dessa byggnadsplaner kommer att mogna. Jag kan därför inte tillerkänna detta skäl någon egentlig relevans.

Så kommer vi till frågan, vilken ställning landstinget har intagit. Det har ju varit tal om och finns ganska långtgående planer på att landstingen skulle överta mentalsjukvården. Därför är det av stor betydelse att veta vad landstingets ansvariga organ säger. Jag vill inte gå så långt, att jag vill att landstinget skall vara med och bestämma detta, därför att landstinget är dock ännu icke huvudman, men det finns anledning att ta hänsyn till dess önskemål. Det visar sig, att meningarna i landstinget är delade och att önskemålen i denna fråga går ganska starkt isär. Det urtima landsting, som inkallats just för att ta ställning till frågan om mentalsjukhusets förläggning, vill i första hand förordade Bollnäs. Man trycker då

särskilt på de kommunikationstekniska och geografiska skälen. Som ett alternativ föreslår landstinget Gävle, under förutsättning att man framför allt skall ta hänsyn till vårdsynpunkter och medicinska synpunkter.

Den sista förutsättningen anser jag vara den viktigaste. Det är vårdsynpunkter och medicinska synpunkter, som skall fälla utslaget.

I en sådan fråga kan man naturligtvis inte komma ifrån att lokala intressen av olika slag gör sig gällande. Det är omöjligt att undvika. Med all respekt för de lokala intressena undrar jag, om det inte är lättare för dem som står helt utanför att bilda sig en objektiv uppfattning i dessa frågor. För min del är jag övertygad om att utskottsmajoriteten hyser precis samma intresse som reservanterna för att de sinnessjuka skall få den bästa möjliga vård som finns att få. Det intresset tillgodoses alldeles säkert bäst genom att sinnessjukhuset på sätt som yrkas i den av herr Gustaf Karlsson m. fl. med nr 1 betecknade reservationen förläggas till Gävle.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

I detta anförande instämde herr *Hagård* (h).

Fröken **ELMÉN** (fp):

Herr talman! Herr Cassel har så ingående motiverat reservationen, att jag inte behöver tillägga så mycket. Jag ber först och främst att få instämma i allt vad han har sagt.

Under senare år har det skett en stor upprustning inom sinnessjukvården. Man har i tredje avdelningen under de senaste åren haft förmånen att ta ställning till byggandet av två nya sinnessjukhus. Vad är det som framförts som det väsentliga och grundläggande när det gäller förläggningsorten av dessa sinnessjukhus? Jo, det har varit de medicinska synpunkterna och då framför

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

allt, att mentalsjukhuset måste ha tillgång till ett fullständigt utbyggt centrallasarett med alla de specialiteter som det har. Det förefaller mig därför egendomligt, om man, när det gäller förläggningen av detta sinnessjukhus, helt plötsligt skall springa ifrån dessa synpunkter och börja anlägga arbetsmarknadspolitiska synpunkter på förläggningsfrågan. Jag anser att de medicinska synpunkterna måste vara avgörande, om vi skall kunna få den bästa vården åt dessa människor. Vi får inte i fortsättningen stå likgiltiga för mentalsjukvården på det sätt som vi gjort förut. Vi måste se till att dessa människor får den behandling och vård som de bör ha, och därför måste de medicinska synpunkterna vara utslagsgivande.

Det är nödvändigt som herr Cassel sade, att det vid vården av patienterna sker ett teamwork. Det är nödvändigt vid intagning och konsultationer i fortsättningen och kanske för vissa ingrepp. Det har kommit i dagen, att det inte bara är den mentala sidan man har att ta hänsyn till; det är ofta psykosomatiska sjukdomar. Likaväl som det bakom mentala sjukdomar kan ligga kroppsliga åkommor så kan bakom kroppsliga sjukdomar ligga mentala åkommor.

Man har ifrågasatt, om inte mentalsjukhuset i Karlskrona låg för långt från centrallasarettet. Man ansåg att avståndet var väl långt. Men man vågade sig på den förläggningen i alla fall. Likaså i fråga om Falköping var ett väl utbyggt lasarett, som skulle byggas ut ytterligare i fortsättningen, avgörande.

Nu är det ju så, att byggnadskommittén har räknat med att det framdeles på grund av befolkningsunderlaget bör bli två mentalsjukhus i Gävleborgs län. Med hänsyn till spridningen av sjukhusen nu och senare anser man det lämpligt att börja i Gävle och framdeles förlägga ett andra sjukhus till Hudiksvall, där man räknar med att det i framtiden också skall kunna bli ett väl utbyggt

lasarett. Men det är ju för närvarande inte lika väl utbyggt som lasarettet i Gävle.

Såsom herr Cassel också nämnde, har man talat om att det skulle vara riskabelt att förlägga sinnessjukhuset intill Gävle med hänsyn till att avloppsfrågorna där inte var ordnade på det sätt som de borde vara. Det förefaller mig mycket egendomligt. Man har ju gått i författning om att låta en firma projektera radikala saneringsåtgärder för Gävle med omgivande kommuner. Jag råkar komma i kontakt med en representant för den firman, och han sade, att det är få städer som låtit göra upp ett så radikalt förslag som Gävle med omgivande kommuner har gjort. Därför förefaller ovannämnda motivering egendomlig. Emellertid har ju reservanterna sagt, att skulle avloppsfrågan på något sätt lägga hinder i vägen, så bör man i andra hand kunna tänka sig en förläggning av sjukhuset till Hudiksvall.

Herr talman! Jag skall inte ytterligare motivera reservanternas syn på dessa frågor. Det har herr Cassel gjort så utomordentligt bra. Jag skulle emellertid vilja säga, att om det i andra kammaren i likhet med i första kammaren blir majoritet för Bollnäs-förslaget, så förutsätter man, att landstinget och de lokala intressenter, som har ansvaret för detta ställningstagande, också då ser till att Bollnäs får ett fullständigt utbyggt centrallasarett med alla specialiteter, så att de mentalsjuka får den vård som de verkligen är i behov av.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Gustaf Karlsson m. fl.

Fru *Andrén* (fp) instämde häruti.

Fröken *HÖJER* (fp):

Herr talman! Ehuru jag helt kan instämma i de två föregående talarnas uttalanden, så vill jag ytterligare lägga ut vad de har sagt.

Den upprustning av sinnessjukvår-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

den, som den reviderade generalplanen för de statliga sinnessjukhusens modernisering och utbyggnad innebär, hälsar jag med stor tillfredsställelse. I fråga om ett par detaljer i planen har jag några önskemål att framställa och ett yrkande.

Det första önskemålet är att utskottets uttalande om särskilda vårdplatser för sinnessjuka barn snarast utredes. Det är ingen fråga av stort omfång. För närvarande gäller det ett 30-tal sjuka barn, men som vi i motionen I: 528 framhållit är det angeläget, att för denna lilla grupp som nu vårdas under mycket otillfredsställande förhållanden tillsammans med vuxna, ofta med mycket psykiska förändringar, inrättas speciella vårdplatser. Då denna fråga inte har tagits upp av departementschefen, har motionärerna föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t rörande behovet av dessa platser och om en utredning genom mentalsjukvårdsdelegationen. Utskottets positiva uttalande i sakfrågan gör, att jag inte har något annat yrkande än bifall till utskottets förslag på denna punkt — förhoppning om att detta uttalande skall ha samma verkan som en skrivelse.

Jag vill också uttala en förhoppning om att frågan om anordnande av dagsjukhus som komplement till sinnessjukhusen inte kommer bort i den stora utredningen. Säkerligen skulle många av de sjuka ha lättare att fortsätta behandlingen, om sådana dagsjukhus inrättades. Det blir en friare behandling i så fall, och de kan erhålla den av kunnig personal på valfri tid inom vissa timmar, vilket de inte kan, om de måste inskrivas på ett sinnessjukhus för att få behandlingen.

Till utskottets utlåtande har fogats en reservation, som går ut på att det för Gävleborgs län planerade sinnessjukhuset skall förläggas till Gävle. Departementschefen och utskottets majoritet föreslår Bollnäs som förläggningsort. Som tidigare talare anför, bör väl den

avgörande frågan vara vilket som är det bästa ur medicinska synpunkter. Frågan gäller om sjukhusets lokalisering skall bestämmas av de medicinska synpunkterna eller om kommunikations-, arbetsmarknads-, bostadsförsörjnings- eller civilförsvarsynpunkter skall vara avgörande. Skall de medicinska synpunkterna väga tyngst, kan jag inte finna annat än att Gävle avgjort är att föredraga som förläggningsort. Har ett statligt sinnessjukhus behov av det nära grannskapet med den expertis, som ett centrallasarett erbjuder — det är väl närmast frågeställningen.

Vi är nog i denna kammare vid det här laget ganska överens om att vi tidigare har svältfött sinnessjukvården. En läkare har nu 120—150 patienter att sköta, och till hjälp har han sjukvårdspersonal, vars utbildning vi först från och med i år har börjat ordna enligt den moderna sinnessjukvårdens fordringar. Antalet patienter per läkare skall nu successivt minskas. Den forskning som dessa läkare måste bedriva, om de skall ha någon framgång med sin vård, är beroende på om de kan hålla kontakt med sina kolleger inom olika specialiteter. Numera behöver läkarna denna kontakt mycket mera än tidigare. Förr var inte så mycket upptäckt. Då kunde en ensam människa göra stora och förnämliga upptäckter. Nu har utvecklingen gått så långt, att ingen kan vara insatt i hur långt specialister på olika områden har hunnit. Därför måste en läkare stå i daglig och ständig kontakt med sina kolleger, om han t. ex. skall kunna uttala sig om huruvida en i barndomen genomgången epidemisk hjärnhinneinflammation kan vara orsaken till att en patient senare blir psykiskt sjuk. Skulle man i så fall ha kunnat förebygga den psykiska sjukdomen vid vården på epidemisjukhuset? För att avgöra sådana frågor är ständiga kontakter nödvändiga, om sinnessjukläkaren skall ha någon framgång med vården.

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

Vid lasarettet i Gävle finns det specialister inom de flesta områden. Man har t. ex. där en tjänst inrättad som narkosläkare. Vidare har beslut fattats om att en psykiatrisk avdelning skall inrättas där, och även där behöver man kontakten med sinnessjukvården. Alla övriga avdelningar, t. ex. röntgenavdelning med diagnostik och terapi, är i Gävle utbyggda på ett helt annat sätt än i Bollnäs. Allt finns i Gävle i helt annan omfattning än i Bollnäs och i Hudiksvall.

Den medicinska sakkunskapen i medicinalstyrelsen har inte yttrat sig i lokaliseringsfrågan — åtminstone har jag inte kunnat finna det i handlingarna — men medicinalstyrelsen har vid många olika tillfällen sagt ifrån, att man önskar få en nära kontakt mellan sinnessjukvård och kroppssjukvård. Kommittén för sinnessjukvårdens utbyggnad föreslår också gävleområdet. Samtliga beslut som redan fattats här i riksdagen har också gått ut ifrån att man skall få denna nära kontakt med ett väl utbyggt centrallasarett för kroppssjukvård.

Vad finns det då som talar emot en förläggning till Gävle — eller rättare sagt till den närbelägna kommunen Valbo? Urtima landstinget har i första hand föreslagit Bollnäs, men efter vad jag har kunnat finna har landstinget också framhållit, att om medicinska synpunkter talar för Gävle, så har landstinget ingenting att erinra mot att sinnessjukhuset förlägges dit. Det är sålunda vi, som nu skall ta ställning till denna fråga. Sinnessjukvården är ju för närvarande statlig, men vi vet ingenting om huruvida inte landstingen senare kommer att överta den. Jag menar sålunda, att även landstinget i Gävleborgs län tycker, att om det spelar någon roll för sinnessjukvården att sinnessjukhuset förlägges till Gävle, så kan det mycket väl förläggas dit, och därför skall vi också välja Gävle som lokaliseringsort.

Mot detta har anförts, att Gävle stad ligger i ena kanten av länet, och att detta medför olägenheter i form av långa resor för patienterna och deras anhöriga. Jag kan emellertid försäkra, att den sjuke först och främst vill komma till ett sjukhus, där han blir bättre — och allra helst fullt frisk — och transportererna spelar för honom inte någon större roll. Jag kan också intyga att de sjukas anhöriga har precis samma synpunkter. Den som har vänner, bekanta och anhöriga inom sinnessjukhusen vet att de reagerar på detta sätt.

Sedan vill jag emellertid fråga, om det är så alldeles säkert, att det blir särskilt besvärligt i detta avseende vid en förläggning till Gävle. Vi får nämligen komma ihåg, att Gävle stad har 50 000 invånare, Hudiksvall har ca 10 500 och Bollnäs omkring 6 000. Vi har sålunda en betydligt större befolkningsskoncentration i gävleområdet, och man får sannerligen där långa resor vid en förläggning av sinnessjukhuset till någon av de andra platserna. Jag tycker därför att det inte kan vara särskilt starkt motiverat rent geografiskt att förlägga sinnessjukhuset till Bollnäs.

I övrigt skall jag inte upprepa vad tidigare talare redan anför. Statsutskottet har direkt från Gävle stad och Valbo kommun mottagit meddelande om att man där redan har satt till alla klutar för att ordna med avlopp, reningsverk, vattentillgång o. s. v., och detta talar ju också för en förläggning till Gävle.

Till slut vill jag också säga, att våra sinnessjukhus alltför länge redan har varit förvaringsanstalter för de sjuka. Det är på tiden att vi nu gör dem till verkliga sjukvårdsanstalter, vid vilka man kan klarlägga vad som varit orsaken till olika sjukdomar och där man också kan lära svenska folket förebyggande vård samt genom forskning på sinnessjukvårdens område — i intimt samarbete med olika specialister — kan finna behandlingsmetoder, som botar

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

de sjuka på snabbast möjliga sätt. Det betyder oerhört mycket att ha kolleger inom olika fack tillgängliga inom området jämfört med att behöva resa långa vägar för att rådgöra med dem om patienterna eller om olika sjukdomssymptom. Från kroppssjukvården vet vi vad det betyder att ha sådan daglig kontakt med varandra och varandras patienter.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan med undantag av vad som föreslås beträffande förläggningen av sinnessjukhuset i Gävleborgs län. I den punkten ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Gustaf Karlsson m. fl.

I detta anförande instämde fröken *Liljedahl* (fp) och fröken *Löwenhielm* (fp).

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Anledningen till att jag begärt ordet i denna fråga är en motion, som väckts i första kammaren av herr Svedberg. Motionären föreslår, att det nya sinnessjukhus, som skall byggas i Gävleborgs län, måtte förläggas till hudiksvallsorten. Jag sympatiserar med detta förslag och tänkte därför anföra några skäl för mitt ställningstagande. Emellertid skall jag, när jag nu har ordet, beröra även en annan fråga, som dock i viss mån kan sägas ha samband med det ärende som i motionen behandlas.

Riksdagen beslöt för två år sedan, att ett nytt sinnessjukhus skulle uppföras i Falköping. Vid redovisningen av detta ärende i årets proposition om sjuksjukvården — liksom i statsutskottets utlåtande — meddelas, att vid falköpingssjukhuset skall inrättas en klinikavdelning med 72 platser under en särskild överläkare. Detta betecknas av departementschefen som en »värdefull och intressant nyhet, som möjliggör observation, behandling och vård av mentalsjuka, som frivilligt söker sig dit, utan att dessa behöver formellt intagas

på sinnessjukhus». Och så tillägger statsrådet, att avdelningen sålunda i viss mån kommer att »fungera som en psykiatrisk lasarettsklinik».

Jag vill instämma med inrikesministern om att detta verkligen är en intressant nyhet. Den ger — såvitt jag kan bedöma saken — ett perspektiv åt frågan om sambandet mellan psykiatrisk lasarettsklinik och sinnessjukhus, som är värt att uppmärksamma. I varje fall måste den i mycket hög grad intressera förvaltningsutskotten och sjukhusstyrelserna i landstingen. I propositionen meddelas, att man för närvarande icke har någon psykiatrisk lasarettsklinik i Skaraborgs län, och jag tolkar propositionen så, att det bl. a. är av denna anledning, som den särskilda klinikavdelningen inrättas vid mentalsjukhuset i Falköping. Nu uppstår här synes det mig ett intressant spørsmål, nämligen detta: Blir behovet av en psykiatrisk lasarettssavdelning i Falköping mindre efter det att mentalsjukhuset uppförts? Kan man kanske gå så långt att man säger, att en sådan avdelning icke längre behövs? Jag har icke tagit upp dessa frågor därför att jag skulle ha någon särskild anknytning till Skaraborgs län, men det är helt enkelt så, att frågan är eller kommer att bli aktuell inom flera landstingsområden. Det är nämligen inte bara Skaraborgs län som saknar psykiatriska avdelningar vid lasaretten; detta är fallet inom flertalet landsting. Sålunda har Gävleborgs län ingen psykiatrisk avdelning, men man har planer på att inrätta en sådan avdelning i Gävle. I det landstingsområde jag själv tillhör, nämligen Blekinge, finns inte heller någon psykiatrisk lasarettssavdelning. I själva verket torde frågan om den psykiatriska vården vara bland de mest trängande frågorna inom alla landsting.

Men hur kommer problemen att utveckla sig, när nya sinnessjukhus tillkommer här och var i landet? Jag vill beröra detta av den orsaken, att vi i

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

Blekinge läns landstings förvaltningsutskott just nu brottas med ett sådant problem. Vi har nu snart Gullberna sinnessjukhus färdigbyggt. Samtidigt tränges frågan om en psykiatrisk avdelning vid Karlskrona lasarett fram och kräver sin lösning. Vi är naturligtvis medvetna om att det primära är att få fram bästa möjliga vård och vårdformer, men vi kan inte underlåta att också ta ställning till de ekonomiska möjligheterna, investeringsbegränsningarna, personalresurserna o. s. v. Vi har faktiskt tänkt oss, att sinnessjukhusets tillkomst skulle något minska behovet av en psykiatrisk lasarettsavdelning, men hela ärendet förefaller att vara så oklart, att ett definitivt ställningstagande är svårt att åvägbringa.

Nu finns ju på Gullberna sjukhus icke den nyhet, som redovisas för det blivande mentalsjukhuset i Falköping. Möjligheten att göra en sådan om disposition av Gullberna sjukhus, att det finge en avdelning liknande den på lasarettet i Falköping, undandrar sig mitt bedömande; jag vill dock framkasta tanken. Men det är möjligt, kanske troligt, att de nya sinnessjukhus som skall uppföras, bland annat det i Gävleborgs län, får en klinik sådan som den som skall inrättas i Falköping. Då kommer, såvitt jag vågar bedöma, frågan om de psykiatriska lasarettsklinikerna i ett annat läge för berörda landsting.

Den medicinska sakkunskapen anser ju att det skall vara både-och, dels ett sinnessjukhus och dels en psykiatrisk lasarettsavdelning. Jag tror att klarare linjer behövs i detta avseende. I propositionen talas om att frågor av detta slag är en utredningsuppgift för mentalsjukvårdsdelegationen inom sinnessjukvårdskommittén, och jag hoppas, att man snart kommer fram till ett resultat. Skulle delegationen inte direkt syssla med den fördelningsfråga, som jag här har berört, eller om den redan skulle vara i princip löst, vore det värdefullt med ett besked.

Naturligtvis har frågan också ett intimt samband med spørsmålet om det framtida huvudmannaskapet för sinnessjukvården, men härpå skall jag inte gå in.

Hur svävande frågan om kombinationen sinnessjukhus—kroppssjukhus med eller utan psykiatrisk avdelning är framgår också av debatten om var det nya sinnessjukhuset i Gävleborgs län skall förläggas. Å ena sidan anser man — fröken Höjer berörde den saken — att det bör ligga i Gävletrakten, därför att man i Gävle planerat att inrätta en psykiatrisk avdelning vid lasarettet. Å andra sidan har det skälet anförts, att sjukhuset bör förläggas till Hudiksvall, eftersom där ingen psykiatrisk avdelning planeras. Vilken av dessa meningar kan nu anses vara den riktiga? För min del måste jag säga att jag anser att mycket talar för Hudiksvall.

Med detta, herr talman, har jag kommit in på herr Svedbergs motion. Dragkampen om sinnessjukhuset i Gävleborgs län står, som också herr Cassel nämnde, mellan Bollnäs, Gävle och Hudiksvall. Enligt min mening är Bollnäs den plats som är svagast motiverad. De medicinska synpunkterna, som ju måste tillmätas mycket stor betydelse, talar för att sjukhuset bör förläggas till Gävle eller Hudiksvall. När jag ger min röst åt Hudiksvall gör jag detta av följande skäl.

1) Landstingets förvaltningsutskott har förordat Hudiksvall och detsamma gjorde överläkaren vid sinnessjukhuset i Sidsjön, dr Osterman. Låt mig säga några ord om landstingets ställningstagande. Förvaltningsutskottet föreslog Hudiksvall men det urtima landstinget föreslog i första hand Bollnäs och i andra hand Gävle. Hur skall man då egentligen tolka landstingets egentliga mening i denna fråga? Jag tror att man bör tillmäta förvaltningsutskottets ställningstagande det största värdet.

2) Jag tror att vårdbehovet inom Gävleborgs län är så pass stort att två sin-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

nessjukhus där kommer att behövas och då bör det ena ligga i Hudiksvall och det andra i Gävle.

3) Lokaliseringssynpunkterna, som man väl också bör återropa i detta fall, synes mig tala för Hudiksvall, även om herr Cassel enligt min mening ville skjuta dessa synpunkter alltför mycket i bakgrunden. Därtill kommer frågan om den psykiatriska lasarettskliniken i Gävle, som jag tidigare har berört.

Beträffande vårdbehovet finns olika beräkningar, men jag tror att uppgiften om 1 100—1 200 platser är riktig. Vi har nyligen fått uppgifter om hur starkt intagningen ökar vid Sidsjöns sjukhus. Under fjolåret ökade den med 25 procent och det synes mig som om detta skulle bestyrka riktigheten av de högre siffror, som anförts beträffande vårdbehovet även inom Gävleborgs län. Även om vårdtiden skulle kunna minskas, pekar dessa siffror på en mycket allvarlig utveckling. För övrigt tror jag mig våga säga att man inom landstingsområdena nu anser, att antalet mer eller mindre psykiskt sjuka är större än föreliggande siffror utvisar.

Herr talman! Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till motion nr 529 i första kammaren. Skulle detta yrkande avslås, kommer jag att rösta för reservationen av herr Gustaf Karlsson m. fl.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ASP (s):

Herr talman! Det är med tillfredsställelse jag konstaterar, att det nu råder enighet om att ett sinnessjukhus skall förläggas till Gävleborgs län. Men när det däremot gäller att bestämma, var inom länet sjukhuset skall ligga, är meningarna delade. Det har framförts förslag om Hudiksvall, Gävle eller Bollnäs. Eftersom jag tillhör förvaltningsutskottet och då jag har den uppfattningen, att vid denna frågas avgörande även

andra synpunkter än de medicinska bör läggas i vågskålen, vill jag lämna en redogörelse för ärendets behandling i förvaltningsutskottet och landstinget — detta så mycket mera som reservanterna, vilka talar för Gävle eller Hudiksvall, stöder sig på förvaltningsutskottets och landstingets ställningstaganden.

När förvaltningsutskottet den 31 maj förra året yttrade sig över den statliga kommitténs betänkande, stannade man för Hudiksvall. Och varför gjorde man det? Jo, kort och gott därför, att vid de kontakter man haft med den statliga kommittén och främst med de medicinska experterna, hade man fått den uppfattningen, att detta sjukhus skulle anknyta till ett väl utbyggt kroppssjukhus — man avsåg ett centrallasarett. I den situationen hade förvaltningsutskottet intet val. Gävle ligger utanför landstingsområdet. Hudiksvall har vad vi kallar ett centrallasarett men av en annan storleksordning än Gävle. Då var det ju helt naturligt att förvaltningsutskottet stannade för Hudiksvall, som tillhör landstingsområdet.

Ett annat skäl, som förvaltningsutskottets ordförande anförde både vid det urtima landstinget och i förvaltningsutskottet, var att generalplanen för ombyggnad av Gävle lasarett, som i princip hade godtagits, belöpte sig till en kostnad på ungefär 30 miljoner kronor, och utbyggnaden skulle ske samtidigt som sinnessjukhuset uppfördes. Om man skulle förlägga sinnessjukhuset till Gävle skulle detta medföra en anhopning av sjukhusinvesteringar i denna länsdel, under det att denna verksamhet inte finge någon nämnvärd omfattning i länet i övrigt. Detta alltså om förvaltningsutskottets ståndpunktstagande.

Den statliga kommittén var sannolikt inte nöjd med detta beslut. Man eftersträvade tydligen ett förslag om förläggning till Gävle. Då uppkom frågan om en delning av det tilltänkta sjukhuset. Dess ena del skulle placeras i den nor-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

ra och den andra i den södra länsdelen. Förvaltningsutskottet hade ingenting att invända mot detta, men det hävdade att i så fall skulle den första byggnadsetappen utföras i Hudiksvall. Utskottet ansåg sig emellertid inte längre kunna ta ansvaret för ett avgörande, då det inom länet visade sig vara ett kolossalt stort intresse för denna fråga. Därför beslutade man enhälligt att sammankalla ett urtima landsting, som hölls den 28 december. Där beslutade man — med 41 röster mot 16 — att i första hand föreslå, att sinnessjukhuset skulle förläggas till Bollnäs men, säger man, om de medicinska synpunkterna anses vara avgörande bör sjukhuset förläggas till Gävleområdet.

Beträffande Bollnäs vill jag framhålla att denna stad har ett normallasarett och därtill ett sanatorium. Medicinalrådet Peder Björck har vitsordat att sanatoriet är ett stort plus för Bollnäs, men han anser inte att normallasarettet är tillräckligt utrustat för att kunna betjäna sinnessjukhuset.

När landstinget bestämt sig för Bollnäs bör man hålla i minnet att staden ligger centralt i länet: där är den geografiska mittpunkten med goda kommunikationer till andra delar av länet. Om sjukhuset förlägges dit kommer ingen av länets invånare att få mer än 12, 13 mil till detsamma. Vid en förläggning till Valbo kommer halva länets befolkning att få 10—25 mil till sinnessjukhuset. Detta är enligt vår mening en betydelsefull omständighet — det anser nog också den psykiatriska sakkunskapen — ty vården underlättas av att de sjuka kan ha kontakt med sina anhöriga.

Ett annat skäl, som medfört att landstinget intagit den ståndpunkt som det gjort, är att man vill få till stånd en spridning av anstalterna för mentalsjukvård. Det finns för närvarande ett vårdhem för lättskötta sinnesslöa i Gysinge, som ligger i den södra länsdelen, och det är planerat ett vårdhem på 125 vård-

platser i den norra länsdelen. Det finns beslut fattat om inrättande av en psykiatrisk lasarettssavdelning på Gävle lasarett, och det planeras en psykiatrisk lasarettssavdelning på Hudiksvalls lasarett. Under sådana förhållanden ansåg landstinget att det skulle vara en förnuftig spridning av mentalsjukvården, om det nya sinnessjukhuset förlades till Bollnäs.

Vad huvudmannaskapet beträffar har det i propositionen sagts att den frågan bör lösas snarast möjligt, t. o. m. innan upprustningen av sinnessjukvården är genomförd. Jag anser det för min del nödvändigt med ett gemensamt huvudmannaskap för kroppssjukvården och mentalsjukvården, och man bör ta hänsyn även till vad landstinget uttalat när det gäller placeringen av sinnessjukhuset.

Herr talman! Med hänsyn till den långa föredragningslistan skall jag nöja mig med det sagda. Länsstyrelsen och landstinget är ju överens om att Bollnäs bör bli förlägningsplatsen för det nya sinnessjukhuset, och Kungl. Maj:t har med instämmande av utskottsmajoriteten lagt fram förslag om Bollnäs. Under sådana förhållanden ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Olsson* i Gävle (s), *Orgård* (s) och *Persson* i Norrby (bf).

Herr STENBERG (fp):

Herr talman! När det gäller frågan om sinnessjukvårdens utbyggnad, som vi här har att ta ställning till, har ett enhälligt utskott tillstyrkt vad Kungl. Maj:t äskat i anslagsavseende. På den punkten föreligger alltså enighet. Där emot har det uppstått debatt kring placeringen av ett av de föreslagna nya sinnessjukhusen, nämligen det som skall förläggas till Gävleborgs län. Kungl. Maj:t har efter yttranden av urtima landsting, länsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen stannat för att föreslå sjukhusets

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

placering till Bollnäs. Det är också utskottsmajoritetens förslag. Ett antal reservanter inom utskottet har med hänsyn till de medicinska skälen velat förlägga sjukhuset till Gävle-trakten.

Jag tillhör dem som anser att riksdagen på denna punkt bör följa utskottsmajoriteten. Det innebär ingalunda att jag på något sätt skulle vilja underkänna de medicinska synpunkter som kommit till uttryck i reservationen, men enligt min uppfattning har inte dessa skäl den styrka och storleksordning att de bör tillerkännas avgörande betydelse. För ett hänsynstagande till de medicinska skälen talar att vid lasarettet i Bollnäs finns inte företrädna lika många specialiteter som vid centrallasarettet i Gävle och därigenom skulle rätt besvärliga transportproblem uppkomma genom förläggning av sinnessjukhuset till Bollnäs. Vid en närmare granskning av förhållandena har det emellertid visat sig, att det inte skulle behöva bli fråga om några särskilt stora och besvärande transporter, därest sjukhuset förlades till Bollnäs. Jag förmodar att departementschefen kommer att lämna en klarläggande redogörelse i detta avseende och jag finner därför inte anledning att gå närmare in på saken.

Det har bl. a. under debatten i första kammaren framhållits att det inte bara är möjligheterna till lasarettsvård, som bör vara avgörande för sinnessjukhusets placering, utan också möjligheterna till kontakter mellan läkarna inom mentaltvården och inom kroppssjukvården. Det resonemang, som i detta sammanhang förts, gör på mig det intrycket att man utgår från att Bollnäs skulle vara en isolerad plats när det gäller tillgången på sjukhusinrättningar och läkare. Jag anser det därför nödvändigt att för kammarens ledamöter nämna, att det i Bollnäs finns ett lasarett med 187 vårdplatser, ett centralsanatorium med 197 vårdplatser, ett epidemisjukhus med 40 vårdplatser och ett vårdhem för kroniskt sjuka med 35 vårdplatser. Dessa

sjukvårdsinrättningar betjänas för närvarande av 14 läkare. Läger vi därtill de privatpraktiserande läkarna på platsen samt — jag utgår nu ifrån att riksdagen följer utskottsmajoriteten — de 10 å 11 läkarna vid sinnessjukhuset, skulle det dock finnas ett 25-tal läkare i Bollnäs. Det måste väl ge möjlighet till tillräckliga kontakter mellan läkarna inom mentalsjukvården och inom kroppssjukvården. Jag vill också, eftersom man tillmäter denna personliga kontakt så stor betydelse, erinra om att från läkarnas egen sida har sagts att kontakten mycket väl kan ske telefonledes. I så fall kan inte ett avstånd på fem kilometer eller sex, sju, åtta mil vara av betydelse; tankeutbytet kan ändå ske lika lätt med detta kommunikationsmedel. Därför tycker jag, att man inte skall förskjuta Bollnäs ur bilden för att där inte skulle finnas tillräckligt med läkare, som kan diskutera uppkommande problem. Jag tror också, att man har all anledning att ta någon hänsyn till läget inom länet, och då ligger Bollnäs obestriddligen mest centralt.

Man får nog inte heller så lättvindigt resonera bort synpunkten om det värdefulla i upprätthållandet av en viss kontakt mellan de sjuka och deras anhöriga. Jag tror, att detta är en rätt avsevärd del av den vård, som de sinnessjuka behöver. Vi vet också alla, att Bollnäs har goda möjligheter att lösa tomtfrågan och bostadsfrågan för de anställda på ett tillfredsställande sätt.

Ett par talare, herr Cassel och fröken Elmén, har pekat på länsstyrelsens yttrande, att avloppsförhållandena för Gävles vidkommande skulle vara mindre goda. De anser, att man har anledning att betvivla detta påstående och att förhållandena skulle vara väl ordnade. Jag vill i detta avseende bara hänvisa till länsstyrelsens yttrande. Jag tillmäter detta minst samma betydelse som vad herr Cassel och fröken Elmén här anfört. Enligt min uppfattning bör läns-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

styrelsen ha lika stora eller större förutsättningar att kunna yttra sig på denna punkt.

Jag ber, herr talman, att med de framförda synpunkterna få ansluta mig till vad som anförts av herr Asp och att i likhet med honom få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SEVERIN i Gävle (s):

Herr talman! Det är med en viss tvekan jag tar till orda i denna debatt, sedan herr Asp och herr Stenberg har yttrat sig. Det är inte så angenämt, att vi på gävleborgsbänken skall framföra olika synpunkter beträffande förläggningen av det statliga sinnessjukhuset i Gävleborgs län, men med hänsyn till den utformning, som propositionen har fått, och den argumentering, som utskottsmajoriteten anför i sitt utlåtande, anser jag, att förslaget är mindre tilltalande.

Det förefaller mig rätt egendomligt att departementschefen har gått emot en enhällig utredningskommitté, i vilken den medicinska sakkunskapen har varit representerad, och i stället byggt hela sitt ställningstagande huvudsakligen på ett yttrande från länsstyrelsen, som denna har avgivit och som i väsentliga punkter — det vågar jag säga — inte är fullt korrekt. Vidare har departementschefen i propositionen åberopat vad arbetsmarknadsstyrelsen har anfört beträffande denna fråga. Här öppnar sig utan tvivel nya perspektiv: Skall yttranden från länsstyrelserna och från arbetsmarknadsstyrelsen i fortsättningen väga tyngre än den medicinska sakkunskapen, när det gäller att lokalisera sjukhus? Avser departementschefen och utskottet att här skapa ett prejudikat för framtiden? Enligt min mening bör sjukhuset förläggas dit, där de medicinska möjligheterna att ge god vård är störst. Det är väl de sjukas intressen och inte kommunala ortsintressen, som skall tillgodoses. Nu har det beklagligt

nog inte varit medicinska synpunkter utan helt andra faktorer, som har kommit att bli avgörande vid dragkampen om förläggningsort. Det är arbetsmarknadspolitiska skäl, lokaliseringssynpunkter och hotet att eventuellt förflytta SJ:s verkstad i Bollnäs som blivit bestämmande.

Jag skulle här i kammaren vilja framhålla, att kommunalekonomiska och lokalpatriotiska intressen under de senaste månaderna har firat orgier, när det gäller denna fråga. I en sådan dragkamp kommer självfallet de medicinska synpunkterna i kläm. Nu har man sökt trola bort dessa under debatten i första kammaren i lördags, och jag förmodar, att departementschefen kommer att anföra samma statistik i andra kammaren i dag — en statistik som är hämtad från andra mentalsjukhus — varav han och majoriteten drar den slutsatsen, att ett mentalsjukhus inte ovillkorligen behöver ligga i närheten av ett centrallasarett utan gott kan förläggas vid ett vanligt delat lasarett. Ett mentalsjukhus har alltså inga behov av hjälpdiscipliner, utan i den mån det erfordras, kan man företa långa transporter. Jag kan givetvis inte jäva statistikens siffror och skall inte heller försöka göra det. De gäller emellertid dagens läge, och jag frågar: Hur kommer morgondagens mentalsjukvård att se ut? Behöver vi kanske inte i framtiden ett ökat stöd åt mentalsjukvården ifrån en mängd hjälpdiscipliner? Jag hyser i varje fall den mycket bestämda uppfattningen, och jag tror att de senaste åren har visat, att utvecklingen går i den riktningen. Låt mig också här ta ett exempel ifrån ett annat av sjukvårdens områden! I början av detta sekel byggde vi våra sanatorier i vacker barrskog långt ifrån kroppssjukhusen, därför att vi ansåg att det inte fanns någon annan hjälp för de tbc-sjuka än frisk luft. Nu i dag lokaliserar man sanatorierna till central-sjukhusen, i några fall inordnade som en del av dessa, för att ge sanatorie-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

vården behövt stöd av andra medicinska discipliner. I dag finns det glädjande nog andra medel än frisk luft för de tbc-sjuka, och det kan hända att mentalsjukvården så småningom kan genomgå en motsvarande utveckling. Jag skulle här vilja fråga om inte inrikesministern och utskottsmajoriteten tar rätt stora risker. Kan det inte finnas anledning att om några år ångra det beslut som fattats om kammaren nu följer statsutskottet?

Jag vill också säga ett par ord om länsstyrelsens yttrande, eftersom jag tidigare anförde att det inte var fullt korrekt. Länsstyrelsen säger, att Gävle och gävletrakten har svårigheter med sin vattenförsörjning och att avloppsfrågan inte är fullt tillfredsställande. Man anför civilförvarssynpunkter och säger, att Gävle skulle vara mera utsatt än Bollnäs. Civilförvarssynpunkten skall jag inte gå in på, jag betraktar den som mycket »hemmagjord strategi» från länsstyrelsens sida.

Länsstyrelsen har också stora bekymmer för stadens gator och stadens stora investeringsbehov. Låt mig bara till kammarens protokoll få anteckna, att Gävle stad hittilldags har klarat sitt ständigt ökade vattenbehov. Ingen som bor i Gävle har ännu törstat ihjäl. Vi har också mycket stora planer på ett omfattande reningsverk tillsammans med grannkommunerna. Här väntar vi på att få byggnadstillstånd. Jag skulle heller inte tro, att Gävle har större svårigheter med sina investeringar än andra städer. För närvarande är investeringsbudgeten i Gävle ungefär 15 miljoner kronor. Av denna summa betalar vi 10 miljoner — eller två tredjedelar — på skattestaten, och endast 5 miljoner — eller en tredjedel — på länstaten, för att inte i onödan betunga läne-marknaden. Om man tar motsvarande siffror för Stockholm blir det väl ungefär 90 procent på länstat och 10 procent på skattestat. Jag hoppas att finansministern är nöjd med den investerings-

politik, som Gävle stad för närvarande för.

Vad som gäller Gävle gäller väl också i stort sett Valbo kommun, dit det är fråga om att förlägga sjukhuset. Jag tror att både Gävle och Valbo i fortsättningen kommer att handlägga alla dessa frågor på ett tillfredsställande sätt utan att länsstyrelsen skall behöva hysa alltför stora bekymmer för den saken. Vad man kan fordra är, att länsstyrelsens rapporter till inrikesministern blir fullt korrekta. Detta är emellertid en fråga som kanske kommer upp i annat sammanhang.

Jag kommer således att rösta för att sjukhuset förläggs till något av länets två centrallasarett. Motiveringen för detta mitt ställningstagande är, att jag vill tillgodose de medicinska synpunkterna, som med ökad styrka gör sig gällande på detta viktiga sjukvårdsområde.

I detta anförande instämde herrar *Hoppe* (s), *Lundberg* (s) och *Fast* (s) samt fru *Wallin* (s).

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! I alla kretsar är man säkerligen av den uppfattningen, att sinnessjukvården bör rustas upp i ett forcerat tempo. Ett uttryck för den meningen finner man i utskottets godtagande av den nya planen för upprustningen, en plan enligt vilken 3 000 nya platser skall tillskapas utöver det antal man år 1950 ansåg erforderligt. Det är en ökning av platsbehovet med i runt tal 15 procent.

Om man i dag lidelsefritt vill bedöma frågan om upprustningstempot skall man nödgas medge, att upprustningen sker i ett relativt tillfredsställande tempo. För byggnader anslås ju för nästa budgetår inte mindre än 34 miljoner kronor. Det är ett belopp, som motsvarar kostnaden för ett sjukhus av den storleksordning som det man avser att uppföra i Gävleborgs län eller det som

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

är under uppförande i Blekinge län. Det är min förhoppning, att det varje år under en tid framöver skall anslås belopp av minst denna storleksordning och att man också skall kunna fullfölja den utökning av personalen som har skett under senare tid vid sinnessjukhusen. Det sista är lika nödvändigt som att bygga nytt och att rusta upp de gamla byggnaderna.

Utskottet är ju enigt utom i fråga om förläggningen av sjukhuset i Gävleborgs län. I debatten i dag har man talat om Gävle-trakten, Hudiksvalls-trakten och Bollnäs-området, och tidigare har även andra bud framförts. Då vi haft att bedöma denna fråga om förläggningen, måste jag säga att det inte varit alldeles lätt att träffa ett avgörande mellan Bollnäs- och Gävle-områdena. Men vi har efter moget övervägande i departementet kommit fram till att ge bollnäsalternativet företräde. Vi har, precis som herr Severin i Gävle nyss gjorde gällande att man borde göra, utgått ifrån att de sjukas intressen skall vara avgörande. Vilka som har låtit sig bestämmas av sådana synpunkter, som dem herr Severin nämnde och exemplifierade med att en förflyttning av SJ:s verkstäder i Bollnäs var aktuell vet jag inte. För oss i inrikesdepartementet har det varit fullständigt främmande att låta sådana ting bli avgörande.

Vi har sagt oss att lasarettet i Bollnäs är ett bra lasarett. Det är ett väl utbyggt normallasarett med kirurgisk avdelning, avdelning för invärtes medicin, avdelning för röntgen och en konsultverksamhet för bl. a. öronsjukdomar, och det finns även en barnbördsavdelning där. Vilken skulle skillnaden kunna bli i vårdhänseende, om man lägger sjukhuset i Gävle eller som vi har föreslagit i Bollnäs? Man har sagt att de sinnessjukas kroppssjukvård skulle bli bättre, om vi placerade sinnessjukhuset i Gävle-trakten.

Hur förhåller det sig med den saken. Departementet har införskaffat uppgif-

ter om i vad mån man vid Sidsjöns sinnessjukhus i Västernorrlands län replierar på centrallasarettet i Sundsvall. Om jag bortser från kontakten med sundsvallslasarettets kirurgiska avdelning, medicinska avdelning och röntgenavdelning, eftersom det finns tillgång till motsvarande tre avdelningar i Bollnäs, kan jag nämna att det enligt uppgifterna från Sidsjön under 1955 har förekommit sex intagningar på gynekologavdelningen i Sundsvall av patienter från Sidsjön. Konsultationerna där har under det året gällt sju personer. Nu vill jag emellertid stryka under, att denna statistik helt säkert skulle ha sett något annorlunda ut, om det bland läkarna vid Sidsjön inte funnits någon som man med citationstecken kallat för »en egen specialist». Någon av läkarna har tydligen varit mera hemma på gynekologfall än läkare i allmänhet. Vad beträffar öronsjukdomar har jag ur detta besked från Sidsjön inhämtat, att en patient därifrån under 1955 varit intagen på öronavdelningen vid lasarettet i Sundsvall, medan 18 patienter har konsulterat läkare vid lasarettet för öronåkommor. Emellertid är i detta sammanhang att uppmärksamma, att man har möjlighet till konsultationer för patienter med öronåkommor även i Bollnäs.

Nu sägs det från något håll, att narkosläkare finns i Gävle men att ingen sådan finns i Hudiksvall och ingen i Bollnäs och att därför Gävle bör ges företräde. Det är klart, att en narkosläkare har en icke så liten betydelse för kirurgien och sannolikt inte heller saknar betydelse för sinnessjukvårdsfallen. Men vi får väl utgå ifrån att det blir något större tillgång på narkosläkare i fortsättningen. Jag tror att man från det allmännas sida är på det klara med att man måste försöka öka tillgången på dylika läkare. Därför bör det vara tänkbart att få en narkosläkare till Hudiksvall och att denne eventuellt delas med Bollnäs. Och varför inte tänka

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

sig att dela en narkosläkare mellan normallasarettet i Bollnäs och sinnessjukhuset där, för den händelse det skulle visa sig att narkosläkarens verksamhet vid ett sinnessjukhus är av avsevärd betydelse för patienterna.

Vi måste ändå komma ihåg att driftkostnaderna vid ett sinnessjukhus av denna storlek belöper sig till ungefär fem miljoner kronor om året. Läger man till detta amorteringar och ränta på nedlagt byggnadskapital kommer man fram till en total årlig kostnad på cirka åtta miljoner kronor. Vad betyder i detta sammanhang kostnaden för en halv narkosläkare, låt oss säga 20 000 à 25 000 kronor? Kan den kostnaden vara av avgörande betydelse för förläggningen av ett sådant här sinnessjukhus?

Beträffande de medicinska skälens styrka i detta sammanhang vill jag nog säga att vad som för mig har förefallit att väga tyngst är det behov av kontakter mellan olika läkare, som fröken Höjer här talade om för en stund sedan. Jag tror att kontakterna mellan läkare inom kroppssjukvården och inom sinnessjukvården bör ha en inte så liten betydelse när det gäller att främja utvecklingen inom sjukvården.

Men jag tror, att det finns rätt goda tillfällen till en sådan kontakt även i Bollnäs, där man ju förutom normallasarettet också har ett sanatorium med åtskilliga läkare.

Nåja, men varför inte lägga detta sinnessjukhus till Gävle, där man ändå har ett centrallasarett? Ja, det är flera omständigheter som gör att vi tycker att Bollnäs i någon mån bör ges företräde. I detta sammanhang skulle jag vilja säga att det väl är alldeles självklart att det avgörande skall vara att ge patienterna så god vård som möjligt men att man, när man försöker ta ställning till hur detta skall ske, inte kan underlåta att också ta hänsyn till befolkningsförhållanden, kommunikationsförhållanden o. s. v. Om man inte skulle göra det, ärade kammarledamöter, om man skul-

le kunna bortse ifrån allt sådant, så tror jag att man skulle komma till det resultatet, att vi skulle ha sinnessjukhus i Stockholm, i Uppsala, i Lund och i Göteborg, ty det är uppenbarligen dock så att det är där vi har den allra bästa medicinska sakkunskapen på skilda områden; genom att förlägga även sinnessjukhusen dit skulle man ytterligare främja kontakten mellan skilda läkare. Men man kan inte, även om man har patienternas bästa som ledstjärna, bortse från sådana saker som reseavstånd och gör det inte heller. Jag tänker i det sammanhanget inte främst på patienternas resor, utan minst lika mycket på anförvanternas. Man har allt mer och mer kommit till insikt om att det är nödvändigt med en kontakt mellan allmänheten — främst anförvanterna — och de sinnessjuka så långt detta över huvud taget är möjligt, och skall man kunna främja detta, måste man ta hänsyn till reseavstånd. Detta är ett av de förhållanden som talar till förmån för bollnäsalternativet.

Det finns också andra omständigheter som talar för bollnäsalternativet. Det är fördelaktigt om vi får så många behandlingscentra för psykiska sjukdomar som möjligt, alltså att vi kan sprida ut dessa centra, och i dag har, enligt vad ansökningarna om byggnadstillstånd utvisar, vederbörande i Gävleborgs län planer på en psykiatrisk klinik i Hudiksvall och en i Gävle. Förlägger man nu detta sjukhus till Bollnäs-området, får man inom Gävleborgs län tre platser för vård av psykiskt sjuka.

Det anses vidare lättare att få tillgång på framför allt kvinnlig arbetskraft i Bollnäs än i Gävle. Det är möjligt att skillnaden inte är så stor, men jag tror inte att man skall lämna det förhållandet helt ur sikte. Till detta kommer slutligen att man för Gävle stads del umgås med planer på en betydande utbyggnad av kroppssjukvården under de närmaste åren. Enligt vad man har upp-

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

givit från arbetsmarknadsmyndigheterna blir det rätt svårt att på en och samma gång ha två så här stora arbeten i gång som byggandet av sinnessjukhuset och ombyggnaden av kroppssjukhusen i Gävle. Om den nuvarande konjunkturen består och förhållandena på arbetsmarknaden kommer att förbli sådana de är, kommer man fram till att antingen utbyggnaden av kroppssjukvården får anstå ett antal år för Gävles del eller att man får dröja med att sätta i gång med byggandet av detta sinnessjukhus under åtskilliga år framöver.

Man har vidare talat om att kroppssjukhuset och sinnessjukhuset bör ligga så nära varandra som möjligt, helst vägg i vägg, sade någon här, och jag vill inte bestrida riktigheten av den uppgiften. Jag vill emellertid framhålla att en förläggning av sinnessjukhuset till Valbo-trakten enligt uppgifter jag fått skulle innebära att man finge åtminstone en halv mil mellan sinnessjukhuset och kroppssjukhuset i Gävle. Förlägger man däremot sinnessjukhuset till Bollnäs lär avståndet röra sig om endast några hundra meter.

När Kungl. Maj:t nu intagit den ståndpunkten, att sinnessjukhuset skall förläggas invid ett normallasarett, tror jag inte man behöver tänka sig att detta ställningstagande blir prejudicerande, ty det är väl en ganska unik företeelse att man på den plats, som kan betecknas och här i kammaren också har betecknats som den geografiska och befolkningsmässiga tyngdpunkten, saknar ett centrallasarett men i stället har ett normallasarett. Jag tror inte heller att man i så många andra fall kommer att kunna leta upp de övriga skäl, som här anförts för förläggning av ett sinnessjukhus invid ett normallasarett.

Jag vill, herr talman, såsom sammanfattning av vad jag sagt i förlägningsfrågan framhålla, att man i propositionen och utskottsutlåtandet gått in för att förlägga sinnessjukhuset alldeles invid ett väl utbyggt normallasarett. Bo-

endeförhållandena i länet talar för en förläggning till bollnäsområdet. Sannolikt blir det något lättare att få tillgång till framför allt kvinnlig arbetskraft om sjukhuset förlägges till bollnäsområdet, och de aktuella byggnadsprojekten inom gävleområdet talar i någon mån för att sjukhuset bör förläggas till Bollnäs. På detta sätt åstadkommer man slutligen, herr talman, en spridning av behandlingscentra för psykiskt sjuka till tre platser i Gävleborgs län, för så vitt landstinget är berett att fullfölja sina planer på anordnande av en psykiatrisk avdelning i Hudiksvall och en i Gävle.

Herr CASSEL (h) kort genmäle:

Herr talman! När man här sitter och lyssnar till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet blir man egentligen ganska förbluffad över att höra hur han alldeles utan vidare anser sig kunna sätta sig över de medicinska auktoriteterna, att höra hur han, som veterligen inte är doktor i psykiatriska ämnen utan på mulbetesservitut, anser sig kunna bedöma den nu diskuterade frågan bättre än de medicinska auktoriteter som här uttalat sig. Statsrådet anser sig kunna, utan stöd av någon medicinsk auktoritet, gå ifrån den enhälliga kommittén. Vad som möjligen kan stödja statsrådets uppfattning är ett i första kammaren refererat uttalande av medicinalstyrelsens chef, som säger att det inte är någon riksolycka om sjukhuset förlägges till Bollnäs men att det vore väsentligt bättre om det förlades till Gävle.

Alla dessa resonemang om att man i Bollnäs skulle kunna få kontakt med sanatorieläkare och att det finns sjukstuga och sådant på platsen, har ju i själva verket ingen som helst relevans. Det väsentliga är att man kan få ett team av läkare på det kroppsmedicinska och det mentalmedicinska området som samarbetar. Alla måste väl erkänna att det är en oerhörd skillnad att samarbeta

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

på en halv mils avstånd, som det skulle bli mellan Valbo och Gävle, och tio mils avstånd, som det blir mellan Bollnäs och Gävle. Att anförvanterna skall kunna besöka sina sjuka är nog riktigt och bra, men det är ju ännu viktigare för både de sjuka och anförvanterna att de sjuka blir friska och kan skrivas ut och komma hem till sina anförvanter så snart som möjligt.

Vi vet vidare ingenting om hur det ställer sig med tillgången på kvinnlig arbetskraft på de olika platserna. I Gävle finns det stora textilfabriker som brottas med svårigheter och möjligen kan släppa till en del arbetskraft. Statsrådet anförde också investeringssynpunkter och sade att det inte skulle vara möjligt att i Gävle samtidigt bygga ut kroppssjukhuset och bygga ett nytt sinnessjukhus. Hur vet man att byggnadstiderna för dessa båda företag precis på månaderna kommer att sammanfalla?

Jag måste säga att intet av alla dessa skäl har gjort något starkare intryck på mig. Jag tror fortfarande, att om man verkligen vill åstadkomma den mest förstklassiga vård som finns att få för de sjuka, så skall man hålla på den gamla, väl inarbetade och väl motiverade principen att lägga mentalsjukhus så nära som möjligt intill ett centrallasarett som är utrustat med alla de specialiteter som här kan komma i fråga.

Fröken HÖJER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern underströk att avgörandet hade varit svårt. Varför var det svårt? Naturligtvis därför, att man har tagit så mycket hänsyn till alla möjliga omständigheter, som inte är av avgörande betydelse för en modern sinnessjukvård.

Inrikesministern sade att man behöver kontakt med kroppssjukvården, om någon får ont i ögonen eller öronen. Det är inte detta vi menar, utan vi avser sambandet mellan kropps- och sinnessjukdomar. Allt detta är ännu så

länge praktiskt taget outrett, och vi vill att det äntligen skall göras utredningar, något som inte kan ske, om man inte får tillgång till den bästa expertis. Kontakter med vilka läkare som helst är inte detsamma som kontakter med de bästa på området, de största laboratorierna och den största erfarenheten inom vars och ens specialitet, och det finns i Gävle. I Gävle finns redan plats för en narkotisör. Det torde bli dyrare om man nu skall göra Bollnäs lika förnämligt utrustat som Gävle är ur alla specialitetssynpunkter.

Inrikesministern talade om kostnaden per dag. Ja, det skulle sannerligen jag också vilja göra. Jag skulle vilja tala om hur dyrt det är att vi inte har kunnat komma längre i vad gäller att forska ut orsaken till alla dessa sjukdomar. Det är där vi skall göra vår upprustning för att få fram någonting nytt inom vår sinnessjukvård. Då är det viktigare att man har tillgång till expertisen i Gävle än att patienternas anförvanter kanske får kortare avstånd till Bollnäs. Hur är det för övrigt med antalet människor inom upptagningsområdet? Jag vill inte bara ha en sådan där enkel geografisk uppgift, att det är så och så långt från den ena eller den andra orten; jag skulle vilja ha en mera komplicerad utredning, som visar hur många människor som bor på så eller så stort avstånd, om nu över huvud taget någon betydelse skall tillmätas sådana synpunkter, vilket jag inte anser. När man nu gör en sådan undersökning, synes det mig dock som om den bör göras på ett modernt sätt.

Jag skulle så vilja säga ett par ord om de psykiatriska avdelningar som har ifrågasatts. Det gäller över 20 000 vårdplatser för ett komplex av olika sjukdomar, men vi har ännu så länge bara två typer av avdelningar. Bägge typerna måste enligt flertalet sakkunnigas mening finnas och stå i nära samband med varandra för att kunna hjälpa varandra.

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

Herr SEVERIN i Gävle (s) kort genmäle:

Herr talman! Departementschefen anför att han efter mycket moget övervägande har funnit, att skälen för en förläggning till Bollnäs med hänsyn till de sjukas intressen väger äver skälen för en förläggning till Gävleorten. Jag beivlar inte alls att inrikesministern har kommit till den slutsatsen, men när man läser propositionen och framför allt departementschefens yttrande, får man ändå — det må inrikesministern ursäktas — lätt den uppfattningen, att andra skäl ändå har fått väga över vid departementschefens ställningstagande. Departementschefen bygger till stor del på länsstyrelsens yttrande, som är ett sällsamt aktstycke.

Sedan säger departementschefen bland annat, att man icke kan ha två arbeten av denna storleksordning i gång i Gävleorten utan att det vållar bekymmer på arbetsmarknaden. Jag vill då tala om för statsrådet Hedlund, att Gästriklands järnbruks- och skogsindustri under de senaste åren har genomfört investeringar för betydligt större belopp än det här kan vara fråga om, och de har kunnat klaras.

Inrikesministern har här velat göra Bollnäs till en geografisk medelpunkt i Gävleborgs län. Det är riktigt, men inrikesministern bör komma i håg att Bollnäs är en mindre stad, som såvitt jag förstår aldrig kan få ett centralsjukhus.

Herr STENBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara tala om för kammaren att det redan finns konsultläkare för ögon- samt för öron- och halssjukdomar vid lasarettet i Bollnäs, men däremot finns det ännu ingen narkosläkare vid lasarettet i Gävle.

Herr Severin hänvisade till länsstyrelsens yttrande i vad det gällde planeringsfrågor i Gävle, och han återkom sedermera tre gånger till yttrandet och sade att det inte var korrekt. Han sade vidare att lokalpatriotiska intressen ha-

de firat orgier i denna fråga. Jag finner det angeläget att påpeka, att herr Severin är ordförande i Gävle stadsfullmäktige, men han är tydligen den ende som inte har lagt lokalpatriotiska synpunkter på denna fråga.

Herr NYBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Bara ett par ord. Statsrådet tycks mena, att vårdbehovet blir fyllt, när man nu får ett sinnessjukhus i Bollnäs och psykiatriska avdelningar vid lasarettet i Gävle och Hudiksvall enligt framtidsplanerna. Då uppstår emellertid frågan: Behövs i framtiden ingen psykiatrisk avdelning vid lasarettet i Bollnäs, om man får ett sinnessjukhus där? Det är från de utgångspunkter, som jag angav i mitt förra anförande, en rätt viktig sak att få besvarad.

Sedan vill jag instämma i vad herr Svedberg sade i första kammaren beträffande kommunikationsmöjligheterna de olika föreslagna platserna emellan. Som före detta norrhälsing måste jag säga, att från de orter jag känner till där uppe är det faktiskt lättare att resa till Gävle än till Bollnäs, vilket beror på det sätt, varpå järnvägsförbindelserna där är ordnade.

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Det är skäl att knyta an till och understryka vad statsrådet och chefen för inrikesdepartementet här har anfört redan från början, att när vi får hela det här föreliggande förslaget realiserat har vi kommit en god bit på vägen för att hinna ifatt eftersläpningen på sinnessjukvårdens område.

Som redan sagts av flera talare, däribland statsrådet, har utskottet skilt sig beträffande platsen för förläggning av det nya sinnessjukhuset inom Gävleborgs län. Det har också redan sagts, att inom utskottsavdelningen var det majoritet mot Kungl. Maj:ts förslag, men i det stora utskottet blev det en omsvängning.

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

Vi som står ansvariga för utskottsmajoritetens förslag och i synnerhet vi, som varit inne på den linjen i avdelningen, kan väl ändå inte misstänkas för att ha velat lägga några rent lokala synpunkter på detta. Jag tror att vi därvidlag till och med kan stå friare än stadsfullmäktiges ordförande i Gävle stad. Kammaren kan nog tro mer på våra försäkringar än man har möjlighet att göra på hans.

Vi har då också tagit hänsyn till de medicinska synpunkterna. Här säger herr Cassel: Ja, men de där medicinska synpunkterna, som redovisas av statsrådet, var ingenting att komma med. Han bara satte sig över, sade herr Cassel, de medicinska synpunkterna. Men vi har nog den uppfattningen att man där kan plocka ihop några, låt oss säga inte var för sig särskilt tungt vägande men ändå medicinska synpunkter och knyta dem samman så att de betyder någonting i sammanhanget. Det som då skulle kunna väga över ur medicinska synpunkter för Gävleområdet är mycket tveksamt. Men vi har andra plusposter, som här också erinrats om, för Bollnäs. Det blir då, som statsrådet sade, ett besvärligt avgörande, men till sist finner man, om man beaktar allt som bör få inverkan på frågans avgörande, att saken är alldeles klar. För mig var det klart, sedan jag fått del av allt som kunde anföras av betydelse för den ena eller andra lösningen.

Nu har en talare, herr Nyberg — det fanns väl också någon i första kammaren — trott att om man skulle få bifall till reservationen, skulle det finnas vissa utsikter för Hudiksvall att få detta sjukhus. Försök att överge den tron, alla som tror på detta, ty det är fullständigt uteslutet. Om ni där skulle följa reservationen, så måste det bli Gävle. Och herr Cassels argumentation godkänner strängt taget inte Valboomerådet eftersom det ligger för långt bort. Herr Cassel åberopade en dansk framstående läkare inom mentalsjukvården — jag fat-

tade att herr Cassel citerade honom med gillande — och han hade sagt att om sinnessjukhuset ligger 500 meter ifrån kroppssjukhuset är redan detta för långt. Här har erinrats om — och det lär vara fakta — att om man lägger detta sinnessjukhus i Bollnäs, kommer man att få det inom dessa 500 meter. Och det kan kanske vara skäl för herr Cassel att gå upp och förklara sig beredd att rösta med utskottsmajoriteten.

Nu har dessa uppgifter om att man här skulle få så mycket transporter för specialbehandling, eftersom Bollnäs' kroppssjukhus var så dåligt utrustat, spelat stor roll i föredragningen. Det hade uppgivits av kommittéordföranden herr Birke, hörde jag — jag var själv just då inte närvarande. Statsrådet Hedlund har också redovisat en del siffror, som belyser vad som kan tänkas inträffa i det hänseendet i fråga om Sidsjön. Men redan i statsutskottet hade jag också tillgång till uppgifter som speciellt rör Bollnäsområdet, och där hade man inom Gävleborgs län i en sjukvårdskommittéutredning 1953 — det gällde förhållandet 1952 — fått fram att på 44 156 invånare var det 317 människor som behövde denna speciella vård — det var ögon, öron, hals och gynekologi. Om man nu för över detta på de 700 patienter, som skall placeras vid Bollnäs, skulle det bli fem fall per år. Även om man måste fördubbla den siffran eller öka den väsentligt, kan väl inte detta få bli ett argument mot Bollnäs.

Herr talman! Det har redan sagts så mycket till stöd för utskottsmajoritetens uppfattning, att jag kan sluta här och instämma med dem som redan yrkat bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr AHLSTEN (fp):

Herr talman! Jag vill försäkra både herr talmannen och kammaren att jag inte kommer att ställa något yrkande om att det omdiskuterade sjukhuset skall

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

förläggas till Visby. Jag kommer att rösta för utskottets förslag i detta fall ty jag tycker, att man där uppe i Gävleborgs län skall få ha en mening om var någonstans det skall ligga.

Det är emellertid en annan sak som är anledning till att jag begärt ordet. Jag tänker göra någonting som är ganska ovanligt i denna kammare. Jag tänker nämligen ge ett erkännande åt regeringen för dess förslag i en annan del av betänkandet.

Om man ser på s. 19 i detta utlåtande, finner man, att där framförts en fråga, som berör S:t Olofs sjukhus i Visby. Där föreslår man, att det vid sjukhuset skall få byggas en psykiatrisk avdelning som i stort sett motsvarar en psykiatrisk avdelning vid ett lasarett. Vi är på Gotland fullt medvetna om att den här vården i mycket hög grad hör hemma under landstinget och att det skulle vara en landstingets angelägenhet att försöka klara detta. Men vi där nere känner också vår begränsning vad gäller möjligheterna för oss att ordna vår sjukvård. Vi har gjort en överslagsberäkning och funnit, att vid en fullständig utbyggnad av vår sjukhusvård på ön där nere skulle bara *driftkostnaderna* dra en kostnad av sex kronor i uttaxering per bevillningskrona.

Med anledning därav föreligger hos regeringen framställning om hjälp till länet i detta fall, och i utskottsutlåtandet anføres härom följande: »Frågan i vilken omfattning landstinget bör bidra till kostnaderna för avdelningens uppförande och drift föreslås lämpligen få prövas i samband med den utredning rörande med lasarettets i Visby utbyggnad sammanhängande spörsmål, som departementschefen har för avsikt att låta verkställa.» Jag använder detta tillfälle för att såväl till utredningsmännen, som välvilligt tagit upp detta, som till statsrådet uttala ett tack för det tillmötesgående och den förståelse som här visats för öns trängande vårdbehov. Jag

uttalar samtidigt den förhoppningen, att den framställning, som finns hos regeringen i fråga om utbyggnad av sjukvården, så fort som möjligt må kunna tas upp till behandling och föreläggas riksdagen.

I detta anförande instämde herr *Arweson* (s).

Herr **RUBBESTAD** (bf):

Herr talman! Jag har inte så mycket att tillägga utöver alla de skäl som framförts från olika håll för förläggning av detta sjukhus till Bollnäs. När man här trycker så hårt på sjukvården och att det är den man skall ta hänsyn till, vill jag säga att vi i avdelningen också haft det som ögonmärke. Vi lät därför vår huvudsekreterare fråga chefen för medicinalstyrelsen hur han ser på denna fråga om en förläggning av sjukhuset till Bollnäs från de synpunkter han har att bevaka, och vi fick genom vår sekreterare det beskedet, att chefen för medicinalstyrelsen anser att ingen olycka inträffar, om sjukhuset förläggs till Bollnäs. Jag tror därför att vi inte skall överskatta betydelsen av den saken.

Tredje avdelningen har varit ute och tittat på åtskilliga sinnessjukhus, än här och än där. Vi var för en tid sedan på Sidsjöns sjukhus. Då passade jag på tillfället att fråga, hur det förhåller sig med behovet av att anlita centrallasarettet i Sundsvall, och fick då det meddelandet, att det är i ytterst få fall som det behövs. De siffror som statsrådet nyss nämnde bestyrker denna sak.

Jag tror därför att vi utan vidare kan fatta samma beslut om bifall till utskottets förslag som första kammaren fattade för ett par dagar sedan, och med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken **HÖJER** (fp) kort genmäle:

Herr Rubbestad! Generaldirektören i medicinalstyrelsen ansåg att det inte skulle hända någon *olycka*, om man förlade sinnessjukhuset till Bollnäs. Han

Byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.

tyckte inte alls att det var någon lycka, och det är lycka vi vill att det skall bli med det nya sjukhuset.

Dessutom betyder det mera vad den samlade expertisen både i medicinalstyrelsen och i kommittén har uttalat än vad en enda man från Sidsjöns sjukhus sagt.

Herr RUBBESTAD (bf) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror ändå att medicinalstyrelsens chef har större kompetens att bedöma detta än fröken Höjer, trots att fröken Höjer är sjuksköterska.

När han säger att det inte inträffar någon olycka, kan vi lita på honom. Då blir det nog lycka i stället.

Fröken LILJEDAHL (fp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt lägga mig i denna debatt. Jag kan nämligen helt instämma med dem som framhållit, att de medicinska synpunkterna bör vara avgörande för var detta sjukhus skall förläggas.

Jag fäste mig emellertid vid ett ytt-
rande av inrikesministern, att det skulle föreligga svårigheter att i Gävleorten erhålla kvinnlig arbetskraft. Jag vill då erinra om att vi just i Gävleorten har två stora, tunga industrier, Forsbackaverken som ligger i samma kommun som det nya sinnessjukhuset enligt reservanternas förslag skulle ligga, och Sandvikens Jernverk.

Det har vid många olika tillfällen sagts, att man skulle behöva få bättre sysselsättningsmöjligheter för kvinnlig arbetskraft i bygden. Jag kan därför inte förstå, när man nu så starkt anlägger den näringspolitiska synpunkten på frågan, att man inte kan tänka sig att det skulle vara till fördel om man här fick en utjämning mellan den kvinnliga och den manliga arbetsmarknaden.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner på 1: o) bifall till utskottets hemställan; 2: o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som

föreslagits i den av herr Gustaf Karlsson m. fl. avgivna reservationen; samt 3: o) bifall till utskottets hemställan med den ändring som föranleddes av bifall till motionen I: 529, och fann herr andre vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Elmén begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2: o angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 128, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Gustaf Karlsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning.

Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens utgång, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 89 ja och 88 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1956/57 till bidrag till handelshögsko-

lorna i Stockholm och Göteborg jämte i ämnet väckta motioner,

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1956/57 till Fångvårdsanstalterna: Avlöningar jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1956/57 till ersättningsanstalter för Långholmen och för kvinnofängelset i Växjö.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 8

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ytterligare utgifter för fångvården å tilläggsstat II för budgetåret 1955/56 jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 111 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för den 16 mars 1956, föreslagit riksdagen, såvitt nu vore i fråga, att å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56 anvisa under andra huvudtiteln till Fångvårdsanstalterna: Anskaffning och utrustning av förläggningar ett reservationsanslag av 3 700 000 kronor och till Understöd åt verksamhet för frigivna fångar m. fl. ett anslag av 25 000 kronor samt under statens allmänna fastighetsfond till Ersättningsbyggnad i anledning av brand på fångkoloni ett investeringsanslag av 340 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

A. beträffande storleken av de till omedelbart uppförande föreslagna anstalterna med bifall till Kungl. Maj:ts förslag godkänna vad utskottet anför;

B. beträffande frågan om en ompröv-

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

ning av tidigare upprättade planer för fångvårdens utbyggnad och förnyelse i anledning av Kungl. Maj:ts förslag godkänna vad utskottet anför;

C. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 542 och II: 729 å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56 anvisa:

I. under andra huvudtiteln till Fångvården m. m.:

a) Fångvårdsanstalterna: Anskaffning och utrustning av förläggningar ett reservationsanslag av 3 700 000 kronor;

b) Understöd åt verksamhet för frigivna fångar m. fl. ett anslag av 25 000 kronor;

II. under Statens allmänna fastighetsfond till Ersättningsbyggnad i anledning av brand på fångkoloni ett investeringsanslag av 340 000 kronor;

D. i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anför beträffande utredning angående kostnaderna vid fångvårdsanstalter av olika storleksordning inom det ordinarie utbyggnadsprogrammet.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Ragnar Bergh*, *Skoglund* i Doverstorp och *Cassel*, vilka ansett *dels* att utskottet under punkterna A och B bort hemställa, att riksdagen måtte

A. beträffande storleken av de till omedelbart uppförande föreslagna anstalterna i anledning av Kungl. Maj:ts förslag godkänna vad reservanterna anför;

B. beträffande frågan om en omprövning av tidigare upprättade planer för fångvårdens utbyggnad och förnyelse med avslag å Kungl. Maj:ts förslag godkänna vad reservanterna anför;

dels att till utskottets hemställan bort fogas en med E. betecknad punkt med yrkande, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad reservanterna anför rörande propositionens utformning och komplettering;

2) av herr *Karl Andersson*, utan angivet yrkande;

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

3) av fröken *Elmén*, likaledes utan angett yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Om någon i en framtid skulle känna sig manad att rikta kritik mot det utlåtande som statsutskottet på förslag av dess tredje avdelning har avgivit i detta ärende, så är det angeläget att han eller hans åhörare vet under vilka förhållanden utskottet har haft att fatta sitt beslut. Låt mig därför ta några ögonblick i anspråk för att i största korthet berätta vad som här har hänt.

Den 1 oktober släpptes spriten fri. I månadsskiftet november—december rapporterade fångvårdsstyrelsen, att man hade att räkna med en väsentlig ökning av antalet fångar vid våra fängelser och att något omedelbart behövde göras för att få plats för dem. Departementet satte genast i gång och stimulerade också fångvårdsbyggnadsutredningen till kraftiga ansträngningar. Frukten mynnade ut i den proposition, som den 16 mars 1956 avlämnades till riksdagen.

Av denna proposition kunde man inhämta att justitieministern var klippfast övertygad om nödvändigheten att till vinterns inträde ha 300 platser för vanliga fängelsefångar utöver dem som nu finns. Vidare fick man veta att Kungl. Maj:t tänkte sig att dela upp dessa 300 platser på tre fängelser, av vilka ett på 150 och två på 75 vardera. Var dessa fängelser skulle förläggas, framgick inte helt klart, men man fick på hand att fyra olika platser i Skaraborgs län kunde komma i fråga, nämligen Skövde, Tidaholm, Gudhem och Mariestad. Man kunde emellertid också tänka sig Österåker, Kumla och Säve kommun nära Göteborg. Uppfylld av nitälskan satte sig statsutskottets tredje avdelning på taget och reste till Västergötland för att på ort och ställe ta de fyra platserna i noggrant ögonsikte. Redan på första

platsen — Skövde — upplevde avdelningen något av en sensation, då den fick att studera ett telegram för statssekreteraren i justitiedepartementet av lydelse: »Staten i princip villig köpa Risängen» — en affär på 240 000 kronor. Såvitt vi kunna inhämta av stadens representanter lämnades vid dessa förhandlingar inte någon antydning om att detta förutsatte riksdagens medverkan. Skövde stads representanter, som trodde affären klar, gav arrendatorn på gården 10 000 kronor i ersättning för att han omedelbart skulle frånträda sitt arrende och köpte ett pumpaggregat för att kunna avlägsna avloppsvatten från den blivande fängelsetomten. I vad mån staden kommer att fordra att få gottgörelse för sina utlägg, om köpet nu inte kommer till stånd, undandrar sig för ögonblicket mitt bedömande, liksom hur statens utgifter i så fall skall bokföras. Fredagen den 11 maj fick avdelningen två promemorior, en från statssekreteraren i justitiedepartementet och en från fångvårdsbyggnadsutredningens arbetsutskott.

Avdelningen kunde av dessa båda promemorior inhämta, att enligt de nya signaler som hissats visserligen tanken att bygga 300 fångplatser och ha dem färdiga kring årsskiftet stod fast men att fördelningen nu skulle vara en helt annan. Man skulle uppdelning på två fängelser, ett i västra Sverige och ett i östra på vardera 150 platser. Fängelset i Väst-Sverige skulle förläggas till Tidaholm och fängelset i Öst-Sverige till Norrtälje. Av fångvårdsbyggnadsutredningens promemoria framgår, att utredningens arbetsutskott inte tror på möjligheten att de nya anstaltsbyggena skulle kunna vara färdiga förr än till våren 1957.

Dagen därpå föredrogs ärendet inför avdelningen av byråchefen i justitiedepartementet, Torsten Eriksson, som på förfrågan meddelade att han inte visste huruvida innehållet i statssekreterarens promemoria innefattade jämväl justitieministerns mening och som

vidare på frågan varför man just valt anstalter på 150 platser vardera upplyste, att detta tal framkommit genom att dela 300 med två. Några överväganden ur ekonomisk synpunkt eller ur vård-synpunkt hade icke föregått ställnings-tagandet. Av föredragningen framgick vidare, att fängvårdsutredningen in pleno först den 24 maj skulle ta ställning till Norrtäljealternativet och att fäng-vårdsstyrelsen över huvud icke hade blivit i tillfälle att yttra sig i frågan.

Jag kan tillägga att i statssekreterarens promemoria diskuterades två olika möjligheter till fängelsebyggande, av vilka den ena, med något enklare konstruktion, skulle kosta 2 miljoner och den andra med fastare utförande 2,6 miljoner. Vilken möjlighet som vore att föredraga fanns inte angiven. Dessa kostnader avser bara själva förlägnings- och administrationsbyggnader och kök. Därtill kommer kostnader för verkstäder etc., så att totalkostnaden för varje fängelse måste räknas till i ena fallet 5 miljoner och i det andra 5,6 miljoner. Hela den utgift, som riksdagen nu i själva verket ställer inför, kan utgöra endera ca 10 eller ca 11,2 miljoner.

Till bilden hör vidare att båda de tilltänkta förlägningsbyggnaderna, som jag redan sagt, tänkes vara färdiga i vinter när den stora tillströmningen av fångar kommer. Men det betyder väl också att räkningen skall vara färdig och förfallen till betalning under budgetåret 1956/57. Endera skall under nästa budgetår för dessa fängelser utbetalas 4 miljoner eller 5,2 miljoner. Vilket det rätta talet enligt Kungl. Maj:ts mening är, vet man inte. Vad man däremot redan nu måste göra fullt klart för sig är att det begärda anslaget på 3,7 miljoner plus 300 000 reserverade medel på intet sätt blir tillräckliga för båda dessa fängelser och häktesbyggnaden som skall komplettera Härlanda. Rätteligen borde detta ha kommit till synes redan på den riksstat som nu skall fastställas.

Utgifter för fängvården å tilläggsstat II

Herr talman! Låt mig summera. Vad visste utskottsavdelningen när den hade att ta ställning? Jo, att justitieministern var klippfast besluten att bygga platser för 300 fångar och ha dem färdiga till vintern. Men därmed är också kunskapen om Kungl. Maj:ts nädiga vilja uttömd. Avdelningen visste inte hur stora fängelser Kungl. Maj:t ville bygga, ej heller hur de skulle utföras, var de skulle förläggas eller vad de skulle kosta. Avdelningen svävade dessutom i fullständig okunnighet trots täta överläggningar med departementet huruvida justitieministern själv visste besked på någon av alla dessa punkter. Att det ansvariga centrala ämbetsverket lämnats utanför, var egentligen det enda som stod fullt klart. Vilken ställning finansministern har intagit är inte känt.

Herr Bergh och jag har inte funnit det riktigt att utskottet under sådana förhållanden skulle behöva ta en ställning, för vilken varje utredningsunderlag saknades. Men å andra sidan stod det också för oss klart att saken bråds-kade och att man därför inte kunde ställa departementschefen utan möjlighet att reda upp platsbristen snarast. Vi har därför velat att utskottet skulle röja sig med att ge Kungl. Maj:t en fullmakt att bygga fängelse för 300 fångar. För avgörandet av hur stort det skall vara eller hur det skall utföras och var det skall läggas, kan vi, menar vi, inte ta ansvar. Vi har inte ens vågat oss på att ange en fix kostnadsram.

Uppenbarligen är det inte tillfredsställande att behöva ge en så vidsträckt fullmakt, i synnerhet inte när man, som vi, ingalunda är övertygad om att den kommer att utnyttjas på rätt sätt. Men med de förhållanden, som råder mellan departement och centralt ämbetsverk, och med det sätt, på vilket ärendet handlagts i departementet, står ingen annan utväg öppen. Låt mig bara uttala den förhoppningen, att byråchefen Eriksson inte skall fortsätta allt för länge med att tuffa omkring till olika

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

tätorter och tala fängelsetomter. Skall fängelsebyggnader stå färdiga i tid, d. v. s. i vinter, finns inte en dag att förlora.

Herr talman! Tillåt mig att rekommendera var och en av kammarens ärade ledamöter, som är tveksam och som inte känner sig mogen att ta ansvar för vad som man här begär att riksdagen skall besluta, att ansluta sig till den reservation som avgivits av herr Bergh och mig, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Fröken ELMÉN (fp):

Herr talman! Jag kan instämma i vad herr Cassel här sade om att utskottet i denna fråga har stått inför ett svårt ställningstagande därför att det har lämnats olika uppgifter undan för undan. Då emellertid ärendet har varit av brådskande natur — det gäller ju att bygga ut fängelserna, så att vi kan klara det ökande antalet fångar, vilket jag tvivlar på att vi kan klara på ett riktigt sätt under några förhållanden — har jag ändå anslutit mig till utskottets linje.

Vad jag här vill säga några ord om är emellertid en speciell sak, som i min egenskap av göteborgare ligger mig varmt om hjärtat, nämligen om Härlanda fängelse. Där har det under många år rått omänskliga förhållanden. Fängelset byggdes för 50 år sedan och fick då enmansceller om sex kvadratmeters golvyta. Nu, med vår humaniserade fångvård 50 år efteråt, hyser man två man i varje cell, och tidigare har man ibland haft t. o. m. tre man i en del celler. Detta innebär inte bara en skärpning av straffet, jag anser det dessutom vara ett direkt brottsligt förfarande från samhällets sida. Man kan här över huvud taget inte tala om människovård.

Med det fängelse som nu planeras vid Tidaholm är det meningen att man skall avlasta länsfängelset, men kvar

står ändå de miserabla förhållandena vid Härlandafängelsets häkte. Det råder nämligen samma förhållanden där. Även i häktet har man två fångar i varje cell. De intagna får inte heller vistas i verkstäder under dagarna, utan de är under hela dagen hänvisade till dessa små celler under de tre, fyra månader, som en utredning kan pågå. Vidare är det inte möjligt differentiera fångarna på något sätt, utan två och två föses ihop på det lilla utrymmet i de små cellerna.

Frågan är nu hur man snabbt skall få till stånd en ny häktesbyggnad. I en folktopmotion har begärts en utbyggnad av Härlandafängelset för att så snabbt som möjligt kunna få förhållandena ändrade. Personalen på Härlanda härdar inte ut en vinter till. De säger att de sviktar, om dessa förhållanden skall fortsätta. Då är frågan: Hur skall man få förhållandena snabbt ändrade?

I utskottsutlåtandet har man gått med på förslaget om en häktesbyggnad på Skogome om den blir lika fort utbyggd som en eventuell häktesbyggnad på Härlanda, men förutsättningen är att det skall gå lika snabbt och att kostnaderna inte skall bli så väsentligt mycket större. Det är naturligt att administrationskostnader m. m. under den tid som centralfängelset i Härlanda och häktet i Skogome fungerar blir större, men det får man väl finna sig i. Huvudsaken är att bättre förhållanden snabbt åstadkommes, så att man åtminstone kan börja tala om en fångvård i egentlig mening och att personalens förhållanden blir sådana att de kan härda ut i arbetet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Gustafson* i Göteborg (fp) och *Königsson* (fp).

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Herr Cassel har målat bakgrunden till detta ärende och be-

skrivit för kammarens ledamöter vilka möjligheter tredje avdelningen haft att ta ställning till de frågor, som redovisats i detta utskottsutlåtande.

Det var inte något större fel på herr Cassels redovisning. Det framgick också av densamma att här har vi alla — det gäller regeringen, det gäller fångvårdsmyndigheten och det gäller alla som har del i ansvaret på detta område — ställts inför något oförutsett. Herr Cassel har erinrat om att fångantalet på mycket kort tid ökade starkt; det rör sig om ett femhundratals på några månader. När departementet fick kännedom om denna starka ökning, satte man där i gång med att med hjälp av en särskild byggnadskommitté, med landshövding Bergquist som ordförande, göra en del snabba utredningar. Vi har verkligen all anledning att berömma vederbörande för att ha handlat snabbt i denna besvärliga situation. Vi har också kunnat ta del av synpunkter i fråga om möjligheten att snabbt ordna beredskapsplatser redan till, jag höll på att säga slaktmånaden. Därvidlag har vi fått veta hur man här kan gå fram.

Vi har alltså funnit att man inte gärna kan beskylla någon för försumlighet. Vi har också funnit, sedan vi fått ta del av de av herr Cassel omnämnda två promemoriorna, att det inte är så svårt att begripa vad saken gäller. Frånsett högerreservanterna är vi alla eniga på denna punkt; det är väl således inte så mycket att tillägga. Vi har funnit att omständigheterna är sådana att vi nu bör följa Kungl. Maj:t och att vi bör ge Kungl. Maj:t fullmakt till bl. a. en sådan revision av tidigare fattade beslut, som kan betingas av det nya läget.

Fröken Elmén förordade en viss ombyggnad av Härlandafängelset och på den punkten såg det ut som om vi inte alls skulle kunna ena oss i utskottet om en skrivning. Det visade sig emellertid till sist att det gick, och kammarens ledamöter ser här resultatet.

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

Jag tror inte att jag behöver läsa in denna motivering till kammarens protokoll, den återfinnes på s. 15 i utlåtandet. Jag tycker inte det är nödvändigt att för utskottsmajoritetens del anföra något mera utan ber endast att få hänvisa till vad vi har skrivit.

Med dessa ord, herr talman, yrkar jag bifall till föreliggande utskottsförslag.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr LARSSON i Luttra (bf):

Herr talman! Jag skall be att få säga några ord om utskottets förslag rörande förläggningen av en fångvårdsanstalt i Skaraborgs län.

Man har haft att välja mellan Skövde, Gudhem och Tidaholm, och utskottet har stannat för att föreslå Tidaholm. Någon närmare motivering för sitt ställningstagande har utskottet inte presenterat i utlåtandet, och jag och många med mig har inte kunnat undgå att känna en viss förvåning inför utskottets förslag. Det föreligger uppenbarligen mycket starka skäl för en förläggning till Gudhem i stället för till Tidaholm. Remontdepån i Gudhem skall som bekant nedläggas den 1 juli i år, och största delen av personalen vid depån kommer då att friställas utan att man ännu vet, huruvida andra möjligheter till selsättning kan beredas de anställda. Samtliga dessa — det gäller mellan 40 och 50 personer — har förklarat sig villiga att övergå till fångvårdstjänst och anses också lämpliga för sådant arbete. Det finns vidare bostäder på platsen — visserligen av varierande beskaffenhet men dock sådana, att bostadsfrågan till en tid är ordnad för största delen av personalen. Depån och den egendom, där den ligger, är redan i statens ägo; någon omgång med förvärvande av marken för anstalten behöver det inte bli.

Staten har väl ett visst ansvar för

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

personalen. När vi under de senaste dagarna diskuterat om remontdepån och ridskolan i Strömsholm i samband med debatten om avhästningen, har det ju upprepade gånger strukits under, att staten självfallet bör sörja för att utkomstmöjligheter bereds personalen. Och om det är så bråttom med att få till stånd fångvårdsanstalterna, måste det ju vara en väsentlig tillgång att det redan finns såväl personal som bostäder för personalen på platsen.

Nu är utskottet enigt i sitt ställningstagande på denna punkt, och det finns väl därför ingen möjlighet att ställa något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, men detta måste beklagas såväl från de anställdas vid remontdepån synpunkt, som från kommunens synpunkt — kommunen förlorar ju en inte så liten del av sitt skatteunderlag, om man inte kan få någonting i stället för remontdepån — men också från statens och skattebetalarnas synpunkt. Jag tror att man även skulle ha löst frågan på ett ekonomiskt fördelaktigare sätt, om man förlagt anstalten till Gudhem.

Fru *Johansson* i Skövde (s) instämde häruti.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **ZETTERBERG**:

Herr talman! Som kammarens ledamöter väl vet pågår ett arbete på lång sikt med en fullständig förnyelse av hela beståndet av fångvårdsbyggnader. Det var en viktig sådan etapp som i det förra ärendet utan diskussion bifölls av kammaren. Beslut om nybyggnader i så att säga det ordinarie programmet har skett under flera år, men byggnader av det slag det här är fråga om, alltså nya fångvårdsanstalter, tar tyvärr i regel mycket lång tid att förbereda, rita och konstruera, vilket gör att de tyvärr inte blir färdiga så snart som skulle kunna vara önskvärt.

I början av hösten förra året kunde vi, låt vara att läget var bekymmersamt

på fångvårdsanstalterna, inte förstå, att vi plötsligt skulle befinna oss i en så svår situation som den vi sedan kom i. Detta illustreras bäst av det diagram som finns som bilaga till den proposition vi nu behandlar. Det är ett avtryck av en del av ett diagram, som förs fort-löpande i justitiedepartementet. Vi får varje månad uppgifter om beläggningen på landets fångvårdsanstalter månaden förut och prickar in detta på diagrammet. Studerar vi avtrycket av diagrammet överst på s. 45 i propositionen, ser vi hurudan situationen var i början av hösten förra året, då budgetarbetet togs upp. Beläggningen var ungefär densamma under den då förflutna delen av år 1955 som under motsvarande tid åren 1954 och 1953. Det såg alltså ut som om fångantalet efter en tidigare ökning hade stabiliserats.

Emellertid inträffade under sista kvartalet av förra året och i början av detta år någonting som också mycket tydligt avspeglas på kurvan — kurvan rusar för denna tid i höjden på ett sätt, som saknar motstycke. Vi vet fortfarande inte riktigt vad detta beror på. Man kan gissa på olika ting, men jag skall inte uppta tiden med att ingå på sådana filosofiska funderingar.

Jag har framhållit detta för att understryka, att när vi i början på hösten förra året skulle sätta i gång med budgetarbetet, var situationen sådan, att vi inte hade anledning att räkna med en utveckling av det slag som sedan inträffade. Petita skall ju vara inne den 1 september för att kunna remissbehandlas och därefter bearbetas — det kan bli bråttom nog ändå i departementet för att få propositionerna klara till riksdagen våren därpå.

Fångvårdsstyrelsens petita förra året innehöll yrkanden om en hel del olika saker och ting, verkstäder, personalbostäder och annat, men i fråga om tillskott av nya platser begärdes inte mer än åtta stycken. Detta säger jag inte för att på något sätt rikta kritik mot fång-

vårdsstyrelsen. Den hade samma material som vi till förfogande beträffande variationerna av fångantalet, och det fanns ingen anledning att tro, att det skulle inträffa som sedan hände.

Först under sista kvartalet i fjol inträffade denna plötsliga ökning av en storleksordning, som jag tror inte någonsin tidigare har förekommit, i varje fall inte på många år. Vad skulle man då göra? Rapporterna om ökningen kom ju in vid ungefär den tid, då man egentligen borde vara färdig med förslagen. Vi sammankallade i justitiedepartementet utom våra egna tjänstemän företrädare för fångvårdsstyrelsen, byggnadsstyrelsen och fångvårdsbyggnadsutredningen, gick igenom vilka projekt som snabbt skulle kunna genomföras och uppmanade alla att försöka hjälpas åt och komma in med förslag för att möta den lika oväntade som våldsamma ökningen av fångantalet. Vi fick också åtskilliga olika förslag, men de kom givetvis under januari och februari. Det sista av förslagen — jag behöver kanske inte räkna upp hela den långa raden — kom in den 22 februari, samtidigt som remissbehandlingen av de tidigare pågick. Som kammarledamöterna väl vet skall propositionerna vara avlämnade den 20 mars, och det är alldeles självklart, att man fördenskull fick räkna tiden i dagar och nästan i timmar för att kunna utarbeta förslaget. Detta är naturligtvis bakgrunden till att det inte är så detaljerat, som i och för sig hade varit önskvärt, och även orsaken till att jag — med full avsikt — i propositionen inte uttalat mig med större bestämdhet i sådana frågor, där det kunde vara lämpligt att ge riksdagen utrymme för en friare prövning.

Man hade i alla fall beträffande anstaltarnas utformning ett tämligen väl utarbetat förslag. Redan tidigare hade nämligen fångvårdsbyggnadsutredningen arbetat på vad som kallades Risebergaförslaget, så att detta kunde läg-

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

gas till grund för det fortsatta arbetet. Eftersom det emellertid av de uppgifter, som kom oss till handa om fångantalets ökning, var tydligt, att det var fråga om ett klientel, som inte kunde förvaras på öppna anstalter — utredningens förslag avsåg just sådana förläggningar — blev det nödvändigt att göra omjusteringar för att bättre tillgodose säkerhetskraven.

Någon har i samband med dessa projekt — det var visst herr Cassel — anmärkt på att man talade först om tre och sedan om två olika anstalter. Han ville göra gällande, att skillnaden var synnerligen stor. Det kan möjligen tyckas så, men om herr Cassel hade studerat Risebergaförslaget, som ligger till grund för denna proposition, hade han funnit, att den anstalt, som saken här gäller, är uppbyggd på paviljongsystemet. Då är det inte så märkvärdigt, om man lägger ytterligare ett par paviljonger till en tidigare anstalt, som är tänkt för ett mindre antal sådana av samma typ. I fråga om utformningen av anstalterna är det alltså ingen stor skillnad.

Vidare nämnde herr Cassel, att man inte gjort några undersökningar om vilken storlek på en anstalt, som ur vårdnadssynpunkt skulle vara lämpligast. På detta vill jag bara svara, att man inte vet och aldrig kan få veta något exakt om dessa ting. En stor anstalt har vissa företräden: Man kan här ha mera kvalificerad personal, och man kan utrusta anstalten i olika avseenden på bättre sätt. En liten anstalt har emellertid också vissa fördelar genom att man där har färre intagna, så att tjänstemännen kan ägna var och en av dem en mera personlig uppmärksamhet.

I detta fall är anstalterna, som sagt, tänkta med paviljongsystem, och vi har genom denna kombination velat tillgodogöra oss både de små och de stora anstaltarnas fördelar. I fråga om hur stor en anstalt skall vara måste man förutom till allmänna ekonomiska syn-

Utgifter för fångvården å tilläggsstat II

punkter också ta hänsyn till det behov, som den är avsedd att fylla. Att man slutligen tänkt, att två anstalter kanske var bättre än tre, sammanhänger bl. a. med att det skulle gå fortare att iordningställa dem. Här är ju tidsnöd i hög grad rådande. Propositionen avser just att ge en snabb hjälp på grund av en hastigt uppkommen, mycket svårartad situation.

Jag skall bara till sist yttra ett par ord om Härlanda, som fröken Elmén särskilt talade om. Det är riktigt, att där råder mycket stora svårigheter, och att man skall försöka avhjälpa dessa är alla ense om. Fröken Elmén hade kanske emellertid missuppfattat situationen litet, då hon sade, att det inte blir någon hjälp för Härlanda med en förläggning i Tidaholm. Naturligtvis blir det till hjälp för Härlandafängelset. För närvarande finns det 300 intagna på Härlanda, och om man flyttar bort 100—150 därifrån, innebär det en stor avlastning för Härlanda. Även om det här inte är fråga om sådana som sitter på häktesavdelningen, bör det väl inte möta några större svårigheter att sätta häktade i dessa andra celler. Jag är emellertid fullt på det klara med att frågan om en häktesavdelning vid Härlanda måste lösas så snabbt som möjligt, men fröken Elmén känner ännu bättre än jag till de svårigheter som i detta sammanhang möter. Bygger man till en häktesavdelning på Härlanda, ger man en medicin som kan ha dubbla verkningar. Den kan verka bra just nu, men i längden kan den visa sig olämplig.

Jag vill emellertid nämna att det just pågår underhandlingar mellan fångvårdsbyggnadsutredningen och Göteborgs stad om en utbyggnad av Härlandafängelset, och jag har goda förhoppningar om att vi därvid skall komma fram till en lycklig lösning av denna viktiga fråga.

Herr CASSEL (h) kort genmäle:

Herr talman! I anledning av justitie-

ministerns inlägg måste jag konstatera att statsrådet ännu i dag, den 28 maj, inte tycks veta var man skall placera dessa anstalter, som skall vara färdiga till vintern, liksom inte heller hur mycket de kommer att kosta eller hur stora de skall utföras. Jag kan inte tänka mig att det ligger till på det sättet, att statsrådet vet allt detta men inte talar om det för riksdagen.

Om det verkligen är så, att finansdepartementet inte blivit hört i denna fråga, tillåter jag mig en stilla undran, huruvida inte situationen något påminner om mamman som talade om för sin lilla flicka, att hon snart skulle få en syster eller bror, varpå flickan sade: »Så kul! Vet pappa om det?»

Det tycks inte vara möjligt att få någon rättsida på frågan om dessa anstalter och få reda på vilka planer som nu är aktuella i departementet. Vi vet fortfarande inte mer än att 300 nya platser skall vara färdiga att tagas i bruk till vintern. Under sådana förhållanden kan väl knappast riksdagen göra annat än följa reservanterna och ge Kungl. Maj:t den fullmakt, som Kungl. Maj:t uppenbarligen behöver ha för att göra i ordning dessa 300 nya platser — var, när och hur Kungl. Maj:t finner lämpligt. Jag beklagar att det skall vara på detta sätt, men det enda möjliga i nuvarande situation är att göra så som reservanterna föreslagit. Att bryta upp redan fattade beslut och ge Kungl. Maj:t den finansfullmakt, som departementschefen begärt, kan jag inte finna vara riktigt.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG:

Herr talman! Vi har givetvis haft gemensam beredning med finansdepartementet i detta ärende.

Vad vidare beträffar anstalterna som sådana, så kommer riksdagen, om man nu bifaller utskottsmajoritetens förslag, att gå med på byggandet av två anstalter samt även uttala sig för förläggandet

Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården

av den ena anstalten till Tidaholm. När det gäller placeringen av den andra anstalten finns det, såsom herr Cassel mycket väl vet, flera olika alternativ, som förberetts, och det är meningen att Kungl. Maj:t skulle på grundval av vad som förekommit vid riksdagsbehandlingen träffa ett slutligt val mellan dessa olika alternativ.

Herr CASSEL (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är alltså klart att Kungl. Maj:t ännu inte har något förslag om var dessa fängelser skall förläggas, ännu mindre har skaffat några tomter för ändamålet. Allt detta står fullkomligt i öppna fältet, men anstalterna skall dock enligt Kungl. Maj:ts mening vara färdiga att tagas i bruk när högsäsongen på detta område börjar någon gång vid årsskiftet. Är det någon som tror att detta blir möjligt?

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet ZETTERBERG:

Herr talman! Såsom jag förut sagt har det gjorts undersökningar och förts förhandlingar beträffande flera olika alternativ i fråga om anstalternas förläggning, och vi har bara väntat på riksdagens beslut innan vi träffar ett avgörande. Dessa olika förslag är även så beskaffade, att om man sätter i gång med att bygga före den 1 juli, kan anstalterna färdigställas på den avsedda tiden.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den av herr Ragnar Bergh m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Cassel begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 145, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Ragnar Bergh m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 9**Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 160 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 6 april 1956, föreslagit riksdagen att godkänna av föredraganden föreslagen ändring av grunderna för statsbidrag till folktandvård. Enligt förslaget skulle det nuvarande kravet på heltidstjänstgöring tills vidare bibehållas.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Huss m. fl. (I: 573) och den andra inom andra kammaren av herr Ahlberg m. fl. (II: 763) hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 160 måtte besluta, att bestämmelsen angående viss minimiarbetsid i 9 § punkten 3 kungl. kungörelsen den 22 septem-

Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården

ber 1950 angående statsbidrag till folktandvård skulle utgå.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna av föredraganden i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 6 april 1956 föreslagen ändring av grunderna för statsbidrag till folktandvård;

b) med avslag å motionerna I: 573 och II: 763 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört beträffande åtgärder för att åstadkomma en förbättrad rekrytering av tandläkare till folktandvården.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Ohlön, Ragnar Bergh, fröken Elmén, herrar Cassel och Gustafsson* i Skellefteå, fröken *Vinge* och fröken *Ager*, vilka ansett att utskottet i punkten b) bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 573 och II: 763 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till borttagande av arbetstidsbestämmelserna ur kungörelsen om statsbidrag till folktandvården i enlighet med vad reservanterna anfört;

2) av herrar *Pålsson, Nils Theodor Larsson, Rubbestad och Johansson* i Mysinge, vilka ansett att utskottet i punkten b) bort hemställa, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 573 och II: 763.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Fröken ELMÉN (fp):

Herr talman! Stadsbidraget till folktandvården har i propositionen knutits inte bara till antalet behandlade barn utan också till att de anställda inom folktandvården har 42 timmars arbetsvecka.

I såväl utskottets utlåtande som reservationen i utskottet framhålls, att det är principiellt felaktigt att i detta sammanhang ta upp arbetstiden för tandläkarna, men utskottet säger sig förutsetta, att Kungl. Maj:t i fortsättningen

skall ha sin uppmärksamhet riktad på de komplicerade förhållandena.

Folktandvården och framför allt barntandvården befinner sig i en svår kris. Det är särskilt svårt att få tandläkare till barntandvården, som i stor utsträckning utförs av kvinnliga tandläkare. Landstingen har många gånger måst gå ifrån bestämmelserna om arbetstiden och tillåta kortare arbetstid, men det finns då inte möjlighet att få pension enligt SPA-reglementet, då detta föreskriver 42 timmars arbetsvecka.

Det vore orimligt om vi här skulle besluta bestämmelser som är så osmidiga som de blir om vi tar in arbetstidsbestämmelser i denna kungörelse. Därför föreslår vi i reservation 1 att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla, att 1951 års pensionsutredning skall få ta upp frågan om SPA-reglementet och återkomma till riksdagen med förslag om borttagande av arbetstidsbestämmelserna, så att statsbidrag endast utgår i förhållande till antalet behandlade barn.

I flera sammanhang då det varit aktuellt att förkorta arbetstiden eller införa deltidarbete har frågan om en ändring av SPA-reglementet varit uppe, men det har då hänvisats till att 1951 års pensionsutredning skall behandla den frågan. Här gäller det emellertid att snabbt få fram ett förslag, och därför begär vi i reservationen att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla, att Kungl. Maj:t föranstaltar om att 1951 års pensionsutredning skyndsamt slutför uppdraget och att ett förslag ofördröjligen underställs riksdagen om borttagande av arbetstidsbestämmelserna ur kungörelsen den 22 september 1950 angående statsbidrag till folktandvård.

Jag är övertygad om att hela folktandvården och framför allt barntandvården skulle vinna oändligt mycket på detta. Vi har på grund av bristen på tandläkare inte kunnat fullfölja denna utomordentligt betydelsefulla reform,

Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården

och arbetstidsbestämmelserna gör det svårare att rekrytera tandläkare till barntandvården.

I detta anförande instämde herr *Cassel* (h), fröken *Vinge* (fp) och herr *Rimmerfors* (fp).

Herr RUBBESTAD (bf):

Herr talman! I detta ärende föreligger ett säreget förhållande. Enighet har nämligen inte kunnat nås vid förhandlingar mellan Sveriges tandläkarförbund och vederbörande huvudmän angående arbetstiden. Tandläkarna har därför begärt en utredning genom regeringens försorg, och en dylik utredning har nu verkställt. Bägge parterna har förklarat, att de skall finna sig i det beslut som statsmakterna på grund av utredningen fattar, och det beror alltså på den ställning riksdagen i dag intar, huruvida det kommer att bli fred på detta område eller inte. En av statsmakterna, nämligen regeringen, har biträtt den utredning som är verkställd av byråchef Broomé, som förordar att arbetstiden i princip bör vara 42 timmar i veckan.

En del av de myndigheter som har yttrat sig i detta ärende har också tillstyrkt utredningsmannens förslag. Statskontoret har sålunda bestämt uttalat, att ett villkor för erhållande av statsbidrag till folktandvården bör vara att huvudmännen iakttar meddelade bestämmelser rörande arbetstidens omfattning, och någon dispens från föreskrifterna i detta hänseende bör enligt statskontoret i fortsättningen icke lämnas.

Svenska landstingsförbundets styrelse erinrar om att frågan om arbetstidens längd prövats av statsmakterna i samband med utfärdandet av gällande statsbidragskungörelse och anser att det där efter icke inträffat någon omständighet som kan motivera en ändring. Som jag förut sade har föredragande statsrådet för sin del godkänt den linje som den sakkunnige har förordat.

Nu har utskottsmajoriteten förklarat, att den visserligen vid föreliggande förhållanden kan ansluta sig till detta, men den gör dock ett tillägg i slutet, varigenom biträdandet av förslaget i första stycket rycks undan i sista stycket. Utskottet säger här: »Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t ägnar de komplicerade förhållanden, som påverkar frågan om ett borttagande av arbetstidsföreskrifterna ur statsbidragskungörelsen, fortlöpande uppmärksamhet, och — om utvägar kan finnas till en förbättrad rekrytering av folktandvården och då särskilt barntandvården — underställer riksdagen förslag i ämnet.»

Majoriteten i utskottet återförvisar alltså frågan till ny behandling av Kungl. Maj:t, trots att regeringen för sin del redan tagit ståndpunkt till denna utredning. Det är detta som vi, som skrivit under reservation nr 2, icke anser vara den rätta vägen. Vi anser i stället att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag vore på sin plats. Därför förordar vi att de två sista styckena i utskottsutlåtandet — från »Utskottet, som erinrar om» på sid. 4 längst ned till »underställer riksdagen förslag i ämnet» på sid. 5 — skall ersättas av det som anförs i reservation nr 2, nämligen »Mot bakgrunden av det anförda har utskottet funnit sig på i huvudsak de skäl, som anförts av föredraganden, böra förordas Kungl. Maj:ts förslag i denna del. Av detta ståndpunktstagande följer att utskottet avstyrker yrkandet i motionerna.»

Detta är alltså ett bifall i sin helhet till det förslag, som Kungl. Maj:t framlagt genom proposition nr 160.

Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 2 i detta utlåtande.

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Det är riktigt som herr Rubbestad här säger, att statsmakterna faktiskt har anmodats av båda parter att fälla ett domstolsutslag i denna tvist.

Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården

Då inträffar det anmärkningsvärda, att den ena av parterna lyckas få ett antal ledamöter av riksdagen att föra fram en särmening, som i grund och botten går ut på samma sak som deras ursprungliga förslag. Det var tandläkarsidan. Jag tycker nog att det är en smula anmärkningsvärt att det skall få vara på det sättet. Nu har utskottet emellertid intagit en ståndpunkt, som kort och gott kan sägas utgöra en kompromiss mellan motionärernas förslag och vår ståndpunkt i övrigt till denna fråga.

Syftet var nog från början att försöka slippa denna reservation. De som reserverat sig hade emellertid sådana anspråk — jag vet inte om det beror på att en eller annan av dem hade gjort någon utfästelse — att det inte var möjligt att få till stånd någon enighet. Herr Rubbestad tolkar här utskottets beslut, och jag har behov av att protestera mot herr Rubbestads tal. Jag känner mig nödsakad att citera vad utskottet säger. I och med att jag läser upp detta bevisar jag också, att fröken Elmén nog läst in litet för mycket i utskottsmajoritetens principiella inställning. Hon sade nämligen — om jag fattade henne rätt — att vi har samma principiella inställning. Men, ärade kammarledamöter, om jag läser detta framgår det att detta inte är alldeles korrekt. Utskottet skriver:

»För egen del får utskottet anföras, att det knappast torde vara möjligt att förebringa allmängiltigt objektivet underlag för ett avgörande av frågan, huruvida största möjliga effektivisering och utbyggnad av folktandvården bäst kan nås genom att bibehålla arbetstidsföreskrifterna i statsbidragskungörelsen såsom föredraganden föreslår eller genom att borttaga desamma ur kungörelsen såsom motionärerna önskar. Härutinnan kan endast subjektiva bedömningar av den framtida utvecklingen presteras. Vad som kan slås fast är för dagen, att något nytt faktiskt material

för belysning av frågan inte framkommit genom den slutförda utredningen. Utskottet, som erinrar om att det statliga driftbidraget till folktandvården numera utgår i förhållande till antalet fullständigt behandlade barn såväl till landsting som till stad utanför landsting, finner att det vid sådant förhållande ur principiell synpunkt kan anföras skäl mot att i statsbidragskungörelsen bibehålla arbetstidsföreskrifter.»

Det kan sålunda anföras skäl mot detta. Det blir en annan betydelse än vad fröken Elmén läste ut.

Utskottet fortsätter: »Med hänsyn emellertid till det läge i vilket frågan befunnit sig, då den hänskjutits till statsmakternas prövning,» — och här kommer svaret till herr Rubbestad: — »har utskottet funnit sig böra på i huvudsak de skäl, som anförts av föredraganden, förorda Kungl. Maj:ts förslag i denna del. Av detta ståndpunktstagande följer, att utskottet avstyrker yrkandet i motionerna.»

Det som kommer efter detta uttalande i utlåtandet upphäver — påstår herr Rubbestad — vad vi först sagt. Så kan det inte vara. Det vi nu slagit fast skall gälla tills vidare. Utskottet säger sedan: »Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t ägnar de komplicerade förhållanden,» — vi betoner alltså att de är komplicerade — »som påverkar frågan om ett borttagande av arbetstidsföreskrifterna ur statsbidragskungörelsen, fortlöpande uppmärksamhet och — om utvägar kan finnas till en förbättrad rekrytering av folktandvården och då särskilt barntandvården — underställer riksdagen förslag i ämnet.»

Jag tycker vi är på den säkra sidan om vi antar utskottsmajoritetens förslag. Det innebär att vi följer Kungl. Maj:ts förslag men säger att Kungl. Maj:t för framtiden får ägna uppmärksamhet åt denna fråga. Hur många år framåt i tiden vi kan räkna med att detta skall gälla vet ingen — det kan bli fem eller tio år — men vi har slagit fast att vad

Tjänstgöringstiden för tandläkare inom folktandvården

Kungl. Maj:t nu rekommenderar skall gälla under den tiden, och vi har yttrat oss rätt försiktigt i fråga om möjligheterna att få en ändring till stånd.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken ELMÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Man kan läsa ut olika saker ur utlåtandet, men både reservanterna och utskottsmajoriteten tycks anse att antalet fullständigt behandlade barn skall vara grundläggande för driftbidragets storlek. När det sedan gäller arbetstiden kan det anföras skäl mot att arbetstidsföreskrifter bibehålls i statsbidragskungörelsen — det säger också utskottsmajoriteten. Vi reservanter anser att det bör vara en förhandlingsfråga. Vi försöker ju för att nå så stor smidighet som möjligt föra över avgörandet i många frågor till förhandlingar, och det anser vi bör gälla också arbetstiden. Om dessa bestämmelser står i kungörelsen, blir systemet synnerligen osmidigt, och det blir i framtiden svårt på många håll att rekrytera tandläkare framför allt till barntandvården, som erkänt är en mycket tröttsam gren av tandvården.

Herr RUBBESTAD (bf):

Herr talman! I anledning av herr Åkerströms yttrande vill jag bara erinra om att hela denna fråga gäller huruvida arbetstidsbestämmelserna skall tas bort ur författningen. Utskottets majoritet accepterar det i tredje stycket i sitt utlåtande, men sedan anføres det i fjärde stycket, att frågan om ett borttagande av arbetstidsföreskrifterna ur kungörelsen bör ägnas fortlöpande uppmärksamhet och att förslag bör underställas riksdagen, om utvägar kan finnas till en förbättrad rekrytering. Därmed tar man ju bort det godkännande som man har givit i det föregående och säger att frågan huruvida det är möjligt att ta bort arbetstidsbestämmelser-

na bör omprövas. Jag kan inte förstå att detta går ihop. Det sista tar bort det första.

Herr ÅKERSTRÖM (s):

Herr talman! Skillnaden mellan herr Rubbestads ståndpunkt och utskottsmajoritetens ståndpunkt, som också är min, är väl ungefär den, att herr Rubbestad vill att denna bestämmelse skall gälla för tid och evighet, medan vi däremot anser att det bör ges möjlighet för Kungl. Maj:t att undersöka om det är nödvändigt att bibehålla bestämmelsen i fråga.

Herr RUBBESTAD (bf):

Herr talman! Då denna fråga genom propositionen underställts riksdagen för avgörande och parterna förklarat att de kommer att finna sig i det beslut riksdagen fattar, anser jag att man skall ta klar ställning till detta spörsmål, vilket sker genom ett bifall till reservationen nr 2.

Överläggningen var härmed slutad.

På därå av herr talmannen framställd proposition bifölls till en början utskottets hemställan i punkten a).

Härefter gav herr talmannen propositioner beträffande punkten b), nämligen på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Ohlson m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till den av herr Pålsson m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Elmén begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen åskade likväl herr Rubbestad votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Anslag till Tekniska högskolan i Stockholm: Avlöningar

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten b) i statsutskottets utlåtande nr 146 antager det förslag, som innefattas i den av herr Ohlon m. fl. avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit den av herr Pålsson m. fl. avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 84 ja och 51 nej, varjämte 48 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den av herr Ohlon m. fl. avgivna reservationen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten b) i utskottets utlåtande nr 146, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Ohlon m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen till-

kännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken Elmén begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 107 ja och 70 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten b).

§ 10

Föredrogs vart för sig statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar,

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56, i vad propositionen avser avskrivning av oregrerade kapitalmedelsförluster, och

nr 150, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51.

Vad utskottet i nämnda utlåtanden och memorial hemställt bifölls.

§ 11**Anslag till Tekniska högskolan i Stockholm: Avlöningar**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa anslag för budgetåret 1956/57 till tekniska högskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Avd. I

Utskottets hemställan bifölls.

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

Avd. II

Punkterna 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölles.

Punkten 3

Efter föredragning av punkten lämnades ordet till

Herr WIDÉN (fp), som anförde:

Herr talman! Jag och ett par andra utskottsledamöter har vid denna punkt fogat en blank reservation, och jag skall bara säga några ord för att motivera den.

Enligt utskottets förslag skall Kungl. Maj:t låta verkställa utredning rörande de ekonomiska och organisatoriska förutsättningarna för inrättande av med bilskattemedel bekostade professorer i vägbyggnad vid vardera tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola samt för 1957 års riksdag framlägga de förslag till professorernas inrättande, vartill nämnda utredning må giva anledning. Frågan är då om bilskattemedel skall användas för bekostande av professorer i vägbyggnad. 1954 års riksdag uppdrog riktlinjer för användande av bilskattemedel. Enligt detta beslut skall bland annat Statens väginstitut, som är ett forskningsinstitut, finanseras med bilskattemedel. Förra året förelåg i riksdagen ett förslag, som innebar att bilskattemedel skulle användas för att utbilda bilmekaniker. Förslaget som sådant avlogs. En professor avser ju både forskning och undervisning. Vi har för vår del bifallit utskottets nu föreliggande förslag och har alltså inte några invändningar rent principiellt, men vi ville dock deklarera att anslag till professorer i vägbyggnad synes ligga på gränsen till vad som bör bekostas av bilskattemedel. Det är med anledning av denna inställning vi här avgivit en blank reservation.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölles.

Punkterna 4—20

Vad utskottet hemställt bifölles.

Punkten 21

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 89, såvitt här vore i fråga, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 17 februari 1956 föreslagit riksdagen att till Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola för budgetåret 1956/57 å kapitalbudgeten under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 435 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft tre motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Ohlön (I: 246) och den andra inom andra kammaren av herr Edberg m. fl. (II: 387), hade hemställts, att riksdagen ville bevilja 1 500 000 kronor till igångsättande av byggnad för Chalmers tekniska högskolas bibliotek.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna II: 542 samt I: 246 och II: 387, till Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola för budgetåret 1956/57 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 435 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

a) av herrar Ohlön, Boman, Sunne och Bergström, fröken Elmén, herr Widén, fröken Vinge samt herrar Andreasson och Helén, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionen II: 542 samt med bifall till motionerna I: 246 och II: 387, till Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola för budgetåret 1956/57 under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 1 935 000 kronor;

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

b) av herr Arrhén, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Att det finns stora behov av utbyggnader vid Chalmers tekniska högskola visas av två motioner, som väckts i anledning av denna proposition. Jag har undertecknat båda dessa motioner. En av dem har föranlett en reservation och jag skall, herr talman, begränsa mig till att säga några ord om den. Det gäller frågan om byggnader för Chalmers bibliotek.

Det är en mycket gammal fråga. Redan 1947 skrev dåvarande ecklesiastikministern i statsverkspropositionen: »En lösning av bibliotekets byggnadsfråga kan enligt min mening nu icke ytterligare uppskjutas.» Det var alltså för nio år sedan, herr talman. Departementschefen fortsatte då: »Behovet av nya lokaler för denna institution har sålunda numera blivit alltmer framträdande genom den snabba utveckling, som biblioteket undergått under senare år».

Riksdagen beslöt också ett anslag för byggandet av denna biblioteksbyggnad, men eftersom man inte lyckades erhålla något byggnadstillstånd under de närmaste åren drog man sedan in anslaget med motiveringen att det inte gått att få något tillstånd att bygga biblioteket.

Denna fråga är viktig därför att det här inte bara är fråga om ett lokalt bibliotek, som skall tillgodose undervisningen vid högskolan. I och för sig är det ju en mycket viktig angelägenhet, men detta bibliotek har också utvecklats till att bli ett centralbibliotek för den svenska industrien på det tekniska området, inte minst den svenska exportindustrien. Det sägs enligt uppgifter jag har fått att det har en mycket betydande interurban utlåning, större än den

som t. ex. finns vid Uppsala universitetsbibliotek.

I flera år har det motionerats om att man skall kunna få denna biblioteksbyggnad, och så också i år. Vad säger nu utskottet om denna motion? Utskottet påminner först om att man förra året hade betonat angelägenheten av att denna fråga skulle bringas till lösning så snart som möjligt, och sedan fortsätter utskottet: »I anledning av motionerna I: 246 och II: 387 vill utskottet understryka bibliotekets trängande behov av nya lokaler, vilket behov är motiverat bland annat av följande skäl: bibliotekets betydelsefulla uppgift som ett centralt tekniskt bibliotek, den avsevärda stegringen av dess bokbestånd och lånefrekvens, den allvarliga olägenheten av att biblioteket genom sin nuvarande förläggning icke kan i önskvärd utsträckning begagnas av de studerande vid högskolan, det oekonomiska och opraktiska förhållandet att biblioteket arbetar i fem överfyllda våningar utan någon som helst inre förbindelse mellan våningarna.»

Man har väl sällan hört en starkare motivering för ett positivt beslut än den man kan få här i utlåtandet, och ändå stannar utskottet vid att man inte kan biträda motionerna. Men man gör dock en hemställan till Kungl. Maj:t att ta denna byggnadsfråga under allvarligt övervägande vid nästa budgetplanering.

Jag vill påpeka att det här är fråga om en räntabel investering. Biblioteket arbetar nämligen under de nuvarande förhållandena på ett synnerligen ekonomiskt sätt. Det är erkänt av alla, och det är därför i högsta grad befogat att denna biblioteksbyggnad kommer till stånd så snart som möjligt. Det var, herr talman, nio år sedan riksdagen beslöt att detta bibliotek skulle byggas, och det var nio år sedan man beviljade ett anslag. Det är på tiden att något här göres.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Ohlson m. fl. vid punkten 21.

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

I detta anförande instämde herrar *Antby* (fp), *Sjölin* (fp), *Johansson* i Öckerö (fp) och *Schmidt* (fp).

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **PERSSON**:

Herr talman! Jag förstår att den ärade motionären är synnerligen angelägen att något skall göras här, eftersom det redan för nio år sedan ansågs vara ett stort behov av denna byggnad. Visserligen har jag inte alla papper framför mig, men jag tror ändå inte jag kan säga att jag har kommit underfund med att någon av motionärerna eller reservanterna under dessa nio år har yrkat att något annat projekt, som har kommit från ecklesiastikdepartementet på undervisningsområde, skulle skjutas åt sidan för att det här diskuterade projektet skulle komma fram. Och det är dock ganska mycket som är byggt under tiden både vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg och på andra håll, så denna byggnadsfråga har tydligen inte varit så enormt trängande.

Vi har, åtminstone i de budgetberedningar jag varit med om, haft att avväga dylika investeringsbehov emot behov av rena undervisningslokaler och utrustning för dessa. Jag kan erinra om att vi gjort mycket stora utökningar vid Chalmers under denna tid, utökningar som resulterat i att väsentligt flera ingenjörer har kunnat utbildas där. Jag kan därför inte finna att vi har gjort något fel vid avvägningen mellan denna byggnad och Chalmers övriga byggnadsprojekt.

Nå, har vi då gjort något fel vid avvägningen mellan denna byggnad och andra byggnader i Göteborg? Jag har inte heller i det avseendet kunnat komma underfund med att man, trots att man motionerat om detta, förmått påvisa att något av de andra investeringsbehoven, som jag har velat tillgodose, skulle kunna skjutas undan. Nej, här är det faktiskt fråga om hur långt man kan komma i fråga om investeringar på un-

dervisningsområdet för det ena året efter det andra. Jag kan försäkra, att jag har varit mycket intresserad för denna byggnad vid åtminstone ett par olika tillfällen, men ändå funnit att vissa andra måste gå före.

Det kommer säkert att bli en mycket ingående behandling till hösten om huruvida det skall bli möjligt att få även denna byggnadsfråga tillgodosedd med de resurser som kan ställas till förfogande under nästa år. Jag kan tillägga att jag för min del klart bedömt denna byggnadsfråga på det sättet, att den stod närmast intill dem som med tillgängliga medel kunde tillgodoses för det budgetår varom nu är fråga.

Herr **GUSTAFSON** i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Dåvarande departementschefen skrev år 1947 — och enligt uppgifter som jag har fått föredrogs denna sak i departementet under den tid då den nuvarande statsministern var ecklesiastikminister — att byggnadsfrågan icke ytterligare kunde uppskjutas. Det ansåg man alltså för nio à tio år sedan. Är verkligen läget på undervisningens område så dåligt, att saker och ting, som det ansågs absolut oundgängligen nödvändigt att igångsätta år 1947 och som riksdagen då lämnade ett anslag till, verkligen inte nu kan genomföras?

Nu säger herr statsrådet att han från oss motionärer hade väntat sig att få någon hänvisning på vilket annat projekt som man i stället skulle inställa. Herr statsråd! Om jag i nio år hade suttit i något organ som hade haft med byggnadstillstånd att göra och kunnat göra jämförelser med det behov vi nu talar om och om utrymmet för tillstånd hade varit mycket begränsat så skulle jag — det är jag övertygad om — ha kunnat finna andra saker som vore mindre behjärtansvärda än Chalmers bibliotek är.

Till slut vill jag säga, herr talman, att

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

jag trots allt gladdes över avslutningen av herr statsrådets anförande. Jag tillåter mig att tolka vad han där sade såsom något mer än ett halvt löfte.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Detta allmänna resonemang om att vi väl alltid skulle ha kunnat finna någonting annat som skulle kunna uppskjutas till förmån för denna byggnad, utgör ju inte något mycket tungt vägande argument. Även om jag nu inte erinrar mig hur vare sig högskolans egna eller högskolan överordnade myndigheters framställningar i detalj har sett ut under de senaste åren är jag i alla fall övertygad om att högskolan ingalunda har skjutit fram detta behov såsom det mest trängande, ty om så vore fallet hade det nog kommit att bli tillgodosett i någon proposition. Men det har på den rena undervisningens område kommit fram så starka behov, som inte har kunnat skjutas undan till förmån för detta, att jag menar att vi inte har kunnat göra på annat sätt än vi har gjort.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Ecklesiastikministerns kritik gällde ju också reservanternas. Eftersom jag har varit reservant i denna fråga flera år, och tidigare även motionär, vill jag säga att jag är fullt medveten om att det inte har varit något anslag på kapitalbudgeten under åttonde huvudtiteln där jag har yrkat avslag, men det beror på att ramen har varit så snävt tilltagen att det bara har varit några ytterst nödvändiga ändamål som vid varje särskilt tillfälle har kunnat tillgodoses. I själva verket är det många flera ändamål som jag också anser det oundgängligen nödvändigt att tillgodose.

Det beklagliga är ju att kapitalbudgeten är uppställd på det sättet att man aldrig har tillfälle att diskutera hela frågan om byggnadsbehovet under åttonde

huvudtiteln i ett sammanhang. Det skulle vara mycket värdefullt att få tillfälle att ta upp frågan, vilka projekt som skulle kunna sättas i gång i sin helhet och vilka som tills vidare skulle kunna skjutas åt sidan helt och hållet. Jag tror att det i det långa loppet är mycket olyckligt att man gör så som man gör med Chalmers och med musikaliska akademien, att man låter en del av institutionerna flytta ut till en annan ände av den stad där de ligger och låter resten under många år ligga kvar. Så gör man nu med flera olika institutioner samtidigt. Det vore klokare att bygga ut en av dessa undervisningsanstalter helt och hållet på det nya området och sedan den är helt färdig bygga ut en av de andra anstalterna.

Jag kan nämna för statsrådet att jag var inne på ett sådant resonemang i andra avdelningen när vi första gången hade att diskutera anslagen till nybyggnad för konstfackskolan. Jag menade att detta var ett helt nytt projekt och att vi kunde vänta med detta för att i stället göra en del andra utbyggnader färdiga på andra håll. Men då påpekades det att det på grund av utbyggnaden av tunnelbanan var nödvändigt att flytta konstfackskolan omedelbart, och därför måste jag den gången avstå från att ställa något yrkande. Men det vore önskvärt, herr talman, att vi vid något tillfälle finge diskutera dessa frågor i ett stort sammanhang.

Vad nu speciellt Chalmers' bibliotek beträffar undrar jag om statsrådet tillräckligt mycket har beaktat vad det betyder för studenternas utbildning att ha biblioteket i närheten av de institutioner där de arbetar. Det har sagts oss i utskottet att just de studenter som bedriver avancerade studier befinner sig i de nya byggnaderna vid Chalmers, just de studenter som skulle behöva vänja sig vid själva tekniken för den vetenskapliga forskningen, och som skulle behöva bli vana vid att använda teknisk litteratur på ett sådant sätt att

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

tekniken att använda den tekniska litteraturen bibringas dem. Just de som befinner sig på detta stadium har inte möjlighet att i tillräcklig utsträckning besöka biblioteket, och det blir säkerligen till förfång för dem och för de industrier, där de sedermera blir verk samma, att de icke får denna vana.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Ohlson m. fl.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Jag förstår inte riktigt vad fröken Vinge menade. Nog är det väl i alla fall så, att Kungl. Maj:t presenterar byggnadsbehoven på den ecklesiastika huvudtiteln praktiskt taget i ett sammanhang. Även om vissa av dem går på driftbudgeten, går de flesta punkterna i alla fall på kapitalbudgeten. För övrigt brukar ju kapitalbudgeten och huvudtitelns driftbudget läggas fram ungefär på samma gång. Det är väl egentligen praktiskt taget bara Stockholms högskolas investeringsbehov, som hittills har framlagts senare under riksdagen, och det beror ju på konstruktionen av detta bidrag, att det inte går på kapitalbudgeten utan på driftbudgeten. Men jag skulle tro, att fröken Vinge menar, att man i statsutskottet och i kamrarna borde samtidigt behandla ecklesiastika investeringar, justitiedepartementets investeringar, inrikesdepartementets investeringar och kanske även socialdepartementets investeringar. Detta är nog icke möjligt av arbetstekniska skäl. Däremot skulle ju statsutskottet kunna laga så, att det får vissa föredragningar någorlunda jämsides i alla dessa frågor, om det är det som fröken Vinge avser. Det kan hända, att det skulle resultera i vissa fördelar för den ecklesiastika investeringsbudgeten. Jag har emellertid inte sträckt mig dit i mina önskemål. Men det råder som sagt inga delade meningar om behovet av denna byggnadsfrågas lösning.

Jag skulle vilja fråga herr Gustafson i Göteborg och även fröken Vinge: Om det till höstens budgetberedning skulle komma ett förslag från Chalmers tekniska högskola i en byggnadsfråga, varigenom man skulle kunna öka antalet studerande med 30 å 40 stycken, och jämförde det med det byggnadsförslag vi nu diskuterar, skulle vi då inte ta upp det förslaget till förutsättningslös prövning och tänka på den nytta vi ändå gör näringslivet med att vi kan få dessa 30 å 40 ingenjörer tidigare än annars?

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr statsrådet ställer oss här inför ett hypotetiskt fall och frågar vad vi då skulle göra. Om herr statsrådet frågar mig, när de olika alternativen föreligger, skall jag med stort nöje ge min enkla mening till känna, om det kan vara till någon glädje för herr statsrådet.

Efter den deklaration som statsrådet gjorde i sitt första anförande vågar jag nog hysa den förhoppningen, att vi under alla förhållanden kan räkna med att ecklesiastikministern vid budgetbehandlingen i höst ser till, att Chalmers bibliotek får sitt lokalbehov tillgodosett. Vi är ju överens om att det är ett trängande behov. Det har riksdagen uttalat 1947, och behovet har sedan dess blivit ännu större. Det gäller undervisningen vid den tekniska högskolan i Göteborg, men det gäller också ett centralbibliotek på det tekniska området för hela industrien. Jag vågar förlita mig på att herr statsrådet till hösten skall vinna en seger på denna punkt i den match som äger rum inom budgetberedningen.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Det finns ingen större anledning för mig att uppta kammarens tid med denna fråga, som har blivit belyst från alla tänkbara synpunkter under den förda diskussionen. Jag ber ba-

Anslag till Stockholms högskola m. m.

ra att få konstatera, att enighet föreligger både mellan Kungl. Maj:t, utskottet och reservanterna om att det här är fråga om en angelägen sak, som bör förverkligas så snart möjligheter därtill ges. När vi är överens om detta, tycker jag för min del, att det finns anledning att här följa utskottets rekommendation som varande mest realistisk.

Jag ber med detta att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Jag vill först till herr statsrådet säga, att jag givetvis hoppas på en större kvot för åttonde huvudtitelns byggnadsfrågor över huvud taget.

Vad jag syftade på i mitt förra anförande var framför allt den principiella skillnad, som råder mellan uppställningen av kapitalbudgeten och driftbudgeten. När vi studerar driftbudgeten, har vi möjligheter att se vilka förslag som kommit fram, vad statsrådet föreslår och vad statsrådet låter falla under bordet. Den möjligheten har vi inte, när det gäller kapitalbudgeten — detta inte sagt som någon anmärkning mot statsrådet. Det överensstämmer med den traditionella uppställningen, att man inte har samma möjligheter att överblicka kapitalbudgeten.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten av herr Ohlson m. fl. fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafson i Göteborg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i Avd. II punkten 21:o i utskottets utlåtande nr 141, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Ohlson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Gustafson i Göteborg begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 121 ja och 57 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

§ 12**Anslag till Stockholms högskola m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1956/57 till Stockholms högskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Jag har inte denna gång begärt ordet för att polemisera mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet; tvärtom vill jag som lärare vid Stockholms högskola betyga statsrådet vår tacksamhet för att äntligen ett krafttag gjorts till förmån för högskolans upprustning. Av särskilda skäl skall jag endast beröra den motion, som jag har väckt och som rör en personlig forskningsprofessur åt professor Tilander i romanska språk. Den har ganska kallsinnigt avstyrkts av statsutskottet. Jag tror att den psykologiska problematiken i utskottet i år har va-

rit, att två av utskottets inflytelserika personer, ledamoten herr Ohlön och suppleanten herr Helén också har väckt en motion rörande Stockholms högskola, nämligen om en professur i teaterhistoria. De har lyckats få en mycket välvillig skrivning beträffande denna professur, men de har tydligen — för att inte försämra läget för sin motion — icke varit sinnade att skriva ett lika välvilligt avstyrkande av den motion rörande professor Tilander, vilken herr Mogård och jag har väckt.

Jag tror emellertid, att detta ärende inte har fått en tillräckligt klarläggande belysning vare sig i motionen eller i utskottets utlåtande, och även om det är i sista ögonblicket av riksdagen anser jag mig nödgad att säga några ord om denna sak, som även är av stor principiell betydelse.

Av professor Tilander och av andra, som är filologiskt sakkunniga, har jag inhämtat följande uppgifter.

Följande sju volymer har professor Tilander för närvarande under tryckning:

Den framstående spanske juristen Vidal de Canellas under åren 1247—52 avfattade kommentar till den av professor Tilander år 1937 utgivna landskapslagen för Aragonien. Denna kommentar, kallad Vidal Mayor, har ansetts förlorad. Efter ett års detektivarbete lyckades emellertid professor Tilander dra fram i luset en prakthandskrift av detta verk, som han nu har under tryckning i tre band med återgivande av de 160 enligt uppgift utomordentligt vackra miniaturerna i handskriften. Vidare: den äldsta engelska jaktboken *Venerie de Twiti* från början av 1300-talet, bevarad åt eftervärlden i såväl fornfransk som medelengelsk version. På grund av språkets enastående ålderdomlighet anses detta verk av stor betydelse för såväl fransk som engelsk lexikografi och ordhistoria. Vidare: den äldsta västerländska jaktboken *De arte bersandi*, skriven i bör-

Anslag till Stockholms högskola m. m.

jan på 1200-talet på latin bemängt med fornitalienska ord och uttryck, tack vare vilka professor Tilander ansett sig kunna lokalisera verket till norra Italien. De arte bersandi anses vara av stort kulturhistoriskt intresse. Vidare: La literatura jurídica espanola, den spanska juridiska litteraturen, som man bett professor Tilander behandla i den stora encyklopedi över spanska språket och litteraturen, som är under utarbetande i Spanien. Slutligen ett band innehållande ett urval av uppsatser av rättshistoriskt och filologiskt innehåll, som förut tryckts i spanska, portugisiska och franska tidskrifter. Bandet ingår i en spansk serie och tryckes av spanskt förlag på spanska statens bekostnad.

Följande arbete, till vilket professor Tilander erhållit tryckningsbidrag, kommer omedelbart att börja tryckas, nämligen *Nouveaux essais d'étymologie cynégétique*, som är en fortsättning av hans 1953 publicerade *Essais d'étymologie cynégétique*. Flera recensenter har uppmanat honom att skyndsamt publicera de utlovade *Nouveaux essais d'étymologie cynégétique*.

Följande större verk är av professor Tilander under utarbetande:

1) Landskapslagen för Navarra, *Fuero de Navarra*, som näst efter den förut okända, av professor Tilander återfunna och år 1951 utgivna landskapslagen för Novenera är den ålderdomligaste bland de mycket ålderdomliga spanska landskapslagarna. Professor Tilander har av spanska akademien och av de lokala myndigheterna i Navarra fått i uppdrag att utge detta arbete. Det är en gigantisk uppgift, då den stora lagen är bevarad i 35 handskrifter från olika sekler, vilka bildar grupper med olika versioner av lagen, vars utveckling kan följas från dess ringa början till dess sista utformning — alltså ett rättshistoriskt intressant fall. Handskrifterna måste utgivas gruppvis i en hel serie volymer. Språket är synnerligen ålder-

Anslag till Stockholms högskola m. m.

domligt och därför av enastående intresse för den fornspråkliga ordbok, som spanska akademien förbereder.

2) Spanische und portugiesische Rechtsaltertümer, ett verk genom vilket professor Tilander efter mönster av Jacob Grimms kända verk Deutsche Rechtsaltertümer ämnar göra det ålderdomliga, svårtillgängliga rättsinnehållet i de spanska och portugisiska medeltida landskapslagarna lätt tillgängligt för rättshistorici och andra forskare.

3) Härutöver håller professor Tilander på med flera — i varje fall två — stora berömda klassiska jaktböcker och förbereder ett tiotal andra större eller mindre arbeten på detta område, och han säger själv att dessa arbeten till största delen redan är tryckfärdiga.

Den portugisiska akademien, som professor Tilander liksom den spanska i Madrid och den katalanska i Barcelona tillhör, önskar att han skall ge ut de medeltida portugisiska landskapslagarna, en mycket smickrande uppgift, som betungande examinations- och undervisningsplikter samt därmed förenade åligganden har hindrat honom från att reflektera på.

Under 30 år har professor Tilander också förberett en utgåva i tre band av ett av den franska litteraturens mest berömda medeltida verk, *Le Roman de Renart* (romanen om räven) på 30 000 vers. Ett franskt förlag har upprepade gånger bett honom att där ge ut detta berömda diktverk i en kommenterad upplaga med ordbok, men professor Tilanders ämbetsplikter har hindrat honom fullfölja detta stora verk.

Sammanlagt har professor Tilander dragit fram i ljust ett dussintal medeltida verk, som förut har varit okända eller ansetts förlorade. Dit hör bland annat de mycket ålderdomliga lagar, som år 1331 utfärdades av den rika och betydande judiska församlingen i Zaragoza.

När de kristna återerövrade den spanska jorden från morerna, tillförsäkra-

des de araber, som stannade kvar och gjorde sig till undersåtar under de kristna furstarna, religionsfrihet och egna lagar. Av dessa lagar har man av gammalt känt blott en enda handskrift, som försvann under Napoleon-krigen och ansetts förlorad. För några år sedan lyckades professor Tilander återfinna den och förvärva den för sitt eget bibliotek. Den anses vara ett utomordentligt värdefullt verk för kännedomen om morernas seder och bruk. Nyligen lyckades professor Tilander också dra fram i ljust en förut okänd statslag för Bena-vente i Spanien, som han också förvärvat för sitt bibliotek.

Över huvud taget har professor Tilander för att kunna forska på de pionjärområden, som de spanska och portugisiska medeltida landskapslagarna och den medeltida jaktlitteraturen utgör, måst göra mycket dyrbara förvärv för sitt eget bibliotek, enär litteratur på dessa områden så gott som helt saknas i de offentliga biblioteken. Tvivelsutan har han också gjort utomordentliga offer för sin vetenskap, kanske större än någon annan svensk humanist. Enligt professor Tilanders egna beräkningar överstiger värdet av hans bibliotek väsentligt den utgift, som staten skulle åsamkas, om han under de fem år som återstår till pensionsåldern fick ägna sig åt sina forskningsuppgifter, uppgifter som han skulle kunna ägna sig åt bättre medan han ännu har sin fulla kraft kvar. Professor Tilander har också i sitt testamente sørjt för att hans stora och märkliga bibliotek inte skall skingras utan överlämnas till det allmänna och stå i dess tjänst.

Jag har velat lämna dessa uppgifter, herr talman, eftersom jag hoppas att frågan kommer tillbaka nästa år. Jag kan förstå, att man hyser vissa principiella betänkligheter mot inrättande av forskningsprofessorer; det kan ju då och då dyka upp ett forskarnamn, för vilket mycket starka argument kan andragas för att forskaren i fråga i

huvudsak befrias från sin undervisningsskyldighet för att fullfölja den uppgift, som har blivit hans livsuppgift. Jag tror dock inte att det finns många humanistiska eller andra forskare här i landet, som på sitt område intar en så internationellt ledande, för att inte säga särklassig ställning som professor Tilander intar, framför allt när det gäller den spanska och portugisiska rättshistorien. Men om också någon forskare av samma format dyker upp i framtiden, tror jag också att svenska staten och Sveriges riksdag har råd att lämna det erforderliga anslaget för att frigöra vederbörande från den med hänsyn till det varje dag ökande antalet studenter stegrade undervisningsbördan och därmed förenade åligganden.

Dessutom vill jag betona, att det här inte är fråga om att helt befria professor Tilander från undervisningen. Tvärtom ingår det i det framlagda förslaget, som har tillstyrkts av universitetskanslern och tagits upp i min motion, att professor Tilander under den tid som återstår fram till pensionsåldern skall meddela undervisning på licentiatseminariet och sålunda handleda de licentiatier och doktorander, som vill studera för honom.

Herr talman! Jag förstår att det i nuvarande läge är meningslöst att ställa något yrkande till förmån för motionen, men med hänsyn till denna frågas behandling nästa år har jag velat få anförda uppgifter intagna i protokollet.

I detta anförande instämde herr Halén (s).

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Det är både glädjande och belysande, att de avvikande meningar som i dag kan föreligga i fråga om Stockholms högskolas personalstat och dess utvidgning rör mycket små detaljer.

Professor Håstad har här talat om en angelägen sådan, och jag har genom att

Anslag till Stockholms högskola m. m.

avge en blank reservation till statsutskottets utlåtande velat fästa uppmärksamheten på professuren i teaterhistoria. Men innan jag går in på detta vill jag understryka, att det här skett en verklig förändring under de senaste två åren från den tidpunkt, då riksdagen sade ifrån till Kungl. Maj:t, att högskolans upprustningsbehov måste tillgodoses och den utredningsman tillsattes, som nu lagt fram sitt stora förslag. Jag skulle vilja betyga min aktning för det arbete som denne utredningsman utfört. Det är utomordentligt grundligt och ur alla synpunkter tillfredsställande och lägger en god grund för högskolans fortsatta utveckling.

Det är emellertid så, att just i detta förslag från utredningsmannen förutsattes, att den tjänst i teaterhistoria, som varit knuten som en personlig professur till professor Agne Beijer, skulle förvandlas till en ordinarie professur fr. o. m. instundande budgetår. Så har inte blivit fallet, utan Kungl. Maj:t önskar ytterligare ett år skjuta på avgörandet. Det betyder att professor Beijer vid den tidpunkten kommer att vara 69 år. Professor Beijer är utomordentligt vital, och det finns ingen anledning att ifrågasätta att han inte skulle sköta sitt uppdrag. Men jag finner det rätt egendomligt, att man år efter år förhalar frågan på detta sätt. Inte minst de forskare, som strävar efter att meritera sig för denna i vårt land unika professur, kommer i en mycket bekymmersam situation. Det är flera inom ämnet litteraturhistoria som avser att speciminera, och de har ännu inte fått någon som helst klarhet om huruvida det skall bli en professur eller inte.

Nu får man efter statsutskottets skrivning i dag förutsätta, att det verkligen kommer att bli en permanentning av denna professur. Det skulle för vårt land vara utomordentligt genant, om inte den eminenta institution som heter Drottningholms teatermuseum och

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

teaterarkiv skulle kunna få en ny chef. Här har vi en institution, som vi är ensamma om i hela Europa. Forskare och besökare av alla slag kommer hit för att se den. Regeringen brukar med förkärlek visa den för sina utländska gäster. Jag hoppas att ecklesiastikministern tar fasta på de talrika tillfällen som kommer att erbjuda sig under sommaren, att locka sommarregeringens ledamöter till besök, så att vederbörande får en uppfattning om vad som kan uträttas inom denna institution.

Jag har alltså, herr talman, vågat utgå från att frågan i höst antligen löses. Ett ytterligare uppskov skulle vara rent oförsvarligt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Professor Håstad ansåg att avdelningen och utskottet skulle ha begått mannamån vid behandlingen av de två föreliggande motionerna därigenom att man skulle ha behandlat frågan om teaterprofessuren mera generöst än man gjort i fråga om herr Håstads motion. Jag vill för min personliga del försäkra att så inte varit förhållandet. Det är dock så, att teaterprofessuren, som nu uppehålls av den pensionerade innehavaren av professuren, endast skall uppehållas tills vidare till den 30 juni 1957. Detta har föranlett motion även under fjolåret i denna fråga, och vad vi gjort vid behandlingen av årets motion är att återigen understryka vad utskottet anfört vid det tidigare tillfället. Beträffande professor Tilander har utskottet inte tagit ställning på något sätt vare sig för eller emot professor Tilanders framtida uppgifter eller vetenskapliga meriter. Det känner vi oss knappast kapabla till. Hans gärning som vetenskapsman är säkerligen betydande som professor Håstad sagt, men han har ju dock en professur, vari också ingår forskning. Sedan blir det en annan fråga om man skall befria honom från

undervisningen och knyta honom helt eller delvis till forskningen. Vi har dock inte ansett denna sak så överhängande.

Vi har nämligen, som herr Håstad konstaterade i början av sitt anförande, sagt oss, att det är en mycket stor upprustning som skett beträffande Stockholms högskola. Det hela belöper sig på ett förhöjt anslag på närmare 2,2 miljoner kronor, en upprustning som vi alla anser vara mycket tacknämlig. Och då har vi menat att det bör kunna räcka med detta i år. Utskottet har därför avstyrkt båda de föreliggande motionerna. Vi har ansett att Kungl. Maj:t bör pröva dessa saker ånyo innan de eventuellt kommer att föreläggas riksdagen.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nu anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att ta fasta på den tolkning av utskottets utlåtande, som avdelningens ärade ordförande här givit. Samtidigt vill jag också gärna som lärare vid Stockholms högskola begagna tillfället att uttala mitt stora tack för den stora förståelse och det varma intresse, som avdelningsordföranden herr Johansson i Mysinge har visat Stockholms högskolas bekymmer under senare år.

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag hoppas att herr Håstad inte inlägger mera i mina ord än vad jag har sagt.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk jämte i ämnet väckta motioner.

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

I propositionen nr 102 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 2 mars 1956, föreslagit riksdagen medgiva, att ett godsspår måtte få anläggas å sträckan Morjärv—Kosjärv—Kalix—Karlsborgs bruk.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft tre motioner.

I en inom andra kammaren av herrar *Holmberg* och *Hagberg* väckt motion (II: 693) hade hemställts, att ett godsspår skulle anläggas på sträckan Luleå—Råneå—Töre—Kalix—Karlsborgs bruk, att på det sätt som föreslagits i förevarande proposition första etappen av anläggningen utfördes på sträckan Karlsborgs bruk—Kosjärv samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om detaljerat förslag snarast för fortsättningen av banbygget från Kosjärv till Luleå.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte besluta att godsspår finge anläggas å sträckan Morjärv—Kosjärv—Kalix—Karlsborgs bruk;

II. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 510 och II: 674 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört rörande anslutningslinjen Kosjärv—Törefors;

III. att motionen II: 693 icke måtte bifallas av riksdagen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! Det beslut som nu förestår i fråga om en viktig kommunikationsled i Norrbotten är ytterligare ett exempel på att en radikal folkopinion lönar sig. Liksom historien om det statliga järnverkets tillkomst, gruvornas förstatligande och tillkomsten av Statens skogsindustrier är nämligen det nu

5 — Andra kammarens protokoll 1956. Nr 22

förestående järnvägsbygget ett resultat av att befolkningen i Norrbotten inte lyssnat till beskäftiga uppmaningar att tåga still i förlitan på att myndigheterna skall ordna allt till det bästa. Befolkningen i Norrbotten har tvärtom varit utomordentligt aktiv för att bryta ned motståndet från borgerliga partier och tröga statsmakter när det gällt att åstadkomma en förkovran av näringslivet i denna landsdel.

Detta är den ena sidan av saken. Den andra sidan är dess värre, att såväl regeringsförslag som utskottets utlåtande också kan användas som typexempel på hur känsligheten för folkopinionen ofta tar formen av förfuskningar och surrogat. Det måste nämligen konstateras, att det förslag som nu föreligger gäller något helt annat än den kustbana, som den berörda befolkningen och alla lokala myndigheter ursprungligen krävt och som alla sakskaletalar för. Jag skall inte ens försöka att gissa mig till alla de motiv, som kan ha föranlett t. ex. länsstyrelsen och de ledande krafterna inom järnvägskommittén att frånga den linje, som länsstyrelsen tidigare liksom landstingets utredningskommitté och samtliga berörda kommuner enhälligt uttalat sig för. Jag konstaterar bara det faktum, att regeringens och utskottets förslag i viktiga delar innebär ett blankt avslag på berättigade anspråk från Norrbotten, t. ex. när det gäller att tillgodose Råneå och Nederluleå kommuners intressen och för övrigt i väsentliga delar även Töres. Det är likaledes klart, att regeringsförslaget i längden måste bli dyrare, om det finns något allvar bakom förslagets antydning, att den nu föreslagna järnvägsanläggningen i en framtid skall utbyggas till en riktig kustbana. Hade man verkligen en allvarlig mening därvidlag, borde dispositionerna vara av ett helt annat slag.

I ett avseende är emellertid förspelet till regeringsförslaget så uppscendeväckande, att jag inte vill underlåta att rik-

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

ta uppmärksamheten på det. Allt tyder nämligen på att de militära myndigheterna haft ett avgörande inflytande på förslaget. Från det hållet gick strävandena ut på att helt förhindra något ytterligare järnvägsbygge i Norrbottens kustland. Regeringens och järnvägsstyrelsens mångåriga förhållning och slutligen det förslag, som nu äntligen föreligger, är väl också ett uttryck för eftergifterna åt de militära myndigheterna. I regeringspropositionen hänvisas också till att länsstyrelsen och försvarstaben insänt hemligstämplade papper. Dessa hör alltså till det material, som regeringsförslaget bygger på, och riksdagen skall alltså lita på förslaget utan att veta ett dugg vad det hemliga materialet handlar om! För mig framstår det hela inte som någon omsorg om försvarspolitiska hemligheter utan snarare som om vissa grupper, som motarbetar byggandet av en riktig kustbana, behöver hemligstämpeln för att dölja det faktum, att de har ytterligt svaga argument. Vi har ju för övrigt nyligen haft ett exempel på att försäkringar, som regeringen ger riksdagen under hänvisning till hemligstämplade papper, inte alltid stämmer med verkliga förhållandet.

Det är väl knappast någon som vill göra troligt, att det finns särskilt goda garantier i detta fall, därför att den hemligstämplade bedömningen av kustbanefrågan kommer från militärt håll. I alla fall skulle den som vågade ett sådant påstående i Norrbotten ofelbart komma i gapstock. Där är vi nämligen dagligen åsyna vittnen till hur det förhåller sig med militärens bedömning av kommunikationsprojekt. Först och främst är sträckningen av den nuvarande bandelen från Boden till svenskfinska gränsen ett avskräckande exempel på hur det går, när man låter militären bestämma i sådana frågor. Ingen tror väl heller, att brobyggena över Lule älv ordnats så som nu skett, om inte militära myndigheter — med sin

gamla vana att ösa miljoner i sjön — hade fått styra det hela från början. Och i fråga om landsvägarna i Norrbotten finns det otaliga exempel på de besvärigheter som befolkning och näringsliv tillfogas, därför att så många förnuftiga projekt strandat på att de militära myndigheterna sagt nej — för att inte tala om de stora kostnaderna! Det är nämligen enorma utgifter som militären ställer till med även utanför fjärde huvudtiteln, bland annat på detta sätt. Nu är det alltså meningen, att också kustbanefrågan i Norrbotten skall förfuskas på grund av detta snedvridna militärtänkande.

Det som främst faller i ögonen är att regeringsförslaget helt nonchalerar de starka skäl, som anförts för att dra en järnväg genom Råneå och Töre kommuner. I fråga om Råneå, som dras med stora svårigheter, har utskottet inte heller kostat på sig ett enda ord av förklaring till att den delen av argumenten för en kustbana nu nonchaleras. Tydligt inser utskottet emellertid att det skulle ha varit alltför uppseendeväckande, om samma metod till »förenkling», av problemen hade använts även i fråga om Töre. Den katastrof, som Töre kommun råkat ut för på grund av privatföretagarnas och statens gemensamma försummelser, har nämligen fått en osedvanlig publicitet på många sätt. Statsutskottet har studerat frågan på ort och ställe. Industriruinererna vid Törefors var också ett av riksdagsresans viktigaste mål och en särskild statlig utredning har penetrerat Töreproblemet.

Under de många år som allt detta pågått har behovet av en kustjärnväg alltid framställts som en av de centrala frågorna för Töreproblemets lösning. Det var inte minst av denna anledning, som vi alla i Norrbotten uttalade vår stora tillfredsställelse, när kommunikationsministern — för övrigt i lagom tid före valet 1954 — gav ett interpellationsvar till herr Jansson i Kalix, som även denne tolkade som ett regeringslöfte

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

em att det skulle bli en kustjärnväg. Nu vet vi hur det gick med det löftet.

Behovet av en järnvägsförbindelse till Töre och dess viktigaste industriområde hade emellertid med tiden inte blivit mindre utan hade framhävts med större och större styrka. Det betraktades därför som alldeles självklart, att åtminstone den saken skulle ordnas även i det surrogat, som regeringen erbjöd i stället för en riktig kustbana. Ja, det framstod till och med så självklart, att regeringsorganet i Norrbotten publicerade det första meddelandet om regeringsbeslutet tillsammans med en karta, av vilken framgick att propositionen också inrymde ett stickspår från Kosjärv till Törefors. Men den illusionen blev som bekant kortvarig. Därför motionerade herr Jansson i Kalix om att riksdagen skulle besluta, att ett sådant stickspår skulle utföras till en beräknad kostnad av 4 miljoner kronor och att den av regeringen föreslagna summan för anläggningen därför skulle ökas med detta belopp. Men herr Jansson sitter också i statsutskottet och där har han nu yrkat avslag på sin egen motion!

Men, herr talman, mot regeringsförslaget, mot utskottets enligt min mening krystade skäl och försvarsstabens hemligstämplade papper kvarstår alla de tungt vägande skäl för en riktig kustbana, som anförts av utredningsmän och olika lokala myndigheter under många år. Det är också dessa argument, som den kommunistiska gruppen har stött sig på, när den nu åter framför norrbottningarnas krav i denna fråga i en motion, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Det kan synas egendomligt att jag, som bor i södra Sverige, går upp i en fråga som denna och mot ett

enhälligt utskott. Jag är emellertid inte säker på att den lösning som här föreslås är den lyckligaste. Jag har varit med på en resa till dessa trakter, och jag vet att man där uppe har ett präktigt folk och i synnerhet mycken präktig ungdom, som har svårt att få sysselsättning. Det är därför angeläget, att man hjälper denna landsända på allra bästa sätt.

Jag vill också omedelbart säga ifrån, att jag inte tagit till orda för att försöka bidra till att förhållandena i Norrbotten ordnas negativt — tvärtom. Det slår mig bara, att vi skall skapa en anläggning för cirka 25 miljoner kronor, om vilken man inte kan undgå att få den uppfattningen, att den i huvudsak tillkommer för att underlätta och förbilliga transporter för Statens skogsindustrier. Det är klart att även andra företag kommer att få nytta av denna linje, men vi skall inte glömma bort det viktiga förhållandet, att man inskränker sig till ett lastspår. Detta innebär, att transportförhållandena inte på något sätt förbättras för de människor som bor där uppe.

Samtidigt tycker jag mig kunna förstå, åtminstone enligt vad som framgår både av Kungl. Maj:ts proposition och av utskottets utlåtande, att det i varje fall inte har företagits någon allvarlig granskning av hur förhållandena skulle ha tett sig, ifall man i stället anlagt en ordentlig landsväg, som kunnat användas för motortransporter av dessa kvantiteter råvaror och färdiga produkter. En sådan lösning skulle också medfört högst väsentliga fördelar för befolkningen där uppe ur allmän kommunikationssynpunkt.

Jag förstår vidare av dessa handlingar, att det ur vanlig driftsekonomisk synpunkt är helt omotiverat att anlägga en sådan järnväg. Inte ens med den högsta garantien från Statens skogsindustriers sida kan man uppnå någon förräntning, utan man får ett mycket stort driftsunderskott. Vid lägsta garan-

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

tien kommer man exempelvis inte upp till vad som kallas trafikvolym 1, ty enligt propositionen har järnvägsstyrelsen beräknat den årliga förlusten till cirka 240 000 kronor. Först när man kommer upp i trafikvolym 2 nedbringas den årliga förlusten till cirka 70 000 kronor.

Jag har tidigare intresserat mig för dylika frågor, landtransporter på motorvägar kontra järnvägar, och kammarens ärade ledamöter kanske erinrar sig, att jag 1953 väckte en motion med förslag om en trafikekonomisk utredning, som skulle kunna klarlägga den väntade framtida utvecklingen beträffande dessa två transportsätt och deras inbördes relationer. Kungl. Maj:t tillsatte ju också en utredning, 1953 års trafikekonomiska utredning, men vi har ännu inte från denna utredning fått några som helst siffror, som kan ge oss något stöd för bedömningen av en sådan fråga som den här föreliggande.

Med detta vill jag ha sagt, att jag finner det i högsta grad olustigt att medverka till ett beslut om en investering på cirka 25 miljoner kronor, när vi inte har några som helst garantier för att detta verkligen är det bästa för ifrågavarande landsända. Jag är angelägen betona att jag gärna vill att denna trakt av vårt land skall få goda möjligheter att transportera både råvaror och färdiga produkter samt att människorna där skall få tillgång till förbättrade kommunikationer, något som de sannerligen mycket väl behöver. Men eftersom jag inte på något sätt känner mig övertygad om att den här föreslagna lösningen är den riktiga, har jag, utan att gå närmare in på frågan, velat tala om att jag inte kan biträda det föreliggande förslaget utan att jag vid en eventuell omröstning måste avstå från att rösta.

Herr MALMBORG i Skövde (fp):

Herr talman! När de båda föregående ärade talarna här ägnat utskottets utlåtande en kritisk granskning, har de, såsom ofta är fallet, gjort det från dia-

metralt motsatta utgångspunkter. Det finns ingen anledning för mig att ingå på någon närmare diskussion av de frågor, som de därvid tagit upp, utan jag skall, herr talman, i korthet anföra några synpunkter som varit vägledande för utskottet.

Herr Holmberg förmenade, att utskottet alltför mycket begränsat problemet och han kom här, liksom han tidigare gjort motionsledes, in på tanken på en kustbana. Jag skall inte ingå på den historieskrivning, som herr Holmberg gjorde när han talade om de olika uppfattningar, som framförts beträffande ett sådant projekt. Jag vill emellertid ge honom rätt i att om man jämför de båda alternativen, ett begränsat järnvägsbyggande av det slag som det här är fråga om och byggandet av en kustbana, ter sig det föreliggande förslaget som ett projekt av mycket liten omfattning. Att utskottet stannat vid det förslag, som framlagts av Kungl. Maj:t, beror på att vi anser detta projekt vara det verkligt relevanta i förevarande sammanhang och det som kan ha betydelse med hänsyn till de särskilda förhållanden som just nu råder i denna landsända.

Herr Holmberg kritiserade mycket skarpt de militära myndigheternas inställning. Som han erinrat om är deras yttrande hemligstämtlat och det är alltså inte möjligt för mig att här närmare ingå på exempelvis de skäl, som kan ha anförts mot en kustbana. Men så mycket kan jag säga som att det inte är med verkligheten överensstämmande, att militärernas yttrande skulle, såsom herr Holmberg menade, ha varit av avgörande betydelse för utskottets ställningstagande. Det är en rad andra synpunkter som varit vägledande för utskottet.

Herr Löfgren å sin sida erkände, att det föreligger särpräglade arbetsmarknadspolitiska förhållanden i de norrländska bygder, som det här är fråga om. Av de uppgifter därom, som lämnas i reciten till utskottsutlåtandet, framgår

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

exempelvis, att under åren 1953/54 och 1954/55 utfördes det i dessa bygder beredskapsarbeten för omkring 20 miljoner kronor per år. Jag erinrar också om att kommunerna Töre och Nederkalix varit synnerligen hårt pressade av arbetslöshet. Detta är förhållanden, som vi måste ta hänsyn till när vi bedömer det föreliggande spörsmålet. Statsmakterna har redan tidigare vidtagit vissa åtgärder för att hjälpa dessa norrländska bygder, och vi står nu inför kravet att gå vidare på den inslagna vägen.

Herr Löfgren ansåg att man såsom ett alternativ borde ha redovisat det vägbyggande, som skulle ha varit tillräckligt för att lösa de aktuella transportproblemen. Jag vill till en början erinra om att det här i mycket stor utsträckning rör sig om transporter inom vidsträckt räjonger av råvaror till sågverk, pappersbruk och massafabriker. Tidigare har dessa transporter skett vattenledes, men på senare tid har man mer och mer övergått till landtransporter. Det är klart, att under sådana förhållanden uppställer sig den frågan, vilket alternativ som i detta fall är det mest rationella: landsvägstransporter eller spårbundna transporter. I det yttrande, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen avgivit, har man inte ingått på någon närmare bedömning av dessa båda alternativ, men man har å andra sidan inte gjort någon erinran mot Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkt förslag.

Utskottets fjärde avdelning har haft tillfälle att studera förhållandena på ort och ställe. Vi hade där möjlighet till överläggning med vederbörande vägmyndigheter och fick, herr talman, den bestämda uppfattningen, att spårbunden trafik i detta sammanhang var att föredra framför vägtrafik. Vi har inte i vårt utlåtande närmare belyst detta förhållande, men det är ett faktum, som jag här velat meddela.

Herr Löfgren erinrade om att detta företag ur järnvägsekonomisk synpunkt inte är särskilt rekommendabelt. Det

förhåller sig nog så, herr talman, att järnvägsprojekt hädanefter knappast kan komma att bli motiverade av järnvägsekonomiska eller företagsekonomiska synpunkter, utan det blir andra faktorer, som här får träda in i bilden vid bedömningen. Vi har inte på något sätt stuckit under stol med att vi själva är medvetna om att vi, om vi vill anlägga strängt järnvägsekonomiska synpunkter, inte skulle kunna förorda förslaget, liksom att vi, om vi renodlade bedömningen ur företagsekonomisk synpunkt, inte heller skulle kunna finna någon bärande motivering. Vi har såsom departementschefen stannat för de allmänt samhällsekonomiska synpunkterna. Vi räknar med att detta järnvägsbygge under anläggningstiden kommer att utgöra ett mycket lämpligt sysselsättningsobjekt, och vi vågar förvänta — ehuru vi inte kan bevisa det — att de nya kommunikationerna skall kunna bli ett incitament till en ökning av den industriella verksamheten i dessa bygder och på det sättet förbättra möjligheterna att uppehålla en jämnare sysselsättning.

Herr talman! Det är i korthet dessa synpunkter, som har varit vägledande för utskottets fjärde avdelning vid bedömningen av föreliggande fråga. Vi har gått ett litet stycke längre än Kungl. Maj:ts förslag. Utgångspunkten för detta är vad vi kunnat konstatera och vad vi erfarit under vår resa uppe i dessa trakter. Jag ber, herr talman, att i anslutning till det här anförda få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HOLMBERG (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Malmborg i Skövde har kommit till den uppfattningen, att utskottets förslag ter sig som ett mycket litet projekt jämfört med förslaget till en kustbana. Jag anser inte, att det är på det sättet. Det är inte det ena förslagets litenhet jämfört med det andra, som är den springande punkten, i varje fall inte beträffande kostnader-

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

na. Vårt förslag innebär nämligen i första hand, att man skall bygga enligt Kungl. Maj:ts förslag mellan Kosjärv och Karlsborgs bruk, men att man sedan skall fortsätta med en järnväg fram till Luleå i stället för till Morjärv. Därvidlag rör det sig inte om någon så stor kostnadsskillnad, att man kan framhålla saken på det sätt, som herr Malmberg gjort. Däremot talar för vårt förslag alla de skäl, som jag har framfört, särskilt med hänsyn till förhållandena i de kommuner, som skulle genomlöpas av kustbanan.

Herr Malmberg i Skövde försäkrade också, att militärens inflytande inte varit avgörande. I och för sig är det tillräckligt, om de haft stort inflytande på frågan, men jag hävdar fortfarande, att det varit avgörande, ty jag känner till gången av ärendet. Innan militären genom både lokala och centrala myndigheter gjorde sitt ingripande rådde en enhällig uppfattning i länsstyrelsen, i utredningskommittén, i landstingets förvaltningsutskott och i alla berörda kommuner, men efter det mycket energiska och målmedvetna ingripandet för att förhindra kustbanebygget skedde en omsvängning i bedömningen. Det var då, som det nu föreliggande förslaget kom fram. Följaktligen råder det ingen tvekan om att militärens ingripande här haft en avgörande betydelse.

Herr JANSSON i Kalix (s):

Herr talman! Herr Holmberg har med sitt yttrande ansett sig också föra min talan. När jag ändå tagit till orda, måste jag dock anmäla en från hans något avvikande mening i det spörsmål, som vi i dag behandlar.

Det är mycket riktigt, att då vi i kustkommunerna — Nederkalix, Töre och Råneå — år 1946 tog upp frågan om anläggandet av en järnväg, gällde saken en kustbana. Det hela byggde i stort sett på det tidigare förslaget om anläggande av järnvägsförbindelse från

Morjärv till Karlsborgs bruk. Av tekniska och givetvis också av — såsom vi från norrbottnisk sida betraktar dem — ekonomiska skäl ansåg vi nog, att vi skulle foga in de folkrika kustkommunerna genom att ansluta banan till Luleå. Vi tog därvid också hänsyn till det nya järnverket. Vi rörde oss vid denna tidpunkt med tanken att denna järnindustri skulle kunna ge upphov till en mängd manufakturföretag efter den tätbefolkade norrbottniska kustbygden.

När sedan diskussionen kom så långt att statsrådet Andersson tog våra propåer på allvar, kom järnvägsstyrelsen i det predikamentet att den måste ta ställning. Järnvägsstyrelsen hade tidigare avvisat kommunernas och länsstyrelsens propåer vid alla de uppvaktningar vi tidigare haft. Man skyllde på de driftsekonomiska kalkylerna och det oekonomiska i att bygga en bana — framför allt en kustbana.

Vid det stora möte vi hade hos länsstyrelsen i Luleå för behandling av denna fråga uppträdde inte militärerna — det måste jag i rättvisans namn säga — såsom motståndare till en järnvägsförbindelse efter kusten fram till Luleå. De är över huvud taget inte angelägna om att få en järnväg till stånd i dessa områden i Norrbotten. De är kanske av militära skäl inte heller angelägna om en bana som sträcker sig ned mot den bottniska kusten. Men detta skall vi lämna åt sidan i detta sammanhang.

Vad som är relevant är, att det framför allt var folkopinionen i övre delen av Råneå och Morjärv-överkalixbygden som åstadkom en svängning i tänkesättet både hos järnvägskommittén, kustkommunerna och länsstyrelsen. Inställningen svängde om till förmån för ett projekt från Morjärv eller Vitvattnet ner till Karlsborgs industrier. I rättvisans namn måste det sägas, att det ligger till så.

Vi måste medge — vi har papper och siffror på allt detta — att hälften av

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

Råneås befolkning bor omkring det nuvarande järnvägsnätet vid Niemisel och de järnvägsstationer som ligger inom Råneå kommun. Tre fjärdedelar av skogsbeståndet i Råneå kommun ligger kring denna järnvägsled och hälften av de beskattningsbara fastigheterna ligger också där. Då förstår man att man aldrig hade kunnat få någon enighet om att dra en kustbana i anslutning till Luleå om man inte samtidigt förespeglat befolkningen att få banan Boden—Karungi kvar.

Men vi måste, herr Holmberg, vara realist. Vi kan inte räkna med att få behålla två parallella banor. I varje fall finns det ingen ekonomiskt tänkande människa som skulle säga, att vi får behålla banan Boden—Karungi, om vi bygger banan Luleå—Karlsborgs bruk—Haparanda. Vi skulle få två parallella banor till Haparanda, och ingendera skulle ge täckning för det kapital som är nedlagt där. Vi får således nöja oss med antingen den ena eller den andra. Det är beklagligt — det instämmer jag med herr Holmberg i — att järnvägen drogs fram där den nu ligger, men det skedde den gången av militära skäl.

Vi som medverkat inom statsutskottet vid handläggningen av detta ärende har således varit fullt medvetna om att vi här gått den enda framkomliga vägen såväl med hänsyn till ekonomiska skäl som med hänsyn till den opinion som finns bland befolkningen uppe i Norrbotten.

Jag vill sedan säga några ord till herr Löfgren, som varit uppe och studerat Norrbotten och lärt känna dessa områden på en blixvisit med sydsvenskens förmåga att tränga in i projekten så utomordentligt kvickt. Han säger, att denna järnväg enbart skulle få betydelse för den statliga industri som ligger inom Nederkalix kommun och som också köpt in Törefors industri och i framtiden kan vänta en givande produktion här. Herr Löfgren har nog dels trängt

in för litet i denna sak, dels också förbisett andra väsentliga transportfrågor, som uppstår i samband med denna godsjärnväg. Vi är inte nog förmätta i Norrbotten — lika litet som i Skåne — att säga, att järnvägar skall gå fram genom alla byar och tätorter. Där transporter kan ske med billinjer, busslinjer och privatbilar samt lastbilar må man använda dessa transportmedel. Det blir oftast billigare på det sättet. Men den långväga och tunga transporten som kräver många omlastningar kan man inte sköta på detta sätt utan ekonomiskt men för den befolkning, som bygger och bor där uppe. Vi har en hel rad sådana tunga transporter som kommer här nerifrån med varor, som vi har underskott på i Norrbotten. Dessa transporter bör om möjligt gå direkt med järnvägsvagn fram till konsumtionsorten. Den järnvägsstump det nu är fråga om öppnar möjligheter härför. Dessutom skall vi komma ihåg att transporten av rundvirke och massa — framför allt den blekta massan — samt papper — produkter som till stor del förbrukas i hemlandet — bör gå på järnväg. Marginalen är inte så stor att den tål många omlastningar, som blir följderna om man skall använda både lastbil och järnvägsvagn. Den tidsspillan som uppstår genom att man får vänta på godsvagnar, genom uppbygandet av magasin, anställandet av personal som skall passa dessa magasin — allt detta beräknas fördyra varorna till men för konsumenterna, så länge det går att ta ut högre priser av dem. Men det kan komma en tid då det inte går att ta ut dessa högre priser av konsumenterna utan konkurrerande företag på grund av bättre belägenhet ur transportsynpunkt och av andra skäl får större möjligheter att föra ut sina varor i marknaden än vad Statens skogsindustrier har. Då får vi det sociala problem i Norrbotten som vi strävar efter att komma ifrån.

Sedan vill jag fråga herr Löfgren, om

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

han har någon hum om vad vägbyggnaden kostar i våra dagar. Det är här fråga om tunga transporter med timmerforor, som forslar bortåt en miljon kubikmeter timmer årligen. Det kostar mycket pengar att bygga ut dessa vägar ända nerifrån Jörn i Västerbotten upp till Karlsborgs bruk och finska gränsen i öster och upp mot Pajalaområdet—Karesuando i norr. Det är väldiga belopp, som måste investeras och en utomordentligt stor arbetarkår, som måste bindas vid dessa arbeten. Jag tror inte det är realistiskt att räkna med att vi inom överskådlig tid kan få landsvägar av den typen.

Även om denna proposition är tämligen knapphändigt skriven, så vet jag från mitt arbete inom kommittén att det bakom detta förslag ligger ett utredningsmaterial som — om det skulle redovisas här i riksdagen — möjligen skulle övertyga herr Löfgren om att fjärde avdelningen nog har sett ganska realistiskt på den här frågan och ingalunda är ute i ogjort väder.

Jag ber, herr talman, att med hänvisning till det anförda få yrka bifall till vad utskottet har föreslagit.

Herr HOLMBERG (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Janssons i Kalix referat av vad som förekom vid det sammanträde på länsstyrelsen där denna fråga behandlades förvånar mig något. Jag var också närvarande, och herr Jansson kan säkert dra sig till minnes att den närvarande representanten för militären vid det sammanträdet mycket energiskt framhöll, att man på militärt håll under inga förhållanden kunde vara med på ett kustbanebygge men att man däremot till nöds kunde acceptera ett förslag av den typ som nu ligger på riksdagens bord.

Herr Jansson säger vidare att vi hyste den uppfattningen att NJA skulle kunna bilda grundval för en industri i kustbygden och att det därför kunde vara berättigat att dra en kustbana från Lu-

leå till bygden öster därom. Vad finns det för anledning att överge den tanken? För oss är det fortfarande ett väsentligt argument för ett kustbanebygge, och jag har inte upptäckt någonting som jävar den uppfattningen.

Slutligen säger herr Jansson att vi måste vara realist och att vi i så fall inte kan förorda en kustbana. Skulle det alltså innebära att vi alla i Norrbotten, som med dåvarande landshövding Lövgren i spetsen på sin tid kämpade för en kustbana, inte skulle ha varit realist? Ingenting har sedan dess skett som kan ge anledning till en sådan omvärdering.

Dessutom skulle jag vilja ställa en fråga: Om det, enligt utskottets mening nu är så orealistiskt att tänka sig ett kustbanebygge, vad blir då kvar av utskottsutlåtandets och regeringspropositionens förespeglningar, att även den bana som man nu anlägger så småningom skall kunna utbyggas till en kustbana?

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr JANSSON i Kalix (s) kort genmäle:

Herr talman! Det där om vad militärerna skulle ha sagt uppe på länsstyrelsen tror jag får stå för herr Holmbergs räkning.

I anslutning till vad jag uttryckte beträffande ett realistiskt betraktelsesätt vill jag säga, att jag har påstått, inte att det är orealistiskt att bygga en kustjärnväg, men att det är orealistiskt att utgå ifrån att riksdagen i dag kommer att godkänna byggandet av en kustjärnväg. Därför är jag tillräckligt mycket realist för att ansluta mig till det förslag som i dag är genomförbart och hemställa om bifall till det.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Jag hyser den största högaktning och respekt för herr Janssons i Kalix och utskottets åsikter, och

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

jag tror att de har grundat sina ståndpunkter på en ingående bedömning. Jag hoppas då att herr Jansson kan respektera mig när jag med ledning av mina erfarenheter anser, att man bör ställa sig skeptisk. Sedan är det bara fråga om vem som i längden kommer att få rätt. Herr Jansson i Kalix lade in litet för mycket i mitt yttrande, det kommer han att finna om han studerar protokollet. Jag har aldrig sagt att det gäller enbart Statens skogsindustrier. Om jag uttryckt mig så felaktigt ber jag att få rätta till det, men jag tror att det av protokollet skall kunna utläsas att jag i varje fall sagt att andra beröres. Av handlingarna i ärendet framgår emellertid tydligt att det till allra största delen gäller just Statens skogsindustriers transporter. Sedan är jag ju fullt medveten om att det även kan bli fråga om andra transporter.

Man har sagt att det är en kraftig tendens i riktning mot att timmer och andra råvaror transporteras till lands i stället för på vatten. Detta fick jag uppleva under den tid jag studerade förhållandena i Norrbotten. Samtidigt läser man emellertid i den kungl. propositionen följande: »Tendensen till ökade landtransporter motverkas emellertid, när det gäller virkets transport längs med kusten, av havsflottningens ökade betydelse. Sedan år 1953 havsflottas även björkmassaved med framgång, även om dessa transporter ännu måste sägas vara på försöksstadiet.» Det är ett tillstånd som vi ännu inte vet tillräckligt mycket om. Även under norrlandsresan fick jag uppgifter som visade att det av sakkunniga experter ansågs vara billigare att transportera även rundvirke per lastbil då det gällde sträckor på ända upp till 20 mil.

Jag väntar med spänning på de resultat, trafikutredningen kommer till i fråga om landsvägstransporter med bil contra järnvägstransporter. Så länge vi alltså inte vet så mycket i denna fråga

anser jag mig ha anledning att vara litet skeptisk. Jag vet att man överallt i Norrbotten säger sig behöva ha en järnväg. Jag önskar att förhållandena där uppe skall förbättras i både det ena och det andra avseendet, men så länge det inte bevisats att dessa frågor löses bättre genom anläggande av järnväg än genom förbättring av möjligheterna till landsvägstransporter, anser jag det vara min skyldighet att redovisa min uppfattning, i synnerhet som de ifrågasatta investeringarna blir mycket förlustbringande på längre sikt.

Då man säger att det från arbetsmarknadssynpunkt är försvarbart att lägga ut spår, ty det skapar sysselsättning åt så mycket folk, är det skälet inte mer bärande än de jag har, eftersom det går åt mycket betydande arbetskraft också för att bygga vägar.

Frågan är hur det kommer att gestalta sig i framtiden. Om nu den ena sidan av denna trakts transportproblem löses genom denna investering, låt vara att det blir en väldigt dyr lösning, så har man ändå inte löst den andra sidan, utan man måste naturligtvis komma igen och få frågan angående kommunikationerna för folket där uppe bättre löst. På basis av min hittillsvarande erfarenhet och på grundval av vad som här framlagts fruktar jag att den ytterligare lösning av problemet där uppe, som jag mycket ivrigt önskar skall komma till stånd, kanske inte bara onödigt fördröjes utan helt enkelt inte förverkligas, i varje fall inte inom rimlig tid.

Det är från dessa synpunkter jag har velat redovisa att jag är mycket tveksam om riksdagen i dag kommer att fatta ett klokt beslut. Jag hoppas att kammarens ledamöter har förståelse för att jag i varje fall vill uttala denna tveksamhet, ty jag är mycket intresserad av att förhållandena där uppe förbättras. Jag anser nämligen att även en skänning kan ha intresse för ett problem som detta.

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

Herr JANSSON i Kalix (s) kort genmäle:

Herr talman! Det tjänar kanske inte så mycket till att fortsätta denna debatt.

När herr Löfgren talar om att det i propositionen anmälts att det går mycket bra att ordna havsflottning av t. ex. lövvirke, så är det i och för sig sant, men det är här icke fråga om virke som skall transporteras längs med kusten utan om virke som skall transporteras från inlandet. Det är fråga om att efter älvarna få ner det frodvuxna virket och i framtiden kanske även björkmassaved där uppifrån. Vi vet inte om vi får en björkmassefabrik i Norrbotten, men om så blir fallet kan vi inte klara dessa transporter på de vattenleder vi har. Jag vill erinra om att en så stor flottled som Sangisälven är nedlagd från och med förra sommaren. I år flottas inte något där, liksom inte heller förra säsongen, och det kommer troligen aldrig mer att flottas en stock på den flottleden. Beträffande landtransporterna har jag av en person, som legat i Amerika och studerat landtransporter av virke med lastbilar och truckar, fått uppgiften att det inte bär sig att frakta virke på landsväg längre sträckor än tre mil. Om det skall företas längre frakter av virke skall man lägga ut enkla järnvägsspår, och det har man i Amerika också gjort mellan de stora skogsområdena och industrierna, enligt vad min sagesman meddelat. Detta är emellertid en framtidsfråga som herr Löfgren och jag får tvista om då den blir aktuell. Det behöver inte avgöras i dag, eftersom ingen av oss är säker på sin sak. Vi lever bägge de troendes liv på detta område, och herr Löfgren har givetvis all anledning och rätt att tro på sitt sätt, liksom jag förbehåller mig rätten att tro på mitt sätt.

Herr ANDERSSON i Malmö (s):

Herr talman! Här gäller det ju bered-

skapsarbeten, som skall sättas i gång då arbetslöshet uppstår. Just i dessa områden uppe i Norrland har det ju varit mycket stor arbetslöshet vid flera tillfällen. Förhållandena där uppe är på grund av olika omständigheter som jag inte här skall gå in på inte så ljusa utan man måste i varje fall för den närmaste tiden befara arbetslöshet.

Herr Löfgren vill ha ett alternativ, som han kan rösta på. Nu brukar emellertid utskotten i sina utlåtanden inte komma med alternativa förslag, som olika ledamöter i kammaren kunde rösta på, utan utskotten måste för sin del lägga fram det förslag man har kommit till, när man diskuterat och bedömt frågorna. Vi har också gjort så i fjärde avdelningen och statsutskottet.

Jag förstår att herr Löfgren vill lösa transportfrågorna i Norrland med landsvägsbyggen. Jag kommer ifrån precis samma landsända som herr Löfgren, en landsända där statens järnvägar under en följd av år lagt ner än den ena än den andra järnvägen. Jag kan försäkra herr Löfgren, att jag var mycket intresserad av huruvida inte dessa transportfrågor skulle kunna lösas genom att ordna landsvägstransporter uppe i Norrland i stället för att bygga en ny järnväg — ty där är det inte fråga om att lägga ner järnvägar som i Skåne. Vederbörande uppe i Norrbotten utsatte jag för en rätt ingående kritik, och jag försökte pressa fram deras mening om huruvida detta skulle vara möjligt.

Som vi har sagt i utskottsutlåtandet, baseras förslaget icke på järnvägsekonomisk bärighet utan väsentligen på andra omständigheter.

Först ett ord om landsvägstransport contra järnvägstransport. Om vi utslutande håller oss till Karlsborg, är det att märka, att transporten av deras färdiga produkter en god del av året måste ske per landsväg-järnväg. Men det största transportproblemet för det företaget är inte de färdiggjorda produkterna

Anläggande av ett godsspår Morjärv—Karlsborgs bruk

utan råvaran, timret. Om man hade kunnat hålla sig inom en trängre räjong, hade det funnits mycket stora möjligheter, enligt min enkla mening, att klara hela denna transport på landsväg, men när man räknar med transporter på tiotals mil ligger saken annorlunda till. Detta har jag också beaktat vid mitt ställningstagande till denna fråga.

Det är emellertid som jag förut nämnte kanske främst andra omständigheter som har varit utslagsgivande vid ställningstagandet, nämligen möjligheterna till industriell verksamhet — inte minst i Törefors men också på andra håll — varigenom framtida arbetslöshet kunde undvikas.

Vi har, herr talman, diskuterat denna sak tillräckligt länge, men eftersom herr Löfgren var uppe som skåning och väsentligen talade emot det förslag, som föreligger här — jag sade väsentligen talade emot förslaget — har jag ansett att jag borde tala för förslaget.

Vi har här i riksdagen all anledning att hjälpa till att lösa transportproblemet för de orter uppe i Norrland där det finns utsikt till att bäriga industrier kan anläggas. När det kan visas, att en järnväg skulle underlätta anläggandet av en industri, måste denna omständighet väga tungt då man tar ställning till detta förslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! Jag är ledsen över att jag måste rätta till ett oriktigt påståen-
de av herr Andersson i Malmö. Han säger, att jag väsentligen har talat emot detta förslag, och han talar om att anledningen till att man vill bygga denna järnväg är att man vill skapa möjligheter till ökad sysselsättning m. m. Det är inte riktigt, att jag väsentligen har talat emot förslagets syfte, och jag har tillräckligt tydligt talat om, att jag är intresserad av åtgärder för bättre sysselsättning. Frågan gäller huruvida detta

sätt eller ett annat sätt är det bästa att lösa transportproblemen. Ingen bör väl efter allt vad jag har sagt kunna ta fel på vad jag vill.

Vad beträffar flottningen måste jag nog säga, att om denna nya flottningsmetod är så väsentlig, att kungl. järnvägsstyrelsen tagit med den såsom väsentligt bidragande faktor i sin bedömning, bör jag såsom lekman på området få åberopa den, när enbart andra synpunkter framförs.

Dessutom vill jag säga att jag är helt överens med herr Jansson i Kalix, att det här är olika slags transporter för rundvirke, färdigt material o. s. v. Ja, vi kan kanske finna att en hel del av det virke och det material som kommer att gå på denna järnväg först måste köras fram med lastbil och att det måste lastas om. Och det är därför som många av de synpunkter herr Jansson framfört mot mig med lika starkt skäl kan åberopas av mig mot herr Jansson själv. Jag har i alla fall rätt många års erfarenhet från förhållandena inom industrien och vet att man fått pröva om på senare år. Många har fått finna att det kanske inte alltid är så välbetänkt att vidhålla gamla åsikter. Det är ur den synpunkten som jag menar att det är riktigt att vi mer än en gång tänker oss för, innan vi lägger ned så mycket pengar på ett felaktigt sätt.

Herr MALMBORG i Skövde (fp):

Herr talman! Herr Löfgren har flera gånger återkommit till frågan om detta transportproblems genomförande.

Om jag fattar honom rätt förmenade han, att det vore klokare, i fall man nu över huvud taget skulle bygga en trafikled, att man därvid tillgodosåge behovet av både gods- och persontransport.

Vi har på den punkten vid överläggningar under vårt besök där uppe fått ett bestämt intryck av befolkningens bedömning. Man säger där att man nu i första hand behöver detta godsspår.

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

Om man får det, har man den uppfattningen att man får ökade betingelser till ett bättre och mera differentierat näringsliv.

Vad beträffar persontrafiken så kan den säkerligen tillgodoses med bil- och busstransport. Man pekar i det sammanhanget på att det finns mycket omfattande planer för utbyggandet av vägnätet på ett sätt som just är avsett att tillgodose denna del av kommunikationsproblemet.

Herr JANSSON i Kalix (s):

Herr talman! Jag vill bara till herr Löfgren säga att havsflottning är ingen ny metod, som järnvägsstyrelsen uppfunnit. Jag höll på att säga att den är lika gammal som jag, i alla händelser kommer jag ihåg den från mina barnår. Det nya är att man har börjat flotta lövvirke efter den gamla havsflottningsprincipen. Om man har en nödtvungen omlastning från bil till järnväg, så finns det ingenting som säger att man skulle skapa ytterligare en omlastning, då detta ytterligare ökar de fasta kostnaderna.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den i ämnet väckta motionen II: 693; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1956/57 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15**Anslag till Universitetskanslersämbetet**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret

1956/57 till universitetskanslersämbetet jämte en i ämnet väckt motion.

Punkten 1**Universitetskanslersämbetet: Avlöningar**

Kungl. Maj:t hade (punkt 1, s. 2—13) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1956/57, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, som föranleddes av vad departementschefen anfört dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för universitetskanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1956/57 dels ock till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar för budgetåret 1956/57 anvisa ett förslagsanslag av 219 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr Helén väckt motion (II: 659), vari hemställts att riksdagen måtte dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, som framginge av universitetskanslerns anslagsskrivelse av den 16 december 1955, dels godkänna därav föranledda ändringar i den av Kungl. Maj:t föreslagna avlöningsstaten för universitetskanslersämbetet från och med budgetåret 1956/57 dels ock anvisa till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar här för erforderligt förslagsanslag.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 659, såvitt här vore i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1956/57, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för universitetskanslersämbetet, som föranleddes av vad departementschefen anfört;

b) godkänna av utskottet framlagd avlöningsstat för universitetskanslers-

ämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1956/57;

c) till Universitetskanslersämbetet: Avlöningar för budgetåret 1956/57 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 219 000 kronor;

II. att motionen II: 659, såvitt den icke behandlats under I, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Nils Theodor Larsson, Sunne, Aastrup, Arrhén, Bengtson, Malmborg* i Skövde och *Hoppe*, fröken *Elmén*, herrar *Johansson* i Mysinge och *Cassel*, fröken *Vinge* och herr *Helén*, vilka ansett att utskottet under II bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av molitionen II: 659, såvitt den icke behandlats under I, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr JOHANSSON i Mysinge (bf):

Herr talman! Jag är ledsen över att behöva ta kammarens tid i anspråk, men då jag är medansvarig till en reservation i det föreliggande ärendet tillåter jag mig något motivera densamma.

Den fråga vi här behandlar gäller ju anslaget till universitetskanslersämbetet för nästkommande budgetår. Alla är vi väl klara över att detta ämbete har en i dagens läge central ställning när det gäller ledningen och utvecklingen av våra universitet och ämbetet underställs högstskolor.

Ur dessa synpunkter har ju statsutskottet tidigare vid skilda tillfällen uttalat sig om nödvändigheten av en förstärkning av kanslersämbetet. Kanslern för rikets universitet har ju också på Kungl. Maj:ts uppdrag verkställt en utredning och framlagt ett förslag om en förstärkning av ämbetet i fråga om både personal och organisation.

Kungl. Maj:t har dock endast i viss mån gått in för en sådan förstärkning.

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

Den innebär att en tjänst, som tidigare innehafts av en assessor Hamacher som amanuens med särskilt arvode, i stället inrättas såsom en byrådirektörsbefattning. Vidare har det tillkommit en amanuensbefattning och ett kanslibitråde, i stället för den kontorist som kanslern har föreslagit, samt ett kontorsbiträde.

Kungl. Maj:t har i sitt ställningstagande haft stöd av lönenämnd och statskontor, medan universitetsutredningen betecknat kanslerns förslag som ett minimiförslag och tillstyrkt detsamma, då det som universitetsutredningen framhåller inte på något sätt skulle föregripa den pågående utredningen.

I avdelningen har vi ingående behandlat denna fråga, men tyvärr har vi råkat komma på skilda linjer när det gällt ställningstagandet. Trots starka betänkligheter från oss reservanter har vi dock både inom avdelningen och utskottet enats om ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag för året, men i fråga om skrivningen har det inte kunnat uppnås enighet. Alla är nog överens om att Kungl. Maj:ts förslag är i knappaste laget. Utskottsmajoriteten förutsätter nämligen själv att Kungl. Maj:t alltså har sin uppmärksamhet riktad på behovet av ytterligare förstärkning av ämbetets personal. Vi har således vissa gemensamma utgångspunkter i vårt ställningstagande då det gäller framtiden. Men utskottsmajoriteten har inte velat gå så långt som till att skriva till Kungl. Maj:t och ge till känna sina betänkligheter.

Kanslersämbetet blir, även efter genomförande av det föreliggande förslaget, ett litet verk. Det kommer att omfatta 11 personer mot förut 8. Det har i hög grad kvalificerade arbetsuppgifter, små befordringsmöjligheter och alla de större eller mindre besvärigheter som alltid följer med ett litet verk. Kanslerns ställning är också väsensskild från andra verkchefer och kan inte jämföras med dessas. Han är ju lärosätenas förtroendeman. Han har inte en lönegradsplacerad befattning, utan upp-

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

bär arvode, och han har ingen vanlig heltidstjänst, även om han utför en gärning av största betydelse och omfattning.

Kanslerssekreteraren måste i verkligheten vara chef när det gäller handhavandet av många av de löpande göromålen. Ämbetets art och arbetsuppgifter är sådana att det erfordras en kvalificerad personal, särskilt i toppen. Man vågar nog konstatera att ämbetet under nuvarande förhållanden har haft svårt att hinna med sina åligganden. Inte ens de löpande göromålen har alltid medhunnits, utan extra arbetskraft på ecklesiastikdepartementets kommittéanslag har måst sättas in. Detta har varit regel när det har gällt speciella uppgifter.

Under den första hälften av innevarande budgetår har det för detta ändamål gått åt 19 000 kronor, och i medeltal för de senaste fyra åren har dessa extra kostnader uppgått till omkring 32 000 kronor. En särskild nackdel med denna anordning är att den ordinarie personalen kommer att stå främmande för många av de viktiga uppgifter som åligger ämbetet.

För kontrollerande uppgifter och initiativ har givetvis på grund av dessa förhållanden tiden varit mycket knapp. Och dock måste väl dessa uppgifter betraktas som särskilt viktiga då hela vårt högre undervisningsväsende nu ligger i stöpsleven och är föremål för utveckling på olika områden. Som jag ser saken, är det synnerligen angeläget att det under den uppbyggnadsperiod, som vi nu är inne i, sker en omsorgsfull planering av den högre undervisningen, så att felinvesteringar undviks, samarbete mellan olika institutioner kan ske, lokaliteterna kan utnyttjas på det mest praktiska sätt och kontroll i möjligaste mån kan utövas så att undervisningstiden utnyttjas på bästa sätt för att inte studietiden skall bli längre än nödvändigt för de studerande o. s. v. Om man genom en upprustning av kanslersämbetet med några tiotusental kronor uppnår

en del av detta kan det kanske innebära väsentliga besparingar för statsverket på andra punkter.

Vi reservanter anser således att Kungl. Maj:ts här föreliggande förslag nog måste anses som ett provisorium, och vi önskar stryka under att detta provisorium bör bli så kort som möjligt. Ämbetsverkets uppgifter är så viktiga i denna den högre undervisningens uppbyggnadsperiod, att allt måste göras för tillgodoseende av dess effektivitet.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr BLIDFORS (s):

Herr talman! Naturligtvis har herr Johansson i Mysinge rätt i mycket av vad han här har framhållit beträffande behovet av en upprustning av kanslersämbetet. Men i frågan om hur den upprustningen skall se ut har det ju rätt delade meningar. Såsom herr Johansson redan har anfört har kanlern gjort en utredning av frågan och kommit fram till vissa krav på antalet tjänster och dessa tjänsters lönegradsplacering. Jag tror visst att det är med stor sakkännedom som kanlern har gått till verket, men till saken hör också, vilket herr Johansson redan har erinrat om, att även andra har prövat dessa önskemål, nämligen lönenämnden, statskontoret och i sista hand Kungl. Maj:t.

Skillnaden mellan utskottsmajoritetens och reservanternas ståndpunkter kan kanske vid första påseendet förefalla ganska liten. Såsom redan har framhållits, godtar ju båda parter Kungl. Maj:ts förslag i nuläget. I fråga om antalet tjänster är det detsamma som kanlern begärt. Skillnaden i förhållande till kanslersförslaget hänför sig främst till lönegradsplaceringen.

Reservanterna har som sagt i nuläget inte gått längre än vad Kungl. Maj:t har föreslagit. Emellertid önskar reservanterna, såsom redan har framhållits,

i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna, att de endast vill som ett provisorium godtaga denna anordning, och så önskar de en ytterligare utredning i samråd med universitetsutredningen.

Som vi ser på denna fråga inom utskottsmajoriteten, så gränsar allt detta bra nära till en beställning. Åtminstone är här fråga om en utredning under den tid — och det vill jag betona — då universitetsutredningen håller på att utreda hela problemet om universitetsväsendets organisation. En sådan utredning, som reservanterna förutsätter, under tiden medan vi väntar på den stora organisationsutredningen har vi från utskottsmajoritetens sida inte velat vara med om.

Visserligen har universitetsutredningen beträffande kanslerns förslag sagt, att det på intet sätt föregriper utredningens kommande förslag. Men det måste ju i alla fall vara en annan sak. Man kan ju inte åberopa universitetsutredningen när det gäller frågan om att få till stånd en så att säga snabbutredning under den tid universitetsutredningen arbetar med problemet.

Sedan är det i alla fall på det sättet, att Kungl. Maj:ts förslag innebär en viss förstärkning, som går längre än vad lönenämnden har föreslagit. Därtill kommer en annan sak, som inte är oviktig i detta sammanhang, nämligen att ett förslag om kanslerssekreterarens uppflyttning från Ca 37 till Co 15 har varit föremål för riksdagens behandling ett par gånger och senast avvisats för två år sedan. Den gången spelade bl. a. frågan vilka konsekvenser en sådan åtgärd skulle få på andra områden en väsentlig roll.

Jag vill gärna fästa kammarens uppmärksamhet på att femte avdelningens ordinarie representanter i statsutskottet har tagit mycket allvarligt på denna sak. De har ställt sig helt avvisande till reservanternas tankegång, då de så gott som enhälligt — jag bortser från en suppleant — har intagit den ståndpunkt

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

ten. Men jag är i alla fall, herr talman, angelägen att stryka under en sak här, nämligen att det inte kan råda någon tvekan om att kanslersämbetet bör få de resurser som verkligen krävs för att det inte bara skall vara ett förvaltningsorgan utan kunna ta initiativ, vara rådgivande och vidta rationaliseringsåtgärder. Men vad jag inte kan förstå, herr talman, är att vi under tiden vi avvaktar resultatet av universitetsutredningens arbete skulle behöva en särskild utredning. Skulle uppenbara behov visa sig uppstå härvidlag, erinrar jag om vad herr Johansson i Mysinge redan har påpekat, när han citerade vad utskottsmajoriteten har anfört på den punkten.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, som i detta avseende innebär detsamma som Kungl. Maj:ts förslag.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Jag tror det är betydande för denna frågas läge, att när herr Blidfors nu i sina slutord ville göra ett så positivt intryck som möjligt i sitt försvar för utskottsmajoritetens skrivning, han tvingas att låna ord och vändningar från reservationen. Det är ju i reservationen, som det har understrukits, att utskottet skulle finna det mycket rimligt, att kanslersämbetet i fortsättningen får bli inte bara ett löpande övervakningsinstrument utan ett initiativtagande och rådgivande rationaliseringsinstrument för statsmakterna.

Om vi vill, att den universitetsupprustning som vi alla är överens om måste komma, inte skall bli onödigt dyrbar för statsmakterna, måste vi i förväg ha ett väl upprustat kanslersämbete, där de olika önskemålen från de skilda lärosätena skall prövas och vägas mot varandra, så att inte onödiga dubbelbesättningar uppkommer eller kostnadsfördyrande nya ämnen inrättas. Det är i den situationen, som reservanterna har velat att hos Kungl. Maj:t skulle i

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

samband med höstens budgetarbete ske en ytterligare prövning av de förslag och synpunkter, som har kommit fram i kanslerns äskanden.

Som kammarens ledamöter av statsutskottets utlåtande kan se, har det varit en majoritet av ledamöter i den avdelning som har behandlat detta ärende, som har ställt sig bakom den text, som i utskottet blivit reservationstext. Det har alltså i utskottet uppbådats en majoritet av personer, som inte har deltagit i avdelningens handläggning och som har förvandlat en majoritet till en minoritet.

Jag skulle vilja fråga excellensen Erlander i hans ställning som den socialdemokratiska riksdagsgruppens ordförande, om han finner det riktigt överensstämmande med de positiva uttalanden, som han själv vid skilda tillfällen har gjort om behovet av upprustning av värden om den högre undervisningen, att man hos riksdagens ledamöter här medverkar till att ställa det centrala organet för denna verksamhet i en sämre situation än vad som skulle vara erforderligt. Om man hade följt andra avdelningens förslag, hade vi i dag inte behövt befinna oss i denna situation, och jag tror excellensen Erlander själv skulle medge, att det för hans egen skull varit betydligt behagligare, om han inte behövt uppleva detta.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER:**

Herr talman! Mitt ställningstagande kan inte vara obekant för herr Helén. Utskottets förslag sammanfaller med Kungl. Maj:ts förslag i ärendet, och min uppfattning är motsatt herr Heléns.

Herr **BLIDFORS (s):**

Herr talman! Jag vill bara säga några ord till herr Helén. Han har ganska skickligt gått förbi en sak i sitt anfö-

rande, nämligen frågan om vilken uppgift denna snabbutredning — om jag får kalla den så — skulle fylla under tiden vi väntar på universitetsutredningens arbete.

Herr **HELEN (fp):**

Herr talman! Jag ber att få påpeka att det ställningstagande som har skett inom regeringen — och det är jag fullt medveten om också är statsministerns ställningstagande — innebär att det för nästa budgetår inte skulle ske några ytterligare förändringar utöver dem som föreslagits i propositionen och i utskottsutlåtandet.

Sedan har emellertid andra avdelningen påyrkat, att därutöver skulle ske en ytterligare prövning, och det är den prövningen som genom socialdemokratiskt initiativ har förhindrats.

Det var detta min fråga gällde, och jag hoppas att statsministern känner åtminstone litet dåligt samvete.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **PERSSON:**

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt, ty i praktiken förefaller det mig, som om det inte skulle vara så stor skillnad mellan utskottets förslag och reservationen. Men när herr Helén fällde uttalanden, som tydde på att kanslersämbetet hittills inte kunnat fylla sin uppgift, måste jag i alla fall reagera litet.

Jag kan klart betyga att under de år, som jag har varit chef för ecklesiastikdepartementet, har vi i departementet haft en utomordentligt god hjälp av kanslersämbetet. Detta gäller alldeles särskilt den nuvarande kanslern, som har nedlagt ett oerhört stort och gott arbete för mångt och mycket på universitetsområdet, även om några stora upprustningar hittills inte har kunnat genomföras. Jag vill dock erinra om att i den debatt, som vi för någon timma sedan förde i denna kammare, bety-

Universitetskanslersämbetet: Avlöningar

gade alla talarna, att vad som under senare tid gjorts beträffande Stockholms högskola har varit ganska gott. I det fallet har också kanslersämbetet nedlagt betydande arbete.

Vad jag däremot varit klar över, när jag skulle utforma denna proposition, är att kanslersämbetets uppgifter under de senare åren har vuxit ut kolossalt och att de med all säkerhet kommer att ytterligare utökas betydligt. Att kanslersämbetet med sin nuvarande organisation kunnat klara sin uppgift har berott på, som också framskyttade här i debatten, att vi gett kanslersämbetet tillfälliga arbetskrafter då och då och ganska mycket med tillhjälp av vårt kommittéanslag. Det var naturligtvis meningen, när denna proposition utarbetades, att så inte skulle behöva ske i fortsättningen, åtminstone inte i någon större utsträckning; att det i viss utsträckning kommer att behövas även i fortsättningen, har jag varit fullt på det klara med.

När det nu ligger till på detta sätt, menar jag i alla fall att var och en bör förstå — utan att man här behöver ställa sig som om det vore en stor skiljelinje mellan utskott och proposition å ena sidan och reservationen å andra sidan — att vi har att vänta en så dynamisk utveckling på detta område, att den organisation vi i dag fastställer inte med säkerhet kommer att räcka för någon längre tid. Det förhåller sig ju inte alls på det sättet, att man har avskurit möjligheten för detta i Kungl. Maj:ts proposition. Tvärtom har det där framgått, att universitetsutredningen bland sina övriga uppgifter också har att jämföra det förslag man slutligen framlägger med vad det kommer att kräva av universitetskanslersämbetet, samt därefter supplerande komma med de förslag som man anser vara behövliga för detta speciella område. Det behöver emellertid inte skickas någon skrivelse till Kungl. Maj:t för att den saken skall vara uppenbar.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Det var väl, herr talman, ganska överflödigt att ecklesiastikministern av mitt anförande skulle utläsa en kritisk värdering av universitetskanslersämbetets insatser.

Jag har i en särskild motion hos riksdagen väddat om bifall till det förslag som kanslern själv framställt, och det vore väl knappast troligt att jag skulle ställa ett sådant förslag, om jag samtidigt hade den uppfattning som ecklesiastikministern ville tillvita mig.

Nu har ecklesiastikministern gjort ett uttalande, som oavsett utgången av den följande voteringen kan ge förhoppningar om att en ingående prövning och verkligt effektiva åtgärder skall bli vidtagna i höst. Jag hoppas också, att den andre talaren från statsrådsbanken, vilken uppträdde i debatten, uppmärksammar detta.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Jag måste säga, att herr Helén nog sträckte sina förhoppningar litet väl långt då han sade, att vi skall hoppas på en ytterligare upprustning av ämbetet redan i höst. Jag hänvisade till universitetsutredningen, och det är väl inte troligt, att denna kommer med några förslag, som blir föremål för behandling redan i höst.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Helén begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller

statsutskottets hemställan i punkten 1:o)
i utskottets utlåtande nr 153, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-

ning. Därvid befanns, att flertalet av kammarans ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaran bifallit utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaran på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av detta utlåtande samt handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarans ledamöter åtskildes här efter kl. 17.02.

In fidem
Gunnar Britth

Måndagen den 28 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Fortsattes behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1956/57 till universitetskanslersämbetet jämte en i ämnet väckt motion.

Punkten 2

Kammaran biföll utskottets hemställan.

§ 2

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i

prisreglerande syfte på jordbrukets område m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade i en till riksdagen den 13 april 1956 avlåten proposition, nr 165, vilken hänvisats till jordbruksutskottet, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag framlagt förslag till åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område.

I anslutning till riksdagens principbeslut hösten 1955 angående den framtida utformningen av prissättningen på jordbrukets produkter hade i propositionen föreslagits mittpriser, prisgränser, införselavgifter och prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m. under treårsperioden den 1 september 1956—den 31 augusti 1959. Förslagen grundades på en överenskommelse, som den 19 mars 1956 träffats mellan statens jordbruksnämnd samt en av Sveriges

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk utsedd delegation. Enligt överenskommelsen skulle de förändringar i prisrelationerna mellan olika produkter, vilka ansetts böra vidtagas, icke medföra någon nämnvärd förändring av mittprisinivån den 1 september 1956, då det nya systemet skulle träda i kraft, jämfört med den nivå, som avsetts med jordbruksprisöverenskommelsen hösten 1955. Överenskommelsen komme att för konsumenterna medföra en besparing av omkring 65 miljoner kronor per år. Införselavgifterna hade i princip beräknats som skillnaden mellan mittpriserna och priserna på världsmarknaden och utgjorde i regel högst 25 procent av importpriserna. Till införselavgifterna komme vissa mindre avgifter för kött och fläsk, vilka redan fastställts av riksdagen, samt interna utjämningsavgifter på brödsäd, fabrikspotatis, mjölk, gräddor och ost ävensom kött och fläsk. Enligt överenskommelsen skulle vidare 4-procentregeln i modifierad form tillämpas för 1956 års skörd.

Medelsbehovet för prisreglerande åtgärder på jordbrukets område under budgetåret 1956/57 beräknades till 187 miljoner kronor, därav 180 miljoner kronor till allmänt mjölkpristillägg, extra mjölkpristillägg i vissa delar av landet samt leveranstillägg för mjölk, 2 miljoner kronor till stöd åt odlingen av lin och hampa, 1 miljon kronor till fraktbidrag för fodersändningar till Västerbottens och Norrbottens län samt 4 miljoner kronor till diverse kostnader i samband med jordbruksregleringen. På grund av reservationer från innevarande och tidigare år beräknades dock anslagsbehovet till de prisreglerande åtgärderna till 161 miljoner kronor, varjämte äskades dels ett förslagsanslag på 15 miljoner kronor till kostnader för beredskapslagring av livsmedel och fodermedel m. m. dels ock avsättande av 100 miljoner kronor till en

grundfond i ett planerat system för reglering av skördeskador.

Kungl. Maj:t hade i enlighet med vad sålunda anförts föreslagit riksdagen att

I. godkänna förslagen i fråga om mittpriser, prisgränser samt införselavgifter och andra avgifter i samband med jordbruksregleringen under regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59;

II. godkänna ett i propositionen framlagt förslag beträffande omläggning av formerna för de prisreglerande åtgärderna på fabrikspotatisodlingens område;

III. lämna utan erinran vad i propositionen anförts beträffande användningen av de medel, som komme att under regleringsåret 1956/57 inflyta genom upptagande av införselavgifter, ävensom av andra i samband med jordbruksregleringen inflyta eller under sagda regleringsår inflytande avgiftsmedel;

IV. medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder i övrigt för reglering under regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59 av produktions- och avsättningsförhållandena på jordbrukets område i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen;

V. medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt lin- och hampodlingen under regleringsåret 1956/57 i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen;

VI. å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område att reservationsanslag av 161 000 000 kronor;

b) till Kostnader för beredskapslagring av livsmedel och fodermedel m. m. ett förslagsanslag av 15 000 000 kronor;

VII. godkänna vad i propositionen anförts angående avsättande av statsmedel till en grundfond i ett planerat system för reglering av skördeskador;

VIII. bemyndiga Kungl. Maj:t att med-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

ge Svensk spannmålshandel, ekonomisk förening, att med anlitande av den till föreningens förfogande ställda krediten i riksgäldskontoret i viss omfattning finansiera handelns och kvarnindustriens omhändertagande av brödsäds-skörden regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59;

IX. bemyndiga Kungl. Maj:t att överföra i propositionen omförmälda behållna medel från Sveriges äggimportörers förening u. p. a. till Sveriges export- och importförening för ägg, förening u. p. a.;

X. bemyndiga Kungl. Maj:t att av anslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för budgetåret 1955/56 till vissa kvarnar utbetala ersättning för prisfall på brödsäd i enlighet med i propositionen angivna grunder;

XI. antaga vid propositionen fogade förslag till

a) förordning angående reglering av införseln av vissa levande djur och jordbruksprodukter m. m.;

b) förordning angående reglering av utförseln av vissa levande djur och jordbruksprodukter m. m.;

c) förordning angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror, m. m.;

d) förordning om upphävande av förordningen den 11 juni 1937 (nr 369) angående utförselbevis för råg och vete;

e) förordning angående tillverkningsavgift för vissa produkter av potatis, m. m.;

f) förordning angående mjölkavgift m. m.;

g) förordning om ändring i förordningen den 5 juni 1953 (nr 375) med vissa bestämmelser angående prisregleringen för råg och vete;

h) förordning om ändring i förordningen den 3 juni 1955 (nr 284) angående slaktdjursavgift;

i) förordning angående ändring i förordningen den 10 juli 1947 (nr 378) om viss avgift å mjölk, grädde och ost;

j) förordning angående avgift å majs m. m.;

k) förordning angående tillverkningen av potatismjöl;

l) förordning om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 30 juni 1944 (nr 459) angående avgift för smör som användes för framställning av grädde m. m.;

XII. avgiva yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till förordning om klassificering av kött.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1. I: 393 av herr Nord och herr Persson, Johan, likalydande med II: 304 av herr Rimås m. fl.,

2. I: 594 av herr Ohlön m. fl., likalydande med II: 778 av herr Ohlin m. fl.,

3. I: 595 av herr Andersson, Lars, likalydande med II: 779 av herr Larsson i Hedenäset,

4. I: 596 av herr Eskilsson m. fl., likalydande med II: 777 av herr Eliasson m. fl.,

5. I: 597 av herr Persson, Helmer, och herr Norling, likalydande med II: 776 av herr Holmberg m. fl. samt

6. II: 775 av herr Sköld.

I motionerna I: 597 och II: 776 hade hemställts, att riksdagen, med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 165, måtte avslå departementschefens hemställan i vad den avsåge införselavgifter å fodermedel; besluta att 6 § förordningen angående reglering av införseln av vissa levande djur och jordbruksprodukter m. m. ej skulle äga tillämpning å vissa i bilageförteckningen upptagna statistiska nummer; anvisa till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område ett reservationsanslag av 191 000 000 kronor; medge att 30 000 000 kronor av nämnda reservationsanslag måtte få disponeras för fördubbling av det extra mjölkpristillägget för Norrland; upphäva förordningen av den 5 juni 1953, nr 375, om prisreglering för

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

råg och vete (förmalningsavgift); och uttala att det belopp, som för tiden 1/9 1956—30/6 1957 avsåges ställas till förfogande ur jordbruksnämndens clearingkassa för fettvaror i syfte att kompensera underlåten prishöjning å konsumtionsmjölk, skulle höjas till att täcka hela den inkomstökning, som den avsedda prishöjningen eljest skulle ha tillfört jordbruket;

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, godkänna vad utskottet anfört beträffande omläggning av formerna för de prisreglerande åtgärderna på fabrikspotatisodlingens område;

B. att riksdagen måtte godkänna de av utskottet i motiveringen förordade förslagen i fråga om mittpriser, prisgränser samt införselavgifter och andra avgifter i samband med jordbruksregleringen under regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59 ävensom medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder i övrigt för reglering under regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59 av produktions- och avsättningsförhållandena på jordbrukets område i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer utskottet angivit, samt således

1) beträffande jordbruksbefolkningens inkomstläge, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 595 och II: 779, såvitt nu vore i fråga, samt I: 596 och II: 777, godkänna vad utskottet anfört;

2) i fråga om det svenska jordbruket och utlandsmarknaderna, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom med avslag å motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet anfört;

3) rörande sammanfattningen av förhandlingsresultatet, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 594 och II: 778 samt I: 597 och II: 776 — samtliga nämnda motioner såvitt nu vore i fråga — godkänna vad utskottet anfört;

4) i vad angår brödsäd m. m., med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 304, I: 594 och II: 778 samt I: 597 och II: 776 — sistnämnda fyra motioner såvitt nu vore i fråga — godkänna vad utskottet anfört;

5) beträffande fodersäd och andra fodermedel m. m., med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom med avslag å motionerna I: 594 och II: 778 samt I: 597 och II: 776 — samtliga nämnda motioner såvitt nu vore i fråga — godkänna vad utskottet anfört;

6) i fråga om diverse vegetabilieprodukter bifalla Kungl. Maj:ts framställning;

7) rörande matpotatis bifalla Kungl. Maj:ts framställning;

8) i vad angår fabrikspotatis bifalla Kungl. Maj:ts framställning;

9) beträffande potatisprodukter m.m. bifalla Kungl. Maj:ts framställning;

10 a) i fråga om oljeväxter och fettvaror (utom mejeriprodukter), såvitt anginge användningen av jordbruksnämndens clearingkassa för fettvaror, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom med avslag å motionerna I: 594 och II: 778 samt I: 597 och II: 776 — samtliga nämnda motioner såvitt nu vore i fråga — godkänna vad utskottet anfört;

10 b) i fråga om oljeväxter och fettvaror (utom mejeriprodukter) i övrigt, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet anfört;

11) rörande mjölk och mejeriprodukter m. m., med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 594 och II: 778, I: 595 och II: 779 samt I: 597 och II: 776 — samtliga nämnda motioner såvitt nu vore i fråga — godkänna vad utskottet anfört;

12) i vad angår kött och fläsk m. m., med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, godkänna vad utskottet anfört;

13) beträffande ägg m. m., med bifall

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet anfört;

C. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, lämna utan erinran vad utskottet anfört beträffande användningen av de medel, som komme att under regleringsåret 1956/57 inflyta genom upptagande av införselavgifter, ävensom av andra i samband med jordbruksregleringen influtna eller under sagda regleringsår inflytande avgiftsmedel;

D. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt lin- och hampodlingen under regleringsåret 1956/57 i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer utskottet angivit;

E. att riksdagen måtte å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisa

1) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 597 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område ett reservationsanslag av 161 000 000 kronor;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning till Kostnader för beredskapslagring av livsmedel och fodermedel m. m. ett förslagsanslag av 15 000 000 kronor;

F. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, godkänna vad utskottet anfört angående avsättande av statsmedel till en grundfond i ett planerat system för reglering av skörde-skador;

G. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, bemyndiga Kungl. Maj:t att medge Svensk spannmålshandel, ekonomisk förening, att med anlitande av den till föreningens förfogande ställda krediten i riksgäldskontoret i viss omfattning finansiera handels och kvarnindustriens omhändertagande av brödsädsskörden

regleringsåren 1956/57, 1957/58 och 1958/59 i enlighet med förut anförda grunder;

H. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, bemyndiga Kungl. Maj:t att överföra i utlåtagandet omförmälda behållna medel från Sveriges äggimportörers förening u. p. a. till Sveriges export- och importförening för ägg, förening u. p. a., i enlighet med vad utskottet förordat;

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, bemyndiga Kungl. Maj:t att av anslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för budgetåret 1955/56 till vissa i det föregående nämnda kvarnar utbetala ersättning för prisfall på brödsäd i enlighet med i utlåtagandet angivna grunder;

J. att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 597 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående reglering av införseln av vissa levande djur och jordbruksprodukter m. m.;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående reglering av utförseln av vissa levande djur och jordbruksprodukter m. m.;

3) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående reglering av införseln av fettråvaror och fettvaror, m. m.;

4) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om upphävande av förordningen den 11 juni 1937 (nr 369) angående utförselbevis för råg och vete;

5) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

de tillverkningsavgift för vissa produkter av potatis, m. m.;

6) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående mjölkavgift m. m.;

7) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 597 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 5 juni 1953 (nr 375) med vissa bestämmelser angående prisregleringen för råg och vete;

8) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen den 3 juni 1955 (nr 284) angående slaktdjursavgift;

9) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående ändring i förordningen den 10 juli 1947 (nr 378) om viss avgift å mjölk, grädde och ost;

10) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående avgift å majs m. m.;

11) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående tillverkningen av potatismjöl;

12) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 30 juni 1944 (nr 459) angående avgift för smör, som användes för framställning av grädde, m. m.;

K. att riksdagen måtte till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen ej funnit skäl till erinran mot det vid propositionen fogade förslaget till förordning om klassificering av kött;

L. att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, samt II: 775, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att vid den översyn av jordbrukets prissystem, som

borde ske innan ny överenskommelse härom träffades år 1959, även utredning skedde av möjligheterna att åstadkomma en genomgripande förenkling av fettregleringen.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården och *Svensson* i Ljungkile, vilka ansett att utskottet under punkten B. 2) bort hemställa att riksdagen måtte i fråga om det svenska jordbruket och utlandsmarknaderna, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning ävensom med bifall till motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

2) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården och *Svensson* i Ljungkile, vilka ansett att utskottet under punkten B. 4) bort hemställa, att riksdagen måtte i vad anginge brödsäd m. m., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning och med bifall till motionerna I: 393 och II: 304 samt I: 594 och II: 778 — sistnämnda båda motioner i förevarande del — ävensom med avslag å motionerna I: 597 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

3) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården och *Svensson* i Ljungkile, vilka ansett, att utskottet under punkten B. 5) bort hemställa att riksdagen måtte beträffande fodersäd och andra fodermedel m. m., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning och med bifall till motionerna I: 594 och II: 778 i förevarande del samt med avslag å motionerna I: 597 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

4) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården, *Ahlsten* och *Svensson* i Ljungkile, vilka ansett att utskottet under punkten B. 10 a) bort hemställa att riksdagen måtte i fråga om oljeväxter och fettvaror (utom mejeriprodukter), såvitt angående användningen av jordbruksnämndens clearing-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

kassa för fettvaror, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning och motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, ävensom med avslag å motionerna I: 597 och II: 776 i förevarande del, godkänna vad reservanterna anförte;

5) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården och *Svensson* i Ljungskile, vilka ansett, att utskottet under punkten B. 10 b) bort hemställa att riksdagen måtte i fråga om oljeväxter och fettvaror (utom mejeriprodukter) i övrigt, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

6) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården, *Ahlsten* och *Svensson* i Ljungskile, vilka ansett att utskottet under punkten B. 13) bort hemställa att riksdagen måtte beträffande ägg m. m., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning och motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

7) av herrar *Franzén* och *Pettersson* i Dahl, utan angivet yrkande;

8) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården och *Svensson* i Ljungskile, vilka ansett, att utskottet under punkten J. 3) bort hemställa att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts framställning och med bifall till motionerna I: 594 och II: 778, såvitt nu vore i fråga, antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående reglering av införseln av fett råvaror och fettvaror, m. m., dock med vissa av reservanterna angivna ändringar;

9) av herrar *Nord, Hansson, Johnsson* i Kastanjegården, *Ahlsten* och *Svensson* i Ljungskile, vilka ansett att utskottets utlåtande såvitt anginge beräkningar och förslag för budgetåret 1956/57 i fråga om vissa avgiftsmedel m. m. bort hava annan, i reservationen angiven lydelse.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Det ärende, som föreligger till avgörande, är ju på ett sätt den sedvanliga uppgörelsen om jordbrukspriserna, som vi länge haft i riksdagen varje vår. Men som vi alla vet gäller förslaget i år en uppgörelse för den närmaste treårsperioden, och det förslag, som redovisas i jordbruksutskottets utlåtande nr 30, har föregåtts av en proposition vid föregående års riksdag angående principerna för pris-sättningen under denna treårsperiod. Propositionen om dessa principer föregicks i sin tur av en lång och ingående utredning med tillhörande remissförfarande.

Vi hade inom den politiska riktning jag tillhör förra hösten anledning att uttala vår tillfredsställelse med åtskilligt i propositionen nr 198, vilken då förelades riksdagen. Den innehöll ett försök att komma fram till en friare pris-sättning och bort från de ettåriga uppgörelserna. Vad själva tillämpningen av beslutet angår har vi anledning att nu uttala vår tillfredsställelse med mycket väsentliga delar av uppgörelsen, även om kritiska synpunkter kan anföras mot en eller annan detalj. Jag sätter för min del särskilt stort värde på två saker.

Vad gäller inkomstfördelningen bland jordbrukarna och den inbördes prisavvägningen mellan animalier och vegetabilier, innebär det för det stora flertalet jordbrukare en fördel, att de animaliska produkterna kan hållas på en relativt god prisnivå. I propositionen finns några siffror, som jag gärna vill återgiva. Utgår man rörande prisrelationen i det avseende, som jag nyss nämnde, från åren 1950—51 och sätter priserna då lika med 100 samt ser efter, vilket läge vi hade 1952—53, visar det sig att index vid denna tid stod i 140,3 för vegetabilierna och i 118,5 för animalierna. Det hade alltså skett en vä-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

sentlig förskjutning till nackdel för animalierna. De priser, som man nu beräknar vid starten med det nya systemet den 1 september i år, står för vegetabilerna i indextalet 134,4 och för animalierna i indextalet 136,3, d. v. s. den nu överenskomna prissättningen innebär, att den obestridda snedbelastning rättas till, som åstadkoms under åren 1951—52 och vars verkan gjorde sig gällande under ytterligare ett par år framåt. Vi har på vårt håll från början varit kritiska mot den inriktning man gav prisavvägningen under dessa år, och vi hälsar med tillfredsställelse det återställande av mera normala prisrelationer, som nu kan noteras.

Det var den första saken som jag ville omnämna, och jag kommer nu till den andra, där jag också vill ge ett erkännande. Det gäller margarinpriset. Vi har under flera år från folkpartiets sida yrkat på att man skulle försöka pröva sig fram till en prissättning på margarin, som innebär minskad extrabeskattnings på denna vara — detta naturligtvis med hänsyn till konsumenterna. Här i riksdagen och från jordbruksdepartementets sida har detta yrkande gång på gång avvisats, bland annat med hänvisning till att prisspänningen mellan smör och margarin icke fick ökas.

Nu har man i alla fall minskat skatten på margarin med 45 öre, och man räknar med att vinstmarginalen skall kunna skäras ned med 5 öre, varför margarinpriset sänkes med 50 öre. Om man tar med båda slagen av fett har denna operation genomförts i två etapper. Förra hösten höjde man priset på smör med 75 öre, d. v. s. man ökade prisspänningen med 75 öre, men nu i vår sänkte man priset på både smör och margarin med 50 öre.

Detta visar att det går att pröva sig fram till nya lägen, i varje fall visar det att det går att försöka, det är ju det man gör nu. Jag kan också understryka vad jag sade förra hösten, att egentligen har man genomfört denna

omläggning på ett ur jordbrukets synpunkt mera påfrestande sätt än vad som varit nödvändigt, i och med att man först gjorde en chockartad prishöjning och ökade spänningen och därefter, nu i vår, gjorde denna anpassning nedåt. Det hela skulle nog ha kunnat ordnas smidigare, men det må vara en sak för sig. Vi noterar i alla fall ökad enighet kring jordbruksprissättningen, och för vår del har vi på dessa punkter inte haft anledning till någon erinran.

När vi behandlade denna fråga förra hösten intog resonemangen om jordbruksbefolkningens inkomstläge och det sätt, varpå man skulle kunna fastställa i vad mån inkomstlikställighet förelåg mellan jordbrukets folk och andra yrkesgrupper, en dominerande plats. Ett av de problem som då diskuterades var vilka dyrortsgrupper man skulle utgå ifrån vid jämförelsen. I det avseendet var nämligen utredningens förslag och propositionen inte överensstämmande. Vi fattade dem såsom varande överensstämmande, men så tolkades de inte, och resultatet blev, att man vid riksdagsbehandlingen preciserade saken så, att man vid jämförelsen skulle räkna med de två f. n. lägsta dyrortsgrupperna. Men, tillfogade man, som vägningsfaktor vid bestämmande av likställigheten borde man använda jordbrukets omfattning i de olika grupperna.

Jag påpekade förra hösten, att detta riksdagens uttalande innebar inte mindre än fem olika möjligheter att välja på. Beslutet var alltså inte entydigt. Man kunde använda jordbruksbefolkningens storlek, man kunde använda den yrkesverksamma befolkningens storlek, man kunde använda produktionsvolymen, man kunde använda arealen eller antalet bruksdelar. När jordbruksnämnden och prisförhandlarna haft att tillämpa riksdagens beslut har de inte haft annat att göra än att välja en av dessa fem möjligheter, och de har valt arealen. Varför de valt det alternativet

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

vet inte jag, jag bara konstaterar faktum.

Så är det en annan sak som också ingick i förra höstens beslut men som tydligen inte observerades så mycket då som senare. Det stod nämligen i propositionen att man kunde anta, att inkomstlikställighet hade uppnåtts *vid utgången* av den period som jordbruksprisutredningens undersökningar avsåg. När man i vintras började diskutera detta visade det sig, att jordbrukarnas inkomstläge vid utgången av perioden i själva verket var svagare i förhållande till de andra grupperna än vad det var under perioden i genomsnitt. Hade man alltså tagit hänsyn till perioden i genomsnitt, hade man haft ett högre ligande utgångsläge för jordbruket. Även i det fallet har förhandlarna fått försöka tillämpa tidigare beslut så gott de har kunnat, och jag förmodar, att det bl. a. är dessa två saker som gör, att det nu i utskottets utlåtande på sid. 41 står följande: »Med utgångspunkt från bl. a. (!) dessa av riksdagen angivna riktlinjer — — —.»

Tydligen var riksdagens beslut inte det hela. De av riksdagen angivna riktlinjerna var varken så entydiga eller så fullständiga, att man utan vidare kunde bygga på dem. Vi har nu i den motion, där vi kommenterar denna uppgörelse, för vår del sagt, att de undersökningar om inkomstlikställighet, varpå prisuppgörelsen nu grundas, inte har kunnat göras så fullständiga eller föras fram till sådant obestriddigt slutresultat, att det egentligen kan påstås, att man här har lyckats göra en tillfredsställande inkomstjämförelse. Vi erkänner dock de svårigheter, som har varit för handen i detta fall, och accepterar det prisläge, som man nu kommit överens om. Där emot vill vi gärna säga — och kan då understryka vad departementschefen också anför — att det onekligen är viktigt, att man i fortsättningen försöker få ett mera anmärkningsfritt material i detta avseende, ty kan man inte

få det, blir det inte någon fast grund att bygga en sådan prissättning på.

Jag skulle också vilja kommentera en annan sak med anknytning till vad som beslutades förra hösten. Hela denna omläggning utav prissättningen syftar ju till en ökad frihet. Framför allt har man velat komma bort ifrån kvantitativa, direkta regleringar så långt som möjligt. Förra hösten preciserades i propositionen nr 198 under vilka förhållanden importavgifterna skulle få ändras eller kvantitativa regleringar tillgripas, så länge priset låg emellan de fastställda prisgränserna. Detta skulle gälla, om penningvärdet hade förändrats, så att den allmänna prisnivån förskjutits med minst fem procent — den s. k. femprocentregeln — vidare ifall hela jordbrukets prisnivå utan att passera prisgränserna dock under avsevärd tid låg mer än sex procent över eller under mittprisnivån — sexprocentregeln — och slutligen även i händelse av ändring i växelkurserna. Man hade alltså redan tre regler, enligt vilka man skulle kunna gripa in, även om priserna höll sig inom gränserna, och dessutom sades det ifrån som något självklart, att man skulle få ingripa, ifall katastrofartade händelser skulle påverka utvecklingen.

Det blev förra hösten åtskillig diskussion på denna punkt, ty det fanns en motion i vardera kammaren, som hävdade, att man borde få tillgripa kvantitativa regleringar även i andra fall, då det kunde befaras att en viss prisutveckling skulle föra ned priset under den nedre gränsen. På detta svarade riksdagen förra hösten med följande, som jag nog, herr talman, måste läsa in i dagens protokoll, eftersom det är ett rätt väsentligt uttalande: »Utskottet vill i detta sammanhang avstyrka vad som i motionerna I: 558 och II: 688 yrkats om möjligheterna att i vissa fall tillgripa kvantitativa handelsregleringar redan innan den nedre prisgränsen har underskridits. Därvid får utskottet

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

i första hand hänvisa till de olika spärrregler, som systemet har omgetts med. Vidare må framhållas, att den i motionerna föreslagna anordningen enligt utskottets mening icke står i överensstämmelse med systemets allmänna utformning. Införes möjlighet att tillgripa kvantitativa utrikeshandelsregleringar redan när det inhemska priset ligger inom prisgränserna, kan krav på införande av sådana regleringar komma att uppställas när som helst, varigenom ett av de främsta syftena med systemet — en närmare anknytning mellan prisutvecklingen på de inländska och de internationella marknaderna — skulle gå förlorat.

I likhet med departementschefen vill utskottet därför förorda, att importmonopol och övriga kvantitativa utrikeshandelsbegränsningar, som för närvarande finns på jordbruksområdet, icke skall tillämpas, så länge priset på en vara ligger inom prisgränserna.»

För vår del anslöt vi oss förra hösten till regeringens uppfattning i detta fall, och riksdagen fattade också med mycket stor majoritet beslut i överensstämmelse därmed.

När man i vår fick ta del av uppgörelsen om hur detta principbeslut från hösten skulle tillämpas, fann man att förhandlingarna gått ifrån beslutet. Det är ju rätt uppseendeväckande, och man frågar sig givetvis vad anledningen kan vara. Det finns åtskilligt skrivet om den saken, och jag skall gärna erkänna att utskottsmajoriteten har på ett klart sätt redovisat divergensen mellan vad som beslutades föregående höst och den uppgörelse som träffats. Men när man i utskottsutlåtandet söker efter vad som egentligen är den sakliga anledningen till denna divergens, finner man inte mer än en enda mening som är värd att notera i detta sammanhang. På tal om de svårigheter, som mött vid förhandlingarna, säger utskottet: »Man har därvid konstaterat att några fria världs-

marknadspriser numera knappast kan anses förefinnas.»

Jag får säga att det är förvånande, att man först nu gör detta konstaterande, ty de fria världsmarknadspriserna sattes ju ur funktion på 1920-talet och har sedan varit ur funktion mer eller mindre hela tiden, och bland dem, som fört förhandlingarna, finns många som sysslat med dessa frågor år efter år i åtminstone 20 års tid. Dessutom var det en mycket ingående utredning som låg till grund för proposition nr 198.

Vi har för vår del funnit det både principiellt och sakligt mycket hårdsmält att behöva handla i rak strid mot det principbeslut som riksdagen förra hösten fattade. I en motion, som väckts från folkpartiets sida, har vi därför framhållit, att man alltså borde försöka undvika kvantitativa regleringar så länge priserna ligger inom prisgränserna. Att de s. k. världsmarknadspriserna är villslamma och besvärliga att tillämpa har ju hela tiden varit känt. I motionen har vi talat om antidumpingtullar, men eftersom tullarna nu bytts ut mot importavgifter, har vi i den reservation, som fogats till utlåtandet, hävdad att man bör nöja sig med att tillämpa ändrade importavgifter under förhållanden som kan anses motsvara de lägen, där antidumpingtullar får användas för näringslivet i övrigt.

Vad sedan gäller detaljerna har vi i vår motion föreslagit ett par små ändringar beträffande fyraprocentregeln. Enligt den principiella uppräkningsen skulle fyraprocentregeln inte ingå i det nya systemet, utan man tänkte sig att en skördeskadeförsäkring skulle fylla den funktion som fyraprocentregeln har fyllt. Emellertid har det visat sig att en skördeskadeförsäkring inte kan träda i funktion under första året av innevarande treårsperiod. Man har därför menat att fyraprocentregeln borde få gälla under det första året, och man har tagit så att säga den ena sidan av fyraprocentregeln och sagt, att därest skör-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

den skulle med mer än 4 procent understiga normal skörd, borde jordbrukarna kompenseras efter samma system som fyraprocentregeln innebär. Jag har ingenting emot det. Vi har alltså inte någon avvikande mening vad gäller att bereda jordbruket det skydd, som Kungl. Maj:t föreslagit.

Det var två saker som vi menade att man här borde beakta. I Kungl. Maj:ts skrivning har det direkt sagts ifrån, att man i väsentlig grad skall bygga på de generella priserna. Vi har menat, att detta kan vara ogynnsamt, om det skulle bli en »missväxtgeografi» av det slag vi hade i fjol. Då kan det vara ogynnsamt att försöka möta det hela med generella priser. Detta kan i vissa fall leda till att de som drabbats hårdast inte får någon väsentlig hjälp, medan de som kommit relativt lindrigt undan kan utnyttja de höjda priserna. I det fallet har utskottet tillgodosett kravet i vår motion. Det heter nämligen i utskottsutlåtandet: »Utskottet vill dock i förevarande sammanhang som sin mening framhålla, att en eventuell kompensation enligt 4-procentregeln bör utformas på sådant sätt, att stödåtgärderna i första hand kommer de av ett produktionsbortfall drabbade jordbrukarna till godo. Därav följer, att användande i detta syfte av prisstegringar torde få ske med stor urskillning.»

Vi har inte haft någon anledning att reservera oss i det avseendet. Vi tycker att utskottets uttalande i detta fall är tillfredsställande, och jag vill bara understryka detta.

Sedan har vi ett observandum till i vår motion. Det visade sig ju nämligen förra hösten, att det var mycket svårt att få ett verkligt grepp om hur stora skördeförlusterna varit i de olika områdena. Detta har orsakat mycken diskussion i bygderna. Vi framhöll förra hösten, att man på ett tidigt stadium borde försöka få ett fastare grepp om det verkliga läget och att riksdagen därför nu borde ha sagt ifrån, att Kungl.

Maj:t i god tid borde försöka få en bättre överblick över det verkliga läget, om det skulle komma ytterligare ett besvärligt år — vilket vi ju hoppas inte skall ske. Vi har emellertid inte gjort någon reservation på den punkten heller. Jag vill emellertid stryka under saken. Jag förstår inte att någon egentligen skall kunna ha någonting emot att man försöker få en så riktig uppfattning som möjligt om hur en eventuell missväxt drabbar på olika håll. Naturligtvis åligger det egentligen Kungl. Maj:t — utan något uttalande från riksdagens sida — att i detta fall handla i god tid.

Nu har från majoritetens sida sagts, att vi ju har hushållningssällskapens skördeuppskattning. Denna hade vi som hjälp i fjol, och den har vi också i fortsättningen. Det skulle således inte vara skäl att bråka vidare om den saken. Jag vill bara erinra om att hushållningssällskapens skördeuppskattning innebär, att ett ombud för hushållningssällskapet lämnar rapport om hur det är i hans socken. Det är klart att en mans bedömning alltid blir mera subjektiv och osäker än om ett par tre stycken får hjälpas åt att bedöma en sak. Dessutom skulle det behövas en person som överblickade det hela inom ett större område. Jag har erfarenhet från bl. a. mitt eget län, där denna skördeuppskattning i fjol genom hushållningssällskapets ombud lades till grund både för arealbidragens fördelning och i vissa fall för leveransbidraget. Man hade ute i bygderna den bestämda uppfattningen, att skördeutfallet på vissa håll blivit oriktigt bedömt. Man menade, att ombuden i fjol gjort oriktiga uppskattningar. Jag lämnar därhän hur det var i verkligheten. Dessa ombud har varit utsatta för så mycken kritik, att jag misstänker, att det i fortsättningen blir ännu värre för en ensam person att här ta ansvaret för en skördeuppskattning, om den skall läggas till grund för kompensationsåtgärder — såvida det inte nu blir en tävling i att uppskatta så

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

lågt som möjligt, vilket inte heller kan vara riktigt ur allmän synpunkt. Jag tror därför att chefen för jordbruksdepartementet har saklig anledning att observera detta förhållande, alldeles oavsett om det blir något riksdagsuttalande eller inte. Vi har inte skrivit någon reservation. Det må vara nog med dessa erinringar till protokollet.

Vi har även denna gång hållit fast vid vår gamla ståndpunkt, att förmalningsavgifter för löneförmalning vid bygdekvárnarna borde mönstras ut ur systemet. Argumenten för och emot har anförts i så många sammanhang, att jag bara konstaterar att vi har en reservation på den punkten.

Foderfrågan skall jag däremot be att få säga några ord om. Jag har framhållit flera gånger i denna kammare, att brödsädsregleringen i och för sig har mycket stark återverkan på både tillgång och priser på svensk fodersäd. Om man har ett pris på brödsäd, som betraktas som någorlunda tillfredsställande och år för år är garanterat — d. v. s. priset är fritt, men man sätter fasta inlösningspriser på sommaren — och om detta leder till mycket stor brödsädsareal och överskottet exporteras med hjälp av förmalningsavgifter, blir följden en minskad areal fodersäd och därmed en viss stramhet på fodermarknaden. Det finns material i den nu framlagda propositionen — mycket bra material för övrigt — som bekräftar att denna uppfattning är riktig.

Nu har vi ju sedan i höstas sagt ifrån att vi inte har något principiellt emot att fodersäden infogas i spannmålsregleringen på det sätt som här har föreslagits. Vi har förra hösten i anslutning till vår hållning sedan flera år endast hävdat att man borde vara en smula försiktig. Det finns som sagt skäl för detta. För ett år sedan när vi behandlade dessa frågor framhöll vi också, att man borde försöka få ett lägre pris på oljekraftfodret och annat foder. Det kan ju sägas, att oljekraftfodret relativt sett

låg högre då än nu med tanke på den prisökning på mjölk som sedan förekommit. När vi sökte efter möjlighet att här göra något åt dessa höga priser, föreslog vi att Kungl. Maj:t skulle få rätt att begagna 7 miljoner ur fetteleeringkassan för att om möjligt hålla priserna nere på de svenska ingredienserna i denna kraftfoderblandning. Nu finner jag i den framlagda propositionen, att under det gångna året har priset på sojamjöl fallit med 5:25 och på jordnöt med 3:75. De två bästa importerade ingredienserna i kraftfoderblandningen har alltså i verkligheten fallit. Men i stället har man höjt det svenska rapsmjölet med 2:75 och det svenska senapsmjölet med inte mindre än 10:75 med resultatet, att vi trots fallande importpriser fått ett höjt pris på den svenska kraftfoderblandningen. Detta är en rätt obehaglig erinran om hur svårt det är att få gehör för önskemålet om sänkta foderpris. Detta har ju ändå varit ett år, då man fått importera bortåt 600 000 ton foder förutom att man har fått importera en hel del halm. Jordbrukarna har i vissa landsändar fått lägga ut oerhört mycket pengar på foder. Nog finns det anledning att i detta sammanhang noga tänka på hur man handskas med det system som vi i princip är överens om.

Vad har nu resultatet blivit av jordbruksministerns överväganden? Det har ju blivit, att han har höjt importavgifterna för fodret från de 4 kronor per deciton, som man tänkte sig förra hösten, till 5 kronor. Jag har svårt att övertyga mig om att detta är en riktig avvägning. Riksdagens beslut innebär att man skulle eftersträva importavgifter av sådan storlek att mittpriset komme att realiseras när man startar. Med de importavgifter som nu fastställs blir det nog inte så, utan vi hamnar i ett prisläge som ligger över mittpriset. Vår ståndpunkt i detta fall är att vi anser, att man bör nöja sig med 4 öre per kilogram för korn och 3 öre för havre och

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

kli och en del andra fodermedel av motsvarande foderenhetsvärde.

Sedan har vi också ett par erinringar beträffande oljeväxter och fettråvaror. Ur clearingkassan för fettråvaror har i samband med det nya systemets start tagits pengar för flera olika ändamål. Vi beslutade i höstas att oljeväxtodlarna skulle få 10 miljoner till en konjunkturutjämningsfond, och nu skall det beslutas att 5 miljoner skall överföras till regleringsfonden för socker samt att 33,33 miljoner skall användas som kompensation till mejerierna för en uppskjuten prishöjning på mjölk etc. Vi har menat att läget är sådant, att man i fortsättningen borde använda dessa medel även för att ge äggproduktionen en gynnsammare start inom det nya systemet.

Jag har redan erinrat om att de animaliska produkternas priser, när man ser dessa produkter tillsammans, nu är relativt bra i förhållande till vegetabiliernas, men detta gäller icke äggen. Medan animalierna i genomsnitt, räknat från året 1950—51, har stigit med drygt 36 procent, har äggen bara stigit med knappt 18 procent, alltså med mindre än hälften. Trots detta har det foder, som måste köpas, stigit mycket i pris, och slutresultatet måste ju bli att ersättningen för arbetskraften i äggproduktionen ligger efter i förhållande till vad som är fallet inom andra produktionsgrenar.

Nu är man på alla håll överens om att vad man kan åstadkomma i fråga om äggpriset inom dessa principiellt fria gränser, som man diskuterar, i hög grad är beroende av vilka regleringsmedel som står till förfogande. Detta beror på vissa importavgifter på fodermedel, vilka avgifter i sin tur beror på förhållanden, om vilkas utveckling vi inte vet någonting säkert. Med hänsyn till vilket stöd som kan förväntas från regleringsmedlen för exporten ligger alltså äggproduktionen svagare till än någon annan produktionsgren.

Vi föreslog i vår motion i år att riksdagen skulle besluta att överföra 5 miljoner kronor om året från clearingkassan till dessa regleringsmedel. Av vissa skäl, som jag inte här närmare skall gå in på, har vi i reservationen valt en något mjukare väg. Vi föreslår där att riksdagen skall ge jordbruksministern fullmakt att i mån av behov använda 5 miljoner kronor om året för att hålla ett skäligt pris på ägg. Och jag hoppas verkligen, herr jordbruksminister, att Ni inte har någonting emot att få en sådan möjlighet att hålla priset på denna småbrukarprodukt någorlunda i nivå med priserna på andra produkter. Jag tror inte att vi kan få upp detta pris till samma höjd som de andra animalierna, alltså att det skulle stiga från 18 procent över 1950—51 års nivå till 36 procent över denna, men jag hoppas i alla fall, att jordbruksministern inte har någonting emot att få denna möjlighet att förbättra priset något, och jag förstår inte varför man inte skulle göra detta, när medel ur denna clearingkassa användes till en rad andra produktionsgrenar, som inte alls är så eftersatta i fråga om prisutvecklingen som äggproduktionen är.

Detta är alltså någonting som har kommit in i samband med oljeväxter och fettråvaror. Jag tycker att det är tämligen obefogat att den frågan tas upp just i detta sammanhang, men materialet är sådant att den måste redovisas redan här.

Vad fettregleringen i övrigt beträffar har vi från folkpartiets sida flera gånger och senast föregående höst påyrkat, att man skulle försöka komma till en enklare ordning för denna mycket tillkrånglade reglering och att man fördenskull borde göra en allsidig utredning av frågan. På den punkten har förutvarande statsrådet Sköld själv väckt en motion, II: 775, vars yrkande i sak, ehuru inte precis i detalj, är det samma som yrkandet i folkpartiets motioner, och jordbruksutskottet har med

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

anledning av dessa tre motioner föreslagit, att riksdagen skulle hemställa hos Kungl. Maj:t om en översyn av denna krångliga fettreglering.

Sedan återstår det bara en sak i samband med fettregleringen, nämligen tvånget att blanda in rapsolja i svenskt margarin. Det var en sak som kom till för ett par tre år sedan. I samma proposition, där jordbruksministern rent principiellt deklarerade att man borde eftersträva friare förhållanden och söka komma bort från kvantitativa regleringar, föreslog departementschefen här ett nytt inblandningstvång. Vi i folkpartiet har aldrig velat acceptera detta nya inslag i jordbruksregleringen. Vi har inte kunnat övertyga oss om att det egentligen var nödvändigt. Från allmän synpunkt innebär det en förlust för folkhushållet, och för oljeväxtodlarna tror jag att fördelen är ganska ringa.

I vår reservation föreslås alltså att detta inblandningstvång skall slopas, att tullen för margarinindustrien skall reduceras till 7 öre och att den importavgift, som skyddar priset på oljeväxterna, skall höjas med 5 öre. Det är svårt att här prestera bindande resonemang när det gäller dessa siffror, och det tror jag heller inte utskottets majoritet kan göra för sina förslag. Det hela är ju i någon mån improviserat, men vi har inte velat i det här sammanhanget acceptera detta inblandningstvång, som ju dessutom från synpunkten av nordisk samhandel är mycket ogynnsamt.

Så bara ett enda ord, herr talman! Vi har i vår motion satt ett observandum för torrmjölken, för vilken vara importavgiften relativt sett är mycket hög. Den faller ur ramen, liksom ett par andra varor gör, och man har inte i propositionen fört något resonemang om varför man skulle ha det just på detta sätt. Vi har emellertid inte ställt några ändringsförslag därvidlag. Vi har tidigare föreslagit att hela problemet om torrmjölken borde utredas, och det-

ta förslag anslöt sig riksdagen till förra hösten. Under sådana förhållanden är det denna utredning jag i första hand vill efterlysa, och det gör jag härmed, herr jordbruksminister. Jag är för min personliga del övertygad om att frågan om torrmjölken är en mycket stor fråga, när man ser den svenska mjölkhanteringens problem på lång sikt, och att man därför i första hand bör försöka skapa ökad klarhet genom en allsidig utredning.

Jag ber, herr talman, med detta att få yrka bifall till samtliga reservationer av herr Nord m. fl., varvid dock frågan om fullföljd av ett par reservationer på slutet blir beroende av vad som beslutas på ett tidigare stadium.

Herr GUSTAFSON i Dädesjö (s):

Herr talman! Så har den första timmen av denna debatt gått. Herr Svensson i Ljungskile inledde sitt anförande med ett par belåtna uttalanden om de överenskommelser som rekommenderats i propositionen nr 165. Detta erkännande från herr Svenssons sida måste betecknas som ett sällsynt högt betyg åt propositionen. Visserligen för han förtjänsten härav på folkpartiets räkning, och blygsam som vanligt tar han inte själv åt sig hela äran. Den förtjänsten förbehålles i motionen II: 778 den förnyare inom svensk jordbrukspolitik, som delgav andra kammaren sina förslag den 19 maj 1954. Nu tjänar det ingenting till att tvista om förstfödsrätten. Jag hävdar att det i stort sett är 1947 års riktlinjer som är grunden för vad vi här skall besluta liksom för vad vi beslöt i höstas.

Den belåtenhet herr Svensson deklarerade följdes emellertid av en serie missnöjesyttringar, både i punkter där herr Svensson och hans partikamrater i utskottet har reserverat sig och i punkter där de är ense med utskottet, och jag får då kanske i någon mån ta upp dessa invändningar.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Propositionens förslag bygger ju på de överenskommelser, som under både långvariga och sega förhandlingar har träffats mellan representanter för de parter som regelmässigt kopplas in på prisärenden. Principen har varit den, att jordbrukspriserna skall närmare ansluta sig till världsmarknadspriserna. Importen skall vara fri, och den lönsamhet som eftersträvas skall man söka nå genom det prisskydd importavgifterna utgör. Man har genom importavgifternas avvägning på sätt och vis velat styra produktionen inom jordbruket, eller, som generaldirektör Söderström har uttryckt det i ett föredrag i Lantbruksakademien: vi skall stimuleras att producera vad som är dyrt i utlandet och mindre av det vi kan köpa billigt. Konsumenternas intressen av prisbegränsning och intresset av en fortsättning av och en stimulans åt jordbrukets rationalisering främjas genom en sådan anordning. Man har vid de förhandlingar som fördes i fjol utgått från en viss stabilitet i världsmarknadsläget.

Nu anser herr Svensson i Ljungkile det vara märkligt, att man inte förrän nu i år har upptäckt att den stabiliteten inte fanns. Men just i år är det väl ändå, herr Svensson, något som har hänt. Det har hänt en del som stört dessa antaganden, och man behöver bara nämna ordet Amerika för att visa på vad som i huvudsak har inträffat. En jämkning har skett i principbeslutet. Reservanterna är missbelåtna med denna jämkning. De överväganden och de reella fakta, som ligger till grund för det nya ställningstagandet, förmodar jag emellertid att den ledamot av förhandlingsdelegationen, som har begärt att få ordet längre fram i denna debatt, kommer att närmare redogöra för.

Nästa reservation gäller förmalningsavgifter. Det är som herr Svensson påpekar en gammal bekant, som vi vid tidigare tillfällen har avvisat. Jag var

inne och lyssnade på herr Nords argumentering i första kammaren i samma debatt tidigare under dagen. Jag väntade nästan att herr Svensson skulle komma med samma motiveringar, men han var försiktig nog att icke göra det. Herr Nord menade att minskningen av bygdekvárnarnas antal har medverkat till flykten från landsbygden. Det påstår ändå inte herr Svensson, men det finns ändå tillräckligt många skäl för att vi inte skall låta locka oss in på detta äventyr. Om odlare skulle få förmåla brödsäd för sitt eget och sina anställdas behov utan erläggande av förmalningsavgift, skulle det ju innebära favoriserande av en särskild grupp. Det skulle dessutom inbjuda till diverse manipulationer och bli både administrativt ohanterligt och svårt att kontrollera.

Vad avser fodersäden, förmodar jag att jordbruksministern tar upp denna punkt till närmare skärskådande. Den avvägning av importavgifterna på fodersäd som föreslagits beror på spänningen mellan korn- och havrepriset och på höjningen av mittpriserna för brödsäd. De som är intresserade av att få billigt foder, säger herr Svensson, är de många småbrukarna. Det kan ju vara riktigt, men det finns dock grupper utom de egentliga småbrukarna som har starkt intresse av att få billigt foder, nämligen fläsk- och äggfabrikanterna, och att bereda dessa tillgång till ett billigt foder är knappast något småbrukarintresse, om inte samtidigt fläsk- och äggproduktionen monopoliseras åt småbruket.

I fråga om oljeväxterna vill reservanterna inte ha något inblandningstvång av svensk vegetabilisk olja i margarinet. Herr Svensson har tidigare vid flera tillfällen rekommenderat samma förfarande som i dag och sagt att det skulle vara en fin affär för vårt land att sälja rapsolja till goda priser och importera valolja, och att tillgodogöra oss prisskillnaden. Men oljeväxtodlarna måste

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

ju kompenseras, och därför föreslår reservanterna att införselavgiften på fettvaror höjs med 5 öre per kilo.

Nu är det så sant som det är sagt, att fettvaruregleringen är ett krångligt kapitel, och alla möjligheter att förenkla den bör givetvis tillvaratas. Såsom herr Svensson nyss anförde har både folkpartisterna och herr Sköld motionerat om en översyn av vår fettvarureglering under den kommande treårsperioden i syfte att åstadkomma förenklningar. Detta har utskottet för sin del rekommenderat, och jag behöver alltså inte uppehålla mig vid den saken längre.

Herr Svensson hade också en del invändningar mot att vi konserverar fyraprocentregeln i dess modifierade form som en säkerhetsåtgärd för den händelse det skulle inträffa skördeskador under det närmast kommande året. Vi vet alla att det pågår utredningar som syftar till att få fram förslag till en permanent reglering av skördeskador. Kungl. Maj:t har i propositionen ett förslag, som utskottet tillstyrker och som är värt att strykas under. Det föreslås att 100 miljoner kronor av statsmedel skall läggas i botten på en skördeskaderegleringsfond, som sedan skall användas i samband med fastställande av reglerna för en permanent skördeskadereglering. Herr Svensson menade att det är angeläget att man får fram ett system för ersättning på grund av skördeskador, som rättvisare än förut tar hänsyn till de geografiska områden där skördeskadorna har konstaterats.

I motionen II:778 har herr Svensson ett ögonblick försjunkit i det sublima när han gör följande rekommendation: »Riksdagen bör därför enligt vår mening inte nu binda sig för den form en eventuell kompensation enligt fyraprocentregeln bör få. Av synnerlig vikt är däremot att Kungl. Maj:t i god tid på sommaren klargör omfattningen av en eventuell missväxt i olika delar av

landet, så att en i möjligaste mån rättvis kompensation kan lämnas.» Jag vet inte vilka anspråk herr Svensson har på regeringen, men jag undrar om den har sådana förbindelser med Vår Herre, att den kan tillmötesgå herr Svenssons önskemål.

I propositionen har det föreslagits en sänkning av smör- och margarinpriset i överensstämmelse med 1955 års beslut med 45 öre. Jag skall inte uppta tiden med att orda om det. Jag vill bara säga ett par ord om de propåer, som reservanterna har här om att ta fem miljoner kronor ur fettvaruregleringskassan för att tillföra äggproduktionen. Det kan kort och gott nämnas, att utskottet har ansett att detta inte är förenligt med systemets uppläggning eller med den träffade överenskommelsen. Det kan ifrågasättas om det är riktigt att ta pengar ur statens kassa för att hjälpa äggexporten. Det går inte ihop riktigt med det dumpingresonemang vi tidigare har fört.

Som synes är de erinringar, som man från reservanternas håll har gjort, inte av det mera uppseendeväckande slaget. Det förslag, som här presenteras, är som nämnts resultatet av långvariga och ingående förhandlingar. Även om det innehåller bara mindre avvikelser från höstens principbeslut, är dessa avvikelser grundade på senare utförda undersökningar och antaganden, som det vore oklokt att bortse från. I stort sett är resultatet det bästa man för dagen kan komma till.

Hur utvecklingen kan komma att förlopa vet vi ingenting om; det är ju i största utsträckning beroende av utvecklingen ute i världen på livsmedelsproduktionens område. Ett steg mot fortsatt liberalisering innebär risker, men bara det att man har kunnat enas om de linjer, som återfinnes i proposition 165, vittnar gott om parternas intresse för en pacifiering av jordbrukets prisfrågor. Nu anser jag att riksdagen bör visa samma intresse.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Med detta ber jag i korthet få yrka bifall till utskottets hemställan i de särskilda punkterna.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **PETTERSSON** i Dahl (bf):

Herr talman! Jag kan börja precis som de båda föregående talarna med att säga att detta är en ärligen återkommande fråga när det gäller jordbruket, men i år är det någonting nytt, nämligen det nya fria systemet, som vi här skall börja tillämpa för första gången.

Tidigare hade vi jordbrukskalkylen att bygga på, och då hade också jordbrukarna på våren reda på ungefär vilka priser de kunde räkna med till hösten. Den detaljen är nu borta, och jordbruket är här lämnat fritt. Vi har ju inte den ledning som tidigare fanns när det gällde att bedöma riktlinjerna för årets prissättning. Här får man chansa och ta risker, som det heter, och detta nya är, som herr Gustafson i Dädesjö mycket riktigt nämnde, liberaliserat och fritt.

Man ansåg att det gamla systemet i den gamla kalkylen var så krångligt att ingen människa begrep det. Vi får väl tro att många fler nu begriper, men jag skulle i detta fall vilja sätta ett mycket stort frågetecken. Om det var ett litet antal som begrep det gamla, tror jag nästan det är riktigare att säga att det är ett ännu mindre antal som begriper detta nya.

Man anförde ju också emot det gamla systemet att det var automatik, så att jordbrukarna själva följde med och fick en ersättning motsvarande vad jordbrukets anställda fick. Detta är också bortlagt. Jordbrukarna får hädanefter ta den förtjänsten av jordbruksnäringen i den mån de kan rationalisera och ta ut av driften.

Sedan säger man också att det nu är avpolitiserat. Ja, man kan säga att det

i stort sett blir avpolitiserat i tre år, men enligt vår mening är det nog litet olyckligt att inte andra lönerörelser och avtalsuppgörelser också varar lika lång tid, tre år.

Herr Svensson i Ljungskile har här lämnat en blankoförklaring från folkpartiet och sagt, att han är nöjd med det nya systemet. Vi har också sett i folkpartiets motion, att när de talar om detta, säger de, att det är helt i riktning med vad som tidigare har yrkats från folkpartiets sida. De går tillbaka ända till den 19 maj 1954 och gör gällande att detta är folkpartiets linje. Vi får väl tro att folkpartiet i fortsättningen får glädje av det. Vi jordbrukare är kanske inte så litet skeptiska härvidlag. Det är inte säkert att det slår så förfärligt väl ut. Om det skulle gå bättre än vad vi yrkesmän kanske har fruktat, så är det endast att uttala sin glädje över detta.

Herr Svensson i Ljungskile sade, som sagt, att han var i stort sett nöjd, och det var särskilt ett par saker som han ansåg speciellt värdefulla. Den ena var, att det skulle bli bättre prisrelation mellan animalier och vegetabilier, vilket skulle innebära, att det mindre jordbruket kan få litet mer betalt för sitt arbete därför att det producerar mera animalier. Vi har ju såvitt jag vet i många år varit tämligen överens om att jordbruksstödet skulle byggas ut, så att det mindre jordbruket skulle få ut det mesta möjliga.

Den andra saken som herr Svensson i Ljungskile var särskilt nöjd med var att margarinpriset är sänkt. Det är en gammal käpphäst, som herr Svensson i Ljungskile och folkpartiet har kört med. Vi får väl tro att folkpartiet i fortsättningen får glädje också av detta. Kanske vi i alla fall så småningom får möjlighet att sätta ett litet frågetecken i marginalen även här.

Vidare var herr Svensson i Ljungskile inne på frågan om inkomstsläget, som naturligtvis är det väsentliga, och gick tillbaka till förra höstens debatt, när vi

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

fattade principbeslutet, och framhöll, att vi då gick ifrån det tidigare beslutet, alltså 1947 års beslut. Jag kanske får friska upp minnet med att redogöra för folkpartiets reservation då, som väl var författad av herr Svensson i Ljungskile. Det sägs där, att de inte var beredda att förorda den i motionerna — alltså våra motioner — då ifrågasatta höjningen beträffande jämförelsegruppen. Vidare står det i reservationen följande: »Detta skulle nämligen enligt utskottets mening innebära, att man utginge från en jämförelsegrupp med högre inkomstläge än vad som avsågs i 1947 års riksdagsbeslut. De grunder, som då angavs för inkomstjämförelsen och därmed för avvägningen av prisstödet åt jordbruket, bör enligt utskottets mening alltså gälla.» Riksdagsbeslutet blev ju, som alla vet, ett annat. Det byggde på att man skulle ta hänsyn till andra och tredje ortgruppen och jordbrukets omfattning inom respektive orter. Vad detta har inneburit i inkomstlyftning skall jag inte alls gå in på här. Jag tror i alla fall att detta beslut var mycket värdefullt för jordbruket. Jag minns mycket väl att herr Svensson i Ljungskile då förde ett resonemang om att man skulle få utgå från fem olika inställningar och att han inte kunde förstå hur man kunde få fram något exakt därvidlag.

Enligt det som nu blivit avtalat har man tagit hänsyn till industrilönerna i alla orter i Sverige med undantag av Stor-Stockholm och Stor-Göteborg. Jag tror att det är ett mycket värdefullt avtal, som på den punkten har blivit fattat och nu också blir verkställt.

Sedan tog herr Svensson i Ljungskile upp den andra stora detaljen, nämligen om dumpingen. Det är alltså fråga om den där licensieringen, som nu har kommit in i bilden. Vad beträffar den saken påvisar herr Svensson i Ljungskile mycket riktigt, att riksdagen i beslutet förra hösten tog avstånd från vår motion, som faktiskt yrkade på de detaljerna. Man kan kanske säga att det i

motionen inte var så preciserat som det nu har blivit. Men jag skulle vilja säga, att i stort sett var det precis samma saker som föreslogs i motionen och som kommer att bli riksdagens beslut. Vad var det egentligen, som vi motionärer och som jordbrukarna rent allmänt var så rädda för? Det var detta att handeln skulle bli fri. Herr Svensson i Ljungskile säger nu, att man redan förra hösten kunde haft reda på detta och det läge som nu har uppkommit som resultat av underhandlingar. Ja, det är möjligt att man kunde ha gjort det, lika väl som vi motionärer, men som yrkesman får man uttala sin tillfredsställelse med att man kommit till klarhet med de risker för jordbruket som låg här.

Man kan ju bara helt kort erinra om att Sverige är faktiskt det enda land, som i detta fall har fullständigt fri handel, och de andra länderna kommer väl, såvitt vi vet, att utnyttja sina möjligheter att sälja och dumpa hit. Då är det väl alldeles nödvändigt, om vi skall upprätthålla våra priser, att vi säkrar oss mot den dumping som här kan uppkomma. Det är väl alldeles riktigt, att här finns möjligheter för jordbruksnämnden att företa någonting — givetvis efter Kungl. Maj:ts medgivande — när det tenderar att komma ned till en nedre prisgräns. Emellertid kan jag mycket väl förstå herr Svenssons i Ljungskile bekymmer och reaktion mot detta. Det överensstämmer inte ett dugg med folkpartiets inställning, som man väl får säga är avogt ställt gentemot jordbruket i allmänhet och det större jordbruket i synnerhet.

Sedan undrar herr Svensson i Ljungskile vad som gjort, att förhandlarna kunnat gå ifrån den mening som riksdagen antog förra hösten. Herr Gustafson i Dädesjö var inne på detta och ansåg, att det skulle varit horribelt, om vi inte nu skulle tagit hänsyn till det förändrade läge som uppkommit och rättat oss efter det.

Jag kan inte annat än uttala min stora

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

tillfredsställelse med det beslut som nu kommer att fattas. Jag tror att just i denna detalj kommer jordbruket att få ett av de de starkaste stöden och garantierna för mittpriserna.

Härutöver är kanske inte så mycket att tillägga. Jag tror inte vi har någon anledning att sväva ut så förfärligt mycket. Som herr Gustafson i Dädesjö framhöll kan vi vara tillfredsställda med att vi tämligen enigt kan fatta detta beslut. Här är det väl ändå så, att vi inte vet, huruvida vi har den fördel som man beräknat. Man vet inte hur det kommer att löpa i fortsättningen. Men denna enighet kan ju vara värdefull även ur den synpunkten att den bidrar till att undvika strejker och konflikter av sådant slag som förekommit i våra grannländer.

Det har kommit ut en liten skrift från KF, LO och TCO. Denna skrift heter »Blir maten dyrare?». Där diskuterar man, huruvida det blir dyrare för konsumenterna och vilken säkerhet som producenterna får för sin näring i framtiden. Det är många värdefulla synpunkter i denna skrift. Jag skall bara påpeka en sak.

Det talas i skriften om den prisnivå, som konsumenterna kommer i omedelbar kontakt med. Man säger att denna prisnivå emellertid inte enbart är beroende av vilka priser jordbrukarna får, utan den är ungefär till lika stor del beroende av kostnaderna och förtjänsten inom förädlingsindustrierna och handeln. Inom dessa näringar och särskilt inom handeln föreligger som bekant sedan gammalt stor känslighet, när det gäller att genomföra prishöjningar, som motiveras av någon kostnadsstegring, men en stor tröghet när en kostnadssänkning borde motivera en pris-sänkning. Alltså, resonemanget innebär att en faktor, som inverkar mycket på den prisnivå som konsumenterna får betala, är det som förädlingsindustrierna och handeln tar ut.

Från jordbrukarhåll har man ofta,

när det varit fråga om en liten prishöjning för jordbrukets produkter, reagerat mot påståendet, att det är jordbrukarna som tar hem vinsten. Mellanhänderna, handeln, tar i många fall ut en större del av denna konsumtionsprisökning än vad producenterna fått. Detta brukar alltid glömmas bort.

Denna detalj, som konsumentkooperationen nu satt fingret på, borde ägnas mycket stor uppmärksamhet, och jag hoppas att så också i framtiden blir fallet. Jag tror att där är mycket att göra. Det är alldeles felaktigt, som det i den allmänna debatten ofta har hetat, att nu blir maten så och så mycket dyrare, och det är jordbrukarna som tar hem allt detta. Det är alldeles felaktigt, åtminstone många gånger tar mellanhänderna ut mera.

Sedan är det ett par andra detaljer, som jag vill beröra. Herr Svensson i Ljungskile omnämnde fodersäden och att det är småbruket som behöver köpa fodersäd. Det är klart man kan säga som herr Svensson i Ljungskile, att de som har mindre jordbruk behöver köpa fodersäd. I realiteten är det emellertid inte alls så, utan det är de större jordbruken, slättjordbruken, som alltid har köpt den mesta fodersäden. Det är väl nästan alldeles säkert, att om man förbilligade fodersäden, kommer det att bli på samma sätt i fortsättningen. Skulle det bli möjlighet till någon fördelning, måste det genomföras en väldigt sträng försäljningsorganisation, som icke sålde denna billiga fodersäd till vilka jordbrukare som helst, utan man fick ordna någon sorts detaljerad försäljningsapparat, som bestämde vem som skulle få köpa. Jag tror knappast att herr Svensson i Ljungskile vill komma in i en sådan fantastisk regleringsapparat, som närmast blir att betrakta som en sträng planhushållning.

Ännu en detalj skall jag beröra, och det är äggproduktionen. Herr Svensson i Ljungskile nämnde, att han tyckte att jordbruksministern inte skulle ta illa

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

vid sig, om han fick fullmakt att ta av fettregleringspengarna och därmed stödja äggpriset. Jag kan hålla med herr Svensson i Ljungskile, att av alla lant-hushållningens produkter ligger utan tvekan äggproduktionen sämst till. Jag tror att herr Svenssons i Ljungskile siffror är riktiga när han säger, att medan de andra produkterna stigit med 36 procent i pris har äggpriset bara stigit med 18 procent. Vidare säger herr Svensson i Ljungskile något som alldeles säkert är riktigt, nämligen att arbetskostnaderna och foderkostnaderna stigit lika mycket för ägg som för andra produkter. Äggproduktionen är inte så värst lönsam, och jag upprepar att den nog ligger sämst av all jordbruksproduktion. Sedan är det en annan sak hur man skall kunna stödja denna detalj. Nu har man byggt det hela på ett mittpris av 3 kronor 20 öre, och sedan är det så som med alla andra detaljer att det hela är beroende på möjligheterna att sälja till utlandet och om man skall kunna ge tillägg för den äggkvantitet som produceras genom importavgifter på fodermedel. Det kan tänkas att det blir så stor skillnad på priset här hemma och priset på överskottet till utlandsmarknaden att pengarna inte räcker till.

När vi hade detta ärende uppe till behandling i jordbruksutskottet låg vid slutjusteringen av dess utlåtande ett nysskrivet förslag, som det förmodades att herr Ahlsten var författare till, på bordet. I detta hette det: »I enlighet med vad tidigare under nyssnämnda avsnitt förordats bör emellertid enligt utskottets mening riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att under vart och ett av de tre närmaste åren — i mån av behov för att upprätthålla producentpriset för ägg på en i förhållande till det förutsatta mittpriset skälig nivå — såsom regleringsmedel ställa intill 5 miljoner kronor per år ur jordbruksnämndens clearingkassa för fettvaror till förfogande för Sveriges export- och importförening för ägg.»

Jag har sagt att jag hyste sympatier för detta förslag, men nu förhöll det sig så, att det aldrig kom upp till behandling eftersom herr Ahlsten aldrig ställde något yrkande därom; det bara låg där på ledamöternas platser, och mera blev det inte. Sedermera häftades det vid den reservation som nu avgivits. Min blanka reservation i utskottet innebär att jag egentligen hade sympatier för förslaget, men som sagt när det aldrig kom före i utskottet fanns det heller ingen möjlighet att rösta på det samma. Nu skulle jag också kunna säga, att enligt mitt tycke skulle det varit värdefullt att, om regleringsmedlen inte försloge att stödja äggproduktionen med ett riktpreis av 3 kronor 20 öre, ta av dessa pengar. Nu finns ingenting att göra åt saken, ty riksdagen kommer att fatta beslut i enlighet med utskottets förslag. Frågan kan komma tillbaka till riksdagen senare såvitt nu inte jordbruksnämnden med Kungl. Maj:ts tillstånd har möjlighet att göra detta ändå. Det tillkommer inte mig att bedöma om detta är möjligt eller icke, utan det är jordbruksnämnden och Kungl. Maj:t som får knäcka den nöten. Jag vill emellertid säga att jag tror, att det kunde vara bra om denna möjlighet funnes.

Herr talman! Med detta korta anförande ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr AHLSTEN (fp):

Herr talman! När riksdagen nu i kväll går att fatta beslut i denna fråga tycker jag att man bör påminna om att vi här är ställda inför ett förslag om ett friare prissättningssystem för jordbrukets produkter än som förekommer i kanske något annat land i hela världen, det är i varje fall ytterst få länder som har ett friare system. Anledningen till att vi i vårt land har möjlighet att i stort sett genomföra detta system sammanhänger med att vi har en mycket stark ekonomisk föreningsrörelse på jordbrukets

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

område. Det är i kraft av denna jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse man helt enkelt kan bygga upp det nya systemet. Denna föreningsrörelse är ju så omfattande att den ger möjlighet att åtminstone på de flesta produktionsområdena uppbära avgifter på sina egna produkter med vilka jordbruket självt har möjlighet att förverkliga en export även till priser, som ligger under vad man eljest skulle kunna tillämpa vid omsättningen inom landet. Det är således denna föreningsrörelse, som på ett alldeles särskilt sätt medverkar till och gör det möjligt att pröva systemet. Jag är angelägen framhålla att vi skall pröva detta nu och göra ett försök till ett nytt och friare system än vi tidigare haft. De tre år det här är fråga om måste bli en försöksperiod, under vilken vi får pröva oss fram och se huruvida de förutsättningar vi har utgått från verkligen håller, och om de åt jordbruket och landet i stort ger den trygghet, som vi alla eftersträvar. Man får inte bli förvånad och överraskad då, om inte allt vad vi har beslutat här i riksdagen kan fullföljas genast utan en del frågor får komma tillbaka och bli föremål för förnyad behandling.

När det gällt för jordbruksnämnden och förhandlingsdelegationen att bygga upp detta system kring de linjer, som tidigare beslutats av riksdagen, har det helt naturligt uppstått vissa problem, som det varit praktiskt taget omöjligt för såväl utredningskommittén som Kungl. Maj:t och utskottet att förutse. Vi har mött problem, som gjort att vi på vissa punkter har måst göra avvikelser från vad riksdagen tidigare beslutat. Riksdagen hade ju också bundit förhandlingarna genom att säga att stödet inte gärna fick uppgå till mer än 25 procent av importvärdet. Kring den polen hade man att röra sig och finna en lösning på de olika spörsmålen.

Den första svårigheten vi stötte på var att fastställa inkomstlikställigheten. Var och en förstår att det inte var lätt

att få den saken klarlagd i en näring med så skiftande produktionsförhållanden i landet som jordbruket. Vi fick ta del av material, som var så växlande och osäkert, att vi inte vågade dra några säkra slutsatser av siffrorna. I den kungl. propositionen redovisas t. ex. resultatet av en undersökning, som omfattar 376 gårdar och med 80—100 gårdar inom varje grupp i slättbygderna i södra Sverige. Inkomsterna växlar oerhört vid dessa basjordbruk. Sälunda finner vi att bland gårdarna i Skåne finns det i en grupp en minusförräntning på 9 400 kronor, och i samma grupp finner vi en plusvariant med inkomster på 15 300 kronor. Går vi till Götalands mellanbygd, så är skillnaden där ännu större med en minusvariant på 9 300 och en plusvariant på 25 500 kronor. Det är alldeles klart att slutresultatet från så varierande utgångspunkter måste bli synnerligen osäkert, och svårigheterna att få en tillförlitlig grund att bygga beräkningarna på har varit mycket stora.

Vi har också försökt att ta hänsyn till totalkalkylen, och därvid har vi villfarit riksdagens uttalade önskemål om att utnyttja alla statistikmöjligheter för att få denna fråga belyst. I samma syfte har också taxeringsstatistiken kommit till användning, så långt detta har varit möjligt.

Nu har det sagts att man skall vidtaga skyndsamma åtgärder för att få ett mera tillförlitligt material att bygga på, när man efter treårsperiodens utgång skall framlägga ett nytt förslag. Jag är då angelägen om att understryka att enbart det nya materialet därvid skall bli grundläggande för den beräkning av inkomstlikställigheten, som då skall göras. Man skall alltså inte gå tillbaka till det gamla osäkra materialet utan endast använda sig av det nya och mera tillförlitliga, som vi hoppas då kommer fram.

Jag sade nyss att vi hade stött på en del helt nya problem. Herr Svensson i Ljungskile frågade vad anledningen varit till att riksdagens beslut beträffande

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

importregleringarna hade frångåtts, och herr Gustafson i Dädesjö nämnde att den frågan hade blivit klarlagd vid förhandlingarna. Jag vill säga några ord också om den saken. Det förhåller sig så, att när importavgifternas storlek skulle bestämmas, hade man att utgå från vissa fasta noteringar. Man frågade sig då: Skall vi räkna med de fasta noteringarna i New York eller London eller Holland eller Danmark o. s. v. — d. v. s. olika platser på västmaktsidan, där noteringarna visserligen påverkas av den dumpingpolitik som föres i världen, men där man ändå har de mest fasta och tillförlitliga noteringarna på jordbrukets produkter — eller skall vi räkna med priserna i en stor del av länderna i östzonen, där prissättningen påverkas mera av en så att säga allmän dumping? Vid förhandlingarna med jordbruksnämnden valde vi den förstnämnda linjen, alltså att utgå ifrån de fasta noteringarna på marknaderna i västerlandet. När så skedde fick vi också de lägsta importavgifterna, och därmed lyckades vi att något så när hålla avgifterna inom den av riksdagen fastställda ramen, 25 procent av importvärdet. Men om man skall bestämma importavgifterna på basis av dessa noteringar, är det givetvis nödvändigt att samtidigt införa ett system, som skyddar prisbildningen mot de andra och lägre priser, till vilka produkter saluföres från länder med statshandel, d. v. s. sådana länder där man bedriver en rent statlig dumpingpolitik. Det är med denna utgångspunkt som det föreslagits, att vi skall behålla importreglering och höjda importavgifter vid dumping. Vi har faktiskt trott, att det också skulle ligga i konsumenternas intresse att importavgifterna på detta sätt kan hållas inom rimliga gränser, samtidigt som trygghet skapas för jordbruket.

Som ett exempel kan jag nämna sockret, där vi inom östzonen har en ganska fast notering, som ligger 4 å 5 öre under de noteringar som lagts till grund för

importavgifterna. Frågan blev då om vi skulle ha en importavgift som var 4 å 5 öre högre eller lägre vid tillämpningen av det nya systemet? Vi valde de lägre importavgifterna och ett skydd mot dumping.

Jag skall säga ett par ord också om fodersäden. Även här föreligger en avvikelse från riksdagsbeslutet. Man räknade med ett vetepris på 41 kronor, och priset är nu satt till 42 kronor. Riksdagen hade bestämt att mittpriset på korn skulle ligga 8 kronor under vetepriset och att havrepriset skulle ligga 12 kronor under. Det har nu blivit 10 kronor, och kontentan av att man höjt vetepriset från 41 till 42 kronor är att man ansett sig böra höja importavgifterna på korn med en krona, d. v. s. samma höjning av importavgifterna har skett i fråga om vetepriset.

I höstas höjdes de animaliska produkterna väsentligt i pris, under det att vegetabilierna inte höjdes alls. På grund av att vi därefter kunnat bibehålla priserna på de animaliska produkterna oförändrade, ansåg vi att det trots allt vore oriktigt att företa en sänkning av priset på vete och vegetabilier. Det är anledningen till att importavgifterna för fodersäd höjts med en krona från 4 kronor till 5 kronor.

Fodersädspriset påverkas ju i hög grad av priset på fläsk och animalier. Framför allt kan man i priset på smågrisar avläsa, huruvida fodersädspriset är högt eller lågt. Vi har nu haft ett rätt gott pris på smågrisar, och därav kan vi alltså dra den slutsatsen, att grisuppfödarna anser, att priset på fodersäd inte är så högt.

42 kronor i mittpris på vete är inte det pris jordbrukarna får. Före jul säljs 80 å 90 procent av allt vete, och redan före den 1 oktober beräknas 65 procent vara sålt. Under denna tid får vetet säljas till ett pris, som ligger ca 3 kronor under mittpriset, och fodersäden kommer troligen att följa med i prishänseende.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Herr talman! Jag skall inte uppehålla tiden mycket längre. Jag vill dock till sist säga några ord om en av de reservationer, där mitt namn står antecknat. Det gäller reservationen angående fullmakt för Kungl. Maj:t att kunna få ta pengar ur fettregleringskassan för att i mån av behov användas som prisstöd för ägg. Herr Gustafson i Dädesjö menade, att detta inte gick i stil med systemet i övrigt. Det är klart att den invändningen kan göras. Men i och med att det nya systemet träder i kraft, kommer inga pengar att tillföras denna kassa, utan pengarna går direkt till staten. Det finns 12 å 13 miljoner kronor kvar i kassan, som inte förbrukas trots de rätt stora summor som man beslutat ta ut för olika ändamål.

Då kassan kommer att upphöra genom att några pengar inte tillföres den, har jag resonerat som så, att vi bör kunna ge denna fullmakt åt Kungl. Maj:t utan att detta strider mot systemet som sådant. Jag är fullt medveten om att det inte går att ta pengar direkt av statsmedel för att stödja exporten — det skulle avvika från och strida mot det system vi byggt upp. För produkter som mjölk och kött kan man ju ta ut avgifter inom näringen, men det kan man inte göra när det gäller äggen. Här blir man beroende av pengar från annat håll, och eftersom vi har en rörlig avgift på majs, skulle vi kunna komma i det läget, att vi står utan medel för ifrågavarande ändamål. Det skulle vara synnerligen besvärligt om vi skulle komma dithän, och det är med hänsyn till de svårigheter som i så fall kunde uppstå härvidlag som jag satt mitt namn under denna reservation. Jag vill klart och tydligt ha sagt ifrån att detta innebär inte något annat än en fullmakt för Kungl. Maj:t. Är det så att pengarna inte behövs, skall inte heller några pengar överföras från kassan i fråga till denna fond.

Detta innebär ingen som helst ändring i fråga om importavgifternas storlek eller mittpriserna på ägg, utan det

är endast fråga om en säkerhetsåtgärd som jag menar att man kan lägga i jordbruksministerns hand att ha till förfogande, därest den situationen skulle uppstå att man, för att kunna hålla äggpriset, skulle stå inför tvånget att höja priset på kraftfoder, vilket jag inte gärna vill vara med om.

Med detta, herr talman, har jag redovisat en del av de synpunkter jag har på denna fråga.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NORUP:

Herr talman! Efter den behandling som denna fråga har rönt både i jordbruksutskottet och här i debatten skulle jag kanske inte ha anledning att ta till orda. Jag kan dock inte underlåta att i en fråga som är så pass viktig som denna och där det gäller att ta ställning till den praktiska utformningen av ett helt nytt system anföra några synpunkter.

Jag vill än en gång uttala min stora tillfredsställelse över att detta förslag har vunnit en så allmän anslutning. Man kan faktiskt säga att nästan alla är överens om att vad som föreslagits i propositionen bör kunna godtagas. Visserligen har det avgivits nio reservationer, men av huvudreservanten, herr Svensson i Ljungskile, får man den uppfattningen att vad som skiljer reservanterna från utskottsmajoriteten är av den art, att det i stor utsträckning skulle kunna överbryggas. Jag tror dock att det är en del ting som tarvar en viss förklaring. Jag kan emellertid inte underlåta att uttala min förvåning över att när herr Svensson har visat en i stort sett så sympatisk inställning till utskottsutlåtandet i dess helhet och till propositionen han ändå framfört en hel del kritik i reservationen.

Den överenskommelse som i dag skall stadfästas av riksdagen är intet annat än ett fullföljande av vad som redan skett och beslutats under flera år. Man började 1947 att dra upp riktlinjer för

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

den kommande jordbrukspolitiken. Vad man syftade till var att åstadkomma likställighet i inkomsthänseende mellan jordbrukare med 10—20 hektar och andra yrkesgrupper. Riksdagsbeslutet i höstas innebar ett tydligt bevis på att man var beredd att i praktisk handling omsätta de godtagna principerna för att senare precisera, hur man borde gå till väga för att få det nya systemet fastställt.

Man bygger alltså nu på något fastare grunder då det gäller att skapa likställighet mellan dessa jordbrukare och de kategorier som är nämnda såsom jämförelsegrupper, vilket jag skulle tro är en av anledningarna till att man lyckats få enighet kring dessa annars svårlösta problem.

Grunden för detta nya system är att man i större utsträckning än tidigare frångått den speciella prisbildningen här hemma och i stället något mera anknyter till utvecklingen på världsmarknaden. Detta medför större rörlighet, har det konstaterats från olika håll, och det är jag tillfredsställd med. Det är dock nödvändigt att skapa ett visst skydd för hemmaprisnivån gentemot världsmarknadspriserna därför att i en hel del länder, som erbjuder varor på världsmarknaden, har man helt andra lantarbetarlöner och alltså även andra omkostnader för framställning av produkterna. I dessa länder kan man följaktligen framställa produkterna till ett billigare pris än i vårt land, bland annat på grund av löne- och omkostnadsutvecklingen här. Därtill kommer att man i en del länder bedriver s. k. statshandel, varvid man även tillämpar ett pris för produkterna som ingalunda har något samband med frågan om tillgång och efterfrågan. Man har helt enkelt skapat den prismetoden som man anser skulle vara lämplig för att jordbrukare, kanske främst mindre jordbrukare, skulle kunna bli mer likställda med andra grupper i inkomsthänseende, om också inte i samma grad som vi syftar

till. För att möjliggöra detta är man beredd att med statens hjälp fastställa priser även på överskottsprodukter.

Detta nya avtal har varit föremål för inte så få betänkligheter. Sådana har kommit till uttryck även från jordbrukarhåll på grund av att överenskommen fastställs inte för ett år som hittills utan för tre år. Man har emellertid diskuterat sig fram och har faktiskt kunnat nå en överenskommelse mellan de stora motpolerna i samhället, mellan konsumenter och jordbruksproducenter. Jag kan inte tänka mig annat än att vi alla — det vill jag också som jordbruksminister göra från denna plats — bör uttrycka vår tacksamhet till dem, som har skött dessa förhandlingar. De har faktiskt visat, som någon sagt här tidigare, att det bland Sveriges folk ändå finns en vilja till gemenskap och till att överbrygga motsättningar, som vi inte kan vara tillräckligt tacksamma för. Vad som har skett i våra grannländer lämnar ett inte odelat angenämt intryck. Jag är övertygad om att de strejker, som utbröt i både Finland och Danmark, har satt sina spår i nationen. Även där har man visserligen kunnat övervinna konflikterna, men först sedan man tillgripit strid.

Representanterna för vårt jordbruks fackliga och ekonomiska organisationer, från konsumentorganisationerna, från Landsorganisationen och Kooperativa förbundet jämte statens jordbruksnämnd — som här skött ledningen och medlingen — har kommit till ett resultat, som, även om det presenterats något sent, är bättre än en snabb men resultatlös redovisning.

Såväl vid årets som vid 1947 års beslut om likställighet i inkomsthänseende rådde det stora svårigheter, och man kan nog med fog säga, att denna fråga måste bli föremål för vidare utredning. Det har kommit en motion i denna sak från högerhåll, där man säger att den jordbruksekonomiska undersökningen omfattar alldeles för få bruksdelar.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Det kan jag hålla med om; vi är följaktligen överens. Om högern velat noga studera propositionens innehåll, har faktiskt där klart utsagts, att man är beredd att fortsätta undersökningen inte bara med syfte på större kvantitet — d. v. s. omfattande flera gårdar — utan framför allt för att nå ett ännu bättre kvalitativt resultat. Man skulle alltså försöka få med representanter för såväl plusvarianter som minusvarianter, så att man kan redovisa det verkliga läget. Jag kan nog i detta fall konstatera, att önskemålen i den motion, som väckts från högerhåll, helt sammanfaller med det anförda i propositionen. Enligt vad som upplysts mig är man beredd att fortsätta undersökningen redan i höst för att nå ett bättre resultat, och jag har varit angelägen att här redovisa detta för att det inte skall behöva råda någon oklarhet på den punkten.

Vad sedan gäller det nya systemet, går det ut på att försöka skapa ett skydd mot de länder, som möjligen vill kasta sig över den svenska marknaden. Här har sagts, att vårt land är det som står mest öppet för sådan konkurrens, och det ligger nog mycket i detta påstående. Det är också därför, som den dumpingklausul, som beslöts i höstas, har varit föremål för ändringar. Man har ingalunda heller fattat något definitivt beslut; om det visar sig, att de synpunkter, som herr Svensson i Ljungskile framhöll, skulle vara mera bärande, har riksdagen möjlighet att ändra bestämmelserna. Hela uppgörelsen bygger på att man skall ta hänsyn till det förändrade läget på världsmarknaden, och även om man tidigare har fattat ett principbeslut om dumpingklausulen har — såsom framhållits tidigare — ändringar blivit nödvändiga.

Regeringen ansåg sig ha anledning att framlägga förslaget om förändrade dumpingregler till riksdagens prövning. Glädjande nog har jordbruksutskottet med överväldigande majoritet anslutit sig till förslaget. Om vi nu går in för

den nya ordningen, är det givetvis viktigt, att vi — som herr Ahlsten påpekade — bestämmer, hur långt vi får gå utan att för mycket överskrida de importavgifter, som nu skall vara gällande, i fråga om att mot länder, som skulle vilja använda dumpingförfarandet, vidta lämpliga motåtgärder.

Jag tror för min del, att det föreliggande förslaget är ganska fördelaktigt både för producenterna och för konsumenterna. När nu de stora organisationerna har kunnat komma överens, tycker jag inte, att man har någon anledning att i utskottet reservera sig mot att förslaget skall vinna riksdagens bifall. Jag vill dessutom erinra om att denna förändring av dumpingklausulen ju är till fördel för just den del av jordbruket, som herr Svensson så ofta gör sig till talesman för, nämligen småbruket.

Vad vidare framtiden beträffar, så kan ju jordbruket få vidkännas ett dåligt ekonomiskt resultat inte enbart genom att vårt land översvämmas av produkter från andra länder utan också därigenom, att otjänlig väderlek medför ett försämrat skördeutfall. Den skördeskadetredning, som nu arbetar, hinner ju inte komma med förslag vid en sådan tidpunkt, att bestämmelserna om en skördeskadeförsäkring kan träda i kraft samtidigt med att det nya systemet börjar tillämpas. Det är detta som är anledningen till förslaget om att 100 miljoner kronor skall avsättas till en skördeskadefond och att fyraprocentregeln i viss utsträckning skall tillämpas. Jag skall emellertid inte nu gå närmare in på dessa frågor, som redan varit föremål för diskussion.

Vad prissättningen på de olika produkterna angår har man ju uttalat tillfredsställelse över att animalierna fått en bättre ställning i förhållande till vegetabilierna än tidigare. Men man bör nog inte enbart klandra den politik, som fördes under de första åren av 1950-talet. Vi skall komma ihåg, att 1950, 1951 och 1952, i synnerhet under de

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

båda förstnämnda åren, fanns det här i landet ett oerhört överskott på animalier, och det var svårt att finna avsättning härför på världsmarknaden. Samtidigt låg världsmarknadspriset på vegetabilier oerhört mycket högre än priset här hemma. Om det tidigare gjorts en bättre avvägning av priset för vegetabilier, skulle vi säkerligen ha kunnat förse den svenska marknaden med tillräckligt med vegetabilier utan att behöva företa en rätt dyr import. Men detta tillhör ju nu det förgångna och det är väl ingen anledning att nu ta upp någon debatt om den saken. Den har också bara inom parentes, kan jag säga, berörts under diskussionen här.

Herr Svensson riktade en del kritik mot prissättningen för fodersäd och ansåg, att priserna låg för högt i förhållande till priserna på animalieprodukter, vilket skulle fördyra produktionen för småbruket. Det var inte tal om annat, sade herr Svensson, än att fodersädspriserna hade ett mycket starkt samband med brödsädspriserna. Ja, det är också min mening. Men jag tror att det var en gård av rättvisa när man bibehöll en oförändrad relation mellan priserna på animalieprodukter och priserna på brödsäd, även om man därigenom fick företa en prishöjning med en krona utöver vad man tänkt sig i höstas. Vidare har ju också följden blivit, att man fått sätta högre priser på både korn och havre. Men även om genomsnittspriset på fodersäd skulle utgöra ungefär 40 öre, så finns det en ganska god relation mellan fodersädspriset och fläskpriset, som i januari månad var 3 kronor 92 öre. Jag tycker därför att även de, som i viss mån får lov att köpa fodersäd, har anledning att vara ganska tillfredsställda, särskilt vid en jämförelse med möjligheterna inom andra produktionsgrenar att driva en lönande produktion.

Riksdagen gjorde ju i höstas också det uttalandet, att man bör se till att fodersädsodlarna i Mellansverige inte blir

alltför missgynnade. Jag skall villigt medge att en mängd småbrukare måste köpa fodersäd, men även en hel del storbordbrukare, som odlar brödsäd, säljer denna och köper fodersäd för att föda upp svin. Det skulle därför enligt min mening ha varit orätt handlat mot de jordbrukare, som är beroende av fodersädsodling, om man inte hade eftersträvat en lämplig avvägning mellan priserna på brödsäd, fodersäd och fläsk.

I de reservationer, som fogats till utskottsutlåtandet, har man främst tagit upp frågan om inkomstlikställigheten. Jag har redan något varit inne på den saken. Det skulle visserligen vara en hel del ytterligare synpunkter att anföra, men jag skall inskränka mig till att konstatera, att de sakkunniga varit av den uppfattningen, att man inte kan komma till ett bättre resultat än det här föreliggande förslaget representerar.

Vidare frågar man sig i reservationerna vad anledningen är till ändringen av dumpingklausulen. Den saken har ju redan berörts, och jag finner inte anledning att nu gå närmare in därpå.

Vad fyraprocentsregeln beträffar, är det väl ändå, herr Svensson, ganska svårt att fastställa en tidpunkt när ett visst skördeutfall skall sägas föreligga. Men jag medger gärna, att man kanske skulle kunna få fram mera rättvisande resultat, om inte enbart en person inom hushållningssällskapens sockenkommitéer gör dessa uppskattningar. Det får väl emellertid ankomma på vederbörande organisationer att se till att uppgiften skötes på ett riktigt sätt. I min hemsocken är det visserligen ordföranden i sockenkommittén, som har hand om saken, men varje år — det skedde även 1955 — sammankallar han styrelsen, och man kommer gemensamt överens om vilka uppgifter som skall lämnas. För min del tror jag, att detta är den rätta vägen. I den mån jag har möjlighet att påverka det hela, skall jag emellertid se till att det sker en allsidigare bedömning av materialet inom den organisa-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

tionsform som vi nu har. Fyraprocentregeln skall ju tillämpas vid övergången. Det är min förhoppning, att den skall utfalla så rättvist som möjligt.

Förmalningsavgiften har vi resonerat om så mycket i denna kammare, att det inte finns anledning att spilla många ord på den. Jag tror att den är en gård av rättvisa. Även den odlare, som endast odlar brödsäd för egen förbrukning, kommer säkerligen i det långa loppet att finna den vara i hans eget intresse, ty i den mån vi kan exportera överskottet på brödsäd och därmed behålla brödsädsodlingen, kommer detta att minska animalieproduktionen och därmed även ge småbrukaren det stöd som han är i behov av.

Vad beträffar importavgifterna har jag lika stort intresse för småbruket som herr Svensson har. Jag tror att vi skall försöka få förståelse för varandras synpunkter.

Det är inte tal om annat än att en ohämmad import av kraftfoder kommer att medföra en animalieproduktion, som det inte finns möjlighet att avsätta. Vi kan ju inte i dag avsätta den smörproduktion vi har till priser, som ger det utbyte på mjölkproduktionen som man räknat med. Ohämmad kraftfoderimport skulle här åstadkomma svårigheter, ty speciellt oljekraftfoder importerar storjordbrukarna lika mycket som de mindre jordbrukarna. Den väg jordbruksnämnden har gått är nog den, som ger oss de bästa möjligheterna.

Om jag sedan skulle säga ett par ord om äggproduktionen, vill jag gärna framhålla, att det ingalunda är någon avoghet mot äggproducenterna som gör att jag sätter ett stort frågetecken för den reservation som herr Ahlsten m. fl. har avgivit. Det finns nämligen en överproduktion av ägg, och det är inte enbart de mindre jordbruken utan framför allt de s. k. äggfabrikerna som ställer till svårigheter på detta område. Organisationsformen inom äggproduktio-

nen ger inte möjlighet att införa en avgift på samma sätt som man har kunnat göra på slaktdjur och mjölk. Därför har man i stället gått den vägen, att man lägger en avgift på majs, som hjälper till att exportera det överskott som eventuellt uppstår på äggproduktionen.

Nu sägs det, att äggproducenterna bör ha rätt att få 5 miljoner ur clearingkassan, därför att man har tagit 5 miljoner kronor ur denna kassa för att ge till regleringsfonden för socker och 15 miljoner kronor som lån till regleringsfonden för socker, och vidare användes medel från denna fond till stöd åt oljeväxtodlingen. Men detta är ju åtgärder för att hålla uppe prisnivån inom landet och ingalunda för att hjälpa till att exportera överskottet. Om man skulle tillämpa det som minoriteten här reserverar sig för, nämligen att av direkta statsmedel hjälpa till att lyfta ut överskottet ur landet, så kommer vi in i en mycket besvärlig situation. Då Sverige i OEEC kräver av andra länder, att de inte ger statssubventioner för att möjliggöra export, kan vi inte vara så inkonsekventa, att vi samtidigt ger Kungl. Maj:t om inte åläggande så dock fullmakt att använda 5 miljoner kronor för detta ändamål. Enligt min mening går det inte att föra en dylik politik, och det är min förhoppning, att man inte tillmötesgår reservanterna på denna punkt.

Vad de andra reservationerna beträffar är det nog inte så mycket som skiljer, utan reservanterna kan nog ansluta sig till vad utskottet har anfört.

Herr talman! Jag har velat framhålla dessa synpunkter, kanske särskilt synpunkterna på dumping och överförandet av medel ur clearingkassan. Jordbruksutskottets ställningstagande sammanfaller helt med propositionens förslag. Detta ger möjlighet att genomföra en jordbrukspolitik för de tre närmaste åren, som bör kunna även i praktiken skapa tillfredsställelse på ömse håll.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Herr ADOLFSSON (bf):

Herr talman! Man har här berört de flesta av de frågor, som är aktuella i samband med det ärende vi nu behandlar. Det är dock på ett par tre avsnitt jag skulle vilja framhålla några synpunkter.

Det har redan omnämnts av herr Waldemar Svensson, att han kände tillfredsställelse över att vi fått en bättre relation mellan priserna på animaliska och vegetabiliska produkter — bättre än den vi hade åren 1952 och 1953. Jordbruksministern har också understrukt den saken och även angivit skälen till denna förbättring. Höjningen av spannmålspriserna 1952 har i dag möjliggjort detta bättre prisläge för de animaliska produkterna. Man har nämligen därigenom kunnat återställa en sådan avvägning mellan vegetabilisk och animalisk produktion, att utrymme givits för att höja animaliepriserna.

Det är ett faktum, att man inte ensidigt kan betrakta en produktionsgren inom den svenska jordbruksproduktionen. Man kan inte göra gällande, att t. ex. ett lågt brödsädspris bara skulle vara till fördel för låt oss säga det mindre jordbruket. Jag är rädd för att det skulle vara en Döbelns medicin. Det går nämligen inte att upprätthålla ett relativt gott pris på t. ex. fläsk och ägg, om man har ett alltför lågt pris på brödsääd och fodersääd. En viss relation måste finnas mellan brödsädspriset och fodersädspriset. Det måste även finnas en viss relation mellan fodersädspriset och priset på animaliska produkter, speciellt på fläsk och ägg. Om man sänkte fodersädspriset — detta skulle kanske vara tacknämligt att använda i propagandan bland vissa grupper — skulle detta utan tvekan leda till att både fläsk- och äggpriserna sjönk, och detta är ju framför allt småbrukets produktion. Jag tror därför att det är missvisande att föra en sådan argumentation som Waldemar Svensson gjorde. Den är inte till någon nytta för det mindre jordbruket.

Herr Waldemar Svensson sade vidare i samband med 4-procentregeln, att det skulle vara värdefullt om skördeuppskattningen kunde ske tidigare och att man skaffade sig riktigare uppgifter om skördens storlek. Alla som har med jordbruk att göra vet, att det är synnerligen svårt att på ett tidigt stadium avgöra hur stor skörden slutligen kommer att bli. Jag vill bara påminna om att skördeuppskattningen den 15 juli 1954 gav en siffra, som pekade på en mycket god skörd. Alla vet också, att när skörden blev bärgad var den ingalunda så stor. Detta föranledde oss att förra året göra en överenskommelse vid prisförhandlingarna om att den omräknade höstkalkylen skulle grundas på en uppskattning den 15 oktober. Detta ändrades sedan förra året beroende på den onormalt torra sommaren och den därav följande tidiga skörden. Man kunde göra uppskattningen redan den 1 oktober, och på denna baserades den omräknade höstkalkylen.

Jag tror att man får en riktigare uppskattning ju närmare skördetillfället man företar uppskattningen. Det är givet, att den absolut säkraste uppskattningen får man om man gör den vid skörden. Då får man absoluta tal. Dessa siffror ligger verkligheten närmast. Man får nog därför säga, att det är ett önsketänkande, om man tror att man på ett mycket tidigt stadium skulle kunna bedöma skördeutfallet. Det är så många faktorer, som här kan spela in och som kan ge helt andra siffror än man från början räknat fram.

När man nu går att fatta ett för det svenska jordbruket så viktigt beslut frågar man sig: Kommer detta att innebära ett förverkligande av 1947 års principbeslut om inkomstlikställighet mellan basjordbruket och industriarbetarna inom ortsgrupp 2 och 3? Det material som stått till vårt förfogande vid dessa förhandlingar har — som jag förut sagt — varit otillräckligt. Med de olika beräkningssätt som vi använt har

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

vi inte fått fram entydiga siffror. Resultaten av de olika beräkningssätten har skilt sig åt. Man kan nog därför påstå, att man inte med säkerhet kan ange hur stor inkomstklyftan kommer att vara den 1 september då det nya systemet träder i kraft. Om man går efter den jordbruksekonomiska undersökningen, där ett rätt begränsat material stod till förfogande och siffrorna faktiskt endast gällde ett år, pekar denna på att basjordbruket i inkomsthänseende skulle komma avsevärt under de jämförelsegrupper, varmed man skulle jämföra vid det nya systemets ikraftträdande.

Vi får förutsätta, att det föreligger ett säkrare material att bygga på när dessa tre år gått — att det är flera gårdar som är med i den jordbruksekonomiska undersökningen och att det siftermaterial man där kan hämta fram kan ge en klarare bild av läget. Vi har emellertid inom förhandlingsdelegationen inte kunnat komma till något annat resultat än det som föreligger. Vi får hoppas, att detta resultat också i sin praktiska tillämpning skall visa sig ge ett någorlunda hyggligt inkomstläge för jordbrukets folk.

Hur systemet kommer att verka med de olika spärreglerna och med de prisgränser som är fastställda, det är en sak varom vi i dag knappast kan yttra oss med någon större bestämdhet. Erfarenheten får väl visa, huruvida vi felbedömt utvecklingen under de närmaste åren. Allt är ju mycket svårbedömbart. Vi hoppas dock, att det med de olika spärreglerna som finns skall vara möjligt att ge den svenska jordbruksproduktionen ett någorlunda gott skydd emot en ingalunda fri världsmarknad, som vi skall konkurrera med.

När man nu går ifrån ett gammalt beprövat system — den gamla totalkalkylen — och går in på detta nya system finns det alltså vissa osäkerhetsmoment. Man kanske kunde säga, att det gamla systemet gav jordbruket en

större trygghet men också en större bundenhet. Det nya systemet kommer kanske att innebära ett större risktagande, men det kan också i vissa lägen ge större chanser, och det ger naturligtvis ett större spelrum för anpassning av det svenska jordbrukets produktionsinriktning än det tidigare systemet gav.

Man har här i kammaren vid flera tillfällen fördömt det gamla prissättningssystemet såsom ett ofullkomligt system, ett system med mycket svåra brister, och visst var det väl ofullkomligt, men det kanske var mest fullkomnat i slutet av denna femton- eller sextonårsperiod som det har verkat. Om det fanns brister i början, så har dessa i stor utsträckning avhjälpits under årens lopp.

Man har också sagt, att det gamla systemet var mycket svårt att begripa för menige man. Man sade, att det endast var ett fåtal som förstod totalkalkylen och dess verkningssätt. Jag skall bara uttala den förhoppningen, att detta nya system skall bli lättare att begripa, fastän jag inte är säker på att så många fler personer skall kunna bedöma det nya prissättningssystemets teknik eller mekanik. Jag tror nog, att de som har bett om ett enklare system har blivit bönhörda men kanske inte på ett sätt som de hade räknat med. De kanske i stället har fått någonting, som är mera svårgripbart för menige man. Men en fördel måste ju ligga däri, att man genom detta nya system, efter vad vi får hoppas, har avpolitiserat jordbruksfrågorna rätt mycket. Genom att överenskommelse träffas för en treårsperiod skall jordbrukspriserna och övriga därmed sammanhängande frågor inte som hittills behöva diskuteras varje år såväl i riksdagen som i pressen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **AGERBERG** (h):

Herr talman! Jag skall be att på detta

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

stadium av debatten bara få beröra en detaljfråga i anslutning till motioner, som i anledning av propositionen har framlagts av högerrepresentanter i båda kamrarna.

Som jordbruksministern redan har sagt består en del av det statistiska material, som används när man skall försöka belysa den relativa inkomstutvecklingen i jordbruket och industrien, av den jordbruksekonomiska undersökningen. Det har inte minst under den senaste tiden framställts ganska många anmärkningar mot denna undersökning och emot det resultat som den har lett till. Man har sagt att det finns stora variationer i fråga om lönsamheten hos jordbruken, arbetsförbrukningen vid de enskilda brukningsdelarna och vissa andra detaljer. Att så är fallet är inte så konstigt som det kanske ser ut, utan tvärtom är det ganska naturligt med tanke på den natur som jordbruket har såsom produktionsgren. Vi vet att det förekommer mycket stora växlingar i fråga om de naturliga produktionsbetingelserna, i fråga om produktionsinriktningen vid olika brukningsdelar, i fråga om de olika brukningsdelarnas skogsinnehav och inte minst i fråga om de enskilda jordbrukarnas skicklighet och förutsättningar som jordbrukare. Dessutom inverkar ju årsväxten i hög grad på resultatet, inte bara från år till år, utan också under ett och samma år för olika områden som kan ligga ganska nära varandra. Det är alltså inte så underligt, om det blir stora variationer inom detta material.

Men dessa stora växlingar gör ju, att materialet måste ges en tillfredsställande storlek, alltså att man måste ha ett så stort underlag som möjligt. Ju större spridningen är, desto flera enheter får det lov att vara för att resultatet skall bli statistiskt säkerställt.

Det är ju också nödvändigt att man försöker bearbeta materialet så, att man eliminerar vissa faktorer som inverkar på spridningen. När man skall göra

detta är det nödvändigt att dela upp materialet i många grupper. Gör man detta blir å andra sidan materialet i varje grupp litet, och resultatet blir som sagt inte riktigt säkert.

Jag tror inte att det har framställts några anmärkningar, i varje fall inte några allvarliga anmärkningar, mot de organ som har handhaft undersökningen. Jag är tvärtom övertygad om att både de organ, som har insamlat materialet, och lantbruksstyrelsen, som har skött om bearbetningen, har gjort det bästa möjliga av situationen. Jag vill säga detta inte minst med anledning av vad jordbruksministern nyss sade om att det i första hand skulle vara nödvändigt att förbättra undersökningen kvalitativt och alltså inte lika nödvändigt att öka den kvantitativt.

Men jag vill erinra om att man, såvitt jag minns, både i jordbruksprisutredningen och i statens jordbruksnämnd har konstaterat, att materialet är för litet. Lantbruksstyrelsen, som handhar ledningen av undersökningen och alltså bäst bör känna till dess svagheter, har också varje år föreslagit en utökning av materialet. När man lade fram den utredning, som låg till grund för i varje fall den senaste organisationen av undersökningen, föreslogs, att materialet skulle omfatta 2 500 brukningsdelar, men man har fått lov att nöja sig med bara 2 000.

Jag vet att det i vissa sammanhang har kastats fram förslag om att man skulle inskränka antalet medtagna brukningsdelar inom vissa storleksgrupper för att få så många som möjligt i basjordbruksgruppen, alltså den grupp vars inkomstutveckling man i första hand tar hänsyn till vid fastställandet av mittpriserna.

Jag vill inte ansluta mig till en sådan tanke. Materialet är redan nu ganska litet också i de minsta storleksgrupperna, som det väl närmast skulle gälla att inskränka. Det är nödvändigt att få fram ett material, som utvisar det eko-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

nomiska resultatet så väl som möjligt också för de minsta brukningsdelarna. Skulle man minska antalet där skulle vi bland annat i Norrland knappast få några bokföringsgårdar med i denna undersökning, och det skulle jag inte gärna vilja vara med om.

I de motioner, som jag inledningsvis nämnde, har vi från högerhåll föreslagit, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att **Kungl. Maj:t** måtte i proposition till riksdagens höstsession framlägga förslag till en omedelbar utbyggnad av den jordbruksekonomiska undersökningen. Det avsågs därvid i första hand att få en utökning inom de grupper av jordbruk, vilkas resultat spelar den största rollen vid bedömningen av jordbrukarnas inkomstutveckling med hänsyn till målsättningen om inkomstlikställighet. Jordbruksutskottet har behandlat dessa motioner, och utskottet har — i likhet med departementschefen för övrigt — på nytt understrukt vikten av att de statistiska undersökningarna för belysande av jordbruksbefolkningens inkomstläge fortsättes och intensifieras. Utskottet säger härom: »Undersökningarna bör såsom departementschefen framhållit påbörjas utan dröjsmål, så att bästa möjliga belysning av hithörande spörsmål kan erhållas vid den allmänna översyn av prissättningssystemet, som skall äga rum år 1959.» Utskottet har emellertid trots detta inte velat gå med på bifall till motionerna.

Varför vill vi ha en skrivelse till Kungl. Maj:t om ett förslag redan i år? Jo, därför att det är nödvändigt med åtgärder i år, om man över huvud taget skall ha någon glädje av en utökning av materialet, när man nästa gång skall gå till förhandlingar om mittpriserna. Frågan om en utökning av materialet, som alltså kostar litet mera pengar, måste såvitt jag förstår bli en riksdagsfråga. Om den behandlades i år skulle det bli möjligt att utöka antalet brukningsdelar i undersökningen från den 1 januari

1957. Boksluten för brukningsåret 1957 skulle då kunna föreligga i mitten av 1958, och man skulle i så fall få fram resultat för ett år för ett större antal brukningsdelar när man nästa gång skall besluta om mittpriserna. Skulle man inte få beslut på denna punkt förrän nästa år kommer utökningen för sent för att över huvud taget vara till någon glädje vid fastställandet av priserna för nästa treårsperiod. Detta var alltså anledningen till att vi ville aktualisera frågan redan i år.

Nu vet jag, att det inte är lönt att yrka bifall till motionen, och efter det uttalande som jordbruksministern gjort tidigare i denna debatt är det kanske inte heller nödvändigt, utan vi får väl förutsätta att det kommer ett förslag på denna punkt. Tillåt mig emellertid hemställa, att detta förslag inte kommer att beröra enbart en kvalitativ förbättring utan också en utökning kvantitativt av underlaget för den jordbruksekonomiska undersökningen, ty jag tror att det sista är en förutsättning för det första. För att man skall få ett tillräckligt gott resultat är det nog nödvändigt att utöka antalet undersökta jordbruk, i varje fall inom basjordbruksgruppen. Jag tror för övrigt att detta är nödvändigt för att båda parter skall få tillräckligt förtroende för detta material nästa gång det skall diskuteras.

Herr talman! Tillåt mig att i korthet beröra en annan fråga, eftersom jag nu har ordet. Det har vid många tillfällen, både här i kammaren och utanför riksdagen, beklagats att småbruket lämnats utanför denna prisöverenskommelse, och jag kan intyga att man bland småbrukarna, inte minst i Norrland, verkligen hyser en stor oro för hur framtiden skall gestalta sig. Det var många som ansåg att man, **innan man gick in** för det nya prissättningssystemet, borde ha avvaktat resultatet av den nu arbetande småbruksutredningen. Detta visade sig inte vara möjligt, men vi får i stället hoppas, att vi inte skall behöva

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

vänta alltför länge på resultatet av denna utredning. I ett par motioner i anledning av denna proposition har framförts önskemålet, att riksdagen skulle göra ett uttalande om att denna utredning borde bedrivas med all möjlig snabbhet. Jag förstår mycket väl, att utskottet inte ansett ett sådant uttalande nödvändigt, ty det är väl ändå både i jordbruksutskottets och i riksdagens intresse att denna fråga löses så snart som möjligt. Jag skulle bara vilja säga, att det sannolikt hade varit mera värdefullt om motionärerna använt sitt eventuella inflytande i jordbruksdepartementet för att medverka till att denna utredning hade blivit tillsatt litet tidigare och i varje fall i så snar anslutning som möjligt till den av RLF gjorda framställningen om denna utredning.

Fru Boman (h) instämde häri.

Herr ELIASSON (h):

Herr talman! Jordbruksprisutredningen konstaterar i sitt betänkande, att en viss grad av stabilitet hos priserna på världsmarknaden har nåtts. Det var från dessa utgångspunkter och med detta konstaterande utredningen gjorde sina bedömningar. Nu vet vi emellertid att det härvidlag liksom vid många andra tillfällen då det gäller jordbruket och jordbrukets produkter, sker mycket snabba förändringar. Jag tror att det var redan hösten 1955 vid IFAP:s kongress i Rom, som man fått bekymmer framför allt för de stora överskottslager som fanns i Amerika. I dag vet vi, att Amerika säljer på den västtyska marknaden till priser, som väsentligt understiger de egna stödpriserna. Vi vet dessutom att Frankrike sålt smör till Västtyskland för ungefär 4 kronor och till England för kr. 4:30, fastän de egna produktionspriserna motsvarat ett pris av cirka 8 kronor. Nu kan man säga att detta är en tillfällighet men så tycks inte vara förhållandet, ty om vi ser på Amerika kan vi konstatera, att över-

skottslagren ständigt ökar. Man gjorde där stödköp under sista kvartalet 1955 av smör på 15 500 ton för att under det första kvartalet 1956 gå upp till 22 600 ton. När det gäller ost var samma siffror 13 200 ton resp. 16 500 ton samt beträffande torrmjök 49 900 resp. 80 900 ton. Här kan man alltså konstatera en klar tendens till ett mycket stort överskott, och dessutom vet vi att Amerika ligger med ganska stora spannmålslager.

Om vi ser på den europeiska marknaden kan vi konstatera, att Frankrike under 1955 subventionerade sin jordbruksexport med 585 miljoner kronor, vilket är ungefär dubbelt så mycket som de subventionerade sin export med under 1954. Låt mig dessutom erinra om att president Eisenhowers jordbruksprogram, i vilket han hade tänkt sig att skära ned den produktiva arealen, röstades bort. Man torde följaktligen kunna förutsätta, att det finns stora överskott och stora riskmoment och kanske dumpingtendenser på den svenska marknaden.

Med dessa synpunkter som bakgrund måste man nog anse, att det är både realistiskt och tacknämligt, att utskottet gått på en annan linje än man tidigare beslutat, när man beslutade att importlicensiering skulle få ske endast sedan man nått den lägre prisgränsen. Om man känner dessa förhållanden och erinrar sig erfarenheterna från 30-talet och det resultat man då kom till, när man dessutom vet att man har satt bestämda normer för dessa dumpingingripanden, så har man svårt att förstå folkpartiets reservation i detta hänseende. Om vi är helt i avsaknad av skydd mot dumping kommer vi säkerligen att utsättas för detta, och det måste betyda fallande priser, vilket innebär minskade inkomster. Om jordbrukarna får minskade inkomster blir förutsättningarna för den inkomstlikställighet, som är riktpunkten för hela det nya prissättningssystemet, avsevärt försämrade. Jag tror också att man kan konstatera, att

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

om det blir sämre inkomster för jordbrukarna, så kommer det att bli så för *samtliga* grupper av jordbrukare i detta land.

När vi diskuterade det nya prissättningssystemet, framhöll vi i vår motion, att vi helst hade önskat att man under denna första treårsperiod, som man fastställde, hade haft möjlighet att pröva om systemet efter det första året. Skälet var uppenbarligen, att vi införde ett helt nytt okänt system och att vi saknade erfarenhet av hur detta system skulle komma att verka. Vi menade därför, att det fanns anledning att göra en omprövning under den första treårsperioden. Detta gick inte att genomföra, och när så har blivit fallet kan man väl slå fast, att avvikelserna i den nu föreliggande propositionen mot vad riksdagen beslöt 1955 är så små och den säkerhet man når är så betydelsefull, att man utan vidare bör ta densamma. Följer vi utskottet i detta hänseende så dämpar vi säkert en del av den oro, som jordbrukarna trots allt känner vid införandet av det nya prissystemet.

Vi vet ju, att propositionen föregåtts av en överenskommelse, som träffats efter långa förhandlingar. Man är överens mellan konsumenter och producenter. Skall man då riva upp detta beslut, så måste det förebringas mycket starka skäl, och jag kan inte se att dessa starka skäl här har förebragts från något håll. Av den anledningen ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KOLLBERG (fp):

Herr talman! Jag skall inte uppta kammarens tid med några mera ingående betraktelser rörande de olika prisregleringsåtgärder som det här är fråga om. I åtskilliga avseenden har ju frågorna blivit tillräckligt belysta. Det är emellertid ett speciellt problem som jag skulle vilja något upphålla mig vid, särskilt med hänsyn till dess ganska stora principiella betydelse. Det gäller

det s. k. inblandningstvånget för margarin, som jag anser inte hör hemma i ett friare regleringssystem.

Inblandningstvånget innebär ju, att margarinfabrikerna ålägges skyldighet att vid sin framställning av margarin blanda in — 35 procent — vegetabilisk olja, och det rör sig om härdad rapsolja. Denna inblandning är ur produktionssynpunkt oekonomisk, och det är därför det erfordras en tvingande bestämmelse för dess efterlevnad. Vidare medför bestämmelsen, att konsumenterna i huvudsak endast får en enda kvalitet av margarin. Inblandningstvånget betar sålunda den svenska allmänheten den möjlighet att välja kvalitet, som finns i andra länder.

Hela denna idé med inblandningstvång är en regleringsföreteelse av den typ som utvecklades under krigsåren, och endast i en sådan bristsituation är ett dylikt regleringssystem försvarligt. Den är, såsom påpekats av Kooperativa förbundet och övriga av landets margarinfabrikanter, helt oförenligt med ett fritt näringsliv under normala betingelser. Margarinindustrien kan med all rätt göra anspråk på valfrihet när det gäller dess råvaror. Det finns ingen anledning att härvidlag sätta den svenska industrien i ett sämre läge än den utländska industrien.

Vad det i praktiken gäller är att bereda margarinfabrikanterna möjlighet att — om de finner det tekniskt och ekonomiskt berättigat — i ökad omfattning använda valolja i stället för rapsolja vid tillverkningen. Inblandningstvånget är ofördelaktigt ur samhällsekonomisk synpunkt. Man har nämligen anledning räkna med att överskott av rapsfrö kan exporteras till högre priser, i dagens läge till mycket högre priser, än importpriset för motsvarande mängd valolja. Jag vill särskilt fästa kammarens uppmärksamhet på att den här frågan alltså är av valutaekonomisk betydelse.

Motiveringen för inblandningstvånget

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

är att de svenska oljeväxtodlarna skall beredas avsättning för rapsolja till ett som skäligt uppfattat pris. Som jag nyss nämnde kan överskott på rapsolja exporteras till högre pris än importpriset för motsvarande kvantitet valolja. Kompensation åt odlarna kan ske genom en höjning av införselavgiften för fettvaror. I den av herr Nord m. fl. avgivna reservationen under punkt 5 yrkas, att bestämmelsen om inblandningstvång upphävs och att kompensation ges oljeväxtodlarna genom en höjning av den generella införselavgiften med 5 öre per kilogram. En sådan höjning motsvaras som bekant av en lika stor sänkning av regleringsavgiften. Den särskilda införselavgiften på margarin bör då fastställas till 7 öre per kilogram, motsvarande egentligt manufaktureringsskydd.

Det här föreslagna alternativet möjliggör — utan att oljeväxtodlarnas intressen åsidosätts — att man blir av med det ekonomiskt och näringspolitiskt oformliga inblandningstvånget och kommer mera i takt med reglerna för ett fritt näringsliv. Utskottets majoritet har inte med några sakskäl motiverat sin avböjande hållning gentemot detta alternativ utan endast anför, att Kungl. Maj:ts förslag bygger på den mellan jordbruksnämnden och jordbrukets förhandlingsdelegation träffade överenskommelsen.

Herr talman! Jag skall inte uppta tiden med någon ytterligare motivering utan ber att få yrka bifall till den av herr Nord m. fl. vid utlåandet fogade reservationen nr 5.

Herr PETTERSSON i Dahl (bf) kort genmäle:

Herr talman! Herr Kollbergs resonemang går egentligen ut på att vi skall göra en valutaspekulation genom att köpa valolja utifrån och exportera rapsolja för att margarinindustrin skall få billigare råvaror. Det kan möjligen medföra någon liten spekulationsvinst, men

å andra sidan kan vi väl inte ge oss in på detta utan en utredning.

Jag vill sedan säga till herr Kollberg, att det enligt 1955 års principbeslut skall gå till så som utskottet föreslår, och det går givetvis inte att ändra på detta nu. Jag hoppas att riksdagen nu kommer att besluta att låta utreda denna fråga, som utskottet föreslår, och då kommer också den här detaljen med. Vi får väl sedan se, huruvida det tillvägagångssätt herr Kollberg rekommenderar kan vara lämpligt i framtiden.

Jag vill slutligen tillägga, att inblandningstvånget för margarin i princip är samma sak som inmalningstvånget för vete. Ursprungligen restes det inte så litet motstånd mot inmalningstvånget, men det motståndet ser man inte till nu längre.

Herr KOLLBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Pettersson i Dahl skulle jag vilja säga att man kan inte jämföra inblandningstvånget beträffande margarin med inmalningstvånget beträffande vete. Samtidigt ber jag att få göra kammaren uppmärksam på att herr Pettersson i Dahl synes medge, att det ur valutasynpunkt i dagens läge är fördelaktigt att vidta de åtgärder som jag talade om. Herr Pettersson sade att det var en valutaspekulation, men det kan ju inte kallas spekulation då man genom reguljära affärer tillför landet ökade valutainkomster.

Jag kan uttala min tillfredsställelse över att herr Pettersson i Dahl i alla fall ansåg, att det här förslaget hade framtiden för sig.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Jag har bara några korta kommentarer.

Den avvikelse från regeringens proposition, som den kommunistiska gruppen har föreslagit, avser att åstadkomma en rättvisare behandling av småbrukare och konsumenter. Redan i fjolårets diskussion om det nya prissättningssystemet

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

met framhöll vi, att systemet lider av det grundläggande felet, att det inte tar rimlig hänsyn till de speciella förhållanden som småbruket och alldeles speciellt det norrländska jordbruket arbetar under. Enligt vår mening måste därför också det nya prissystemet betraktas som ett led i strävandena att fördri-va hundratusentals småbrukare från deras nuvarande sysselsättning utan att de ges en betryggande bärgning på annat sätt. Jag kan inte se det på annat sätt.

Genom förslagen i vår motion har vi gentemot regeringsförslagets storbondepolitik velat framföra några småbondekrav. Det är först och främst förslaget om att Norrlands småbrukare skall beredas något bättre förhållanden genom en fördubbling av det extra mjölkpristillägget. Vi anser det berättigat med hänsyn till de förhållanden, under vilka Norrlands småbrukare verkar. Men det har dessutom också aktualiserats genom de särskilda svårigheter — för att inte säga katastrofala förhållanden — som inträtt genom de senaste årens upprepade skörde-skador.

Av samma skäl vill vi också, att införselavgifterna på fodermedel skall slopas. Denna pålaga verkar ju nu tämligen kostnadsfördyrande framför allt på småbrukets produktion och därmed i andra hand på konsumentpriserna. I den mån verkningarna av införselavgifterna tillför jordbruket större inkomster, så gäller detta uteslutande storbrukare i landets södra delar, som själva producerar kraftfoder. I fråga om relationen mellan olika jordbrukarkategorier inom vårt land innebär denna anordning alltså, att storbrukarna även i detta hänseende profiterar på sina kolleger bland småbrukarna.

Slutligen vill vi att förmålningsavgiften skall slopas. Den pålägger nämligen konsumenterna en extra avgift av fem öre per kilogram mjöl och ökar därmed också levnadskostnaderna för den stora grupp av småjordbrukare, som icke odlar brödspannmål eller odlar en-

dast i så ringa omfattning, att det bara räcker för deras husbehov.

Därmed, herr talman, har jag givit en kort motivering för mitt förslag om bifall till motionerna I: 597 och II: 776.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! Jag har apostroferats av de flesta talarna i denna debatt och det är några korta synpunkter jag skulle vilja anföra med anledning därav.

Vad beträffar frågan om den nya dumpingklausul som här har föreslagits riksdagen att anta skall jag be att få säga att jag tror, att det sätt, på vilket jordbruksministern kommenterat detta i alla fall är värdefullt, även om jag inte delar uppfattningen i och för sig. Herr Norup säger att det finns möjligheter att ta hänsyn till de synpunkter som jag framfört, och det är givetvis tacknämligt i den mån så sker. Sedan säger jordbruksministern att det är önskvärt, att man motar dumpingen särskilt med hänsyn till småbruket. Ja, vi har ju inte förnekat önskvärdheten av att mota dumpingen utan det är medlen därvidlag som vi diskuterat. Vi föreslår, att man skall sätta in importavgifter, som är precis detsamma som antidumpingtullar, och att Kungl. Maj:t och jordbruksnämnden skall få denna möjlighet. Men vi tror att det vore önskvärt, att man inte går på de kvantitativa regleringarnas väg. Men när man speciellt skjuter in småbruket här, vilket man av psykologiska skäl gör i alla möjliga sammanhang, är det litet svårt att förstå detta, eftersom småbrukets viktigaste produkter är mjölken och mjölkens produkter är smöret och smörets pris ligger endast 25 öre från undre prisgränsen. Här är alltså inte mycket att ge på hand, förrän alla de åtgärder sätter in, som vi beslutat i höstas.

Nu har herr Ahlsten lämnat en förklaring hur man resonerat bland förhandlarna när det gäller denna sak, och den förklaringen är givetvis i och för

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

sig klargörande och av värde. Men så vitt jag kan förstå utesluter inte detta herr Ahlstens resonemang, att man utan kvantitativa regleringar söker bemästra det hela med rörliga importavgifter, alltså med speciella tilläggs- och importavgifter av samma karaktär som antidumpingtullar som ju kan finnas när det gäller andra delar av näringslivet.

När herr Eliasson säger, att folkpartiet vill ta bort allt skydd i detta fall, är det inte riktigt.

En sak som jag inte tror blivit riktigt genomdiskuterad på något sätt vare sig i utskottet eller här är hur de kvantitativa regleringarna kommer att påverka handeln, den så att säga legitima handeln, som vi nu har eftersträvat att få i fria former. Om det är på det sättet, att jordbruksnämnden och Kungl. Maj:t skall kunna sätta in kvantitativa regleringar redan emellan prisgränserna och redan på grundval av en bedömning av vad en viss import skall kunna åstadkomma i fråga om påverkan av priset — så har man ju resonerat — så kan man fråga: Ifall man då lämnar en importör importlicens för vissa kvantiteter av en vara, vågar han eller kan han över huvud taget göra ett avtal om import på grundval av denna importlicens utan att i förväg även ha förvässat sig om att jordbruksnämnden förhandsgodkänner priset på varan? Därmed är man ju rätt långt inne i den form av reglering som vi helst ville undvika. Jag vill slutligen bara stryka under, att vad vi här föreslagit är ju vad jordbruksministern och riksdagen i höstas var överens om, ehuru med en viss uppmjukning även i vårt förslag. Detta om den saken.

När det gäller fyraprocentsregeln säger jordbruksministern att skördeuppskattningen åvilar vederbörande organisationer, och jordbruksministern tillägger, att i den mån som han kan påverka en allsidig bedömning, så skall han göra det... Jag tackar. Jag får säga att de andra som har talat emot våra synpunkter har varit konungslig-

gare än kungen själv. Jag förstår inte, att man kan ha något emot att man försöker få ett så konkret och riktigt grepp om en sak som möjligt. Men därvidlag är jordbruksministern och jag i princip överens, även om det kan vara någon skillnad beträffande vår uppfattning om hur man kan gripa in på detta område.

När det sedan gäller fodermedlen säger jordbruksministern, att det kan väl inte vara riktigt med en ohämmad import av oljekraftfoder. Nej, det tror jag inte heller kan vara riktigt. Jag sade i mitt tidigare anförande, att genom den justering av animaliepriserna som har kommit till stånd, har vi fått en mjukare relation nu än förut i fråga om priset på kraftfoder än på animalieprodukter. Dessutom har jag inte sagt någonting om importavgift på oljekraftfoder.

Sedan talade jordbruksministern om förhållandet mellan priset på kraftfoder över huvud taget och på animalier, och jag har redan nämnt att de prisjusteringar som genomförts gör det hela litet mjukare. Å andra sidan får man inte bortse från, om man jämför de ekonomiska förhållandena nu och för några år sedan, att rationaliseringen av produktionen inte alls har kunnat ersätta den mänskliga arbetskraften i animalieproduktionen i samma omfattning som i vegetabilieproduktionen. Man måste därför i animaliepriset inrymma en mycket större arbetslön än förut.

En fråga som jag ställt tidigare och som vi ställt i vår motion är, hur de föreslagna importavgifterna på foderspannmål korresponderar med principbeslutet i höstas, att man skall eftersträva ett sådant prisläge, att världsmarknadspris plus importavgift skall motsvara mittpriset redan vid starten. Det var ju den allmänna utgångspunkten. Vi har för närvarande ingen importavgift alls på foderspannmål, och ändå ligger priset relativt högt. Jag är rädd för att de avgifter som jordbruks-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

ministern föreslagit leder till att vi hamnar vid den övre prisgränsen med det samma. Där kommer de att avvecklas, dess bättre. Men det är inte konsekvent, och jag tror att det förslag som vi har ställt överensstämmer bättre med den allmänna utformningen av systemet.

Sedan försökte en del av de andra talarna att komma ifrån hela frågeställningen genom att säga, att det är inte småbrukarna som köper kraftfoder. Jag vet väl att det finns en del större jordbrukare som köper kraftfoder, men för deras del har de samtidigt vegetabiliska produkter att sälja. Varifrån man hämtar sin uppfattning om att man inte här skjuter småbruket åt sidan, vet jag inte. I den landsända där jag hör hemma och där jag rest och talat med folk, ligger saken inte till på det sättet, men vem som har rätt får väl småbrukarna själva bedöma.

När det gäller äggpriset har vi ställt ett förslag, som jag tycker är sakligt mycket starkt. Det är ju faktiskt så att äggpriset ligger lågt i förhållande till de andra animalieprodukterna. Inom småbruksutredningen kan man knappast tänka sig att åstadkomma någon prisdifferentiering, när det gäller ägg.

Herr Agerberg har nyss efterlyst småbruksutredningen, och en del talare bygger i sitt allmänna resonemang så oerhört mycket på vad denna utredning skall uträtta i fortsättningen. Direktiven och de faktiska förhållandena ger inte så stora möjligheter att göra någonting i fråga om äggpriset. Det vore därför ganska befogat att man här skapade en viss trygghet genom den allmänna prissättningen.

Nu säger jordbruksministern, när han avvisar detta, att det är inte beroende på någon avoghet mot äggproducenterna. Det tror jag naturligtvis. Varken jordbruksministern eller jag hyser någon avoghet mot äggproducenterna eller några andra grupper. Varför skulle vi göra det? Däremot åberopas överproduktionen. Det skälet är inte så särde-

les starkt. Men framför allt säger man, att det skulle vara ett direkt användande av statsmedel. Jag kan inte finna, att det skulle vara fallet. Man använder dessa clearingmedel för att stärka sockerregleringskassan, och man har givit en hel del till oljeväxtodlarna. Jag undvek med avsikt att över huvud taget gå in på resonemanget om statsmedel här i kammaren. Men varför skall jordbruksministern och andra talare uttala sig på det sättet här i riksdagen, att man befäster en myt, om att detta skulle vi inte ha rätt att göra? Det tycker jag att man skall låta bli, ty det kan hända att vi kommer i ett sådant läge att man verkligen i allra högsta grad har behov av att göra något. Herr Pettersson i Dahl sympatiserar med vårt förslag men röstar ändå emot det.

Beträffande förmalningsavgiften anser her Gustafson i Dädesjö att den skulle innebära en favorisering av småbruket. Här uppträder emellertid den ene talaren efter den andre och förklarar, att vad som nu återstår är att ta ett krafttag för småbruket, som har blivit efter — och så skulle denna lilla åtgärd innebära en favorisering av småbruket, och den kan därför inte accepteras! Den motiveringen tycker jag är föga hållbar.

Som jag tidigare framhållit måste man göra klart för sig att jordbruksregleringen har så många sidor och innebär vidtagande av en mängd olika åtgärder. Den kan därför inte utformas så, att varje åtgärd för sig blir absolut rättvis mot alla grupper, utan vad man bör eftersträva är att alla åtgärders sammanlagda verkan blir så rättvis som möjligt mot alla grupper. Småbrukets och småkvarnarnas män ute i bygderna kommer aldrig att begripa de motiveringar som här anförts, och det är då inte heller så underligt.

Som avslutning vill jag sedan säga några ord i anknytning till vad jordbruksministern inledningsvis anförde. Jordbruksministern noterade min sympatiska inställning till stora och väsent-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

liga delar av här ifrågavarande uppgörelse, och det finns ingen som helst anledning för mig att förtiga den saken. Samtidigt uttalade emellertid jordbruksministern sin förvåning över att vi har avgivit nio reservationer. Det är emellertid i själva verket bara fem. Det måste nämligen vara reda och konsekvens i ett utskottsutlåtande, och om man därför tar ett par av de första fem reservationerna, så måste detta föranleda justeringar i skrivningen på ett par, tre punkter längre fram, men i sak innebär dessa ingenting nytt. Därför är det sakligt sett bara fråga om fem reservationer, inte nio.

Det må för övrigt förhålla sig hur det vill med matematiken i det stycket. Enligt min uppfattning finns det ingen anledning att vi, bara därför att vi i stora och väsentliga delar är överens, skall underlåta att föra fram våra synpunkter i sådana delar, där vi tycker att kritik är berättigad. Detta är väl tvärtom det enda riktiga i det politiska arbetet, och jag tror att det bara är hälso- samt att så sker.

Men i den mån som beslutet i höstas och det beslut vi nu skall fatta leder till avspänning och avpolitisering samt ett närmande olika grupper emellan i jordbrukspolitiken, är detta givetvis att hälsa med tillfredsställelse, om det sker på grundval av en saklig övertygelse på alla håll. Detta har jag framhållit i andra sammanhang och vill gärna upprepa det nu. Jag vill också tillägga vad jag tidigare anfört, nämligen att det finns så många och så stora frågor, som sammanhänger med förhållandena ute på den svenska landsbygden och beträffande vilka vi bör arbeta gemensamt skuldra vid skuldra, att om en viss avspänning kommer till stånd på här ifrågavarande område, så är detta att hälsa med tillfredsställelse.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NORUP:

Herr talman! Det är bara en sak jag

skulle vilja påpeka. Herr Svensson i Ljungskile säger, att man här avviker från det principbeslut som fattades i höstas, när det gällde att vidta dumpingatgärder innan man nått den nedre prisgränsen.

Ja, jag har försökt att motivera anledningen till att man gjort detta, och hela överenskommelsen bygger på att man går fram på det sätt som här är refererat. Samtidigt säger herr Svensson, att man kan ju höja importavgifterna. Men, herr Svensson, om vi skall använda oss av höjning av importavgifterna, överträdes ju också riksdagens beslut, för den händelse höjningen skulle medföra, att man komme mycket över vad man siktat till. Det är detta som gör, att jag inte tycker att man kan gå den väg som herr Svensson har föreslagit.

Dessutom har jag tillåtit mig säga, att det förslag, som nu läggs fram här, är resultatet av en överenskommelse emellan de stora folkgrupperna, konsumenterna å ena sidan och producenterna å den andra. Det är den överenskommelsen som förslaget bygger på. Det finns ingen anledning att fatta något annat beslut än vad överenskommelsen innebär, och det har man också varit beredd att göra från regeringens sida, när man lagt fram förslaget. Jordbruksutskottets majoritet har accepterat det, och det är min förhoppning att också riksdagen med stor majoritet skall acceptera detsamma.

Herr SVENSSON i Ljungskile (fp):

Herr talman! I den mån som man lägger motiveringen på att detta är en överenskommelse, som man inte kan ändra på, har man egentligen bevisat att vi inte har någon anledning att över huvud taget diskutera denna fråga varken i jordbruksutskottet eller här. Då har man gjort hela riksdagen till en nullitet. Jag tror inte det är önskvärt, att man lägger argumenteringen på den linjen.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

Sedan sade jag själv, att vi medgav en viss uppmjukning av höstens beslut. Detta innebär, när t. ex. herr Ahlsten talade om det låga sockerpriset i öster, att man skulle kunna höja importavgiften gentemot öster.

Överläggningen var härmed slutad. På därå framställd proposition biföll kammaren till en början utskottets hemställan i *punkterna A och B 1*.

Beträffande *punkten B 2* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade, med 1) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Ljungskile begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten B 2) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade, med 1) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Ljungskile begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 140 ja och 48 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

I fråga om *punkten B 3* gav herr tal-

mannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i förevarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Härefter gav herr talmannen propositioner beträffande *punkten B 4*, nämligen på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den med 2) betecknade reservationen; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten B 4) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade, med 2) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgavs 130 ja och 57 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

I avseende å *punkten B 5* gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den beträffande punkten avgivna, med 3) betecknade reservationen; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i förevarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten B 5) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade, med 3) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 135 ja och 55 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i förevarande punkt.

På framställd proposition biföll kammaren utskottets hemställan i *punkterna B 6—B 9*.

Beträffande *punkten B 10 a)* gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall

till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den beträffande punkten avgivna, med 4) betecknade reservationen; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i nu ifrågavarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten B 10) a) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade med 4) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 134 ja och 53 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

I fråga om *punkten B 10 b)* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den beträffande punkten avgivna, med 5) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område

besvarad. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl votering, i anledning varav följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten B 10) b) i utskottets utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade, med 5) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Ljungskile begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 137 ja och 51 nej, varjämte en av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten B 10 b).

I avseende å *punkten B 11* framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776, såvitt nu vore i fråga; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i *punkten B 12* blev härefter på framställd proposition bifallen.

Beträffande *punkten B 13* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den i fråga om punkten avgiv-

na, med 6) betecknade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Vad utskottet hemställt i *punkterna C och D* blev nu på framställd proposition av kammaren bifallet.

Herr talmannen framställde vidare propositioner beträffande *punkten E 1*, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

På framställd proposition biföll kammaren vidare vad utskottet hemställt i *punkterna E 2* samt *F—I*.

Herr talmannen framställde nu propositioner i fråga om utskottets hemställan i *punkten J 1*, nämligen dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i förevarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i *punkten J 2* blev härefter på framställd proposition bifallen.

Beträffande *punkten J 3* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade, med 8) betecknade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

På framställd proposition bifölls härefter vad utskottet hemställt i *punkterna J 4—J 6*.

I avseende å *punkten J 7* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionen II: 776 i denna del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

På framställd proposition bifölls här- efter vad utskottet hemställt i *punkterna J 8—12 samt K och L*.

Slutligen framställde herr talmannen propositioner beträffande *motivering- en*, nämligen dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring som föreslagits i den av herr Nord m. fl. avgivna, med 9) be- tecknade reservationen; och godkände kammaren utskottets motivering.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 3

Föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets memorial nr 33, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden, samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa, m. m., och

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stäm- pelavgiften.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda memorial och betänkanden hemställt.

§ 4**Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag**

Föredrog statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts propo-

sition angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 171 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 13 april 1956, föreslagit riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund (TGO) träffa överenskommelse i enlighet med vid propositionen fogade förslag till avtal

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att uppdraga åt de av staten valda ledamöterna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags (LKAB:s) nuvarande styrelse att träffa avtal om anställning, om inköp eller förhyrning av lokaler samt om övriga förhållanden, som kunde föranledas av statens övertagande av bolagets ledning.

I anledning av förevarande proposition hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Grym* (I: 589) och den andra inom andra kammaren av herr *Jansson* i Kalix m. fl. (II: 781), i vilka hemställts att riksdagen dels i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning för upprättande av en fond till uppbyggnad av Norrbottens läns näringsliv efter de principer motionärerna utvecklat dels måtte uttala sig för att det av staten dominerade LKAB lämpligen borde förlägga sitt huvudkontor till Norrbottens län;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Svärd m. fl.* (I: 590) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 782), i vilka hemställts att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 171 måtte 1. i skrivelse

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

till Kungl. Maj:t anhålla om så skyndsamt utredning, att förslag kunde föreläggas 1957 års riksdag dels i syfte att åstadkomma starkaste möjliga spridning till medborgarna-skattebetalarna av aktier motsvarande inlösningssumman till TGO dels rörande möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i bolaget dels angående borttagande av den nuvarande dolda subventionen från LKAB till Norrbottens järnverk och införande av en klar kostnadsredovisning inom resp. företag; 2. utfala dels att huvudkontoret för LKAB fr. o. m. den 1 oktober 1957 borde förläggas till Norrbottens län dels att nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB underställs riksdagens prövning;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Helmer Persson* och *Norling* (I: 591) och den andra inom andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (II: 780), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att med avslag på propositionen nr 171 bemyndiga Kungl. Maj:t att organisera det nya LKAB såsom ett statligt aktiebolag med kommunal medverkan i huvudsaklig överensstämmelse med förslag härom av reservanten i organisationskommittén, landstingsdirektören Viklund, samt i yttranden av länsstyrelsen och landstinget i Norrbotten, att inlösa största möjliga del av TGO:s malmbåtsflotta enligt gällande avtal samt att bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga åtgärder i samband med det nya bolagets tillkomst, inklusive åtgärder för att ordna malmförsäljning och malmfrakt;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lars Andersson* (I: 592) och den andra inom andra kammaren av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.* (II: 784), i vilka hemställts att riksdagen vid behandling av propositionen nr 171 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att LKAB:s huvudförvaltning må förläggas till lämplig plats inom Norrbottens län eller,

därest så icke kunde ske, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag senast till 1957 års riksdag, syftande till slopande av eller i vart fall skälig jämkning nedåt av LKAB:s huvudkontorsandel i fråga om den kommunala beskattningen;

dels en inom första kammaren av herr *Nyström* väckt motion (I: 593), vari hemställts att riksdagen måtte besluta, att malmkommuner och landsting i Norrbotten medgäves rätt att teckna aktier i det ombildade LKAB till belopp, som de nu eller framdeles kunde finna lämpligt placera i bolaget, samt att LKAB:s huvudkontor skulle förläggas till Norrbottens län;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Löfroth m. fl.* väckt motion (II: 783), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t ville uppta förhandlingar med LKAB:s styrelse i syfte att trygga a) att LKAB:s huvudkontor efter den 1 oktober 1957 förlades till Kiruna, b) att de av bolaget planerade engångsavskrivningarna första verksamhetsåret fördelades på ett flertal år, förslagsvis 3 till 5, c) att vid en eventuell framtida omläggning av bokföringsåret ett sådant tillvägagångssätt valdes att kommunernas intresse av kontinuerliga, varje år inflytande skatteinkomster tillgodosåges samt d) att frågan om nytt fraktavtal mellan bolaget och statens järnvägar omedelbart upptoges till underhandling, så att det kunde föreligga klart till 1957 års riksdag.

Utskottet hemställde,

I. att motionerna I: 591 och II: 780 icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att motionerna I: 590 och II: 782, i vad de avsåge villkoren för leveranser av malm från LKAB till Norrbottens järnverk, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 589 och II: 781, i vad de avsåge utredningen om upp-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

rättande av en fond till uppbyggnad av Norrbottens läns näringsliv, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

IV. att motionerna I: 590 och II: 782, i vad de avsåge utredning i syfte att åstadkomma spridning till medborgarna av aktier i LKAB, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

V. att motionerna I: 589 och II: 781, I: 590 och II: 782, I: 592 och II: 784, I: 593 samt II: 783, i vad de avsåge förläggning till Norrbottens län resp. Kiruna av LKAB:s huvudkontor, icke måtte av riksdagen bifallas;

VI. att motionerna I: 592 och II: 784, i vad de avsåge utredning om slopande eller jämkning av LKAB:s huvudkontorsandel, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VII. att motionen I: 593, i vad den avsåge rätt för kommuner och landsting att teckna aktier i LKAB, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VIII. att motionerna I: 590 och II: 782, i vad de avsåge utredning rörande möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i LKAB, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

IX. att motionerna I: 590 och II: 782 samt motionen II: 783, i vad de avsåge upprättande av nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

X. att motionen II: 783, i vad den avsåge räkenskapsårets omfattning och icke kunde anses tillgodosedd genom vad utskottet i utlåtandet anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

XI. att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 783, i vad den avsåge fördelning av engångsavskrivningarna, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kännan vad utskottet anfört;

XII. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag i de delar som icke behandlats i det föregående,

1. bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med TGO träffa överens-

kommelse i enlighet med vid statsrådsprotokollet över finansärenden för den 13 april 1956 fogade förslag till avtal;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att uppdraga åt de av staten valda ledamöterna i LKAB:s nuvarande styrelse att träffa avtal om anställning, om inköp eller förhyrning av lokaler samt om övriga förhållanden, som kunde föranledas av statens övertagande av bolagets ledning.

I sin motivering hade utskottet angående avtalet som helhet gjort följande uttalande:

»För egen del har utskottet kommit till den uppfattningen, att det uppnådda förhandlingsresultatet är väl förenligt med det uttalade syftet att finna en anordning, varigenom olägenheterna med nu gällande malmavtal undanröjes och de av staten framförda önskemålen tillgodoses under skäligt hänsynstagande till båda parternas berättigade intressen. Utskottet har därför funnit sig kunna tillstyrka huvudgrunderna i det nu avsedda huvudavtalet och ansluter sig till vad departementschefen i detta sammanhang anfört. Av detta ställningstagande följer att utskottet avstyrker det i motionerna I: 591 och II: 780 framställda yrkandet om avslag på propositionen.»

Rörande det i motionerna I: 590 och II: 782 framställda yrkandet om borttagande av den nuvarande »dolda» subventionen från LKAB till Norrbottens järnverk hade utskottet uttalat sig på följande sätt:

»Utskottet finner för sin del ej tillräckliga skäl att i detta sammanhang ingå på frågan om villkoren för leveranser av malm från LKAB till Norrbottens järnverk och anser sig förden skull ej böra tillstyrka ifrågakarande motionsyrkande.»

Beträffande det i motionerna I: 590 och II: 782 framställda yrkandet om utredning i syfte att åstadkomma starkaste möjliga spridning till medborgarna av

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

aktier motsvarande inlösningssumman till TGO hade utskottet uttalat:

»Utskottet har vid denna frågas övervägande funnit vad i motionerna anförts inte innefatta tillräckliga skäl för ett tillmötesgående av ifrågavarande förslag. Utskottet finner sig därför inte kunna tillstyrka detsamma.»

Med anledning av yrkandena i motionerna I: 589 och II: 781, I: 590 och II: 782, I: 592 och II: 784, I: 593 och II: 783 angående åtgärder i syfte att LKAB:s huvudkontor skulle förläggas till Norrbottens län resp. till Kiruna hade utskottet anfört följande:

»I de nämnda motionerna har anförts åtskilliga synpunkter som kan anses tala till förmån för en förläggning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten. Utskottet har likväl ej kunnat bortse från de betydande olägenheter i förvaltningsekonomiskt och företagsmässigt hänseende, som — med hänsyn jämväl till samarbetet med TGO — otvivelaktigt skulle bli förenade med en förläggning av huvudkontoret till annan ort än den där försäljningsbolaget är beläget; om det sistnämndas lokalisering till Stockholms råder inga delade meningar. Det må ock framhållas, att en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten under alla förhållanden skulle nödvändiggöra ett lokalkontor i Stockholm, varigenom en viss dubbelorganisation skulle uppkomma. Även om rent lokaliseringspolitiska synpunkter kan anses tala till förmån för en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten har utskottet därför i nuvarande läge funnit övervägande skäl tala för Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt och får fördenskull avstyrka de ifrågavarande motionerna, såvitt nu är i fråga.»

Beträffande de i motionerna I: 590 och II: 782 samt II: 783 framställda yrkandena om nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB hade utskottet gjort följande uttalande:

»Då av departementschefens anförande framgår att förhandlingar avses skola upptagas i syfte att träffa nytt fraktavtal för tiden efter den 30 september 1957 och då det torde kunna förutsättas att olika på frågan inverkan omständigheter härvid blir vederbörligen beaktade, finner utskottet inte anledning tillstyrka de ifrågavarande motionerna. Det må för övrigt i detta sammanhang framhållas, att riksdagens medverkan inte plägat erfordras för avslutande av fraktavtal med statens järnvägar.»

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Boman, Sundelin, Svärd, Jacobsson, Skoglund, Doverstorp, Staxäng, Gustafsson* i Skellefteå och *Löfroth*, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att det stycke i utskottets yttrande som började med »För egen del» och slutade med »på propositionen», bort hava följande lydelse:

»Utskottet har funnit sig kunna tillstyrka huvudgrunderna i det nu avsedda huvudavtalet och ansluter sig till vad departementschefen i detta sammanhang anfört. Av detta ställningstagande följer att utskottet avstyrker det i motionerna I: 591 och II: 780 framställda yrkandet om avslag på propositionen.»

2) beträffande motionerna I: 590 och II: 782, i vad de avsåge villkoren för leveranser av malm från LKAB till Norrbottens järnverk,

a) av herrar *Boman, Sundelin, Jacobsson, Gustafsson* i Skellefteå och *Löfroth*, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att det stycke i utskottets yttrande, som började med »Utskottet finner» och slutade med »ifrågavarande motionsyrkande», bort hava följande lydelse:

»Utskottet finner skäl uttala önskvärdheten om en klar redovisning för statliga företag i allmänhet utan att fördenskull företagens berättigade intressen kommer i fara. Frågan bör sålunda ses i ett större sammanhang. Utskottet förutsätter att utredningen om de statliga

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

företagsformerna också beaktar detta spörsmål och anser sig därför inte i nu förevarande sammanhang kunna tillstyrka en särskild utredning.»

b) av herrar *Svärd, Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng*, vilka ansett att utskottet under II. bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 590 och II: 782, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om utredning och förslag till 1957 års riksdag angående borttagande av den nuvarande subventionen från LKAB till Norrbottens järnverk och införande av en klar kostnadsredovisning inom resp. företag;

3) beträffande motionerna I: 590 och II: 782, i vad de avsåge utredning i syfte att åstadkomma spridning till medborgarna av aktier i LKAB,

a) av herrar *Boman, Sundelin, Jacobsson, Gustafsson* i Skellefteå, *Löfroth*, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att det stycke i utskottets yttrande som började med »Utskottet har» och slutade med »tillstyrka detsamma», bort ha följande lydelse:

»Frågan om eventuell placering av aktier i LKAB på enskilda händer bör enligt utskottets mening prövas i ett större sammanhang, då även andra statliga bolag kan beröras härav. En speciell utredning rörande malmbolagets aktier synes därför ej vara erforderlig.»

b) av herrar *Svärd, Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng*, vilka ansett att utskottet under IV. bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 590 och II: 782, såvitt nu vore i fråga, hos Kungl. Maj:t anhänga om utredning och förslag till 1957 års riksdag i syfte att åstadkomma starkaste möjliga spridning till medborgarna av aktier i LKAB motsvarande inlösningssumman till TGO;

4) beträffande frågan om huvudkontorets förläggning

a) av herrar *Thun, Ward, Akerström, Rubbestad* och *Jansson* i Kalix, vilka

ansett att till det stycke i utskottets yttrande på s. 17, som började med »I de» och slutade med »i fråga», bort fogas en mening av följande lydelse:

»Skulle emellertid erfarenheten visa att en förflyttning av huvudkontoret till Norrbotten kan verkställas utan nackdelar för bolaget, bör frågan här om upptagas till förnyad prövning.»

b) av herrar *Boman, Sundelin, Svärd, Jacobsson, Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng, Gustafsson* i Skellefteå och *Löfroth*, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att utskottet under V. bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 589 och II: 781, I: 590 och II: 782, I: 592 och II: 784, I: 593 samt II: 783, uttala sig för att LKAB:s huvudkontor skulle förläggas till Norrbotten;

5) beträffande motionerna I: 590 och II: 782, såvitt de avsåge utredning om möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i LKAB, av herrar *Boman, Sundelin, Svärd, Jacobsson, Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng* och *Gustafsson* i Skellefteå, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att utskottet under VIII. bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 590 och II: 782, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om utredning och förslag till 1957 års riksdag rörande möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i LKAB;

6) beträffande motionerna I: 590 och II: 782 samt motionen II: 783, i vad de avsåge upprättande av nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB,

a) av herrar *Boman, Sundelin, Jacobsson, Gustafsson* i Skellefteå, *Löfroth*, fröken *Ager* och herr *Nelander*, vilka ansett att det stycke i utskottets yttrande som började med »Då av» och slutade med »statens järnvägar», bort ha följande lydelse:

»Beträffande frågan om fraktavtalet förutsätter utskottet, att i enlighet med

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

departementschefens uttalande förhandlingar upptages mellan det nya bolaget och statens järnvägar samt att normala transportekonomiska hänsyn härvid blir beaktade. Resultatet av förhandlingarna bör redovisas för riksdagen. Utskottet finner sig däremot inte böra tillstyrka det i motionerna gjorda yrkandet att det nya avtalet skall underställas riksdagens prövning.»

b) av herrar *Svärd*, *Skoglund* i Döversorp och *Staxäng*, vilka ansett att utskottet under IX. bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 590 och II: 782 samt motionen II: 783, såvitt nu vore i fråga, uttala sig för att frågan om nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB skulle underställas riksdagens prövning.

Utskottets hemställan föredrogs, och yttrade därvid:

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Trots mycket vägande invändningar beslöt fjolårets riksdag att en inlösen av stamaktierna i LKAB skulle ske. Inom högerpartiet vidhåller vi att detta beslut var omotiverat. Det borde ha varit möjligt att genom fria och förutsättningslösa förhandlingar med TGO få till stånd de ändringar i gällande malmavtal som kunde anses behövliga med hänsyn till substansminskningar, framtida arrendeförhållanden eller eljest föreliggande omständigheter. Vad som sedan dess inträffat stärker oss i denna vår uppfattning.

Med hänsyn till vad jag här anför och till de säryrkanden, som kommer att göras, kan vi givetvis inte dela utskottets mening, när utskottet säger »att det uppnådda förhandlingsresultatet är väl förenligt med det uttalade syftet att finna en anordning, varigenom olägenheterna med nu gällande malmavtal undanröjes och de av staten framförda önskemålen tillgodoses under skäligt hänsynstagande till båda parternas berättigade intressen». Vi har därför i

reservationen föreslagit att detta stycke skall strykas.

I dagens politiska läge finns det emellertid inte någon praktisk möjlighet att få frågan om en inlösen omprövad. Vi nödgas därför begränsa våra yrkanden till de frågor som aktualiserats genom förslagen i proposition nr 171.

Vad först angår avtalet mellan staten och TGO om fortsatt samarbete inom LKAB, har vi inte några erinringar att göra däremot. Det förefaller oss, som om man genom detta avtal i varje fall fått till stånd en bättre ordning än som kunde förutses efter fjolårets beslut. Genom det nya avtalet kan LKAB även i fortsättningen dra nytta av den erfarenhet, som representeras av den personal som tidigare sysslat med hithörande spörsmål.

Våra väsentligaste betänkligheter hänför sig till de försämringar, som man i det nu uppkomna läget kan räkna med för malmkommunernas del. Även om man, med hänsyn till vad utskottet anför rörande de framtida avskrivningarna inom LKAB, kan utgå ifrån att en alltför stor minskning av dessa kommuners skatteunderlag inte omedelbart skall uppkomma, så är det tydligt att avskrivningarna kommer att ske i hastigare takt än hittills varit fallet. Det kan då vara anledning att söka kompensera kommunerna på annat sätt.

I anledning av propositionen har det väckts ett flertal motioner med förslag om att LKAB:s huvudkontor skall förläggas till ort inom Norrbotten. Skälen härför ligger enligt vårt förmenande i öppen dag. LKAB skall i fortsättningen icke syssla med försäljningsfrågor, vilka enligt överenskommelsen skall omhändertas av ett särskilt försäljningsbolag. För LKAB:s huvudkontor blir de väsentligaste uppgifterna att ordna produktionen och transporterna så effektivt som möjligt och att därvid hålla fortgående kontakt med myndigheter och enskilda i de av produktionen när-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

mast berörda delarna av landet, alltså malmkommunerna. Det bör därför vara naturligt att huvudkontoret förläggas så nära de aktuella arbetsplatserna som möjligt. De kontakter med försäljningskontoret, som kan behöva vidmakthållas, måste vara väsentligt mindre såväl i fråga om antal som betydelse än de kontakter som avser den direkta gruvdriften. Över huvud taget anser jag det uppenbart att tillkomsten av ett särskilt försäljningsbolag eliminerat de praktiska skäl som kan tala för en förläggning av huvudkontoret till Stockholm.

De kommuner i Norrbottens län, som beröres av LKAB:s verksamhet, får en mycket väsentlig del av sitt skatteunderlag från denna verksamhet. I övrigt är deras skatteunderlag väsentligt mindre än inom flertalet kommuner i de sydligare delarna av landet. Detta förhållande är enligt min mening av stor vikt, och det bör därför vara angeläget att se till att kommunerna och landstinget i Norrbotten icke mister det skatteunderlag som kan komma att hänföras till den kommun där huvudkontoret ligger.

Därtill kommer de allmänna lokaliseringsynpunkterna. Inte minst vid innevarande riksdag har frågan om en sådan spridning av olika industrier, att de inte i alltför hög grad koncentreras till större tätorter, varit föremål för stort intresse. Jag vill i detta sammanhang påpeka att behovet av en sådan spridning inte bara gäller industrierna som sådana, utan också de förvaltande organen.

Jag skall inte här ta upp flera skäl som talar för en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten — den saken kommer säkert att beröras av andra talare. Men jag vill framföra en synpunkt, som inte kom fram under debatten i första kammaren men som kan ha ett visst intresse.

Det har ju sedan många år tillbaka

ständigt uttalats en önskan om att industriföretag som har sin verksamhet förlagd till Norrland, också skulle placera sina huvudkontor där. På vissa håll inom det enskilda näringslivet har man också efterkommit denna önskan. Jag tror, att det vid detta tillfälle, då riksdagen har bestämmanderätten, inte skulle vara till gagn utan tvärtom vara ett knappast efterföljansvärt exempel för framtiden, om staten i denna fråga icke toge steget fullt ut. Om riksdagen beslutar, att huvudkontoret skall ligga i Stockholm, tror jag inte, att vi skall överanstränga oss med våra krav på att det enskilda näringslivet i fortsättningen skall gå i en annan riktning.

Det finns även en del andra förhållanden, som är ägnade att ogynnsamt påverka kommunernas skatteunderlag. Som bekant har LKAB ingått en särskild överenskommelse med SJ om fraktsatserna på malmbanan. Utöver ett fast pris betalar LKAB för närvarande ett tillägg, som till sin storlek är beroende av malmpriserna. Så höga som dessa varit under senare år, har enbart fraktökningen kommit att uppgå till väldiga belopp. 1953 belöpte den sig till cirka 105 miljoner kronor och utgör för närvarande cirka 80 miljoner kronor per år. Samtidigt torde SJ:s nettovinst av malmbanan uppgå till i stort sett samma belopp som fraktökningen, detta efter avskrivningar på återanskaffningsvärdet och en förräntning av det kapital, som nedlagts i banan, med inte mindre än 9 procent. Eftersom SJ inte betalar någon kommunalskatt för sina trafikinkomster och då fraktkostnaderna för LKAB är avdragsgilla, undandras malmkommunerna och landstinget i Norrbotten mycket betydande skatteintäkter.

Det måste vara rimligt, att man ändrar dessa förhållanden, då det nya fraktavtalet skall göras upp. Det finns ingen anledning att tvinga malmkommunerna i Norrbotten att på detta spe-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

ciella sätt subventionera SJ och därmed skattebetalarna i övriga delar av landet. Så betydelsefull som denna fråga är, bör enligt mitt förmenande det nya fraktavtalet föreläggas riksdagen för godkännande.

I viss mån av samma karaktär är frågan om priserna för den malm som levereras till Norrbottens järnverk. Genom att denna upp till viss kvantitet levereras till självkostnadspris blir den vinst inom LKAB, varav malmkommunerna erhåller del, mindre än eljest. Över huvud taget anser jag det oriktigt, att ett statligt bolag skall subventionera ett annat statligt bolag. Det måste vara angeläget, att varje företag redovisar det verkliga, företagsmässiga resultatet. Även här bör alltså en ändring komma till stånd.

Från malmkommunernas sida har man gjort framställning om ett ökat kommunalt inflytande inom LKAB. Det kan synas vara ett ganska rimligt krav. Ändå har utskottet inte ens velat vara med om en utredning av frågan. Yrkande om en sådan utredning, varvid även villkoren för leveranser av malm från LKAB till Norrbottens järnverk kan göras till föremål för prövning, har framställts i en del motioner. Eftersom man ändå skall utreda vissa spörsmål, som ännu inte fått sin definitiva lösning, är det här inte fråga om att tillsätta någon extra utredning. Varför då inte samtidigt ta upp hela frågan om malmkommunerna och LKAB?

I motionen nr 782 i denna kammare har framförts tanken, att en spridning till svenska folket av LKAB:s aktier vore förtjänt av att närmare undersökas. Jag skall inte gå djupare in på detta spörsmål utan vill i korta ordalag stanna vid detsamma. Jag medger, att uppslaget är djärvt, och när det först fördes fram här i riksdagen av herr Hjalmarson, blev man kanske även på socialdemokratiskt håll choc-

kerad, men man förklarade, att idén var intressant. Nu har ju samma tanke bland annat i Amerika realiserats med gott resultat. När jag i första kammaren hörde finansministern beröra denna sak fick jag emellertid ett starkt intryck av att han rent principiellt var så bestämt emot den, att inte ens en utredning kunde av honom accepteras.

Finansministern nämnde, att dagens beslut måste betecknas som historiskt. Det är givetvis riktigt. Det är en mycket stor industri, som i dag är föremål för inlösen. Principbeslutet är i viss mån fattat förra året, och det gäller nu att staten skall driva denna industri. Nu finns det alltså ett tillfälle att sprida äganderätten till svenska folket på det sätt, som har föreslagits i motionen. En utredning härom är givetvis nödvändig. Här gäller det att söka sig fram till den rätta formen och att skapa nödiga garantier; det är åtminstone för mig självklart. Jag kan inte finna annat än att en sådan ordning skulle vara minst lika demokratisk som vad som nu förekommer t. ex. i ett statligt företag, där en ämbetsman som statens representant utgör dominansen vid bolagsstämman och där inte ens riksdagens revisorer får ha insyn. Jag kan inte komma ifrån den känslan, att samhällsmedborgarnas delaktighet och inflytande där är ganska ringa. Det är staten som utövar det avgörande inflytandet. Man närmar sig här mera den s. k. upplysta despotismen än verklig demokrati, även om inte själva liknelsen är fullkomlig.

Jag skall, herr talman, inte yttra mig mera på den punkten. Jag vet, att den kommer att beröras av andra talare. Jag begränsar mig därför till vad jag redan sagt och hemställer, på skäl som jag här anfört, om bifall till samtliga de till statsutskottets utlåtande nr 155 fogade reservationer, på vilka jag har mitt namn.

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

Herr LÖFROTH (fp):

Herr talman! Loussavaara-Kiirunavaara aktiebolags framtida ställning är helt naturligt föremål för ett livligt intresse bland norrbottningarna, vilka får den direkta känningen av riksdagens fjolårsbeslut. Det bör också redan nu erinras om vad riksdagen för ett år sedan framhöll, nämligen att det vid kommande utredningar skulle tillses, att vid gruvornas förstatligande malmkommunernas ställning bland annat i skattehänseende inte försämrades. På vad sätt har verkställda utredningar sökt efterfölja riksdagens uttalade önskan?

Först och sist må sägas att förstatligandet av lapplandsgruvorna ingalunda har blivit någon populär sak bland gruvarbetarna och andra som bygger och bor däruppe. De känner sig helt enkelt besvikna och uttalar sig mycket kritiskt. De är också fullt medvetna om att nyordningen kommer att bereda de kommunala myndigheterna ekonomiska bekymmer med bland annat oväntade skattehöjningar för skattebetalarna, trots att bolagets nya ledning genom sina pressorgan söker övertyga sina partianhängare och andra om motsatsen.

»Ja, inte var det detta vi hade väntat oss av de nya ägarna till malmgruvorna», yttrade många när de tog del av och instämde i den vältaliga reservation som landstingsdirektör K. G. Viklund avlämnade till organisationskommitténs betänkande, vilket som bekant i huvudsak ligger till grund för den proposition vi nu har att behandla. Missnöjet och besvikelsen i malmfälten ökar undan för undan och har tydligen träffat kanslihuset på ett särskilt märkbart sätt, eftersom hastiga åtgärder vidtagits, till vilka jag senare skall återkomma.

En av de mera fackligt framträdande gruvarbetarna framförde för en tid sedan en reflexion, som jag inte närmare

hade tänkt på. »Har du tänkt på», sade han, »vilka konsekvenser riksdagens beslut i inlösningsfrågan i verkligheten kommer att få? Den miljard kronor, som Grängesbergsbolaget får fri genom inlösen, gör det möjligt för TGO att investera pengar för att upptaga ett flertal nedlagda malmgruvor i Mellansverige och att på allvar exploatera järnmalmsfyndigheterna i Afrika, vilka gruvor tillsammans med Grängesbergsgruvan blir betydande konkurrenter till lapplandsmalmerna. Men härtill kommer att TGO inköpt Oxelösunds jernverk och där igångsatt betydande utvidgningar, bland annat för uppförande av ett plåtvalsverk — följaktligen en direkt konkurrent till det statsägda Norrbottens järnverk.»

Vi talar om kreditbegränsningar och annat, men betalar staten ut väldiga belopp direkt för att hjälpa storfinansen — jag förmodar att TGO återfinnes i den katalogen — att finansiera sådana stora investeringsprojekt samtidigt som svårigheter för de statliga bolagen uppstår. Det är just en sådan politik som jag och många med mig står främmande inför.

Av samarbetet mellan TGO och staten har vid förhandlingar något kunnat bibehållas, nämligen de inte oviktiga delar, som malmförsäljningsavdelningen och malmskeppningarna på export utgör.

I den föreliggande propositionen har finansministern icke funnit skäl att — i likhet med vad organisationskommittén anfört — tillmötesgå en framställning från berörda malmfältskommuner och landstinget att mot vissa villkor förvärva aktier i det nya LKAB. Liknande framställningar har motionsledes också förts fram från såväl högerhåll som socialdemokratiskt håll.

Statsutskottet delar departementschefens uppfattning, vilket jag finner riktigt och helt ansluter mig till. Har nu riksdagen beslutat övertaga malmbola-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

get, har jag svårt att förstå vitsen i att kommunerna och landstinget lägger sig till med en portfölj LKAB-aktier, allra helst som departementschefen föreslår, att i företagets nya bolagsordning intas den bestämmelsen, att en styrelseledamot och en suppleant skall vara icke blott förtrogna med förhållandena i Norrbotten, utan till och med bosatta inom länet. Och får man nu tro vad den för det nya bolaget utsedde direktören sagt i ett av sina pressorgan på tal om norrbottningar i bolagets styrelse, skulle det inte stanna vid en representant, ty enligt tidningen framhåller direktören att »det kan mycket väl hända att man då och då tar någon ur kretsen där uppifrån». Ja, för Norrbotten är ju detta mycket hoppingivande och nästan för bra för att vara sant.

Har nu malmfältskommunerna och landstinget så mycket pengar över att de kan avvara flera tiotal miljoner kronor, finns det, tycker jag, betydligt angelägnare uppgifter att offra pengar på än just aktieinköp. Kommunerna borde rådask till att i stället använda pengar till att bygga bostäder och därmed något lätta på den skriande bostadsbrist som råder. Ungdomar gifter sig men står utan bostäder. Pensionärer, de flesta gruvarbetarpensionärer, har inte råd att bebo sina lägenheter. Dessa vill ha mindre och billigare lägenheter.

Med tacksamhet noterar jag statsutskottets tillmötesgående på ett par punkter i den av mig och några andra folktoparter i denna kammare väckta motionen nr 783.

En av dessa frågor berör i huvudsak de av bolaget planerade engångsavskrivningarna första verksamhetsåret efter den 1 oktober 1957. Då det nya bolaget träder till, skall avskrivningarna därefter komma att äga rum efter s. k. affärsmässiga grunder. Däremot är i sak intet att erinra, då givet är

att statliga affärsföretag bör åtnjuta samma frihet som enskilda att disponera rörelsens ekonomiska resultat inom gällande skattelagstiftnings ram.

Enligt beräkningar, gjorda av organisationskommittén eller rättare sagt av de av kommittén tillkallade experterna i skattefrågor, föreligger möjlighet till betydande engångsavskrivningar samt avsättningar till sådana fonder, som i regel godkännes av skattemyndigheterna såsom avdragsgilla. Varken av kommitténs betänkande eller av propositionen framgår till vilka belopp man räknar dessa engångsavskrivningar. Skatteexperterna — samma förnämliga experter som den förkättrade storfinansen anlitar vid sina självdeklarationers upprättande — har vid beräkningarna angående det nya LKAB:s likviditet och skatteförhållanden via kommittén till finansdepartementet ingivit sina resultat. Av dessa beräkningar framgår, att engångsavskrivningarna på vissa tillgångar beräknats till 115 miljoner kronor, som det alltså eventuellt skulle vara tillåtet att avdraga i bokslutet vid 1959 års taxering. Som en jämförelse må nämnas att LKAB:s avskrivningar för det räkenskapsår, som slutade den 30 september 1955, utgjorde endast 14,1 miljoner.

Syftet med de föreslagna stora avskrivningarna är ju uppenbart att få bolagets beskattningsbara netto mindre och därmed också lägre skatteutgifter. Härigenom följer en förbättrad likviditetsställning för bolaget, som enligt experternas utlåtande inom de närmaste åren inte kommer att bli av den lysande klass som det nuvarande LKAB kunnat framvisa.

Att bolagets avskrivningspolitik under de närmaste åren efter övertagandet kommer att ekonomiskt kraftigt återverka på malmfältskommunernas och landstingets skatteunderlag och därmed redan nu skapar en otrygghetskänsla inför den närmaste fram-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

tiden, är ju självklart. Detta framgår också otvetydigt av de uttalanden som länsstyrelsen och landstingets förvaltningsutskott i länet gjort i sina yttranden till finansdepartementet.

Statsutskottets klart uttalade mening, att de av bolaget planerade engångsskrivningarna skall slås ut på minst tre år — i överensstämmelse med den av mig m. fl. framlagda motionen — hållas med tillfredsställelse, liksom också statsutskottets betoning av motionens yrkande, att vid en eventuell framtida omläggning av bokföringsåret ett sådant tillvägagångssätt väljes, att kommunernas intresse av kontinuerliga, varje år inflytande skatteinkomster tillgodoses.

Därest icke riksdagen säger ifrån på denna punkt, står det fritt för bolagets styrelse att ta det bokföringsår som ur bolagets likviditetssynpunkt är förmånligast. Första bokföringsåret kan t. ex. läggas om att omfatta 18 månader, d. v. s. från den 1 oktober 1957 till den 31 mars 1959, något som av allt att döma lekt experterna i hågen. En sådan omläggning av bokföringsåret medför ju, att ett helt beskattningsår blir överhoppat, nämligen beskattningsåret 1958. Bolaget skulle alltså under detta år inte behöva erlägga någon skatt, och kommunerna skulle följaktligen icke heller få några skatteinkomster från malmbolaget. För t. ex. landstinget innebär detta, att landstingsskatten för övriga skattskyldiga inom länet måste höjas från nuvarande 3,90 till 7,16 per skattekrone.

Vad beträffar frågan om huvudkontorets förläggning går utredningen och departementschefen ut ifrån att någon förändring härutinnan inte kan komma i fråga. Huvudkontoret skall med andra ord kvarbli i Stockholm. De norrbottniska riksdagsmännen var för någon vecka sedan i skilda motioner eniga om att huvudkontoret borde ligga i Norrbotten. Men sedan dess har enig-

heten spruckit. Gruvbolagets nya ledning har ordnat så, att några avhoppare villigt anmält sig för att hindra huvudkontorets förflyttning till Norrbotten.

Naturligt är att malmkommunerna och landstinget i Norrbotten önskar att bolagets huvudkontor förläggas till länet, där bolagets malmproduktion helt utvinnes. Enligt min mening bör platsen för kontoret vara Kiruna, där bolagets huvudsakliga malmproduktion framskapas och där malmtillgångarna räcker flera hundra år framåt. Kiruna har också den fördelen att ligga närmast den största malmexporthamnen, nämligen Narvik. Allt talar således för att huvudkontoret för LKAB bör placeras i Kiruna. LKAB är ju uppsagt från sina nuvarande lokaler i Stockholm, och då bolagets styrelse sedan länge planerat att uppföra en ny förvaltningsbyggnad i Kiruna, kunde man i samband därmed också lösa lokalbehovet jämväl för huvudkontoret.

Sedan LKAB och TGO nu enats om ett gemensamt självständigt försäljningskontor i huvudstaden, återstår egentligen den företagsekonomiska, den administrativa och den gruvtekniska ledningen, som utan några som helst svårigheter lika bra kan skötas i Kiruna som i Stockholm. Nog har jag hört en del skäl anföras mot en förflyttning, skäl som inte på något sätt kan få vara avgörande i saken. Jag skulle absolut inte kunna dra en lans för de förslag jag nu framfört — ej heller någon annan norrbottning skulle göra det — om t. ex. malmgruvorna vore förlagda i stockholmstrakten. Och en förflyttning av gruvorna förefaller mig för närvarande otänkbar. Varför skulle det vara omöjligt för LKAB i Stockholm att förlägga huvudförvaltningen på den plats där gruvrörelsen är centraliserad, så som de lappländska malmgruvorna ligger? Som bekant har ett flertal andra stora norrländska exportindustrier un-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

der senare år flyttat huvudförvaltningsarna till sina norrländska industriplatser, och erfarenheterna därav pekar enbart på fördelar för företagen.

Även av skatteeconomiska skäl reses från Norrbotten kravet att malmbolagets huvudkontor förläggas till länet. Med den nuvarande kommunalskattelagen får den kommun, där huvudkontoret för en i annan kommun bedriven rörelse är beläget, åtnjuta förmånen att beskatta från fem till tio procent av bolagets beskattningsbara vinst. Sedan åtskilliga år har huvudkontorsandelen i fråga om beskattning för LKAB varit tio procent. För Stockholms stad betydde detta t. ex. år 1954 en skatteinkomst på cirka 4,5 miljoner kronor.

Nu har statsutskottet på denna punkt velat framhålla, att beskattningen av huvudkontorsandelen för LKAB kommit i ett nytt läge sedan ett speciellt försäljningskontor organiserats och att det därför kan tänkas att huvudkontorsandelen blir beskattad med endast fem procent. I detta avseende vill jag framhålla att riksdagen härutinnan inte kan göra något åt saken annat än i samband med en lagändring. Som det nu ligger till är det den mellankommunala prövningsnämnden som beslutar. Någon ändring av lagens bestämmelse om beskattning av huvudkontorsandelen tror jag inte på, ej heller tror jag att den mellankommunala prövningsnämnden skulle frånga sin sedan länge intagna ståndpunkt. Att frågan nu kommit fram i rampljuset synes mig blott vara ett led i den dimridå man söker arrangera för att stödja förslaget om huvudkontorets kvarblivande i storstaden Stockholm.

I fråga om malmfrakten å malmbanan Luleå—Riksgränsen har departementschefen endast uttalat, att det ankommer på bolagets nya ledning att upptaga förhandlingar med järnvägsstyrelsen i syfte att träffa nytt avtal för ti-

den efter nu utgående avtalsperiod. Denna fråga är för malmkommunerna och landstinget i norr en skatteeconomisk fråga av största betydelse. Det gäller här en del av företagsvinsten i LKAB, som årligen via omkostnadskontot i form av extra frakttillägg överföres till statens järnvägar och samtidigt undandrages den kommunala beskattningen. Denna vinstöverföring till SJ belöper sig årligen, så länge det nuvarande fraktavtalet gäller och frakttillägget är baserat i huvudsak på nu utgående brytningskvantitet och nu gällande malmpriser, till bortåt hundratalet miljoner kronor. Märk väl: utöver de ordinarie fraktkostnader, som SJ betingar sig enligt gällande avtal, utgår detta frakttillägg. Detta frakttilläggsavtal är unikt i sitt slag och finurligt konstruerat för att undandraga kommunerna rätten att beskatta den härigenom dolda företagsvinsten. Man talar om skatteflykt och mer eller mindre om skatteffifel hos enskilda personer och privata företag, men här förekommer något av den storleksordning att straffsatserna i lagen inte tillnärmelsevis räcker till, och alltsammans i statlig regi. Här är det också tydligt, att man skall fortsätta på den inslagna vägen. Man har svårt att komma ifrån den tanken när man läser skatteexperternas uttalande, som icke redovisats i kommittébetänkandet och ej heller i propositionen. Experterna framhåller nämligen i sina kommentarer över olika beräkningar av bolagets vinster och likviditetssvårigheter under de närmaste åren bl. a. följande: »Fraktkostnaderna motsvara de nu gällande, varför sålunda det nuvarande fraktavtalet antagits bli bestående minst fram t. o. m. år 1960.»

Jag tror att man på goda grunder kan fastslå, att det nuvarande fraktavtalet nog kommer att bestå ett gott stycke in på 1960-talet, om det över huvud taget kommer att ändras. En sådan revide-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

ring av avtalet att det s. k. frakttillägget mer eller mindre bortkopplas, innebär att den totala rörelsen för SJ kommer att få vidkännas en förlust motsvarande vad frakttillägget tidigare givit i inkomst. Varför skulle man inte också här kunna tänka sig en klar redovisning — utan sidoblickar för att söka lura malmkommunerna på skatt — mellan det statliga verket SJ och det statliga bolaget LKAB.

Herr talman! Jag har i några avsnitt sökt klarlägga min uppfattning i den aktuella debatten om LKAB:s framtida ställning efter förstатligandet, och jag vill samtidigt framhålla att riksdagens beslut om inlösen av TGO:s stamaktier i LKAB var i högsta grad beklagligt, särskilt för malmkommunerna och landstinget i Norrbotten. Dessa kommuner står redan i år och nästa år inför den mindre angenäma uppgiften att bli tvungna att väsentligt höja sina uttaxeringar för att därmed i tid söka mota och utjämna det betydande skattebortfall, som oundvikligen kommer 1960 och närmast påföljande år, och att sådant åstadkommer oro och bekymmer får riksdagens ledamöter inte förundra sig över.

Länets socialdemokratiska riksdagsledamöter har i motioner i samband med LKAB-frågan framfört ett mycket gott uppslag, i det att de hemställt om utredning angående upprättande av en fond för uppbyggnad av Norrbottens näringsliv enligt principer som uppskisseras i motionerna. Motionärerna har föreslagit att fonden bildas genom att staten avsätter två kronor per ton bortforslad malm.

Statsutskottet hade en lätt uppgift att avstyrka motionerna sedan Kungl. Maj:t utan att avvakta riksdagens beslut blixtsnabbt utsåg en kommitté, vars direktiv dock blev väsentligt vidare än motionärerna hade tänkt sig.

Men som sagt, uppslaget är utomordentligt gott, och vi skall hoppas att ut-

redningens resultat också skall ge något av verkligt värde, inte minst för vår norra landsända, och inte enbart skall utgöra tröstens lugnande ord för de närmaste månaderna till norrbottningarna med anledning av den politiska skördeskada som fjolårets riksdagsbeslut rörande malmgruvornas förstатligande faktiskt innebär.

Med det sagda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till de till utskottsutlåtet fogade reservationer som är betecknade med 1, 2 a, 3 a, 4 b och 6 a. Till utskottets förslag i punkten VIII i dess kläm yrkar jag bifall.

Herr ANDERSSON i Mölndal (s):

Herr talman! I den proposition rörande LKAB, som riksdagen behandlade i fjol och som ledde till att Kungl. Maj:t erhöi begärt bemyndigande att göra en för staten bindande tillsägelse om inlösen av TGO:s aktier i LKAB, framhöi dåvarande finansministern bland annat att ett sådant bemyndigande icke borde utesluta att, om intresse från TGO:s sida föreläge för fortsatta förhandlingar, sådana upptoges. Grunden för dessa nya förhandlingar borde dock utgöras av ett accepterande av statens önskemål att som den störste intressenten i LKAB och den för utvecklingen i malm-samhällena i sista hand ansvarige erhålla det avgörande inflytandet på bolagsstämmen och i styrelsen. Vid sådana förhandlingar måste därutöver enligt departementschefen, med beaktande av vad som damera ytterligare framkommit beträffande äganderätten till malmfyndigheterna, för statens del såsom villkor bland annat uppställas, att ändrade bestämmelser utformades för vinstfördelningen i LKAB och för inlösenrätten. Men i propositionen framhöiis vidare att ett bibehållande av samarbetet mellan de två största malm-bolagen i Sverige medförde vissa fördelar. Departementschefen utgick ifrån

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

att man, därest en form kunde finnas, varigenom statens anspråk på ökat inflytande över LKAB:s skötsel tillgodosåges, genom olika avtal och samarbete meddan TGO och LKAB skulle bevara de väsentligaste av de fördelar som den nuvarande formen för samarbete medförde. Men han sade också att det var självklart, att detta ökade inflytande över LKAB:s skötsel icke rimligen läte sig förverkligas utan att LKAB självt kunde föra en självständig försäljningspolitik, även om genom samarbetsavtal en koordinering ägde rum med TGO:s försäljningspolitik.

Genom antagandet av statsutskottets utlåtande över propositionen anslöt sig riksdagen till detta av departementschefen gjorda uttalande.

Utskottet, som nu haft att behandla proposition nr 171, med förslag om samarbete med TGO, har kommit till den uppfattningen, att det uppnådda förhandlingsresultatet är väl förenligt med det uttalade syftet att finna en anordning varigenom olägenheterna med nu gällande malmavtal undanröjes och de av staten framförda önskemålen tillgodoses under skäligt hänsynstagande till båda parternas berättigade intressen.

Till detta av utskottet gjorda uttalande har några av utskottets ledamöter reserverat sig. Även om det nu var så, att man i föl från reservanternas sida företrädde en från fjolårets riksdagsbeslut avvikande mening i fråga om bemyndigandet åt Kungl. Maj:t, kan man väl ändå inte komma ifrån, att vad vi nu har att behandla är ett av Kungl. Maj:t verkställt, av riksdagen fattat beslut.

Otvivelaktigt måste man säga att det förslag, som här föreligger, och det uppnådda förhandlingsresultatet väl fyller de av fjolårets riksdag uttalade önskemålen om ett avgörande inflytande i LKAB:s bolagsstämma liksom också i dess styrelse. Likaså har man ge-

nom föreliggande avtal om fortsatt samarbete uppnått syftet att bevara de fördelar den nuvarande formen av samarbete mellan dessa olika företag har medfört.

Vad reservanterna främst vänder sig mot är givetvis det av utskottet gjorda uttalandet att olägenheterna med nu gällande malmavtal undanröjs och de av staten framförda önskemålen tillgodoses under skäligt hänsynstagande till båda parternas berättigade intressen.

Till detta vill jag endast säga, herr talman, att vad som här föreligger är ett av båda parterna undertecknat avtal. Om någon av dessa parter berättigade intressen ej blivit tillgodosedda, hade väl någon uppgörelse ej kunnat träffas på nu föreliggande villkor.

Vad först gäller förslaget till avtal mellan staten och TGO om delägarskap i LKAB, innebär detsamma att TGO kvarstår som delägare i LKAB med ett belopp av 100 miljoner kronor, motsvarande ungefär en niondel av TGO:s nuvarande intresse, och att som en följd härav TGO:s framtida andel i företagets aktiekapital och vinst blir drygt fyra procent, att både staten och TGO skall kunna påkalla inlösen av TGO:s andel, dock inte före 1977, samt att en av styrelseledamöterna i LKAB skall tillsättas av TGO.

Avtal har dessutom träffats om försäljningssamarbete mellan de olika företagen i ett särskilt försäljningsbolag och aktierna i detta företag skall till lika delar ägas av LKAB och TGO. Likaså har man träffat avtal om utskieppningen av LKAB:s malm, enligt vilket TGO skall handha denna utskieppning.

I behandlingen av detta ärende har frågan om huvudkontorets förläggning kommit att få en framträdande plats, och alla motioner som har framförts i ärendet berör frågan om huvudförvaltningens förläggning. Dels har anförts lokaliseringssynpunkter, dels har det

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

påpekats att de ekonomiskt och tekniskt väl utbildade chefstjänstemännen i huvudförvaltningen skulle innebära en betydande tillgång för orten och länet, dels ock har frågan om beskattningen av huvudkontoret tagits upp.

Det är helt naturligt att betydelse måste tillmätas dessa skäl vid ett bedömande av denna fråga. Man kan emellertid ändå inte vid en objektiv bedömning av de skäl som har framförts anse, att de är av sådan styrka, att man kan medge en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten. Om LKAB skall organiseras om som ett särskilt företag, bör det inte i sin begynnelse få ett sämre utgångsläge än vad företaget har i sin nuvarande form. Endast företagsekonomiska och förvaltningstekniska synpunkter bör vara avgörande för huvudförvaltningens förläggning. Viktigt i detta sammanhang är givetvis det triangulära samarbete som i fortsättningen skall bedrivas mellan LKAB, TGO och dessa båda företags försäljningsorganisation. För att detta samarbete skall kunna bedrivas på ett rationellt och effektivt sätt krävs det under långa tidsperioder en daglig personlig kontakt mellan ledningarna för de olika företagen. Det är riktigt som det sägs i vissa av motionerna, att det numera finns tekniska hjälpmedel som kan underlätta kontakten, även om avstånden kan vara rätt betydande mellan lokalförvaltningarna och huvudförvaltningen, men i detta fall utgör de ändå inte en fullt tillfredsställande ersättning för de erforderliga kontakterna mellan de olika företagen på detta område. Enligt de arbetsprinciper som har upprättats skall bl. a. ledningen för försäljningsföretaget vara direkt föredragande för LKAB:s och TGO:s ledningar, och man kommer att vara hänvisad till de nuvarande företagens arkiv, som kommer att handhas och ägas av TGO.

Av särskild betydelse för detta sam-

arbete med TGO är det gemensamma försäljningskontoret, vars säte måste vara Stockholm. Det viktigaste försäljningspolitiska avgörandena äger regelmässigt rum på hösten vid förberedelserna för förhandlingarna om nästkommande års kontrakt med kunderna, och det tar en längre tidsperiod av året i anspråk. Före dessa förhandlingars början krävs det en omfattande inventering och ingående sammanjämkning av försäljningspolitiska och produktions-tekniska synpunkter. Detta arbete kan utföras endast i intim samverkan mellan produktionsledningen i LKAB respektive TGO och ledningen för det särskilda försäljningsbolaget. Det måste dessutom hållas en fortlöpande kontakt med TGO:s rederi, som skall svara för en viss del av malmskeppningarna.

För att försäljningsbolaget på ett effektivt sätt skall kunna fylla sin uppgift måste det i väsentliga hänseenden kunna fungera som en försäljningsavdelning inom respektive moderbolag. Och skulle huvudförvaltningen för LKAB förläggas till Norrbotten, så tvingas företaget att upprätta ett filialkontor i Stockholm, och detta medför ju att vissa befattningar inom företaget måste dubbleras. Man får därigenom ökade kostnader. Man kan givetvis också tillägga, att i det läge där man nu befinner sig har man inte möjlighet, där-est man skulle flytta till Norrbotten, att få med sig någon del av den kvalificerade personal, som är erforderlig om företaget skall få ett gynnsamt samarbete redan från början.

Den nuvarande administrativa verksamheten är i mycket hög grad decentraliserad till de lokala förvaltningarna, som har en vidsträckt självständig beslutanderätt. En lokalisering av huvudförvaltningen till Norrbotten skulle, kan man tänka sig, tala för en starkare centralisering av lokalförvaltningens befogenheter till huvudförvaltningen. Under alla förhållanden skulle före-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

tagsekonomiska skäl tala för en sådan utveckling.

Man bör naturligtvis göra allt för att företaget, när det nu startar i oktober 1957, får så goda utkomstmöjligheter som över huvud taget är möjligt. Jag vill här erinra om att högern i sin motion är mycket tveksam rörande förutsättningarna för företagets verksamhet, och man har bland annat understrukit: »För det andra betyder statens övertagande att risker skapas för att organisationens effektivitet försämraras, speciellt i fråga om försäljningen på utlandet av den för vår utrikeshandel avgörande järnmalmen.» Om dessa synpunkter, som högern här framfört, är riktiga, så måste allt tala för att man placerar huvudkontoret i Stockholm och inte ökar svårigheterna i fråga om kontakterna och i fråga om försäljningsmöjligheterna för företaget i större utsträckning än vad som över huvud taget kan vara nödvändigt.

Man har också i fråga om huvudkontorets förläggning till Norrbotten framfört skattesynpunkter i debatten. Och man kan givetvis förstå kommunernas syn på skattefrågan, att de har ett bestämt intresse av att få så mycket skatt som möjligt och att företaget helt beskattas i Norrbotten. Men detta kan givetvis inte få vara avgörande för huvudkontorets förläggning, utan effektiviteten i organisationen måste vara den faktor som bestämmer förläggningen. Genom den omorganisation, som kommer att ske av företaget, kommer givetvis beskattningsfrågan i ett helt annat läge än för närvarande. Genom att man har upprättat ett särskilt försäljningskontor och man är enig om att detta skall förläggas till Stockholm, så kommer beskattningen av detta kontor att ske där. Om huvudkontoret förlägges till Stockholm, kommer beskattningen vad gäller huvudkontoret i ett nytt läge. Då finns det förutsättningar att få en beskattning av huvudkontorsandelen,

som ger 5 procent. I princip är det ju så att huvudkontorsandelen beskattas allenast till 5 procent, och varför skulle det vara undantag när det gäller LKAB i detta hänseende?

Det är riktigt, som herr Löfroth här har påpekat, att det är mellankommunala prövningsnämnden som här bestämmer, men det finns väl inga skäl för att vi skall bestämma något annat när det gäller LKAB än när det gäller ett annat företag. Jag tror att det finns förutsättningar för den ståndpunkt som innefattas i utskottets skrivning i det hänseendet.

Herr Thun har tillsammans med några andra ledamöter framlagt en reservation med ett tillägg till utskottets uttalande på s. 17. Detta tillägg lyder: »Skulle emellertid erfarenheten visa att en förflyttning av huvudkontoret till Norrbotten kan verkställas utan nackdel för bolaget, bör frågan härom upptagas till förnyad prövning.» Till detta vill jag bara erinra om vad utskottet skrivit: »Även om rent lokaliseringsspolitiska synpunkter kan anses tala till förmån för en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten har utskottet därför i nuvarande läge funnit övervägande skäl tala för Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt och får fördensskull avstyrka de ifrågavarande motionerna, såvitt nu är fråga.»

Man skall här märka att utskottet för sin del sagt, att det är i nuvarande läge som man har ansett sig kunna tillstyrka att huvudkontoret placeras i Stockholm. Skulle utvecklingen i en framtid visa att skäl talar för en omprövning av detta beslut, så finns det enligt utskottets skrivning inga hinder för en sådan omprövning. Man har alltså inte tagit ställning för all framtid till frågan om huvudkontorets förläggning.

I propositionen har tagits upp frågan om engångsavskrivningar. Jag vill först säga i detta sammanhang, att de nu gällande avskrivningsformerna, som har

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

varit bundna, otvivelaktigt har varit till fördel för kommunerna. Dessa har haft en viss fördel därigenom, att man har fått en ökad vinst, då möjligheterna till avskrivning varit begränsade. De nuvarande avskrivningsreglerna har ju den formen, att anläggningar inklusive byggnader och maskiner, vilka utföres huvudsakligen eller uteslutande för visst brytningsområde, skall i princip avskrivas för varje år med så stor del, som svarar mot den under året brutna malmkvantiteten i förhållande till hela den utnyttjningsbara malmkvantiteten inom området. I övrigt gäller i huvudsak, att avskrivningar skall företagas med 2,5 procent på anläggningar, 5 procent på maskiner och 8 procent på inventarier. Det är alltså ur kommunernas synpunkt gynnsamma avskrivningsregler som har varit gällande.

Departementschefen har med hänsyn härtill förklarat, att vid avskrivningsfrågan behörig hänsyn kommer att tagas till kommunernas intressen i skattehänseende. Departementschefen har alltså ansett, att man bör ta hänsyn till kommunernas skatteunderlag, då man upptar frågan om engångsavskrivningar. Men härtill har utskottet understrukt detta uttalande och förordat, att avskrivningarna under övergångstiden fördelas under en ej alltför kort tidsperiod; utskottet har sagt förslagsvis tre år.

Nu har i folkpartipressen sagts, att det är herr Löfroth, som i detta fall har varit den verksamma kraften. Jag vill då först understryka ytterligare en gång, att det är departementschefen som för sin del har sagt, att hänsyn skall tagas till kommunernas intressen, liksom också att utskottet givit en starkare betoning av detta departementschefens uttalande.

I frågan om räknenskapsårets omläggning anser utskottet för sin del, att också därvidlag skäligen hänsyn skall tagas till kommunernas intresse och att det

finns tekniska förutsättningar att göra en omläggning av räknenskapsåret utan att det i alltför stor utsträckning behöver rubba kommunernas skatteunderlag.

I reservationerna 6 a och b framföres den meningen, att ett eventuellt nytt fraktavtal skall underställas riksdagen. Enligt departementschefen skall nya förhandlingar upptas, och utskottet förutsätter i sin skrivning, att olika på frågan inverkande omständigheter härvid blir vederbörligen beaktade. Att man nu i riksdagen skulle införa den principen, att riksdagen skall medverka till eller sluta något fraktavtal med SJ, kan ju leda till att riksdagen inte bara i fråga om detta fraktavtal utan även i fråga om andra kan ha intresse av att få vara med och reglera. Den rimliga lösningen av detta problem borde väl ändå vara, att LKAB:s styrelse får behandla denna fråga, och det borde vara samma förhållande med frågan om det avtal om leverans till Norrbottens järnverk av 500 000 ton malm till självkostnadspris. Företagets styrelse borde också få ta upp frågan, huruvida man även i fortsättningen anser det vara rimligt att försälja malm till självkostnadspris till Norrbottens järnverk. Alla har ju reda på att man gjort detta för att stödja det norrländska näringslivet, för att man skulle få en god start för Norrbottens järnverk, och jag skulle tro att alla norrbottningar är tacksamma för att man medverkat till en uppblomstring på detta område av det norrländska näringslivet.

I fråga om den klara redovisning, som högern här har pekat på, skulle jag tro att företagets styrelse också kommer att ta hänsyn till detta problem.

I en reservation hemställs, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder om utredning och förslag till 1957 års riksdag rörande möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i LKAB. Enligt motionen skul-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

le detta innebära att norrbottenskommunerna skulle få rätt att teckna aktier i företaget.

Utskottet har för sin del inte varit berett att medverka till en åtgärd av ifrågavarande slag, vars konsekvenser man inte kan bedöma. Det kan nämligen inte vara rimligt att man begränsar frågan om kommunernas rätt att teckna aktier i statliga företag enbart till tre eller fyra kommuner, även om det i detta fall gäller ett speciellt område, utan man får väl behandla hela frågan rörande kommunernas rätt att över huvud taget teckna aktier i produktionsföretag. Även andra kommuner kan ha intresse av att teckna aktier i statliga företag. Vi har Statens skogsindustrier, som är spritt på vissa områden, och man har även andra statliga företag. Fråga är väl, om man inte då även bör ta hänsyn till att kommunerna kan få rätt att teckna aktier även i enskilda företag.

För övrigt är det väl så, att kommunallagen inte ger utrymme för kommunerna att teckna aktier i produktionsföretag av denna art, och det finns väl inga skäl att göra speciella undantag för norrlandskommunerna. Vidare tror jag det finns motiv för att man är försiktig på detta område. Man vet inte vad det kan leda till, därest kommunerna i gemen skulle få rätt att teckna aktier i olika produktionsföretag.

Vad så gäller motionen om en fond för Norrbottens näringsliv har jag ingen anledning att gå in på denna. Statsrådet har tillsatt en utredning, och vi får väl se en gång i framtiden vad den kan leda till.

I en reservation har också framförts förslag om starkast möjliga spridning till medborgarna av aktierna i LKAB, exempelvis motsvarande inlösningssumman, som högern har föreslagit. Där har också framförts den meningen, att man skulle sälja aktier till enskilda medborgare i samhället. Man skulle säl-

ja aktierna exempelvis för 40 kronor per styck.

Jag tror inte det finns några skäl att sälja aktier eller dela ut aktier i LKAB i någon annan form till enskilda medborgare i detta land. Medborgarna i samhället är redan ägare till aktierna i LKAB, och en annan spridning föreligger det intet behov av.

Det finns också en motion, vari yrkas avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Vidare föreslås ett helt statligt företag och en inlösen av TGO:s malmflotta, men av det anförda torde framgå, att utskottet för sin del inte har kunnat biträda denna motion utan avstyrker densamma.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av förhandlingarna.

Herr LARSSON i Hedenäset (bf):

Herr talman! I den hittillsvarande debatten i denna fråga har herr Löfroth, liksom i viss utsträckning herr Staxäng, uppträtt som talesman för Norrbottens län. Det tillkommer väl mig att intaga en mera blygsam attityd. Jag tillåter mig därför att enbart som en av norrbottningarna anknyta med några kommentarer i den föreliggande frågan.

Det har i denna fråga förts en tidvis rätt irriterad debatt. Av denna har man nästan kunnat få den uppfattningen, att vad som här är i görningen kommer att medföra försämringar jämfört med hur det tidigare har varit för Norrbottens län och dess befolkning. Om så skedde, funnes det förvisso all anledning att protestera, eftersom det är fråga om exploaterande av naturtillgångar, som helt är koncentrerade till Norrbottens län. Nu förhåller det sig ju dock inte på detta sätt. I propositionen har departementschefen klart understrukit, att frågorna om det nya LKAB:s räken-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

skapsår och avskrivningspolitik ej får handläggas så, att Norrbottens län och de berörda kommunerna kommer i en sämre ställning. Detta uttalande har av utskottet ytterligare understrukits.

Jag hörde under denna debatt herr Löfroth komma med en del anklagelser. Bland annat yttrade han att riksdagens beslut i fjol skulle föranleda, att lands-tinget och de berörda kommunerna redan nästa år skulle tvingas till en skat-
tehöjning. Jag tycker det skulle vara av intresse att närmare få preciserat, vilka förhållanden det kan vara som orsakar att det redan nästa år skall tvingas fram en skatteköjning.

I det avtal som är träffat sker ju den förändringen, att det nuvarande LKAB inte behöver avsätta medel till olika fonder under de två närmaste räkenskaps-åren, men detta kan såvitt jag förstår inte resultera i ett minskat skatteunder-
lag från LKAB.

Utöver de uttalanden som är gjorda synes det mig finnas anledning att kon-
statera, att i några betydelsefulla hän-
seenden kommer Norrbotten i en bättre
ställning på grund av den omorganisa-
tion som här sker. Sålunda förutsättes
att länet skall få insyn och medinfly-
tande i företaget genom en styrelseleda-
mot från länet. Något sådant har vi ej
förunnats i det gamla LKAB.

I fråga om den kommunala beskatt-
ningen av LKAB kan emot ses en icke
oväsentlig förbättring för Norrbottens
vidkommande. I den från vårt håll
väckta motionen, nr 784 i denna kam-
mare, har sålunda, därest en lokalise-
ring av huvudkontoret till Norrbottens
län icke ernås, diskuterats möjligheterna
att i så fall i stället få en minskning av
LKAB:s huvudkontorsandel i fråga om
den kommunala beskattningen. Denna
utgår för närvarande med tio procent,
och Stockholms stad erhåller därigenom
som redan nämnts en kommunalskatt
på omkring 4,5 miljoner kronor.

Det är av intresse att notera vad ut-

skottet skriver i anslutning till detta
vårt yrkande i motionen. Det heter i
utskottsutlåtandet bl. a. så här: »Utan
att närmare ingå på skattespořsmål får
utskottet omnämna, att man enligt vad
utskottet inhämtat torde kunna räkna
med att inom ramen för nuvarande skat-
telagstiftning möjlighet skall föreligga
att bestämma huvudkontorsandelen för
det nya LKAB till allenast 5 procent.»
Det måste få konstateras att en sådan
jämkning nedåt av företagets huvud-
kontorsandel medför en otvetydig för-
bättring för Norrbottens län. Under för-
utsättning av oförändrade malmkon-
junkturer och samma brytningsintensi-
tet kan det i runt tal bli drygt 2 miljo-
ner kronors årlig förbättring av de kom-
munala skatteinkomsterna i vårt län.

Jag har ingalunda anförut dessa saker,
herr talman, för att på något vis ställa
mig upp och ödmjukt bockande tacka
och förklara mig fullständigt nöjd. Så
är nämligen inte fallet. Det har dock
synts mig att kravet på saklighet och
objektivitet fordrar att man inte i iver
att ernå ytterligare förbättringar fram-
ställer saken så, att vad som ändock är
klara förbättringar kommer att framstå
som om det vore försämringar.

Den fråga, som kanske har stått mest
i centrum i den hittillsvarande debatten
och även framskymtat här, är frågan om
var LKAB:s huvudkontor bör placeras,
i Stockholm eller i Norrbotten. Helt na-
turligt är väl att norrbottningen i gemen
önskat se företaget lokaliserat inom lä-
net. Utan att börja något längre prin-
cipiellt resonemang nöjer jag mig med
att konstatera detta rätt självklara för-
hållande.

Av det föreliggande utskottsutlåtan-
det finner vi att högerns och folkpar-
tiets utskottsrepresentanter har anslutit
sig till denna tankegång, som har fram-
förts i olika motioner. Med tillbörlig
uppskattning konstaterar jag detta. Sam-
tidigt härmed har det dock sitt intresse
att studera reservanternas förslag på

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

olika punkter som en enhet. Gör man detta, kan det inte undvikas att intresset för och omvårdnaden om Norrbotten gör ett rätt så nymornat och yrvaket intryck. Jag ber att i detta hänseende få fästa uppmärksamheten vid de uttalanden som göres i de med 2 a) och 2 b) betecknade reservationerna. Redan i sin motion har högern opponerat sig emot att Norrbottens järnverk erhåller malm intill en viss kvantitet till självkostnadspris. Nu fortsättes dessa strävanden i reservationerna. Därvid kan man notera att folkpartiet i sin reservation stannar någonstans på halva vägen och begränsar sig till en ganska otydlig skrivning, medan högern däremot klampar fram till ett yrkande.

Det undandrar sig mitt bedömande vad det kan vara som har orsakat att folkpartiet har stannat på halva vägen. Undrande står man dock givetvis huruvida det måhända kan förhålla sig så, att NJA:s styrelseordförande haft ett samtal med sina partikamrater i statsutskottet. Därmed må nu vara hur det vill. För mig framstår det i alla fall som en underlig lokaliseringspolitik, den som här har demonstrerats. Här har samhället funnit det vara angeläget att skapa en förädlingsindustri i Norrbotten. Detta företag har redan visat sig medföra en värdefull komplettering av sysselsättningsmöjligheterna inom länet. Dess bokslut har även, som bekant, börjat peka i den riktningen att man kan ha anledning hoppas att företaget även företagsekoniskt skall lyckas. Då kommer det protester mot att NJA skall, under tid som erfordras för företagets stabilisering, få köpa råvaror av staten för något lägre pris än vad vi får av tyskar och andra utländska köpare.

Nu anföres det visserligen i motionen i fråga att NJA i stället kan givas direkta statsbidrag, om så skulle behövas. Låt mig i anslutning därtill påpeka två saker. Utvägen med statsbidrag måste vara avgjort sämre för företagets ut-

veckling. Det måste leda till en ökad osäkerhet för företagsledningen. Det kan säkerligen inte stimulera till trivsel inom företaget, om upprepningar av 1954 års debatter skall erfordras då och då. Även med all uppskattning för den inställning reservanterna intagit i fråga om LKAB:s huvudkontor måste jag tillägga, att skall det ske till detta pris, då är vi sannerligen inte hjälpta. Att som reservanterna gör ge med nyan och ta tillbaka med fulla näven synes mig icke vara en lokaliseringspolitik som vi är betjänta av.

Så en sak ytterligare i detta sammanhang. Reservanternas förslag går som nämnts ut på att NJA skall tvingas betala högre pris för de råvaror som förädlas där, men om så behövs skall det i stället få statsbidrag. Samtidigt är det emellertid så att högern har berikat riksdagen med en skuggbudget som alternativ till den av regeringen framlagda. Jag har försökt studera denna budget för att om möjligt upptäcka var högern har reserverat medel för dessa eventuella statsbidrag till NJA, men det har varit förgäves. Inte ett ord eller en siffra tyder på något sådant. Då måste jag fråga: Betyder detta att högern är säker på att NJA:s ekonomiska resultat i fortsättningen kommer att bli så bra, att det omnämnda statsbidraget inte behövs? I så fall återstår ju bara att konstatera att det har skett en betydande sinnesändring hos högern sedan 1954 — ja sedan så sent som april månad 1956. Skulle det däremot inte förhålla sig på det sättet, kan ju högerns erbjudande inte vara värt så värst mycket.

Efter detta tillåter jag mig att återkomma till frågan om huvudkontorets placering. Statsutskottet anför därvidlag att det har blivit övertygat om att behovet av intima kontakter mellan TGO, det planerade särskilda försäljningsbolaget, och det nya LKAB påkallar att även det sistnämndas huvudkontor placeras i Stockholm. För mig fram-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

står det visserligen som om just tillkomsten av det speciella försäljningsbolaget borde skapat förutsättningar för att det nya LKAB:s huvudkontor kan förläggas till annan plats. Med bortseende från mina lekmannasynpunkter tillåter jag mig dock att fråga: Om det nu bedömes vara så att lokaliseringen av huvudkontoret till Norrbotten erkännes vara principiellt riktig men samtidigt att behovet av intima kontakter med försäljningsbolaget gör att båda bör förläggas till samma plats, skulle det då inte gå att lokalisera båda företagen till Norrbotten?

Herr talman! I detta skede av debatten skall jag inte ställa något yrkande på denna punkt. Frågan återkommer väl längre fram. Jag nöjer mig därför med att deklarerat att jag inte kan biträda utskottets förslag i punkt V. Beträffande övriga punkter biträder jag utskottets förslag.

Herr STAXÄNG (h) kort genmäle:

Herr talman! Den föregående talaren nämnde ofta om en sinnesförändring hos högern, när det gällde vissa av våra reservationer här. Jag tror att talaren själv har övat sig ganska mycket i sinnesförändringar, eftersom han i viss mån sprang ifrån sin egen motion beträffande huvudkontorets förläggning. Jag skall inte orda mer om den saken.

När det därefter gäller just denna leverans av malm till Norrbottens järnverk, har vi begärt en utredning på den punkten. Det är ju inte alls något onaturligt, om man där får en klar redovisning mellan dessa två företag; det borde väl rent affärsmässigt ligga i sakens natur.

Sedan är det en sak, som inte är obekant för den föregående talaren. Vi har ett par statliga företag, som har leveranser till varandra, nämligen domänverket och Statens skogsindustrier, men där föreligger inte något sådant förhållande att Statens skogsindustrier, även

om företaget i framtiden får förmånsleveranser, har förmånsrätt när det gäller priserna.

Herr LARSSON i Hedenäset (bf) kort genmäle:

Herr talman! Vad först gäller att springa ifrån en egen motion vet inte herr Staxäng något om detta ännu; vi har inte hunnit fram till voteringen. Jag har dock sagt, att jag inte kan biträda utskottets förslag beträffande punkten V.

Beträffande de yrkanden som göres i högermotionen är det inte bara ett yrkande om en förutsättningslös utredning utan det gäller »utredning och förslag till 1957 års riksdag angående borttagande av den nuvarande subventionen från LKAB till Norrbottens järnverk».

Sedan nämndes ju Statens skogsindustrier. Ja, vi hade en debatt om detta företag för några dagar sedan. Där förekom mindre stimulerande inslag; så kan det även bli, då det gäller Norrbottens järnverk.

Herr GAVELIN (s):

Herr talman! Jag tror att kammarledamöterna skall hålla mig räkning för att jag kommer att fatta mig mycket kort i mitt anförande. Jag skulle kort och gott kunna instämma i vad den föregående talaren herr Larsson anförde. Hans synpunkter på den principiella inställningen till detta problem överensstämmer i huvudsak med mina egna.

Det är dock en del saker, som jag vill passa på att föra fram i samband med denna debatt. Innan jag går in på dem, skulle jag vilja passa på att säga några ord till herr Löfroth. Han återkommer till samma tema, som han hade vid fjolårets debatt om statens övertagande av LKAB, när han vill göra gällande, att gruvarbetarna i stor utsträckning skulle ha varit motståndare till denna inlösen. Det tillbakavisades då, och jag ber än

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

en gång att inför kammaren få dementera just detta. Det olyckliga förhållandet att det från Gruvarbetarförbundets ledning gjordes en propå, som några gruvarbetare i Norrbotten nappade på, får ingalunda betraktas på det sättet, att Norrbottens gruvarbetare var motståndare till denna inlösen.

Om en undersökning gjordes i dag skulle vi finna, att den stora mängden av gruvarbetarna och många andra är belåtna med det beslut som fattats. Tar man det i siffror tror jag man kan säga, att en på fem skulle vara missbelåten.

Det egendomliga har inträffat, att de borgerliga, som i fjol var motståndare till denna inlösen, i år tagit överenskommelsen om ett samarbete mellan staten och TGO till intäkt för en viss hetspropaganda mot regeringen. De borde väl tvärtom känna sig synnerligen tillfredsställda över att det gått att få till stånd en överenskommelse så att LKAB inte helt förstärkas.

Jag vill passa på att framföra min uppfattning om ytterligare ett par saker. När det gäller kommunernas rätt och möjligheter att få teckna aktier i bolaget vill jag påminna om att denna fråga dök upp i samband med en överläggning, som malmfältskommunerna och landstingen hade med den kommitté, som hade hand om den framtida organisationen av LKAB. Det var ordföranden i kommittén som förde frågan på tal. Sedermera har den diskuterats inom de kommunala förvaltningarna och av representanter för landstingens förvaltningsutskott, och vi har varit ense om att kommunerna bör ha rätt att teckna aktier. Vi har gjort detta ingalunda därför att vi tror, att det är nödvändigt för staten att få hjälp från kommunerna på detta sätt — beloppet skulle vara så litet, att det ur denna synpunkt inte kan tillmätas större vikt — utan vad vi avsåg var att kommunerna på detta sätt skulle kunna få ett visst inflytande genom att de fick del-

taga i stämmorna och föra fram sina synpunkter.

Nu har det sagts, att i och med att regeringen föreslagit och riksdagen kommer att besluta, att det skall bli en ledamot från Norrbotten, så skulle denna fråga kunna föras ur diskussionen. Så är det inte. I en hel del fall skulle det ha varit nyttigt, om representanter för kommunerna kunnat föra fram kommunernas synpunkt. I första kammaren har det väckts en motion i frågan, och jag beklagar att jag vid den tidpunkten var borta, så att det inte var möjligt för mig att föra fram motionen här. Men jag har all anledning att stödja motionen och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den del i motionen som avser rätten för kommunerna att få teckna aktier.

Jag kan inte tro att det ur kommunal-lagstiftningssynpunkt skall vara möjligt att hindra kommunerna från att teckna aktier. Det finns ju en hel del andra bolag inom kommunerna, inom vilka de får teckna andelar och aktier, och det kan inte vara värre om de gör det i LKAB. Den synpunkten har framförts, att det inte skulle vara möjligt för kommunerna att teckna aktier, därför att de kanske i framtiden skulle behöva pengar och då följaktligen försöka få aktierna inlösta. Men det kan väl i så fall inte vara farligare än att Grängesbergsbolaget i det nya avtalet tillförsäkras rätt att få sina aktier inlösta efter ett tjugotal år.

Herr talman! Jag sade att jag inte skulle bli långrandig. Jag vill endast uttala min glädje över att regeringen positivt tagit ståndpunkt till frågan om en fond för Norrbotten. Jag hoppas emellertid att denna fond inte skall bli sådan som tremiljonsfonden, som riksdagen beslöt 1938. Denna skulle användas för stöd åt malmkommunerna. Vid olika tillfällen har det gjorts försök i riksdagen att få bestämmelserna för fonden ändrade, men det har varit omöj-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

ligt att få det dithän, att fonden kan tagas i anspråk även annars än när det rätt arbetslöshet inom malmkommunerna minst tre dagar i veckan. Jag hoppas verkligen att vi aldrig skall behöva komma dithän att arbetstiden inskränks till tre dagar i veckan där uppe.

Beträffande skattefrågan ur kommunernas synpunkt anser jag det vara till fördel att bolaget i vanlig ordning får göra avskrivningar för att konsolidera sin ställning. Det kan inte vara till nackdel för kommunerna att bolaget blir starkt och bärkraftigt i framtiden.

Jag uttalar min tillfredsställelse över att det fattas ett beslut om utredning rörande denna fond, och jag är säker på att det finns många områden där den kan komma till nytta. Jag ber alltså, herr talman, att i första hand få yrka bifall till motion nr 593 i första kammaren i vad det gäller aktieteckningen samt till reservation nr 4, som gäller frågan om huvudkontorets förläggning. Jag har den uppfattningen att det är otänkbart att kunna få igenom ett förslag om dess förläggning till Norrbotten, men det bör dock klart och tydligt sägas ifrån att det skall kunna ordnas så, om det framdeles och efter en undersökning skulle visa sig att detta icke kommer att skada bolaget på något sätt.

Herr JANSSON i Kalix (s):

Herr talman! För mig återstår endast att konstatera, att de talare som nu varit uppe från norrbottensidan har understrukit nödvändigheten av att riksdagen tar konsekvenserna av fjolårets beslut om statens övertagande av LKAB. Därav följer också att riksdagen bör såvitt möjligt utan ändring godkänna det avtal, som är träffat med LKAB och TGO.

Den enskilde tillförsäkras sedan gammalt rätten att se om sitt hus. Den rätten tillkommer familjer och numera har man också givit samhället denna rätt.

Med samhälle menar jag då inte bara staten utan också kommuner. Norrbotten har kanske i högre grad än andra landsändar hävdat denna rätt, troligen beroende på att vi känt oss vara föremål för en exploatering i större utsträckning än andra landsdelar. I varje fall har vi inte förstått att hävda våra intressen så kraftigt som man gjort på andra håll.

Emellertid har vi nu fått ett osökt tillfälle därtill, sedan riksdagen beslutat sig för att förstatliga det tidigare halvstatliga företaget LKAB. Detta sker visserligen med rätt för TGO att teckna aktier i bolaget, men denna aktieteckning för TGO:s räkning innebär, såsom jag ser det, en förmån för staten. Man bibehåller en del av den organisation som TGO har skapat, främst försäljningsorganisationen och all den erfarenhet som finns inrymd i såväl LKAB:s som TGO:s arkiv liksom också det förnämliga vetande och de insikter, som finns bevarade hos de anställda i TGO. Vi får inte heller glömma att TGO förfogar över malmflottan, ytterligare en tillgång för staten under övergångsåren, som kan bli rätt många — vi vet aldrig vilka tider som stundar — att falla tillbaka på.

Hos flertalet invånare i Norrbotten — jag är inte så säker som herr Löfroth på att jag kan tala för samtliga, jag kan t. ex. inte tala för herr Löfroth — utanför malmkommunernas krets möter man tillfredsställelse över att staten har övertagit rätten till gruvorna och hälften av aktierna liksom också rätten att bestämman över detta företag. Från Norrbottens sida har vi under de senaste tio, kanske tjugo åren inte haft anledning att rikta någon som helst anmärkning mot skötseln av det gamla LKAB. Detta bolag har på det sociala området gjort värdefulla insatser, som uppskattats inte bara inom malmkommunerna utan även utanför deras gränser, i lands- ting och inom länet över huvud taget.

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

Men vi får fördenskull inte glömma att det fanns en tid — vilket herr Gavelin nyss erinrade om — då LKAB befann sig i ett betryckt läge, då staten måste tråda hjälpende emellan för att rädda malmkommunerna och deras invånare från svält och nöd.

Det är kanske mot bakgrunden av vad som hände denna gång och som givetvis vid ett försämrat försörjningsläge åter kan inträffa, som vi norrbottningar kände större trygghet inför att staten nu blivit ägare av företaget.

Vi har väl i Norrbotten den uppfattningen, att det kapitaluttag, som man nu gör ur LKAB, är ett kapital, som försvinner och inte kommer länet till godo i fortsättningen. Malmen växer inte som skogen gör, utan landsändan blir fattigare för varje år som går, om inte åtgärder vidtages för att kompensera kapitaluttaget i form av malmbrytning. Vi har därför i en motion, framförd i denna kammare och undertecknad av mig och några andra ledamöter, hemställt om bildandet av en fond genom att man skulle t. ex. ta ut 2 kronor per brutet ton, vilken skulle komma länet till godo på olika sätt, genom att differentiera näringslivet och förstärka det på sådana områden, där förstärkning behöver komma till stånd, och genom utbyggnad av småindustri, hantverk o. s. v., som komplement till den storindustri, som finns förlagd inom ett par, tre områden i länet. Statsrådet har redan glädjande nog tagit initiativ till en utredning med det syftet att få till stånd en undersökning om förutsättningarna för bildandet av en sådan fond och för att få fram ett förslag om hur denna skulle kunna användas och vilka uppslag utredningen kan komma med på dessa områden. Detta har — det kan jag försäkra kammaren — väckt en utomordentlig glädje i Norrbotten. Vi har fått en känsla av att det kommer att betyda mycket mera än de välvilliga axelklappar, som vi får från högern och folk-

partiet, vilka ju störtat fram och motionerat i anslutning till uppgörelsen mellan LKAB och TGO.

Vi har också i slutet av vår motion framhållit betydelsen av att LKAB:s huvudkontor förläggs till Norrbotten. Det har vi nog gjort i känslan av att vi sedan gammalt reagerat på det sättet i Norrbotten, att det är oriktigt att dess råvaror och arbetskraft skall beskattas så pass hårt, som skett, i den kommun, där huvudkontoret varit förlagt men där ingen produktiv verksamhet sker i vedertagen mening, åtminstone som vi ser saken. Vi motionerade om detta mot bakgrunden av detta skattemässiga tänkande och utgick precis som folkpartiet och högern från att det skulle gå mycket lätt att ordna den saken. Vi har diskuterat den, sedan motionen var skriven och vi haft tillfälle att sätta oss in i frågorna på ett helt annat sätt under mellanliggande tid. När herr Löfroth nu påstår, att socialdemokraterna i Norrbotten välvilligt har sprungit från sin uppfattning, är det nog inte riktigt, vad det gäller principen. Den är fortfarande kvar, men vad som däremot har skett är att vi stannat av på vägen och tänkt om och frågat oss: Vilket är viktigare i dagens situation, att vi får fullfölja avtalet med TGO och LKAB, att vi får detta företag i gång med de förutsättningar, som angivits i propositionen och utformats av utskottet, eller att vi nu gör huvudkontorets förläggning till Norrbotten till en huvudsak och utnyttjar den stämning, som i dag råder inom högern och folkpartiet, till fromma för den saken? Vi har kommit fram till att det anförts starka skäl för huvudkontorets bibehållande här nere i Stockholm under nuvarande förhållanden i en övergångsperiod. Herr Löfroth får gärna kalla det att springa från en sak, men vi har tänkt om på denna punkt och är beredda att dröja med kravet på huvudkontorets förflyttning till dess att alla andra frågor har blivit

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

klarlagda och tills vi fått se, vilken inverkan det kan komma att ha på malmkommunernas ekonomi och vilka svårigheter det blir för staten och TGO när det gäller samarbetet inom bolaget o. s. v. Det finns för norrbottningen all anledning att inte rusa åstad i denna fråga. Vi bör ta fasta på vad utskottet har varnat för: att inte pressa uppgörelsen mellan LKAB och TGO för hårt. Herr Löfroth är väl ense med oss norrbottningar om att denna uppgörelse är värdefull? Han vet dock lika litet som jag om de yttersta konsekvenserna av att riksdagen nu skulle springa ifrån uppgörelsen på kanske ett ur TGO:s synpunkt mycket viktigt avsnitt. Man kan inte utan vidare vifta bort nödvändigheten av att det gemensamma försäljningskontoret förlägges till Stockholm. Man kan inte heller vifta bort nödvändigheten av att företagets huvudledning har ständig insyn i försäljningsorganisationens arbete. Huvudkontorets ledning måste även ha kontakt med dem som utifrån kommer till vårt land för att träffa uppgörelser om malmleveranser. Det saknar inte heller betydelse att företagets ledning kan på lämpligt sätt följa utvecklingen av handelsflottans befraktningsbestämmelser.

Vi socialdemokrater från Norrbotten vill inte spela hasard i denna fråga, utan vi nöjer oss med vad vi i dagens situation kan få. Jag är också övertygad om att vi har en mycket stor majoritet av Norrbottens befolkning bakom oss, när vi tagit slutlig ställning i denna fråga. För min del har jag ingen som helst anledning att slå ned ögonen, när jag i höst möter herr Löfroth i valkampanjen. Jag tror att norrbottningens läggning är sådan, att han gärna går den försiktigare väg som vi socialdemokrater i detta fall förordar.

När det gäller frågan om huvudkontorets förflyttning skall jag också be att få yrka bifall till det förslag om tillägg till utskottets skrivning som åter-

finnes i reservation 4 a). Detta tillägg har med mycket stor majoritet godtagits av första kammaren, och efter den deklaration, som jag här avgivit, behöver det väl inte betraktas som något revolutionerande, därest andra kammaren i detta fall skulle följa första kammaren. Jag tror att det har ett visst psykologiskt värde att i riksdagens protokoll finns inskrivet, att riksdagen anser att frågan bör upptas till förnyad behandling, därest det i framtiden skulle visa sig fördelaktigt att, såsom högern och folkpartiet nu påstår, förflytta huvudkontoret till Norrbotten. Även herr Löfroth, försiktig man som han är, borde väl kunna vänta och se.

Herr Löfroth var för övrigt rätt pessimistisk i sitt anförande och kunde inte finna några ljuspunkter i utskottsutlåtandet, bortsett från att han fått sin lilla motion bifallen genom det uttalande som utskottet i ett avseende gjort. Genom herr Anderssons i Mölndal anförande har emellertid den gloria, som några folkpartitidningar av denna anledning utrustat herr Löfroth med, försvunnit. Herr Andersson i Mölndal var nämligen ofin nog att tala om att det var statsrådet som inspirerat utskottet till den utformning som utlåtandet fått på ifrågavarande punkt. Jag tycker emellertid att herr Löfroth borde kunna förena sig med oss norrbottningar när det gäller att slå vakt om det utskottsutlåtande som här föreligger.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande med det tillägg som föreslås i reservation 4 a).

Herr LÖFROTH (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman framhöll, att det skulle vara svårt att få kvalificerad personal vid huvudkontoret, om detta förlades till Norrbotten. Jag tror att detta påstående är mycket överdrivet. Det har aldrig varit svårt för LKAB att få kvalificerad personal, vare sig kameral eller teknisk sådan, till

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

malmfälten i Norrbotten. En hel del av dem, som arbetat däruppe, har sedermera befordrats till högre befattningar inom bolagets centrala förvaltning i Stockholm på både den kamerala och tekniska sidan. Samtliga gruvbrytningsdirektörer, som LKAB haft under det halva sekel bolaget verkat, har kommit från malmfälten, antingen från Kiruna eller Malmberget. Det visar ju att det varit kvalificerad personal som sökt sig dit upp och som sedan skaffat sig sådana erfarenheter av verksamheten, att de kunnat placeras på höga poster inom LKAB:s centrala förvaltning.

Jag tror som sagt att det är en stor överdrift, när man påstår att det skulle vara svårt att få kvalificerad personal till huvudkontoret, därest det förlägges till Norrbotten. Möjligen vill inte någon av direktörerna flytta med dit, men när det gäller den övriga personalen finns det nog inga svårigheter.

Herr Larsson i Hedenäset hade svårt att förstå mitt påstående om att det i år och nästa år måste ske en skattehöjning inom malmkommunerna. Men jag sade ju tydligt ifrån att denna skattehöjning måste vidtagas för att förebygga den högre skattehöjning, som annars säkerligen måste ske 1960 och 1961. Landstingsdirektör Viklund har ju också givit klart besked om att landstinget redan i år står inför nödvändigheten att göra en skattehöjning.

Herr Larsson i Hedenäset var också inne på frågan om Norrbottens järnverk och förklarade, att orsaken till att vi inom folkpartiet inte skulle ha velat vara med på en sådan skrivning som högern var att vi antagligen haft kontakt med styrelseordföranden i Norrbottens järnverk. Jag vill bestämt tillbakavisa detta påstående.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Endast några ord om denna fråga, som vi uppfattar som central.

Så fort diskussionen kommer in på frågan, hur man skall kunna göra fler svenska medborgare till personliga ägare, skall kunna demokratisera äganderätten och ge den personligt innehåll för många människor, faller socialdemokraterna ridån och släcker ljuset. Förra året aktualiserade vi problemet i ett konkret fall, då det gällde beslutet att för svenska folkets pengar köpa stamaktierna i malmbolaget. I år kommer denna fråga upp på nytt. Majoritetens talesmän har åtskilligt att förmäla om utgången av de förhandlingar, som började med att de maktägande slog näven i bordet men slutade i en nästan söndagsskolemässig medgörlighet. Om medborgarnas rätt att personligen få äga sitt eget företag — inte en rad, inte ett ord från det parti, som ofta varnat för de faror en ekonomisk maktkoncentration till ett fåtal skapar.

Vi tror att det är varken nödvändigt eller lyckligt att den ekonomiska friheten slutar i en anhopning av resurser och inflytande på några få händer. Mycket kan göras för att hindra en sådan utveckling. Svensk småföretagsamhet har en omisskännlig inneboende livskraft. Den kan ytterligare stärkas. Inte genom statsbidrag eller subventioner — sådant är kryckor, som inte ökar förmågan att gå själv — men med skattereformer och möjligheter att på lika villkor konkurrera om spararnas medel. Stora företag är nödvändiga, men det är ingalunda nödvändigt att de ägs av få. Vi har — både i vårt land och till exempel i Amerika — kommit en bit på vägen mot av många ägda stora företag. Framme vid målet är vi emellertid ingalunda. Det behövs upplysning och skattereformer för att göra fler och fler människor intresserade av företagsamheten i funktion, för att göra dem inställda på att spara för att bli delägare även i stora företag. Det behövs moderniseringar i lagstiftningen och en vilja hos företagarna att söka

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

sig ut till vanligt folk, när de söker intressenter. Alternativen i dagens och morgondagens samhälle är ingalunda få enskilda som äger och bestämmer eller få politiker som bestämmer därför att staten äger. Alternativen är många enskilda som äger och bestämmer eller få överhetspersoner som bestämmer, därför att överheten lägger sig till med mer och mer av det medborgarna borde äga.

Denna frågeställning kommer man inte ifrån genom att tala om något annat eller genom att rada upp administrativa invändningar.

Från vår sida har vi hävdad, att medborgarna inte borde ha ålagts att köpa stamaktierna i malmbolaget. De 800 miljoner kronor det kostar att skaffa regeringen majoritet på företagets bolagsstämma och i dess styrelse kunde ha använts bättre. Människorna själva har angelägnare investeringsändamål än detta. Minst tjugotusen egnahem under den närmaste femårsperioden, minst fyratusen familjer varje år ur bostadsköerna som får eget tak över huvudet — det hade varit viktigare än att finansdepartementet skall få utse sju av åtta styrelseledamöter i malmbolaget.

Majoriteten har emellertid bestämt. Aktierna skall köpas. På ett eller annat sätt skall de betalas — av svenska folket. Då hör medborgarna också äga aktierna. Inte genom något slags skenbar, till vattvälling uttunnad kollektiv äganderätt utan personligen äga, vad de personligen får betala.

Förslaget att direkt engagera människorna i deras eget företag är inte tillräckligt underbyggt. Så har det sagts. Framför allt har inte tillräckliga garantier skapats mot förhastade beslut av de många aktieägarna i frågor där klok eftertänksamhet bör prägla ståndpunkts-taganden. Så har det också sagts.

En bolagsstämma, som skattebetalarna väljer just för uppgiften att sköta om sina intressen i detta speciella företag,

skulle — av någon underlig och icke redovisad orsak — komma att bestå av folk som inte tänker sig för! Är det fallet i Sveriges slakteriförbund, i Skogsägarföreningarnas riksförbund, i Mejeriernas riksförening, i Ica-företaget, i Kooperativa förbundet? Består deras kongresser av en samling virrpannor? Har man i folkförsäkringsbolagen den erfarenheten, att försäkringstagarna ägarna låter sig företrädas av representer, som inte vet vad det handlar om?

Vad är det för övrigt man jämför med? Statsmakternas sätt att handlägga denna fråga, den avgörande frågan om hur det företag skall se ut, som svarar för de nyplacerade 800 miljonerna!

Någon gång i början av maj månad, då hetsen i riksdagsarbetet redan hunnit ta form, kommer en proposition. Så händer ingenting i det inre arbetet på tio dagar — motionstiden. Därefter tas saken upp i en av statsutskottets avdelningar. Ett utlåtande skrivs. Ledamöterna där får några timmar på sig att fundera. När ärendet skall avgöras i utskottet är handlingarna inte färdiga. Det uppskjutes. Sent på en onsdagseftermiddag — mitt under brinnande plenum — delas handlingarna ut. Nästa morgon klockan 10 avgöres saken på en timma. Och i denna vackra vårnatt avgörs frågan i riksdagens andra kammar.

Så ser alltså den omsorgsfulla prövning ut — i praktiken — den som man inte vågar riskera genom att ge medborgarna själva mer att säga till om.

Nej, herr talman! Detta är inte en fråga om omsorg eller kloket i förvaltningen av en stor tillgång. Det är en fråga om makt, om ett anspråk från vår nuvarande överhet att få bestämma — ensam och utan inblandning, utan konkurrens. Vi vill fördela ansvar och bestämmanderätt på fler, på många.

Hur man skall förfara vid denna spridning av äganderätten är en teknisk fråga, som kan skärskådas för sig. Olös-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

lig är den ingalunda, om man vill lösa den. Om man inte vill, går det alltid att göra det möjliga omöjligt.

Vare sig man direkt tar skattemedel i anspråk för likviden eller använder inkomster, som eljest skulle gå åt för att täcka statsutgifter, är det skattebetalarnas pengar man rör sig med. Att man förskjuter likviden genom lån spelar härvidlag ingen roll — bara man inte lånar i riksbanken. Det ligger därför ingenting märkvärdigt eller uppseendeväckande i att föra över värdena till skattebetalarna. Detta kan göras helt eller delvis. Man kan välja den utvägen, att större delen av aktiekapitalet på detta vis tillföres skattebetalarna och att en mindre del, till exempel 40 procent, bjudes ut till försäljning — i låga valörer, med begränsad teckningsrätt för enskilda, med skyldighet att viss tid behålla aktierna och med en särskild tranch avdelad för ideella, ekonomiska och fackliga organisationer och en för stiftelser och fonder med allmännyttiga syften. I den mån frivilligt sparande på detta sätt engageras, minskas belastningen för skattebetalarna och följaktligen de värden på vilka de kan göra anspråk. På så sätt får vi också ett säkrare intresse för hela saken.

Hur man närmare skall gå till väga är emellertid inte det avgörande. Att man tar ett ordentligt steg mot en de många ägarnas demokrati är däremot avgörande, nu — när vi kan i ett väsentligt konkret fall välja mellan kollektivet överhetsägande och demokratiskt personligt ägande.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få ansluta mig till de yrkanden som tidigare framställts av herr Staxäng.

Häruti instämde herr *Håstad* (h).

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÄNG**:

Herr talman! När jag satt och lyssnade på herr Hjalmarson gjorde jag en

reflexion som jag gissar att flera med mig gjorde: Hur orkar man så här sent på natten? Det är väl näppeligen av värde att fortsätta den debatt som herr Hjalmarson tog upp, men hans anförande kräver ett bemötande på ett par punkter.

Jag vill till att börja med bestämt protestera mot herr Hjalmarsons beskyllning att de olika representanterna i de statsägda företagen skulle vara en samling blindpipor. Det är inte på det sättet. I Statens skogsindustrier sitter en generaldirektör i domänstyrelsen, som inte frågar någon överhet om vad som är lämpligt när det gäller företagets drift. Där sitter de svenska skogsarbetarnas förbundsordförande, som inte frågar någon överhet om vad som skall göras i de olika frågor som rör företaget. I Norrbottens järnverk sitter en industriman, ledamot av första kammaren, som inte springer och frågar någon överhet vad företaget skall göra i ett visst ögonblick. Där sitter de svenska metallarbetarnas andre ordförande, som inte heller frågar någon överhet vad som skall ske i olika frågor. Det är en fullkomligt horribel karakteristik som herr Hjalmarson gör sig skyldig till, när han presenterar de statliga företagens representanter som en samling blindpipor utan egen möjlighet att ta ställning till saker och ting och utan förmåga över huvud taget att handla under ansvar för sitt ämbete.

Jag gjorde även en annan reflexion när herr Hjalmarson talade om svenska folket som skall äga aktierna, de svenska medborgarna som skall bli personliga aktieägare och om det svenska folkets rätt att äga svenska folkets företag. När gav det svenska folket kollektivt herr Hjalmarson fullmakt att tala i dess intresse? Herr Hjalmarson har gjort många energiska och krampaktiga försök att övertyga svenska folket om att det bör ställa sig bakom hans idéer. Hitintills har han lyckats, skall vi säga till

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

17 procent, och då är det litet förmåtet att vid varje tillfälle göra sig till talesman för det svenska folket gentemot den s. k. överheten.

Jag skall inte ta upp förslaget om att skattebetalarna skall ha 60 procent av aktierna och att 40 procent skall bjudas ut till försäljning. Men skall varje skattebetalare, bortsett från hur mycket han betalar i skatt, ha var sin aktie, eller skall aktieinnehavet stå i direkt proportion till den skatt var och en betalar? Skall herr Hjalmarson öronmärka de aktier, som bjuds ut till försäljning, så att man inte får samma utveckling här som man får på aktiemarknaden i övrigt, där ganska snart makten och härligheten koncentreras till en mycket liten grupp av ägare till kapital och inflytande i landet?

Allt detta lösa prat som herr Hjalmarson kostar på sig här, som han kostade på sig i remissdebatten och som han kostade på sig för ett år sedan är inte underbyggt i något avseende och är faktiskt inte värt att ta på. Det är ett försök att göra politik i grumligt vatten, och det är dessutom i alla andra avseenden så illa underbyggt, att en människa som försöker följa med i den här diskussionen blir yr i huvudet, även om det inte skulle vara så här sent på natten.

Jag vill, herr talman, emellertid säga ytterligare ett par saker. För något år sedan diskuterades övertagandet av LKAB:s aktier i en hetsig och många gånger ganska arrogant stämning. Debatten i dag har å andra sidan varit lugn och sansad och präglats praktiskt taget av enhällighet och samstämmighet. Jag har ett behov att framhålla, att när det värsta blåsvädet fick gå över och parterna på båda håll fick sätta sig ned och förhandla dröjde det inte länge förrän man mötte varandra med öppet visir och en ärlig vilja att komma till ett för båda parter gott resultat. Jag tror att det förslag, som har presen-

terats för riksdagen, är ett uttryck för hänsynstagande från båda håll och bådar gott för framtiden.

Detta resultat innebär ett fortsatt samarbete mellan staten och ett företag, som numera är ett av de större inom det svenska privata näringslivet. Avtalet är så konstruerat, att man har en direkt kooperation på vissa avsnitt. Man kommer att ha och behöva en kooperation även i andra sammanhang, där det inte är lika pregnant utskrivet i avtalet. Det är ju ingen tvekan om att det under övergångstiden fram till hösten 1957 och även under åren därefter kommer att finnas mycket gemensamt, som dessa båda parter behöver diskutera och som gör att de behöver ha daglig konfrontation med varandra. Det gäller marknadsuppdelningen, och det kan till och med bli fråga om produktionsomställningar för att man på ett klokt sätt skall klara försäljningarna. Båda parterna har ju sina produktionskällor, den ena i gruvorna i norr och den andra i gruvorna i Mellansverige.

Detta är ett av skälen för att man icke flyttar huvudkontoret utan ser till att det erfarenhetskaptal, som ligger i det gamla företaget och som kommer att vara lokaliserat hit till Stockholm, också kan komma det statliga bolaget till del. Skall jag döma av den atmosfär, i vilken förhandlingarna har förts och som har bestått även efter det att förhandlingarna har slutat, och av det samarbete, som nu pågår, så har jag de allra bästa förhoppningar om att man här skall kunna få ut positivt värdefulla resultat. Man får dem med större säkerhet om man icke — får jag använda uttrycket — hugger av navelsträngen och placerar det ena företaget uppe i norr och det andra nere i Stockholm.

Herr Hjalmarson förde en mycket värdslös argumentering om att staten nu sitter och betalar ut så och så många hundra miljoner kronor och att skattebetalarna i stället skulle ha velat ha des-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

sa pengar till bostadsproduktion och till andra goda ting som herr Hjalmarson nämnde. Men herr Hjalmarson är väl ändå inte så barnslig, att han inbillar sig, att dessa hundratals miljoner kommer att bli inlåsta i form av något slags guldskatt i ett valv där varken sol eller måne lyser. Dessa pengar, som nu flyttas över till Grängesbergsbolaget, kommer ju, i den mån inte Grängesbergsbolaget självt använder dem, att vara aktiva pengar i den likvida marknaden för andra investeringar — kanske till och med bostadsinvesteringar — som man bestämmer sig för.

Så mycket vet jag redan nu, att Grängesbergsbolaget kommer att använda sina nya pengar för att kraftigt bygga ut sin flotta, en sak som är av oerhört stor nationell betydelse med hänsyn till bland annat valutaställningen i vårt land.

Jag vet vidare, att Grängesbergsbolaget umgås med planer på att investera pengar i en utbyggnad av dels bolagets gruvor i Mellansverige och dels järnhanteringen här i vårt land. Vi har väl nytta av detta precis på samma sätt som om vi skulle bygga ut LKAB:s gruvor eller Norrbottens järnverk eller om vi byggde bostäder. Man får inte i en församling som denna kammare presentera allvarliga ekonomiska problem på det oerhört lättfotade sätt, som är högerledarens speciella sätt när han försöker berätta om sådana här ting.

Jag gjorde en reflexion när jag i första kammaren förde motsvarande debatt litet tidigare i dag. Där kritiserade herr Hjalmarsons best man, herr Svärd, vårt förslag från den utgångspunkten, att det var dålig demokrati i den uppgörelse som här presenterades. Han gjorde detta mot bakgrunden av en ungefär lika oredig diskussion om äganderätten som herr Hjalmarson här förde. Strax efteråt kom en representant för det kommunistiska partiet och sade, att den här uppgörelsen inte re-

presenterade någon riktig form av demokrati. När dessa båda representanter, för kommunisterna och för högern, tar varandra under armen och konstaterar, att nu brister det i demokratin, ja, då råder det en förskräcklig begreppsförvirring i fråga om vad som är demokrati. Vidare kan vi väl allesammans konstatera, att vi på nytt har fått bevittna hur demokratiens begrepp blir missbrukat.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Hur orkar man så här sent på natten diskutera frågan om äganderättens spridning, frågar finansministern. Jo, om man är intresserad av den saken orkar man det. Herr Sträng orkar det inte på dagen heller, och på natten blir herr Sträng tydligen yr i huvudet av diskussionen.

Vem är det, herr talman, som har påstått att de verkställande ledarna för statsföretagen skulle vara blindpipor? Inte har jag gjort det. Herr Sträng måste inte ha förstått vad diskussionen gäller. Att finansdepartementet utser en ämbetsman, som i sig skulle förkroppsliga det svenska folket på LKAB:s bolagsstämmor, det kallar finansministern en form av verklig demokrati. I realiteten är det ju inte något annat än en form av koncentrerad maktutövning, vartill det säkerligen inte finns något motstycke inom den privata sektorn. Medan utvecklingen inom den privata sektorn går i riktning mot större spridning av makt och inflytande, går den åt rakt motsatt håll inom den offentliga sektorn.

Vårt förslag har tre bestämda fördelar. För det första: det begränsar den maktkoncentration till ett fåtal i toppen av den politiska hierarkien som pågår, en maktkoncentration som kan ge oss en formell demokrati i stället för en de många medborgarnas effektiva demokrati. För det andra: det förbättrar

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

kontrollmöjligheterna och den offentliga redovisningen. Riksdagens möjligheter att utöva en effektiv kontroll är i verkligheten försvinnande små. För det tredje: det minskar riskerna för politiska biflytelser i företaget.

Naturligtvis finns det tekniska problem som man i detta sammanhang behöver närmare utreda, men det principiella ställningstagandet kan mycket väl ske redan nu. Och, herr finansminister, Ni kommer aldrig ifrån denna diskussion i framtiden, inte med invändningar av det slag Ni har presterat här i kväll. Detta rör nämligen i verkligheten en fråga, som mer och mer upptar den offentliga debatten i de demokratiska länderna, fastän socialdemokratien här i Sverige ännu ej tycks ha observerat saken. Det är, som jag ser det, bara konventionella föreställningar om vad man kan och bör göra och vad man inte kan och inte bör göra, som åberopas mot våra linjer, mot en utredning i syfte att bredda basen för den personliga äganderätten till viktiga kapitalvärden.

Jag är för min del gärna med om att diskutera de lämpligaste formerna för att lösa problemet om äganderättens demokratisering i vilket statsföretag som helst, men någonstans måste man börja. Det är naturligt att börja med det företag, som just nu övertas av staten, som är i funktion, som driver en förhållandevis säker och lönsam produktion och som i sista hand skall inlösas av den nu levande generationen skattebetalare.

Slutligen vill jag, herr talman, fästa herr finansministerns uppmärksamhet på att den risk för mindre önskvärda intresseanhopningar, som finansministern ansåg skulle föreligga vid en sådan spridning av aktierna därigenom att aktierna kan byta ägare, den risken är redan eliminerad genom den moderna utformningen av valordningarna på detta område. Frågan har redan lösts i vårt land, i Amerika och i Schweiz, och det

finns inte något som helst hinder att tillämpa en sådan valordning i det företag, vars förvaltning vi nu diskuterar.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Det är ett gammalt folkkrav, som nu skall förverkligas genom LKAB:s överförande i statlig besittning. Detta övertagande ställer sig emellertid mycket dyrt. Grunden vid beräkningen av kostnaden har tyvärr varit sådan, att ju större vinster Grängesbergsbolaget har tagit ut från gruvorna i Lappland, desto dyrare blir det att lösa in dem, eller om man vill vända på saken: ju mera man har exploaterat gruvorna och minskat deras värde, desto mera betalt skall man ha när staten skall överta dem. Det lönar sig inte mycket att kvirra över detta; det förhåller sig nu på det sättet. Vi har för vår del inte principiellt vänt oss mot att gruvorna skall inlösas efter de regler riksdagen fastställt, senast år 1927.

Detta är emellertid inte bara ett folkkrav, som åtminstone kring sekelskiftet och åren närmast därefter omfattades av *alla* samhällsgrupper, utan det är i alldeles särskild grad ett arbetarkrav. Jag vill bara påminna herr finansministern om att i det förstamajtåg i Stockholm, som han i år deltog i, bars det i de socialdemokratiska avdelningarna en rad plakat, där det mycket segervisst förkunnades att »LKAB är bara början». Från de synpunkter vi företräder var det en mycket sympatisk trosvisshet som därmed manifesterades.

Men — och det är närmast för att säga det jag har begärt ordet — varför stanna på halva vägen då man nu har detta historiska tillfälle? Ja, kan man uppfatta det som någonting annat än en skadlig reträtt, då vi i dag skall göra alla dessa omfattande eftergifter för Grängesbergsbolaget? Det kanske minst viktiga i det hela är, att TGO skall få stanna kvar som aktieägare med 5,5

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

procent av aktierna. Den frågan betyder kanske mindre i detta sammanhang. Jag tycker emellertid att det är ganska orimligt, att bolaget för denna relativt ringa aktieandel skall få representation i styrelsen, som blir av helt annan proportion — nära 17 procent av inflytandet än de insatser man gör i fråga om aktier. De 100 miljoner kronor som bolaget TGO inte skall ta ut nu är en ganska billig insats för att verkligen få den insyn i företagets verksamhet och politik som detta innebär.

Det andra, som jag tycker är om möjligt ännu allvarligare, är att staten skall avstå från sin rätt att inlösa sin andel i rederiet. I den motion, som vår grupp har väckt, har vi redovisat en jämförelse mellan vinsterna för TGO från dels LKAB och dels från rederirörelsen under loppet av åtta år. Denna redovisning visar, att under dessa åtta år fick Grängesbergsbolaget från LKAB 279 miljoner kronor i utdelning, men det fick från rederirörelsen inte mindre än 235 miljoner kronor, d. v. s. dess profit från rederirörelsen var nästan lika stor som hela profiten från LKAB! Man kan kanske säga, att i detta ingick också frakterna från Grängesberg. Men det är ju dock en förhållandevis ringa del järnmalm som man tar ut från grängesbergsgruvorna jämfört med lapplandsgruvorna. Rederirörelsen har varit ett mycket verksamt medel för att på ett för allmänheten svårkontrollerbart sätt överföra vinster från LKAB, som man inte kunde få genom malmavtalet eller på den ordinarie vägen.

Jag har också fäst mig vid att detta rederiföretag nu har en malmbåtsflotta, som uppskattas till 300 000 ton och som i bokslutet är upptagen till 56 miljoner kronor. Staten skulle, om den bevakar sin rätt att överta två tredjedelar av denna malmbåtsflotta, efter bolagets egna uppskattningar av sin malmbåtsflotta erhålla detta för kanske mindre än 40 miljoner kronor.

Nu har bolaget naturligtvis en annan beräkning — jag känner inte närmare grunderna — enligt vilken man på ett ganska fintligt sätt redovisat ett bruttovärde på samma malmlotta. Detta bruttovärde är inte 56 miljoner utan 242 miljoner. Jag fäster mig inte så mycket ens vid själva summans proportioner, jag fäster uppmärksamheten på en sådan detalj som att TGO på två år har skrivit upp detta bruttovärde på malmlottan från 65 miljoner kronor till 242 miljoner kronor. Ingen vågar väl påstå, att malmlottan har undergått en kvalitativ och kvantitativ utveckling, som skulle ha gjort värdet nära fyra gånger större än det var två år tidigare.

Detta gör ett — förlåt uttrycket — skumt intryck på var och en som försöker se på det ett ögonblick, och det kan väl bara stärka en i uppfattningen, att det är en stor reträtt från statsmakternas sida att avstå från sin i malmavtalet garanterade rätt att göra sig till ägare av två tredjedelar av denna malmlotta.

Det motiv som har anförts har varit, att det är praktiska fördelar med ett samarbete mellan Sveriges två största malmexportörer. Det låter säga sig, men i detta fall kommer ju den ena malmexportören att inte exportera mer än ungefär en tiondel av vad den andra malmexportören, staten, skall prestera. Detta är en mycket generös motivering för att man skall ge Grängesbergsbolaget möjlighet att förvalta och i fortsättningen äga hela rederirörelsen.

Finansministern har också anført som ett skäl, att även om staten skulle överta dessa 200 000 ton så skulle det inte räcka för att frakta ut den malm, som man beräknar skall brytas i lapplandsgruvorna. Man skulle behöva det dubbla, alltså 400 000 ton. Det kan ligga någonting däri, men inte heller om malmlottan stannar kvar hos TGO, kommer denna att räcka till för att frakta ut hela malmkvantiteten. Frågan

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

kommer alltså att kvarstå även i fortsättningen, hur man på andra vägar skall skaffa tonnage för att klara en betydande del av malmfrakten. Jag kan därför inte ta detta som man här anför som någonting annat än ett svepskäl. Jag kan inte förstå, att det skulle vara mera komplicerat för staten att hyra låt mig säga 200 000 ton dödvikt tonnage i stället för att även framdeles hyra 100 000 ton, som man nu behöver.

Finansministern har också ärligt erkänt i propositionen, att med denna uppgörelse avstår LKAB från att i egen regi erhålla de vinstmöjligheter, som cif-frakten medger. Detta erkännande måste stärka misstron för att inte säga missnöjet över reträtten på området. Det är ringa tröst, att man i propositionen anför att det senare kan bli tillfälle att bygga upp ett rederi när man har skaffat sig litet mera erfarenheter.

Den tredje punkten, där vi för vår del är besvikna över uppgörelsen, gäller tillskapandet av det gemensamma försäljningsbolaget. Att det behövs ett slags organisation för försäljningen av järnmalm kan vi förstå, men vi kan inte förstå, att det skall vara nödvändigt att uppdraga åt Grängesbergsholaget att svara för denna försäljning. Man anför visserligen, att LKAB skall ha två representanter i försäljningsbolagets styrelse, men tills vidare kommer både den verkställande direktören och hela den personal, som för närvarande sköter malmförsäljningen åt Grängesbergsholaget, att sköta den åt LKAB. Hur lång tid detta gäller blir en senare fråga. Finansministern håller ju hela tiden dörren öppen för att förändringar kan komma någon gång i framtiden.

Jag tycker inte att detta är att ta riktigt »hänsyn till båda parternas berättigade önskemål», som det heter såväl i utskottsutlåtandet som i propositionen. Jag tycker det är en överdriven hänsyn till Grängesbergsholagets intressen och ett alldeles otillräckligt tillvaratagande

av de statliga intressena. Här kommer Grängesbergsholaget att vara representerat i samtliga dessa olika bolagsstyrelser inklusive LKAB:s, medan LKAB icke kommer att vara representerat i Grängesbergsholagets styrelse.

Sedan vill jag bara ta upp några detaljer. Den första gäller styrelsens förläggning. Jag lyssnade med alldeles särskild uppmärksamhet till herr Ivar Janssons bortförklaringar till att han har sprungit ifrån det förslag som han har framställt. Det ansågs mycket pikant när en bondeförbundsledamot i första kammaren för några år sedan förklarade: »Jag har inte ändrat ståndpunkt; jag bara ändrar min röstning.» Herr Jansson borde väl också bli ganska bekant genom sin förklaring, att han inte har sprungit ifrån sin ståndpunkt, utan bara har tänkt om.

Varför har han då tänkt om? Jo, därför att det har förebragts så starka skäl, säger han. Jag vet inte av några sådana skäl. Jag undrar hur många i denna kammare som vet, vilka starka skäl som har framlagts sedan herr Jansson och hans medmotionärer formulerade sin motion. Då låg som bekant regeringens proposition på bordet, och där var de skäl refererade som jag här kort har berört, och jag har inte hört att det kommit några nya skäl. Om man på det sättet skall, såsom herr Jansson sade, akta sig för att spela femkort och undvika att hasardera med viktiga intressen, får det väl ge herr Jansson den ära det kan ge.

Finansministern har anfört som skäl för styrelsens förläggning i Stockholm, att man måste ha ett så intimt och nära samarbete som möjligt med Grängesbergsholaget. Jag tycker det är ett skäl *mot* arrangemanget. Från de synpunkter jag här har försökt ange är jag närmast oroad över att det skall bli ett så intimt samarbete med Grängesbergsholaget som man här tycks avse, och jag tror det skulle vara synnerligen önsk-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

värt, att det statliga malmbolagets ledning förlades till en annan plats än där man dagligen kan frotteras med Grängesbergsbolaget. Jag tror att ett sådant sällskapsliv inte är fördelaktigt för det statliga bolaget.

Här har såsom ytterligare ett skäl anförts, att malmköparna kommer till Stockholm. Ja, jag förstår inte varför malmköparna inte kan komma dit upp där malmen finns. Om ledningen är förlagd till den plats där malmen brytes, föreställer jag mig att det i vår tidsålder med dess snabba kommunikationer inte skulle vara värre för malmköparna från låt mig säga Tyskland, Belgien och England att resa upp till Norrbotten än att resa till Stockholm.

På mig gör i varje fall dessa motiv — och jag har inte hört några andra motiv — intrycket av svepskäl. Det kan naturligtvis finnas ett annat skäl, nämligen att det kan vara bra att ha så nära kontroll som möjligt för regeringen. Det är ett skäl, som jag i och för sig har respekt för och anser sakligt, men det har hittills inte återopats.

Stockholm är en mycket bra stad, och här spränger man med stor framgång i bergen när man gör tunnlar. Vi har också väldiga grusåsar som ger en mängd nyttigheter, men det har ju ingenting med malmbrytning att göra. Det finns egentligen ingenting gemensamt. Jag anser för min del att ledningen för ett företag skall förläggas dit där verksamheten utövas. Jag har sett i en av regeringens tidningar, att det ju i alla fall skall finnas en ledning där uppe. Kanske skulle man rent av kunna göra en besparing och rationalisering genom att slippa ha två ledningar, en i Stockholm och en i Norrbotten.

Herr talman! Det här kan låta litet kåserande, men bakom norrbottningarnas intresse härvidlag ligger i hög grad ett naturligt ekonomiskt intresse. Nog är det orimligt, att detta bolag skall betala en del av skatten till Stockholm

i stället för att betala den till det område där malmen utvinnes. Det andra skälet som man anført från Norrbotten är, att man vill ha möjlighet att få så stor insyn som möjligt, och det skulle kanske vara större möjligheter därtill om ledningen låge i Norrbotten. Det är också ett skäl som är värt respekt.

På dessa punkter har vi rest invändningar i vår motion nr 780 i denna kammare, och dessa invändningar innebär — jag sammanfattar mycket kort — att riksdagen bör avslå denna proposition och i stället hänvisa regeringen att göra upp med TGO på den grundval, som jag tror att man hade tänkt sig vid det beslut, som riksdagen fattade i frågan för väl ett år sedan. Det innebär alltså, att staten borde överta den del av malmflottan, som avtalet berättigar till, att malmförsäljningen borde skötas av staten — kanske genom en särskild organisation, men det är ju en teknisk sak, och huvudsaken är att den i alla fall inte skulle skötas av Grängesbergsbolaget på det sätt som nu kommer att möjliggöras — att styrelsen skulle förläggas till Norrbotten och att kommunerna i dessa områden erhåller ett ökat inflytande.

Innan jag sätter punkt, vill jag säga ett par ord också om de motioner och de reservationer som här har avgivits. När jag hörde högerledarens motivering för att sprida ägandet, gjorde jag följande reflexion: Tänk att det skulle vara nödvändigt, att staten skulle betala ut 800 miljoner kronor, innan högerledaren kom underfund med att här fanns i alla fall möjlighet för det svenska folket att bli aktieägare i något företag. För några år sedan förekom det inte ens i den skummaste högerpropaganda, att man så mycket som hostade om att aktierna i lapplandsgruvorna eller Grängesbergsbolaget skulle fördelas på svenska folket. Jag tycker att om högern skall gå in för att börja genomföra principen om demokratisering och

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

spridning av ägandet, bör den beakta, att det finns ett överflöd av objekt, som ligger mycket närmare till hands än ett område, där staten först måste lägga ut mycket stora pengar för att förvärva aktierna.

När högerledaren talade om tendensen i det privata näringslivet till en ökad spridning av bestämmandet, tänkte jag på det nuvarande förhållandet, att på bolagsstämmorna i de viktigaste företagen i vårt land en, två eller högst tre personer utövar det faktiska bestämmandet och dikterar den politik, som vederbörande bolag genomför. Sådan är ju spridningen av bestämmandet för närvarande i det s. k. privata näringslivet.

Jag antar, att bakom högerns reservation till förmån för att man skulle sprida aktierna ligger den ganska listiga beräkningen, att det skulle vara ett säkert sätt att trygga åtkomsten igen av det inflytande över LKAB, som genom förstatligandet går Grängesbergsbolaget förbi, ty om Grängesbergsbolaget har 5,5 procent av aktierna, så behövs det väl inte så många till för att det skall kunna behärska bolagsstämmorna och bolagets ledning i framtiden.

Talet om att man inte skall subventionera statliga företag, när det gäller Norrbottens järnverk, verkar ganska egendomligt med tanke på hur Norrbottens järnverk i flera år tvingats att subventionera den mellansvenska järnindustrien och leverera sina produkter till åtskilligt billigare pris än det skulle kunnat erhålla, därest det fått använda den öppna marknadens möjligheter att ta ut priser. Men då var det ingen protest från högerns sida mot att subvention gavs. Det är bara i ett sådant här fall, där staten från statens gruvor till en statlig anläggning levererar järnmalm till ekonomiskt kalkylerade priser, vilka täcker alla omkostnader inklusive förräntningskostnader, som man upptäcker att här handlar det om en »subventionering».

Herr talman! Jag vill innan jag sätter punkt, trots dessa kritiska synpunkter, som på grund av att tiden är knapp tillåts dominera mitt anförande, ännu en gång understryka, att jag anser ett beslut vara ett mycket viktigt beslut, och jag betecknar en lösning av denna fråga såsom en historisk tilldragelse i Sveriges riksdag. Den lösning, som jag fruktar att regering och riksdag går in för, är inte sådan som vi skulle anse vara tillbörlig, och jag tror inte den är sådan, som flertalet i denna kammare ännu för några år sedan, ja, kanske ännu för bara ett år sedan, ansåg att man skulle genomföra. Det är dock ett steg framåt. Men, som sagt, det får en besk bismak just av de eftergifter, som samtidigt har gjorts gentemot Grängesbergsbolaget och som tyvärr regeringen har fått statsutskottets majoritet att stödja.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till motionen nr 780 i denna kammare.

Herr PETTERSSON i Dahl (bf):

Herr talman! Jag har bara begärt ordet för att ställa ett yrkande som också har ställts under debatten i första kammaren.

I motioner har nämligen föreslagits, att LKAB:s huvudkontor skall förläggas till Norrbotten. Det kan inte råda någon tvekan om att de lokaliseringspolitiska synpunkterna talar för en förläggning av huvudkontoret till Norrbotten. Även utskottet har varit av den meningen men ansett, att andra synpunkter i detta fall bör få vara avgörande. Det måste över huvud taget understrykas, att koncentrationen av bebyggelse, företagsamhet och förvaltning till Stor-Stockholmsområdet måste motverkas i den utsträckning så är möjligt. Det är ett angeläget önskemål, att vi kan få en mer proportionerlig fördelning mellan olika delar av vårt land. Man kan inte komma ifrån, att den naturligaste lös-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

ningen i detta fall måste vara, att LKAB:s huvudkontor förlägges till ort inom Norrbotten.

Å andra sidan skall det inte bestri-
das, att starka skäl talar för att huvud-
kontoret förläggas på sådan plats, att
god kontakt kan upprätthållas med för-
säljningsbolaget. Den lämpligaste lös-
ningen synes vara, att LKAB förlägger
sitt huvudkontor till ort inom Norrbot-
ten och att den gemensamma försälj-
ningsorganisationen också flyttas dit.
Under utskottsbehandlingen har icke
beaktats möjligheten av att genom un-
derhandlingar med TGO söka uppnå en
sådan lösning. Jag vill därför under
kammarens överläggning ställa det yr-
kandet, att utskottets hemställan under
V. bort ha följande lydelse:

V. att riksdagen må, i anledning av
motionerna I: 589 och II: 781, I: 590 och
II: 782, I: 592 och II: 784, I: 593 samt
II: 783, i skrivelse till Kungl. Maj:t hem-
ställa om upptagande av förhandlingar
med TGO i syfte att uppnå överenskom-
melse om förläggning av såväl LKAB:s
huvudkontor som den gemensamma för-
säljningsorganisationen till lämplig ort
inom Norrbotten.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav till en början
propositioner dels på bifall till utskot-
tets hemställan i *punkten I* dels ock på
bifall till den i ämnet väckta motionen
II: 780; och biföll kammaren utskottets
berörda hemställan.

Härefter framställde herr talmannen
propositioner dels på godkännande av
det stycke i utskottets yttrande, som bör-
jade med orden »För egen del» och slu-
tade med orden »på propositionen»,
dels ock på godkännande av den moti-
ivering, som föreslagits i den av herr
Boman m. fl. avgivna, med 1) beteckna-
de reservationen; och godkände kam-
maren utskottets berörda yttrande.

I avseende å *punkten II* gav herr tal-
mannen propositioner dels på bifall till

utskottets hemställan dels ock på bifall
till den av herr Svärd m. fl. avgivna,
med 2) betecknade reservationen; och
biföll kammaren utskottets hemställan.

Härefter framställde herr talmannen
propositioner dels på godkännande av
det stycke i utskottets yttrande, som bör-
jade med orden »Utskottet finner» och
slutade med orden »ifrågavarande mo-
tionsyrkande», dels ock på godkännan-
de av den motivering, som föreslagits i
den av herr Boman m. fl. avgivna, med
2) a) betecknade reservationen; och
godkände kammaren utskottets motive-
ring.

På framställd proposition bifölls ut-
skottets hemställan i *punkten III*.

Beträffande *punkten IV* gav herr tal-
mannen propositioner dels på bifall till
utskottets hemställan dels ock på bifall
till den vid utlåtandet fogade av herr
Svärd m. fl. avgivna, med 3) b) beteck-
nade reservationen; och fann herr tal-
mannen den förra propositionen vara
med övervägande ja besvarad. Herr
Staxäng begärde emellertid votering, i
anledning varav efter given varsel föl-
jande voteringsproposition upplästes
och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller
statsutskottets hemställan i *punkten IV*
i utskottets utlåtande nr 155, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit
den vid utlåtandet fogade med 3) b) be-
tecknade reservationen av herr Svärd
m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter
intagit sina platser och voteringspropo-
sitionen ånyo uppläst, verkställdes
omröstning genom uppresning. Herr
talmannen tillkännagav, att han funne
flertalet av kammarens ledamöter hava

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

röstat för ja-propositionen. Herr Staxäng begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 135 ja och 21 nej, varjämte 21 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i förevarande punkt.

Härefter framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av det stycke i utskottets yttrande, som började med orden »Utskottet har» och slutade med orden »tillstyrka detsamma», dels ock på godkännande av den motivering, som föreslagits i den av herr Boman m. fl. avgivna, med 3) a) betecknade reservationen; och godkände kammaren utskottets motivering i förevarande del.

Beträffande *punkten V* gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den med 4) b) betecknade reservationen av herr Boman m. fl.; samt 3:o) bifall till det yrkande, som herr Pettersson i Dahl under överläggningen framställt; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Löfroth begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i *punkten V* i utskottets utlåtande nr 155, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade med 4) b) betecknade reservationen av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Löfroth begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 92 ja och 72 nej, varjämte 13 av kammaren ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i *punkten V*.

Härefter framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av det stycke i utskottets yttrande, som började med orden »I de» och slutade med »i fråga», dels ock på godkännande av detta yttrande med det tillägg som föreslagits i den av herr Thun m. fl. avgivna, med 4) a) betecknade reservationen; och godkände kammaren den senare propositionen.

På framställd proposition bifölls utskottets hemställan i *punkten VI*.

Härefter gav herr talmannen propositioner beträffande *punkten VII*, nämligen dels på bifall till utskottets däri gjorda hemställan dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen I: 593 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Beträffande *punkten VIII* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid *punkten* fogade, med 5) betecknade reservationen av herr Boman m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

I fråga om *punkten IX* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid *punkten* fogade reservatio-

Fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag

nen 6) b) av herr Svärd m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Härefter framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av det stycke i utskottets yttrande, som började med orden »Då av» och slutade med »statens järnvägar», dels ock på godkännande av den motivering, som föreslagits i den med 6) a) betecknade reservationen av herr Boman m. fl.; och godkände kammaren utskottets motivering.

Slutligen bifölls på framställd proposition vad utskottet hemställt i *punkterna X—XII*.

§ 5

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtande nr 154 skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 6

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 2.25 på natten.

In fidem

Gunnar Britth